

SUNČANI
VINOGRAD

216.

SUNČANI
VINOGRAD

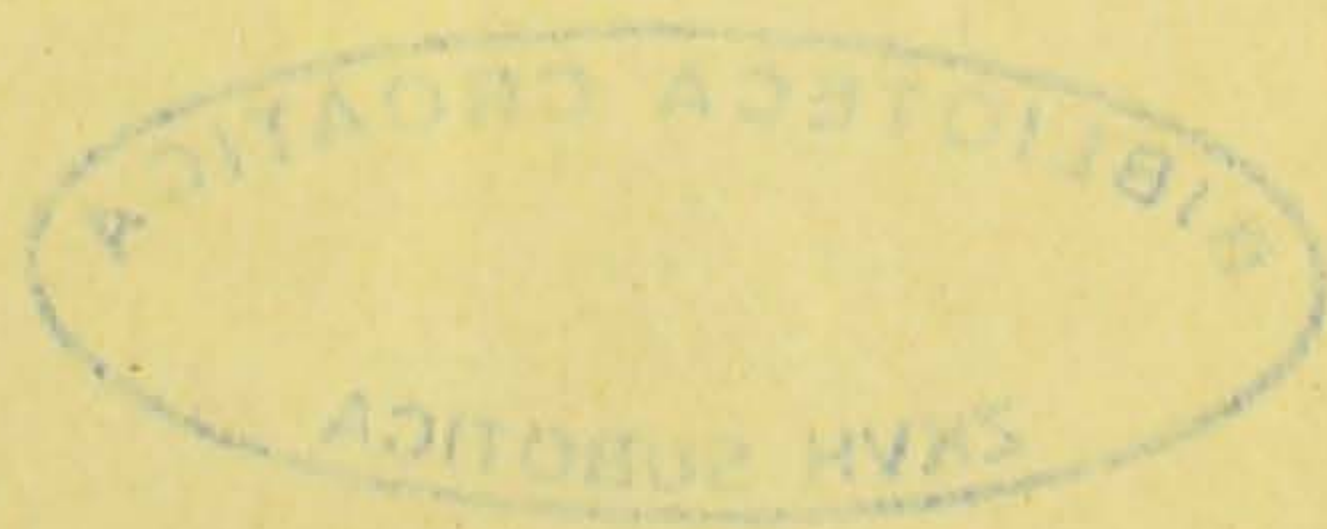
JUBILARNO IZDANJE
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG DRUŽTVA SV. JERONIMA
O NJEGOVOJ SEDAMDESETPETOJ GODIŠNJICI
1868. — 1943.

IZVANREDNA KNJIGA
KNJIŽNICE DOBRIH ROMANA

SUNČANI VINOGRAD

ZBORNİK HRVATSKIH KATOLIČKIH PRIPOVJEDAČA
1918. — 1943.

PIREDIO I PREDGOVOROM POPRATIO
DR JOSIP ANDRIĆ

Z A G R E B

1 9 4 3.

zkvvh.org.rs

J E R O N I M S K A K N J I G A 6 7 1.

NASLOVNI LIST IZRADIO VLADIMIR MIROSAVLJEVIĆ

TISAK HRVATSKE DRŽAVNE TISKARE U ZAGREBU

PREDGOVOR

Počevši od Marka Marulića, otca hrvatske književnosti, katolički je duh na polju hrvatskog književnog stvaranja uvijek dolazio do snažnog izražaja i kod pojedinih pisaca i u pojedinim razdobljima našeg književnog razvoja. Liberalizam je devetnaestog stoljeća doduše nastojao hrvatsku književnost udaljiti od njene višestoljetne katoličke tradicije i svesti je na druge, kadkad i oprečne staze, ali to mu je samo djelomično uspijevalo. Uz pisce, koji su plovili liberalnom strujom te zabasali dapače i u još opasnije brzice i virove, kuda ih je ta struja zaniela, bio je neprekinut niz književnih pregalaca, koji nisu mimoilazili, kamo li se suprotstavljali katoličkom gledanju na život i životna pitanja. A kad je početkom dvadesetog stoljeća pokretaštvo, to najbojovnije čedo liberalizma, preuzelo mah u književnoj struji, koja je dobila ime Moderna, pojavio se kao opreka toj struji mladi hrvatski katolički književni pokret, kojemu je značajne vidike objavio Ljubomir Maraković u svojoj knjizi »Nov život« (1910.) i koji se stao okupljati oko časopisa »Luči« (urednici Ljubomir Maraković, Petar Grgec, Josip Andrić, Mate Ujević i dr.) i »Hrvatske Prosvjete« (urednici Petar Grgec, Ferdo Rožić i Lj. Maraković), zatim oko godišnjakâ »Naše Kolo«, što ga je uređivao Lj. Maraković (1912.—1914.) i »Sela i Grada«, uređivanoga od P. Grgeca (1929.—1933.), te oko Hrvatskog Književnog Društva sv. Jeronima od godine 1918. do danas (urednik Josip Andrić).

Pjesništvo je bilo prvo, kojim se hrvatski katolički književni pokret snažnije iztakao. Priklonili su se tom pokretu i stariji pjesnici katoličkog smjera Đuro Arnold, Velimir Deželić st., Ivan Ev. Šarić, Ferdo Rožić, Marin Sabić, Eugenija Šah, Bono Zec i još gdje koji drugi, ali najjače pjesničke pojave katoličkog smjera

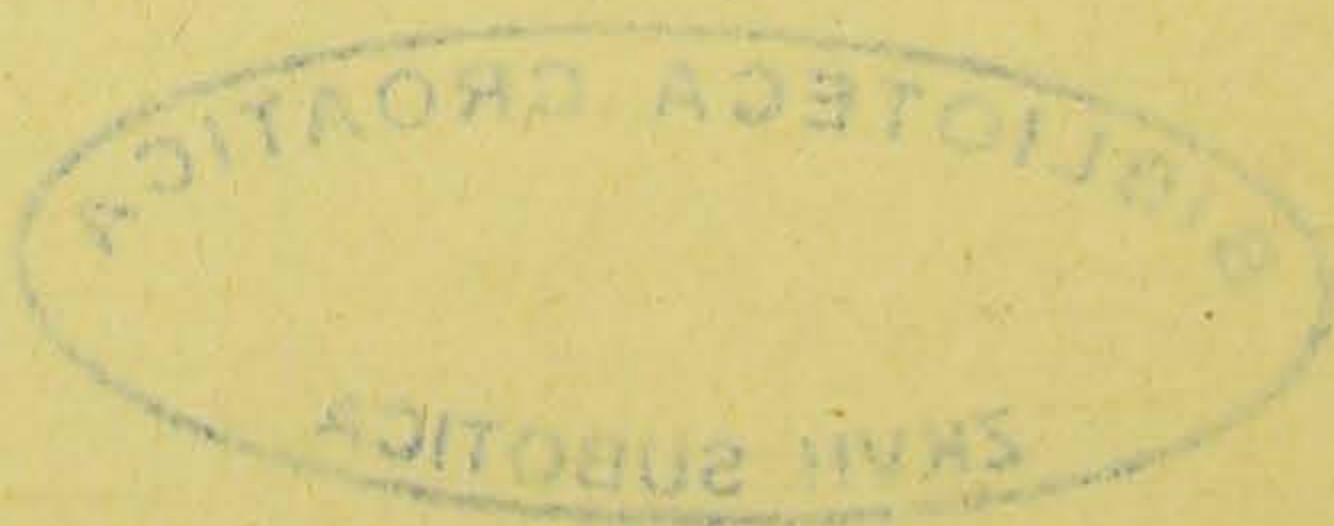

postali su Milan Pavelić, Izidor Poljak, Đuro Sudeta, Ivo Lendić, Aleksa Kokić, Branko Klarić i drugi.

Na pripovjedačkom polju iznio je hrvatski katolički književni pokret također cieti niz pisaca, koji su hrvatskoj književnosti dali nesamo zanimivih i vriednih prinosa, nego i djelâ trajne vriednosti. Možda pripovjedački plodovi tog Božjom mišlju osunčanog vinograda ni malo ne zaostaju za pjesničkim njegovim plodovima. Osobito odkako ih je u ovo četvrt stoljeća poslije prošlog svjetskog rata stalo sve više na vidjelo iznositi Društvo sv. Jeronima u svojim godišnjim izdanjima i u svojoj Knjižnici Dobrih Romana, rastu, dozrijevaju i bujaju u mnoštvu i ljepoti.

Ova knjiga iznosi presjek kroz noviju hrvatsku katoličku pripovjedačku književnost. Ona mimoilazi pripovjedače starijeg naraštaja, koji nisu izrasli izravno iz književnog strujanja započetog oko »Luči« i »Hrvatske Prosvjete«, kao što su Velimir Deželić st., Ferdo Rožić, Milan Kovačević, Fran Binički, Milutin Mayer, Franjo Lasman, Marko Vežić, Blažko Rajić, Lujo Plepel, Mijo Stuparić i drugi, premda i oni zaslužuju, da budu jedanput skupno ocienjeni. Iz želje, da zaokruženo budu prikazani noviji hrvatski katolički pripovjedači, koji izašavši iz književnog strujanja hrvatskog katoličkog pokreta misaono i stvarno znače razvojnu stazu pripovjedačke književnosti, kako je goji Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima od svoje petdesete do sedamdesetpete godišnjice (1918. do 1943.), nastala je ova knjiga ovakva, kakva jest.

Od sviju pripovjedača, koji su zastupani u ovom zborniku, jedini je Narcis Jenko bio svoje književno stvaranje završio već onda, kad započinje razdoblje, koje obuhvaćamo ovom knjigom. No glavni plodovi njegova pripovjedačkog stvaranja objelodanjeni su tek iza njegove smrti, i to najglavniji u izdanjima Društva sv. Jeronima, pa tako on zapravo stoji na prvenstvenome mjestu među pripovjedačima ovog zbornika. Sve ostale pripoviesti, što ih ovdje iznosimo, nastale su u razdoblju iza Narcisa Jenka do danas.

Nisu međutim u ovom zborniku zastupani svi hrvatski katolički pripovjedači ovog razdoblja. Nema tu Petra Grgeca, koji je u »Gospodinu Rafi« dao jedno od najznačajnijih djela novije pučke pripovjedačke književnosti. Nema ni Marka Soljačića, koji je nakon svog prvog i jedinog romana »Prvi i jedini« zamuknuo i sklonuo se nekako u stranu. Izostao je i Ton Smerdel, koji koleba između pjesme i proze. Manjka i Mate Ujević, koji je svojim duhovitim romanom »Mladost Tome Ivića« nagoviestio tako mnogo te koji je i mnogim svojim manjim pripoviestima dao razasuto blago, vriedno da bude skupljeno i probrano. Isto tako je razasuto i neustaljeno i ono, što je na pripovjedačkom polju dao Ivo Lendić, kojega takoder u ovom zborniku nema. Još manjka i Luka Perinić, koji je svojom knjigom »Selo na obali« i svojim nekolikim dječjim knjigama odao posebno izrazit pripovjedački dar. Tako su mogli doći u obzir i drugi pripovjedači, kao na primjer Pavao Matijević, Josip Mirković, Nikola Kordić, Vladimir Kiseljev, Luka Brajnović i drugi. Dakle mjesto dvadeset, koliko ih iznosi ova knjiga, moglo bi ih biti i preko trideset, da se pokaže sva raznovrstna plodnost supremenih hrvatskih katoličkih pripovjedača.

Dajemo ovom knjigom izbor iz supremene hrvatske katoličke pripovjedačke književnosti s njenih dvadeset predstavnika, koji zastupaju sve hrvatske krajeve, pa i neke hrvatske grane izvan Hrvatske, to jest bačke i gradišćanske Hrvate. Raznovrstnost obradene građe i načina obradbe odaje razne smjerove i utjecaje, koji tu dolaze do izražaja počevši od realizma Narcisa Jenka do simbolizma Đure Sudete, od ekspresionizma Velimira Deželića sina do nadrealizma Zvonimira Remete, od zagorske produhovljenim realizmom zaogrnutu epopeju Side Košutićeve do slavonske realističkim primitivizmom snažno prožete epopeje Antuna Matasovića, od pjesnika u prozi Lovre Katića do najmladih, koji poeziju pretaču u prozu: Ante Jakšića, Branka Klarića i Rajmunda Kuparea. I svi drugi imaju tu svoje određeno mjesto i redom svoje značenje, neki s jasnošću, drugi s bljedom fizionomijom, neki iztičući jače

traganje za novim sadržajem i stilom, a drugi više suzdržljivi u jednom i drugom predavajući se samo radostnoj težnji za stvaranjem.

Četort stoljeća suvremenih hrvatskih katoličkih pripovjedača odrazuje se kao u zrcalu u ovoj knjizi. Nije od svakog pisca izabrana možda najbolja njegova novela, nije čak kod izbora mišljeno ni na to, što bi imalo samo trajniju vrijednost, nego je izneseno ono, što je za kojeg pisca i obzirom na sadržaj i obzirom na način obradbe (stil) posebno značajno, a i da ciela knjiga u svojoj misaonoj zaokruženosti bude što ucjeļjenija. Većina ovih pisaca daje svom pripovjedačkom stvaranju puni mah na području romana, pa je najnovije razdoblje hrvatskog romana veoma obogaćeno pogdjekojim snažnim djelom i ovih katoličkih pripovjedača. To je živ dokaz, kako je hrvatski katolički književni pokret svojim posebnim misaonim smjerom donio i te kako pozitivnih, za razvoj hrvatske književnosti koristnih plodova. Da značenje ove skupine hrvatskih pripovjedača, koju prikazuje ova knjiga, bude podpuno shvaćeno, trebalo bi, da čitalac uzme u ruke i pojedinački izdane knjige ovih pisaca, osobito njihova veća djela, njihove romane. Tada bi tek ono, što ovaj zbornik želi postići, bilo podpuno.

Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima nastoji svoj prinos dati hrvatskoj kulturi nesamo svojim pučkim prosvjetnim štivom nego i stvaranjem djela obće književne vrijednosti. Ta je težnja došla do posebnog izražaja baš u posljednjih dvadeset i pet godina. O tom neka posvjedoči i ovaj pripovjedački zbornik prigodom sedamdesetpete godišnjice ove naše književne ustanove.

U Zagrebu 19. listopada 1943.

Dr JOSIP ANDRIĆ

NEDJELJKO SUBOTIĆ:

MARIJIN SLIKAR

UMJETNIKU GABRIELU JURKIĆU

Bio je gotov istom jedan dio samostana na obronku Vipere i to istočno samostansko krilo uz crkvu Velike Gospe, kad je brat Nikola stao sam samcat u svojoj ubogoj sobici pred slikarskim stalkom.

Tko je taj sin Sv. Otea Franje?

Rodom je bio iz Grude blizu Potomja. Otac mu je bio kmet dubrovačkog vlastelina Bunića. Kad mu je otac odnio

u Dubrovnik jedne godine u dvor svoga gospodara godišnji poklon, košaricu zrelih pečenih maslina, suhoga grožđa i bedru suhe prašćevine, ode i on prvi put s otcem u grad. Stari Bunić zadržu u svojoj vili na Lapadu mladića, koji mu se svidio na prvi mah. Nikola je bio krštan, zdrav i liep momak, bistre pameti i uzorite besjede. Služio je starog vlastelina kao vrtlar, sadio je povrće i zalievao cvieće, kaštrio i redio voćke, ali je vodenim bojama resio, slikao ložu, gdje je vlastelinova obitelj u ljetno doba primala prijatelje i častila ih domaćim sladkišem i pićem. Neko je vrijeme Nikola učio slikarsku umjetnost kod nekog Baždarevića u Gružu. Kako je bio jogunast, majstor ga odpusti, i on zaplovi morem, gdje je služio na brodu, pa nakon nekoliko godina zbog svoje okretnosti i praktičnog znanja uspeo se do položaja zapovjednika jedne trgovačke ga-

lije iz Lopuda. Ali zbog čestih opasnosti ostavi pomorski život. Izkreao se u Sirakuzi na Siciliji. Tu sa svojom uštedom otvori trgovinu žitarica. Zaljubio se u neku Rozu, kćer gradskog pekara, pa se s njom i oženio, premda je bila krhka zdravlja. Brzo mu je umrla, a da mu nije ostavila poroda. Silno u svemu razočaran vrati se u svoju malu i zavičajnu Grudu na Pelješcu.

A sada ga eto vidimo kao ponizna i zanešena redovnika pod franjevačkom otrcanom smeđom kukuljicom u toj siromašnoj samostanskoj sobici, gdje je opet nadahnut odozgo prihvatio svoj kist iz mladenačkih dana. Svoj kist i svoj talenat posvetio je s dopuštenjem svojih starješina slikanju Majke Božje i nebeskih anđela.

Sjedi brat Nikola pred svojim slikarskim stalkom. U desnom kutu mu je nizki drveni krevet, nad njim slika propetog Isusa, izpod njega gori malo kandioce. Do kreveta je jedno malo klecalo. Na lievoj strani je jedna trpeza s tronožjem, na njoj slikarski pribori: čaše s kistovima razne veličine, pa nekoliko malih staklenih zdjelica, koje su pune prašine raznovrstnih boja. Na jednom je kraju trpeze uokvirena slika Sv. Mihajla, komu je kao pobjedniku nad Luciferom brat Nikola osobito odan i kojega pobožno štuje.

Baš su prošle nedjelje stigli u samostan četiri pomorca iz Trstenice i zamolili oca Junipera, samostanskog starješinu, neka bi naložio bratu Nikoli, poniznom slugi Božjemu, da na njihov trošak naslika Majku Božju pod naslovom Gospe od Anđela. Oni su se zavjetovali i odlučili, da će jednu Gospinu sliku darovati svetištu Gospe od Skrpjela na otočiću u Boci-Kotorskoj, a da će na svojoj lađi dragovoljno i bezplatno dovoziti iz kamenoloma Vrnika na Pelješac tesano kamenje za gradnju kloštra toga samostana, što ga je gradio 1480. po nalogu dubrovačke republike i stonskog biskupa arhitekt Jure Gradomilović iz Bosne, koji je izašao iz škole Andrije Alešija u Splitu, čuvenog graditelja Trogirske krstionice. Jedan od ta četiri pomorca bio je trpanjski kapetan bogumilske vjere po imenu Prvoš Pletikosić. On se obratio na katoličku vjeru ottrag četiri godine. Putovao je s onom trojicom na domaćoj

pulaci oko Santorina u Grčkoj, gdje ih je zadesila teška pogibija zbog silne oluje. Iz očite ih je smrti oslobodila Majka Božja, koju su skrušenim srcem klečeći na krmi svoje pulake uzdignutim rukama zazivali u pomoć. Trpanjski bogumil Pletikosić je pričao ocu Juniperu, da je u onom groznom času čak vidio između crnih i olovnih oblaka u zvižduku nemila vihra priliku Blažene Djevice, koja da je bila okružena od anđela, a to da ga je i navelo, da se vrati u krilo prave vjere naših otaca.

Eto sada brata Nikole, koji poslušno prima nalog otca Junipera i spreman je, da naslika Isusovu Presvetu Majku. On ima da na drvenoj ploči, koja stoji uzpravno na tronožnom stalku, prikaže Kraljicu Anđela tako gizdavu i milu, kao što je nosi u svojoj vreloj mašti.

Sa svim žarom svoga srдца i moći svoga talenta zaboravlja mali brat Nikola vas sviet naokolo. Trudi se i crta, glavnim potezima da zaokruži i zaustavi na daski Njezino lice. Uzimlje mlinac i melje krupno grumenje boja iz nekih ruda i zemlje. Prah spaja sa žumancem jaja i lanenim uljem u zdjeli; jednu po jednu boju reda u eliptičnoj crti na svojoj paleti. Mieša boje i modeluje lice Gospe od Anđela. Ah, nije brat Nikola zadovoljan. Uzimlje suknenu krpku i briše boje, pa iznova nastavlja svoj bogodani i sveti posao. Ne, ne uspieva Nikolin naum, nije to ono pravo nebesko lice, što mu je usađeno u pobožnoj serafinskoj duši. Njegova ruka je ovaj put neobično nesigurna, kist mu drhće između prstiju. Što je to? Napast? Nevolja?

Dva puta je bio uglavnom gotov s poslom. Dva puta je s nekom predanom ustrpljivošću — mumljajući ime Marijino suhim, grozničavim usnama — bridkim, srpastim nožićem i krpom bojadisanu sliku izbrisao. Ali zakukuljeni slikar se nada, da će mu treći put uspjeti doći do cilja.

Bilo je to poslije podne uoči Prikazanja Djevice Marije u hramu. Raztvoren je prozor tihe Nikoline ćelije, odakle ulazi na stalak pregršt sunčanih zraka na smiraju. Na donjem pragu prozora trepere rumene i

lije iz Lopuda. Ali zbog čestih opasnosti ostavi pomorski život. Izkrcao se u Sirakuzi na Siciliji. Tu sa svojom uštedom otvori trgovinu žitarica. Zaljubio se u neku Rozu, kćer gradskog pekara, pa se s njom i oženio, premda je bila krhka zdravlja. Brzo mu je umrla, a da mu nije ostavila poroda. Silno u svemu razočaran vrati se u svoju malu i zavičajnu Grudu na Pelješcu.

A sada ga eto vidimo kao ponizna i zanešena redovnika pod franjevačkom otrcanom smeđom kukuljicom u toj siromašnoj samostanskoj sobici, gdje je opet nadahnut odozgo prihvatio svoj kist iz mladenačkih dana. Svoj kist i svoj talenat posvetio je s dopuštenjem svojih starješina slikanju Majke Božje i nebeskih anđela.

Sjedi brat Nikola pred svojim slikarskim stalkom. U desnom kutu mu je nizki drveni krevet, nad njim slika propetog Isusa, izpod njega gori malo kandioce. Do kreveta je jedno malo klecalo. Na lijevoj strani je jedna trpeza s tronožjem, na njoj slikarski pribori: čaše s kistovima razne veličine, pa nekoliko malih staklenih zdjelica, koje su pune prašine raznovrstnih boja. Na jednom je kraju trpeze uokvirena slika Sv. Mihajla, komu je kao pobjedniku nad Luciferom brat Nikola osobito odan i kojega pobožno štuje.

Baš su prošle nedjelje stigli u samostan četiri pomorca iz Trstenice i zamolili otca Junipera, samostanskog starješinu, neka bi naložio bratu Nikoli, poniznom slugi Božjemu, da na njihov trošak naslika Majku Božju pod naslovom Gospe od Anđela. Oni su se zavjetovali i odlučili, da će jednu Gospinu sliku darovati svetištu Gospe od Skrpjela na otočiću u Boci-Kotorskoj, a da će na svojoj lađi dragovoljno i bezplatno dovoziti iz kamenoloma Vrnika na Pelješac tesano kamenje za gradnju kloštra toga samostana, što ga je gradio 1480. po nalogu dubrovačke republike i stonskog biskupa arhitekt Jure Gradomilović iz Bosne, koji je izašao iz škole Andrije Alešija u Splitu, čuvenog graditelja Trogirske krstionice. Jedan od ta četiri pomorca bio je trpanjski kapetan bogumilske vjere po imenu Prvoš Pletikosić. On se obratio na katoličku vjeru ottrag četiri godine. Putovao je s onom trojicom na domaćoj

pulaci oko Santorina u Grčkoj, gdje ih je zadesila teška pogibija zbog silne oluje. Iz očite ih je smrti oslobodila Majka Božja, koju su skrušenim srcem klečeći na krmi svoje pulake uzdignutim rukama zazivali u pomoć. Trpanjski bogumil Pletikosić je pričao ocu Juniperu, da je u onom groznom času čak vidio između crnih i olovnih oblaka u zvižduku nemila vihra priliku Blažene Djevice, koja da je bila okružena od anđela, a to da ga je i navelo, da se vrati u krilo prave vjere naših otaca.

Eto sada brata Nikole, koji poslušno prima nalog otca Junipera i spreman je, da naslika Isusovu Presvetu Majku. On ima da na drvenoj ploči, koja stoji uzpravno na tronožnom stalku, prikaže Kraljicu Anđela tako gizdavu i milu, kao što je nosi u svojoj vreloj mašti.

Sa svim žarom svoga srдца i moći svoga talenta zaboravlja mali brat Nikola vas sviet naokolo. Trudi se i crta, glavnim potezima da zaokruži i zaustavi na daski Njezino lice. Uzimlje mlinac i melje krupno grumenje boja iz nekih ruda i zemlje. Prah spaja sa žumancem jaja i lanenim uljem u zdjeli; jednu po jednu boju reda u eliptičnoj crti na svojoj paleti. Mieša boje i modeluje lice Gospe od Anđela. Ah, nije brat Nikola zadovoljan. Uzimlje suknenu krpku i briše boje, pa iznova nastavlja svoj bogodani i sveti posao. Ne, ne uspieva Nikolin naum, nije to ono pravo nebesko lice, što mu je usađeno u pobožnoj serafinskoj duši. Njegova ruka je ovaj put neobično nesigurna, kist mu drhće između prstiju. Što je to? Napast? Nevolja?

Dva puta je bio uglavnom gotov s poslom. Dva puta je s nekom predanom ustrpljivošću — mumljajući ime Marijino suhim, grozničavim usnama — bridkim, srpastim nožićem i krpom bojadisanu sliku izbrisao. Ali zakukuljeni slikar se nada, da će mu treći put uspjeti doći do cilja.

Bilo je to poslije podne uoči Prikazanja Djevice Marije u hramu. Raztvoren je prozor tihe Nikoline ćelije, odakle ulazi na stalak pregršt sunčanih zraka na smiraju. Na donjem pragu prozora trepere rumene i

biele latice od dva ružina struka u zemljanim vazama pozdravljajući svojim kasnim jesenskim mirisom slikovite obronke Vipere, što se spuštaju uz samostan strmo do žala između Kučišta i Mokale. Na lovorovu stablu u bližnjem samostanskom vrtu biglišu modrokosi i živžikaju obiestni vrabci, koji oživljuju svojim glasićima ovu čisto svetačku samoću.

U slikarevu ćeliju piri lagan lahor, kao da po malom prostoru maše krilima jedan nebeski rumeni seraf. A jedna lutnja, koja stoji naslonjena na drvenoj polici u desnom kutu ove ćelije, kao da se budi iza sna, pa se čuje neka davno zaboravljena melodija, koju je zakućljeni slikar slušao nekoć na grobu Sv. Agate u Sirakuzi.

I treći pokušaj brata Nikole, da prikaže točno ono, što s tolikom milinom nosi i drži u svojoj mašti, ne uspieva i propada. Uzimlje krpnu i ustrpljivo s dubokim uzdahom briše Njezino lice na ploči. Slikar nepomično stoji na stolici. Ruka mu samo drhti. I četvrti put se trudi i muči, da naslika Nebesku Kraljicu.

Ali uto se čuje pjevanje braće redovnika iz obližnjeg crkvenog kora. Hebdomadar počinje, a braća nastavljaju:

»Tota pulchra! Sva si liepa, o Marijo, i ljage iztočne nema u Tebi!«

Brat Nikola prisluškuje. Neka nova snaga obuzimlje svaku žilicu njegova bića. On osjeća, da je kao slikar sasvim jedna duša s posvećenom braćom, što pjevaju u koru časoslov Neoskvrnjene. I njega zanosi pjesma, pa tiho izpod glasa pjevucka: »Sva si liepa, o Marijo!« Sladki zvukovi tankih žica s probuđene lutnje i šapat razmahanih ruža spajaju se sa slikarevim pridušenim pjevom... »I ljage iztočne nema u Tebi!«

A ruka se pri tome snažno hvata kista i bojama stvara neko novo, svetački nježno i milo, božanski liepo lice. Aha! Da, to je ona. Sasvim je slična nekoj tako dragoj pojavi, koju je negdje spazio u svietu. Ali sada ne zna, gdje je to bilo. A to je sjećanje tako divno, da bi mu srdce sada tako rado puklo i razbilo grudi. Gdje je to bilo? Gdje je baš to lice vidio?

Potezi tog Djevičina lica na stalku su tako blagi i istinski i ujedno tako čvrsti, a boje tako sjajno usklađene, da je prava divota. Sveta revnost sve to više raste u navali nenadanog veselja u slikarevoj očaranoj duši.

»Sva si liepa, o Marijo!« pjevaju braća, ciliče lutnja, šapću ruže, biglišu ptice u lovoru, uzdiše seraf nevidljivih krila, klikće Nikolino srđce, struji lahor. Sve je gotovo, ali treba još nadodati crne oči Majke Božje. Te oči prevrće u svojoj upaljenoj mašti: moraju biti dosta velike, žive, sjajne, magične, kao što su i u njega, slikara, ali da, tisuću puta zamamnije i ljepše nego kod najdivnijeg ljudskog stvorenja. A nisu još ni kose dovršene. One moraju biti bujne, duge, da se prelievaju u blještavilu kao sedef ili svila kestenjaste boje, pa da pokrivaju lagano vrat i ramena kao plašt iz alabastra, a nad čelom da se uzdigne kruna iz žeženog zlata obtočena smaragdima, ametistom i rubinom po sriedi. A dalje niz vitka ramena da se spušta haljina u prozirnomo modrilu.

Slikar se pomakne tri koraka dalje od stalka, da bolje pregleda svoj rad. Blažen je i zadovoljan kao nikada. Da, slikao je Nju dvadesetak puta, da s tim slikama uresi pelješke crkve s nadpisom na dnu: Frater Nicolaus Minorita pinxit (Ovo naslika brat Nikola od Male Braće). Ali nikad doslije nije uspio probuditi u život ovako istinski liepo umjetničko djelo. Još dopire iz kora pjevanje braće u molitvi:

»Sva si liepa, o Marijo!«

Raste šapat cvieća i romon sladke lutnje u ćeliji. Iz kora dopiru akordi orgulja. Iz visina se čuje nepoznati glas:

»Nikola, Nikola, ljubljeno moj! Zar si me zaboravio?«

Nikola se prene i u tili čas se probudi iz najljepšeg sna. I to je bio samo čudan, divan san . . .

Brat Nikola stoji prekrštenih ruku na stolici i upire svoj zaljubljeni pogled u Njezinu sliku na drvenoj ploči. Malo božansko golo Čedo smješka se u Njezinu naručju. Naokolo lebdi nekoliko ljubkih anđela. To je milina, koju ljudski jezik nije kadar opisati. Najednom

bljesne u ćeliji neobično zlatno svjetlo, a iz nepoznatih sfera zabruju bakarne trube. I sve iznenada utihne. Umjetnik se pomnjivo zagleda u ploču i zaprepasti se: istom sada upozna to lice, koje je uzprkos nekoj svećtačkoj pojavi nosilo značajne crte Nikoline naglo preminule supruge Roze iz Sirakuze. Kao munja bljesne mu svjetlo spoznanja, da njegova umjetnička duša nije pročišćena od svih predočaba, što su ga nekoć vezale uz taj profani sviet.

»Nikola, Nikola, ljubljени moj! Zar si me zaboravio?«

U onim crtama oživljuje sada neko biće, jednom tako dobro, umilno privlačivo i bajno, što sada tu vrebá, da ga ponese u vrtlog tuge i izpraznog maštanja. I to se spoznanje javlja s nekim bolom, kao što je svojim kistom obezčastio i oskvrnuo najsvetiji lik, što ga Svevišnji sazda, da bude hram Isusova čovječtva.

Odmah poteče do stola, umoči kist u zdjelicu crne boje i dva, tri puta namaže uzduž i poprieko naslikani lik Roze iz Sirakuze, koja je u tako gizdavim i savršenim oblicima ljepote imala predočavati Nebesku Djevicu.

Umjetničko djelo, stvoreno s tolikim naporom duha i srдца, bilo je u jednoj sekundi uništeno.

Slikar opasan kuštravim pasom franjevačkog reda leži prostrt potrbuške na hladnoj zemlji pod stalkom, na kome stoji omrčena ploča. Uto se iznenada u večernjem mraku sva ćelija obavije neopisivo svećanim i ljubkim svietlom. Kao da se u toj ubožkoj ćeliji obnavlja sjaj nebeskog dvora. Umjetnik pod smeđom kukuljicom se osupnut neobičnim svietlom pomalo diže i uzpravlja prema stalku s podignutim zjenicama uvis. Tamo gore treperi u zraku mnoštvo anđela u viencu, a u njegovoj sredini na zlatnom priestolju sjedi Ona, najljepša među ženama, Gospa od Anđela, okrunjena blistavim bisernim dijademom. Nebeski se gosti blistaju u takvoj neodoljivo privlačivoj razkoši, da se ta krasota ne da opisati, a najmanje se može izreći ljudskim riećima duboka draž nebeskog svećanog pjevanja, što se talasa prostorom ćelije, koja se vizuelno širi u bezkrajnost.

Skoro obezumljen sklapa i diže drhtave svoje ruke usrećeni umjetnik, koji pada na koljena i zanešeno gleda u rajsku Gospođu, što ga s neizmjernom ljubeznošću miluje sjajnim crnim očima, pa mu pokazuje malog premilog Sinčića, što ga drži na koljenima. Slikar očaran dražima neprispodobivo nježnog Djeteta roni suze i ujedno se smješka u svetom mističnom zanosu. Nešto ga silnom snagom potiče, da ono Čedo prizove, pozdravi, pohvali, ali ostaje niem, ne nalazi rieči. Pa kako da s tim žarištem svega raja progovara ljudskim jezikom? Nemoguće. Ali srdce snažno udara u grudima i na svoj način Gospodu kaže, što jedno ubogo ljudsko stvorenje u taj mah osjeća.

»Oprosti, Božja Majko, mojoj grišnoj drzkosti! Previše sam bio smion, kad sam mislio, da Tvoj lik mogu vjerno naslikati. Oprosti i...« jeca mali brat ohrabren milostivim pogledom nebeske Kraljice. A Ona ga prekida ljiljanskim nježnim naglaskom:

»Sinko, reci mi, kako se može zemaljskim bojama na drvetu snimiti i prikazati istinski i vjerno ono, što pripada rajskoj nadosjetilnoj blaženosti? Nijedan umjetnik na zemlji ne može kistom zahvatiti sunčano svjetlo ni drhtanje zvijezda, pa niti mjesečevo blijedo svjetlo. I kako ti pada na pamet, da materijalnim oruđem likovno prikažeš ono, što se sjaji nad zvjezdama i što ne vidje nijedno ljudsko oko, a što ne može da podnese nijedno ljudsko srdce?«

»Ali Gospođo i Kraljice, ...ja sam vjerovao, ja sam pogriješio zbog zavedenog i zaljubljenog srdca!«

Marija se nato ljubezno smješka i reče:

»Sinko, ne odustani, nego nastavi svoj posao kao moj, Marijin slikar. Neka te prati ponizna misao, da je sve to, što slika najvještija ruka ljudska, samo sjena, samo blijedi odraz nadprirodnih rajskih divota, što sam ti ih zbog tvoje duboke vjere sada ukazala.«

Sjaj nebeske luči stade u ćeliji sve to više bliediti. Blažena Djevica se obavija žarkom i zlatnom koprenom. Orajeni brat Nikola šapće uzdrman u svom biću:

»Sva si liepa, o Marijo, i grieha iztočnoga nema u Tebi!... Zdravo, Marijo, milosti puna, Gospodin s Tobom!...«

Uzvišenog nebeskog viđenja nestade.

Nešto kao orkan zahujalo je kroz prozor. Umjetnik se ogleda naokolo. Sve kao prije: uboga, jednostavna, samotna ćelija. Ali na bielom zidu nad krevetom ima brat Nikola šta vidjeti: sjaji se u živim svježim bojama slika Gospe od Anđela, koja grli Božansko Djetešce. Nikakve osobite ljepote na tome licu. Boje su lica tamne i zagasito smeđe, oči velike i crne, samo neka rajska dobrota diše u Djevičinu pogledu i u zjenicama malog Isusa. Sve kao na kakvoj drevnoj svetoj slici, koju naslika ruka Sv. Luke Evandeliste, pratioca Djevice Marije na zemlji. Neko držanje toga poprsja čudno i donekle ukočeno. Pod slikom slikar čita velika tamna slova Pjesme nad pjesmama:

»Ne gledajte me, što sam crna, jer me je sunce opalilo...«

Kad zahladi dan i sjenke otiđu, vrati se, budi kao srna, dragi moj, ili kao jelenče po gorama razdieljenim!...«

Braća su našla kasnije brata Nikolu onesvieščena na podu blizu stalka. Tri su ga dana srdačno dvorili, a on im je pomalo pričao, što je vidio i čuo, a braća su redovnici vjerovali gledajući onaj živi dokaz — sliku Anđeoske Gospe na zidu ćelije.

A kad je umjetnik stao svjež i snažan na noge, uzme kist i prenese na ploču sa zida lik Gospe od Anđela u malom mjerilu i gotovu sliku liepo uokvirenu predade za nekoliko dana zahvalnom Prvošu, trpanjskom kapetanu. Prvoš sa svojim drugovima prenese na svojoj lađi tu sliku na otočić Gospe od Skrpjela u Boci. A Gospina slika na zidu ćelije ostade još nekoliko dana i nestade.

U ožujku naredne godine ciepaio je drva za večeru samostanske braće mali brat Nikola. To je bilo u vrtiću izpod puta, koji vodi u Bilopolje. Vrtić se blizu crkve strmo spušta put mora. Nikola odloži sjekiru, ali ga zablješti svjetlost iz jedne pukotine. Pobožni se

brat laik približi izvoru one svjetlosti i s nekom bo-
jazni zaviri glavom unutra. Na njegovo veliko čudo
ugleda čudotvornu sliku Gospe od Anđela, koju je
prošle godine naslikao. Znak, da je Gospa od Anđela
odabrala baš ovaj pelješki krajolik za svoj stan i bo-
ravak.

Ode glas od usta do usta munjevitom brzinom. Narod
se kupi odasvuda. Otac gvardijan priredi svečanu pro-
cesiju i sa zastavama, pjevanjem Marijinih pjesama i
upaljenim voštanicama odnesoše čudotvornu priliku u
susjednu samostansku crkvu. Tu sagradiše u malo vre-
mena oltar i na nj položiše čudesnu sliku Gospe od
Anđela, koja je odslije dielila pobožnom puku nebro-
jene milosti i blagodati. Na tom je mjestu ta čudotvor-
na slika još i danas.

Nema više na onom prozoru onih dviju zemljanih
vaza sa strukovima mirisnih ruža. Zaniemili su oni
modrokosi i vrabci u gustom lovoru. Nema u onoj sa-
mostanskoj ćeliji onog slikarskog stalka ni Marijina
slikara pred njim. Ali u liepo izkićenoj, posvođenoj
samostanskoj crkvi Velike Gospe nad Orebićem mala
mi prilika Gospe od Anđela crnkasta oblika u bizan-
tinskom stilu, koju trubljenjem pozdravljaju na pro-
lazu iz korčulanskog kanala svi pelješki brodovi i
parobrodi, još spominje poniznog brata Nikolu u se-
rafinskoj halji, još mi spominje nebesko viđenje Mari-
jina slikara.

LOVRE KATIĆ:

NJEGOV BOŽIĆ

(POSVEĆENO OČIMA DRAGIM MAJKE MOJE)

Cielo popodne Badnjega dana izčekivao je Don Zvonko, ne će li se tamo s juga uhvatiti snieg. Uhvati li se sa sjevera, dunut će bura i razvedrit će se prije, nego li se zabieli zemlja. Hvatao se dva tri puta, pa opet ne bi ništa. A on je silno želio, da padne snieg za Božić. Seljani su se čudili toj želji mladoga župnika:

»Što ćeš, Primorac želi sniega, a mi sunca.«

U samu večer počeše propadati male pahulje, ali doskora je sve zabelilo. Nebo kao da se snizilo, kao da se spustilo k zemlji. I lietaju lelijajući se pahuljice ve-sele, prozirne, narezuckane. Šušte po suhom lišću otajno kao svileni skutu anđeoskih haljina.

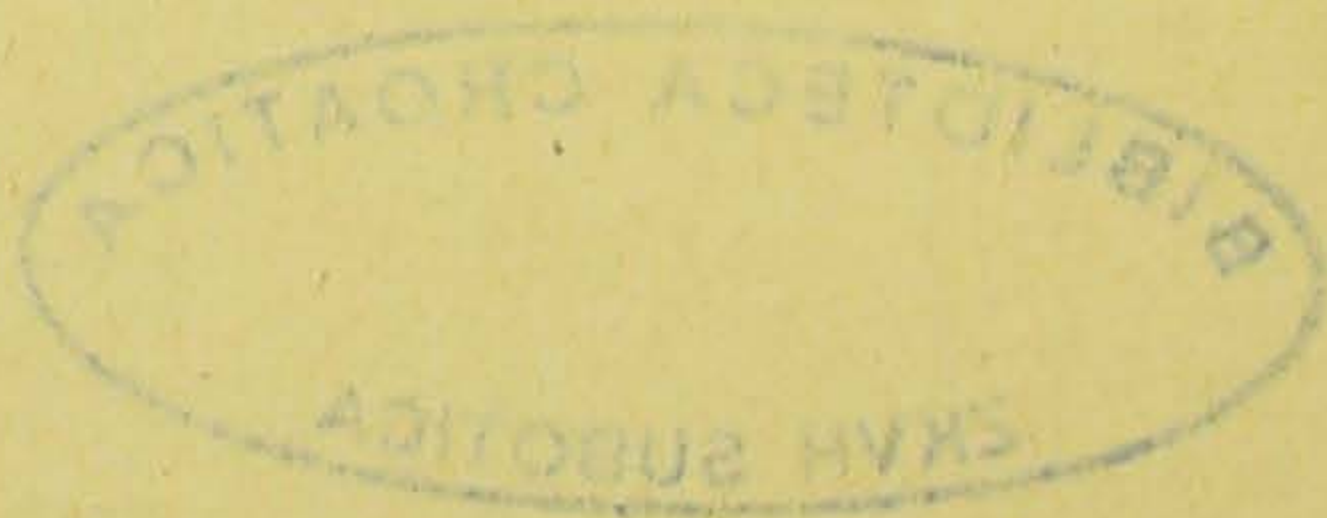
Zvonko je vidio, kako anđeli sliću. Na tisuće dolieću k svakoj kući. Puno ih je selo.

Promišlja, kako su obilje veselja donieli u to njegovo seoce, i čeka ih, da dođu i na njegov prag. Šušte, šušte pahuljice, svioni skutu anđeoski.

Zvonko se zatvorio u svoju sobu i zavezao se u misli.

Božić. Gdje je ono njegovo veselje, gdje pjesma njegovih drugova u sjemeništu?

Kad počnu:

»U se vrime godišta
Mir se svitu navišta.«

Al ne! Ni onda nije bio veseo Zvonko, kako mu se sada pričinja. Onda je žalio, što nije kod svoje kuće, pa da pjeva, dok otac blagoslivlje Badnjak pšenicom i vinom.

Sjeća se, kako je čeznuo za božićnim veseljem u svome selu, za Božićem svoga djetinjstva.

... Jest, al eto ti opet jedne, eto dviju uspomena iz djetinjstva.

Baš na Božić došao je jutrom k njihovoj kući nekakav putnik i prosio komad kruha. Najeli su ga i dali mu na put svega, što su imali.

Putnik je odlazeći skupio mrvice po stolu i založio se. Sirotinju samo mrvice site...

»Zar on nema svoje kuće, mama?« pitao je Zvonko.

»Nema, dušo.«

»A gdje stanuje njegova mama?«

»Nema on mame,« odgovarala je Zvonkova majka.

Tada je Zvonko shvatio, koliki je ono siromah, i odšuljao se iz kuće, pa potrcao za njim. Kad ga je dostignuo, ponudio mu je sve svoje orahe i bajame, što ih je dobio od strina. Prosjaku su suze navrele i poljubio je diete, a bajama ni oraha nije uzeo.

Zvonko je silom hotio, da ih uzme.

Kad ga je majka pitala, gdje su mu orasi, onda je on odgovorio, da ih je darovao čovjeku, koji nema majke, da mu ih na Božić dadne...

I Zvonko je toga Božića bio žalostan. Cio dan je mislio na onog prosjaka. Držao je, da je to jedini čovjek, koji na Božić nema kuće ni majke...

Drugi su jedan Božić proveli on i otac uz majčin krevet. Bila je bolestna. Večeras se on najbolje sjeća bliedog lica njezina i crnih dubokih očiju, koje kao da sakrivahu neku tajnu bol u sebi. Bol jedne mlade duše, kojoj je duh bio jak, a tielo krhko. Duša njezina puna dobrote i nježnosti za svog jedinca slutila je, kakav će biti njegov život bez njezine meke ruke i toplog pogleda. I zna, kako ga je ono otac poveo crkvi, a on

se na vratima kuće sjetio, da nije rubčić uzeo, pa je odletio u maminu sobu. Prizvala ga k sebi i ogrlila ga.

»Hoćeš li moliti za majku?« pitala ga je ona slomljenim muklim glasom.

Diete je obećalo i otišlo. Kad je bio na vratima sobe, majka ga je zamolila, neka odnese od nje nešto, al on se žurio i rekao joj, da će zakasniti u crkvu.

Onaj bolni pogled njezin još ga i danas peče.

I kad je bio na vratima crkve, htio se vratiti k mami, da je poslušša.

Pripovjedio je ocu sve, što mu je, i nadodao djetinjski naivno:

»Kad me je milo pogledala.«

Onog Božića on se cio dan uz majčin krevet sam sa sobom igrao.

A odonda mnogo je bilo Božića i toliko ih je i bez kuće i bez mame kao i u onoga prosjaka.

Zvonko je spustio glavu na stol i zaboravio, da čeka anđele, koji će mu donieti božićno veselje u kuću.

Prenuo ga je sluga zovući ga na večeru. Jedva da je išta okusio. Stari ga Martin korio, što ne jede; noćas i sutra mnogo je truda, treba se pokriepiti.

Uto su se pred kućom čuli koraci i dječje kašljanje.

»Tko to, Martine, kašlje pred vratima? Otvori!«

Stari otvori.

»Boško i Pera! A kud vi, djeco?«

*»Naš Don Zvonko, naša diko,
Tebe hvale ljudi stari,
Da ti jesi misnik pravi,
Med misnicim' odabrani!
Na dobro ti Božić došo,
Bio sretan, kudgod prošo!«*

Tako su djeca nazvala svome župniku Badnju večer i ulazeći prosipala po kući slamu. I snieg prosipao se s njihovih haljinica.

Stari se ljutio, al Zvonku srdce igra od dragosti gledajući to dvoje prosjaka. Eto tko se njega sjetio: djeca ubogarke Ive. Oni bogatiji poslali su mu darove za

Božić, al nitko nije se sjetio, da mu pospe kuću Isusovom slamom, do ovo dvoje udovičinih siromaha.

Posadio je djecu za svoj stol i nudio ih večerom, al oni odbijaju kao i onaj negdašnji putnik.

»Na Badnji dan valja kod kuće večerati!« govori Pera.

»A što imate za večeru?«

»Majka je skuhala pure, pa ćemo začiniti uljem i izpekli smo uštipaka. Evo smo i tebi donieli, da ih i ti kušaš,« govorila je mala.

Kad su djeca nadarena otišla svojoj kući, uzvrtio se i stari Martin.

»Pope, ja bih vas zamolio...«

»Sjedi, pojedij zalogaj, napij se!« razdragan će Zvonko.

»Eto, ja sam vas htio zamoliti, svakome je Badnjak...«

»Pa što bi? Zar bi kući?«

»Jest, k svojim,« stari će.

»A ja da sam ostanem večeras?«

Zvonko je gledao staroga, al najednom mahnu rukom:

»E pa hajde, što bih ti ja kvario veselje?«

— Ionako mi nije prvi Božić ovakav, — mislio je, pa će onda zapitati staroga:

»A jesi li igda bio na Božić žalostan?«

»Nisam, pope, ni onda, kad mi je sin umro. Božić je, da se veselimo.«

... Ostao je sam u praznoj kući. Kušao je pjevati božićnu pjesmu, al nije išlo. Onda je obašao mišlju sve svoje drugove po župama. Snieg je posuo svuda, pokrio je i krovove i zastro putove. Iz župskih domova, kao i iz njegova sija svjetlost, i da putnik bez kuće ove večeri prođe selima, zavidio bi onima, što slave Badnju večer u tim domovima. Putnik, koji nema svog ognjišta...

A te su kuće bez veselja. I sluge su pobjegle iz njih.

Ponoć je minula, kad je Zvonko ustao iz postelje i spremao se k crkvi. Daleko je, al on joj se veseli, »jer Božić je, da se veselimo«. Po sniegu, po bjelini dojurit

će on tamo. Putem je milovao svog đogata i kadkada naglas govorio propovied. Osjećao je, da tek sada počinje Božić. Cielo selo će se skupiti u crkvu, i on će im govoriti iz svoje i iz njihove duše. Kazat će im, što im se u srcu krije, što oni čute, al ne bi znali izkazati kao on. Kroz snieg i drveće sievnule bi amo tamo baklje, i sve to više se svieta kupilo oko Zvonka. Gore na brdašcu se svietlila mala crkva, srdce njihova sela. Puške se čuju sa svih strana. I zvona. Eno se čuju s Ugljana, iz Ciste, pa i budimirska. Vesela noć puna pjesme i neba.

Mala seoska crkva bila je sva u plamenu. Sve su svieće gorjele. Bila je i puna kao šipak. Cielo je selo došlo. I ono dječice, što se skupila oko oltara kao pilad i starčad, što samo na ovu misu dolazi.

Svršio je pristup. Sad će Zvonko zapjevati pjesmu anđelâ betlehemskih: »Slava v višnjih Bogu!« Iz pune je duše zapjevao, a onda je ciela crkva prihvatila.

I »U se vrime godišta« htio je pjevati s njima, al nije mogao. Tu liepu pjesmu oni su pjevali kao i sve ostale svoje pjesme u gori — muklo i kao jaučući.

I opet je prestao veseli Božić, a Don Zvonko se sjeti cilika tamburica u sjemenišarskoj crkvi i skladnog pjevanja.

»I svi mi evo danas slušamo ovakve vučje glasove; ovakvi nam glasovi javljaju, da se rodio blagi kralj mira.«

Pa ipak grudi, odakle dolaze ti glasovi, najiskrenije čekaju Novoga kralja. Gdje orgulje breče, liepo Mu pjevaju, al slabo Ga primaju.

Kad je imao započeti propovied, opazio je staroga Marka Vučkovića i malog Božu. Oba su uprli oči u nj i na pol otvorenih usta čekali Veliku Rieč. Starac je razširio ruke, a pramen siede kose spustio mu se na čelo.

Zvonku je opet navrlo u srdce veliko čuvstvo veselja. On, Veliki Prorok, poslao je anđele svoje nočas, da pobiele sviet, da sakriju svu rugobu njegovu. Oni su prekrili krajinu djevičanskim plaštem. Veliki Prorok je došao ovim velikim ubogarima. Don Zvonko je

dignuo ruku — sva su srдца zastala, sve su oči u nj gledale — i visokim glasom je počeo:

»Evo vam, braćo, javljam radost veliku. Rodio se je Krst Gospodin...« i onda je dalje govorio sve jače, sve žarče, drhtavije, da više nije ni mislio. Rieči su same navirale iz punine razigrana srдца. A i crkva ciela se s njim zaninala u davnu prošlost, duše su se oslobodile tiela i kao u zanosu pružali su seljani i seljanke ruke. Regbi, primit će u svoj naručaj maleno Diete betlehemske. Djeca su se smješkala, kao da vide Isusa, pa bi se rada s Njim poigrati.

Nitko nije vidio pojedinih svieća nego samo im se činilo, da ciela crkva gori u svjetlosti, što je pala s neba na pastire.

Don Zvonko je zamuknuo. Crkva je kao očarana samo gledala njegov mladi, proročki lik. Usta, koja su navieštala kraljevstvo Velike Ljubavi, ostala su na pol otvorena.

Taj je mir prekinuo jedan starački glas:

»Blažene prsi, koje si sasnuo!«

Don Zvonko se strese čuvši taj glas. Starica je mislila, da blagoslivlje njegovu majku. Ne zna ona, da on nije sasnuo svoje majke, jer su bile suhe njezine grudi...

I on je na dan Boga Božića osjetio u najsvetijem trenutku, da on ni majke nije imao.

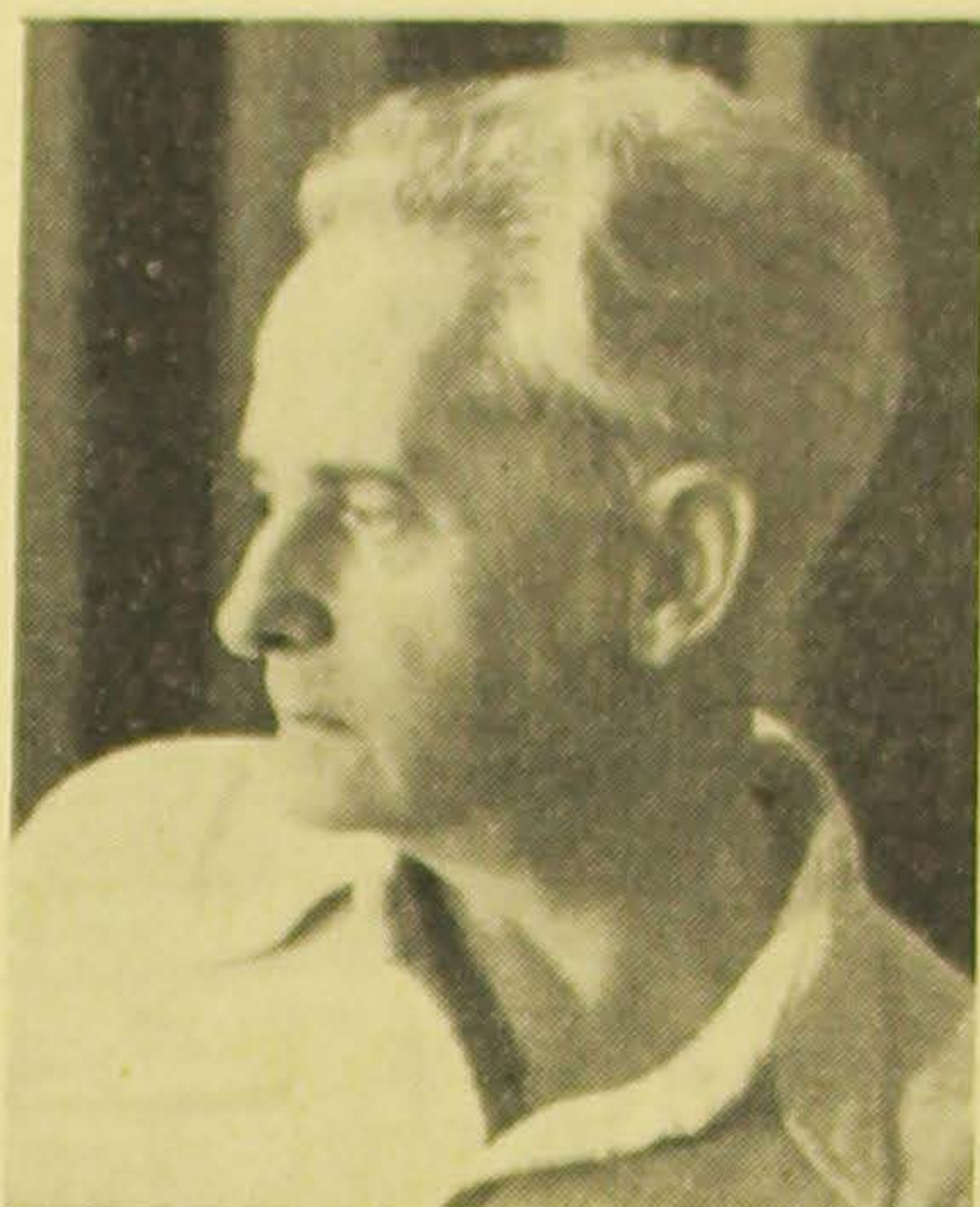
Al uto su ga priekorno pogledale jedne duboke crne oči, u kojima se krije duboka bol i slutnja, kakav će biti život jedincu bez majčine meke ruke.

Hitro se okrenu k oltaru i zapjeva »Veruju«, prije nego ga izdade glas, jer je i opet došao njegov Božić...

Vani nije više snieg lepršao. Pala su na zemlju anđeoska krila.

VELIMIR DEŽELIĆ, sin:

VULGATA

Poradi griehova je čovjek osuđen na kratak viek, te Sveto Pismo u knjizi Psalama svjedoči: — Našega života dana je sedamdeset godina, ili najviše osamdeset: sve, što je preko toga, jad je i muka. — A gle, papa Damas prevallivši osamdesetu ne izgubi ni vjerna pamćenja ni bistrog oštroumlja.

Ovo pomisli Jeronim, dok mu starac papa Damas čita svoje stihove, koje je izpjevao, da ih klesari urežu u katakombama vrh grobova kršćanskih mučenika.

A kada je papa pročitao Jeronimu svoje pjesme, reče:

»Vulgata (na pučki način) ...«

U toj jedinoj rieči kao da je bilo ponešto samopravdavanja.

»Na pučku, radi puka, za puk«, brzo će Jeronim: »pisani su i slavopjevi milanskog biskupa Ambrozija, koje vjernici pjevaju jednoglasno, od srдца, i jednom dušom... Ili nije li zar Biblija, knjiga nad knjigama, pisana jezikom jednostavnim, svakome pristupnim i pučkim?«

Jeronim zastane pobojavši se najednom, da se papi ne bi pričinilo, kako mu se on možda ulaguje.

Damas šapnu svoju misao:

»U gradu smo navikli gledati vodoskoke, umjetne slapove i mlazove iz vodovoda, pa i ne poznajemo bistrine gorskog vrela, na kome se napaja žedni jelen.«

Jeronim prihvati:

»Zaista! Tako i ja, prije mnogo godina, kada se odrekoh svieta za kraljevstvo nebesko i pođoh u pustinju, ne mogoh se odreći knjižnice poganskih pisaca... Postio sam, ali sam se naslađivao Plautom, provodio sam ispostnički život, ali sam čitao u samoći Cicerona. A uzimajući Proroke zamjerao sam im neuglađenost jezika i prostodušnost njihova pričanja... I jer sliepim očima nisam vidio svjetlosti, mislio sam, da tome nisu krive oči, nego sunce.«

Papa Damas ponuka:

»Tobiji spadne mrena s očiju, kada mu ih sin namaza žuči od ribe; i r i b a, kršćanski tajni znak, što znači: Isus Krist Sin Božji Spasitelj, otvori tebi, Jeronime, oči, i sada vidiš svjetlost sunca.«

Jeronim izpovjedi:

»Još s bionom na očima ja onomadne jedino kao za trapljenje, da obuzdam i krotim svoju ćud, uzeh čitati, i ne samo čitati, nego se prisilih te svojom rukom p r e p i s a h sve knjige Staroga i Novoga Zavjeta; najprvo staro-latinski, zatim uporedo grčki, poslije toga u treći stupac hebrejski, jer sam za slavu Božju učio i jezik Židova... U tom gorkom poslu upoznah sladkoću štiva i sada hvalim Gospodu, što mi dopušta, da žanjem obilati plod svojega mučnog sijanja i da kušam rod sa stabla, kojemu je krošnja Nebo. Jer eto, zaniela me ljubav k Svetome Pismu, i ja kličem s Davidom: — Duša se moja pomamila žudeći bez prestanka saznati uredbe Božje.«

Starac papa Damas uzkliknu:

»U Svetom Pismu izvor je svake mudrosti! Eto redom: ‚Postanje‘ je početak svega, ‚Izlazak‘ je deset bičeva s deset zapoviedi Božjih, ‚Levitska knjiga‘ diše nebeskim tajnama, ‚Brojevi‘ su otajstvo svega računstva. ‚Drugi zakon‘ navještenje je evanđeoskog zakona, ‚Isus Navin‘ lik je Kristov, a knjiga o Ruti proročanski doziva Jaganjca. Knjige o Sudcima i o Kralje-

vima, te knjige Proroka, ako gledaš poviest, riečima si priproste, ali ako izpituješ smisao: u njima je život svega svieta. O, a gdje da nađem rieči ljudskoga govora za pohvalu ‚Plača Jeremijina‘, ‚Psalama Davidovih‘ i mudrosti Salamunove? ...»

Jeronim ne odolje, da i on ne uzklikne:

»A u Novom Zavjetu Matej, Marko, Luka i Ivan četiri su vatrena hata upregnuta u kola Gospodnja. Noge su im ravne i hod ponosan. Na leđima su im krila. Varnice vrcaju i munje sievaju od njih. Oni trče, jure, dižu se i lete. Lebde, kako ih uznosi dah Duha Svetoga!«

I Starac Damas i Jeronim, mužkarac u punoj muževnosti, obuzeti su jednakim mladenačkim zanosom. Oni jedan drugoga dopunjuju. Oni se međusobno podupiru, bodre, učvršćuju i uzdižu u divnom uzhitu.

Tada Damas zapazi jedan brzi i nesigurni Jeronimov kret prema grudima i papa razumije, da Jeronim krije neku misao, da se koleba: bi li, ne bi li odao neku tajnu; bi li, ne bi li odkrio neku nada sve važnu svoju odluku, osnovu ili čin.

Siedi se papa ne mogaše mahom odlučiti ni da upita, pače ni da pogledom ponuka Jeronima, neka se izpovjedi.

Letimični laki dodir ruku pokaza, da je Jeronimova desnica hladna, da je čovjek uzbuđen, da neustrašivi i borbeni mužkarac drhće.

Papa Damas prekrije rukom oči, podpuno se smiri i gotovo ustavi dah.

Jeronim odpoče tada tiho i uztezljivo:

»Kada sam poređivao hebrejski i grčki sa staro-latinskim prievodom Svetoga Pisma vrepadoh se veoma našavši, da je bistri izvor kađšio zamućen i da je zbog nejasnoća kao zapečaćeni studenac narodima Zapada.«

Starac papa mahnu glavom, snuždi se i klone.

To nagna Jeronima, da brže izreče:

»S pomoću Božjom ja pokušah... ja se usudih... ja počeh u četvrti stupac svojih priepisa Svetoga Pisma uz hebrejske, grčke i staro-latinske rieči pisati čisti govor moga rimskoga puka...«

Jeronim izvrši onu kretnju, koju je prije nesigurno započeo, on izvadi izpod kostrieti iz njedara svitak pergamene i pruži ga papi Damasu šapnuvši:

»Vulgata.«

I Jeronimova je ruka dodavajući Knjigu drhtala, kao i ruka starčeva, koja Ju je primala.

I papa Damas ustane. Papa Damas raztvori Knjigu. Papa Damas poče glasno čitati i pročitavši nekoliko stavaka, on zaplače od miline.

Papa Damas privije Jeronimov pučki prievod Svetoga Pisma na svoje grudi i kao da tepa živom djetetu, progovori:

»Vulgata! Sveto Pismo za puk! Božja Rieč izrečena pučki! Narodi Zapada čut će i razumjeti odsada govor Duha Svetoga. Odpušit će se uši gluhima i jezici će se niemima razdriešiti!«

Papa Damas poljulja na prsima djelo Jeronimovo, kao nekada starac Simeon Djetešce Isusa i ponovi slično:

»Odpusti sada s mirom, Gospode, starog slugu svojega, jer uši moje čuše blagu viest, i oči moje vidješe onoga, koji će narodima kazati Rieč Božju.«

Papa Damas diže desnicu nad glavu Jeronimovu i raduje se i veseli:

»Jeronime! Jeronime! Jeronime! Bog ti je dao znanje, i ako ti milostivo udieli snagu i obrok života, nadmašit ćeš djelo sedamdesetorice. Jeronime! Jeronime! Jeronime! Svjetovi će te i vjekovi zvati Crkvenim Otcem i Velikim i Svetim. Jeronime, sinko moj! Jeronime brate! Otče Jeronime!«

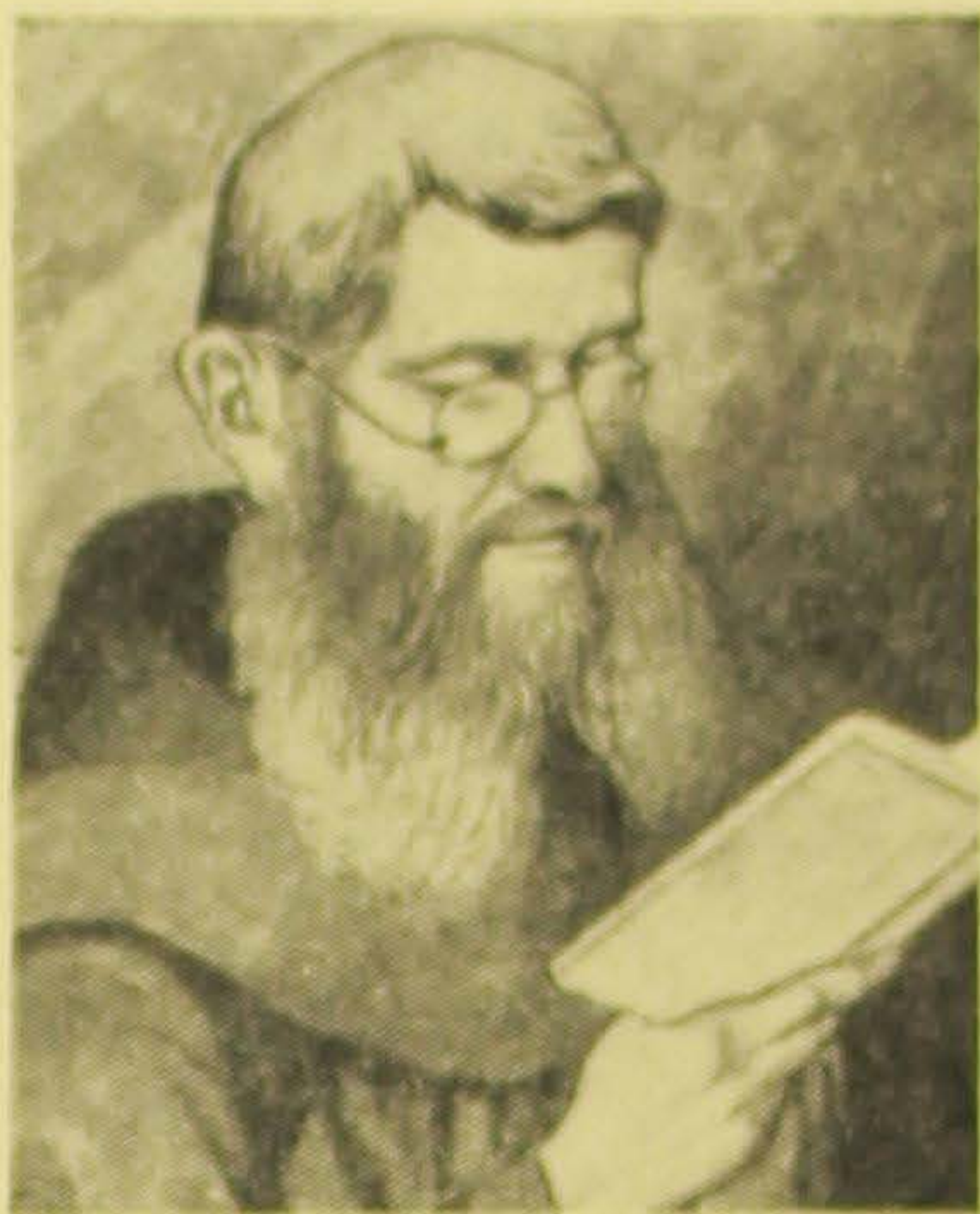
A što je papa Damas većma uzdizao u hvali Jeronima govoreći kao da nadahnut proriče, to je Jeronim bivao skrušeniji.

Strah je Božji obuzeo Jeronima, i on u najvećoj pobožnosti prikloni glavu, pokleče i pade ničice pred Namjestnika Kristova...

NARCIS JENKO:

NAŠ ČOVJEK

I.

Visoki i debeli jablani, što su izrastli poviše ciglate kuće Mije Mihaljevića, bijahu se tek razpupali. Jaka jugovina tresla je njima, lomila grane i izvodila jaki šušanj s malim svjetlozelenim listićima. Oni su strašno podrhtavali i još se više kupili i smežguravali...

Sunce je nevidljivo provirivalo iz oblaka, a na njegovu slabom pramčičku sjedio je domaćin kuće Mijo odbijajući jake dimove iz svoje zemljane lule. Od časa do časa pljuco bi na stranu i nešto sam sa sobom govorio i brez razloga kopao po luli svojim noktima.

Vlažno dvorište bilo je utapano od goveda, a opet se i ovdje i ondje vidjevali odtisci raznih papaka.

»Ovaj je evo od Jagode, rano moja, evo ovaj,« upre on u nj čibukom. A onda usta sa starog korita, na kojem je sjedio, i čepaše ga nogom, kao da je htio uništiti tu uspomenu na nju.

»Kakva krava!« mišljaše on u sebi. »Glava od goveda! Ona nije znala presušiti, sastavi mlieko s mliekom, odhrani tele, da je milota, i eto mi krepaje!«

Stari Mijo opet pljuene i pogleda tamo k štali, gdje je bila Jagoda. Opet tu vidi tragove, odtiske od papaka, i htio bi i on tamo, ali ne može da gleda muka njezinih.

Mali unuk Pero došao je do njeg, prifatno mu se za koljeno i nada se, da će ga dedo pomilovati ko i uvijek do sada. A dedo samo šuti, šuti i gleda u vrata od štale teško kašljucajući.

»Krepaje Jagoda!« tepo mu mali, kao da hoće upozoriti na nešto važno.

Stari i nehotice odturi unuka Peru, a u oku mu se pojavi suza.

»Eh, hraniteljko kuće moje, diko mala moja! Imam dvadeset priuza, a ti si bila cviet među njima!«

»Nikako ne može da se razstavi!« prekine mu misli sin Nikan došavši iz štale. »Šta ćemo? Eto došli su i najvještiji ljudi iz sela, pa ništa. Bože upravi! Ne znaju, šta će...«

Stari je Mijo sjedeći na već izrdanom koritu iz oka pustio suzu te i nehotice izvadio duhankesu, napunio lulu, da mu se prosipalo, zatim je odpunuo sa šarvala one drobtinice duhana, što su mu se prosule, a koje je on prije marno pokupio... i nešto mislio.

Unuk ga je tapkao po koljenu, uzeo mu kresu te badava kreso i palio uživajući u tom, a Mijo toga ni opazio nije. U njem se budilo nešto neponjatno, čudnovato, pa dok je još sin Niko u njega zurio očekujući odgovor, on izkrenu lulu, prosu sve (dakako nehotice) i vikaše mašući lulom:

»Čuješ! Sedlenika opremi! Moga sedlenika, putalja! I trči, trči, trči! Kaži da neću žalit para, samo neka dođe! Eto mu sedlenik, dobar je, ja. Nek na njem dojaši... Čuješ! A ako ne znadne jašiti, — vrag ga odnio, budi Bog s nama! — nek uzme fijaker, platit ću — reci — platit ću ja. A nek dođe! Čim prije!... Jaši! A? Zar još nisi opremio konja? Šta čekaš? To će mi biti kućenik!« ljutio se stari neumjestno.

Nikan je šuteći odletio opremiti putalja.

Jugovina je jednako puhala, snažna i nekud topla, a stari je mislio, da mu je ona iz lule izpuhala duhan, pa ju je iznova napunio i zatvorio kapkom. Lišće je s jablana šuštilo nekako bolno, a stari vlatovi trave, što su bili za njim, upravo su cvilili.

»Eh!« kimnu glavom. »Da bar nije ona!«

Dugi nabori na njegovu licu postaju dublji, usne mu se silno razvukoše, a u staračkom oku blještala je suza. Nije ju mogla jugovina osušiti... I kroz onu suzu gledajući vidio je samo nesreću, čemer, jad. Više ništa.

Neopaženo je kraj njeg sjeo komšija starac Vid.

»I ti si mi danas nešto karli, tužan, zabrinut, kume Mijo. Od šta li to, po Bogu brate? A? Daj, da jednu zapalim. Da! A karli si danas. Ja vidim na tebi!« govoraše Vid ne gledajući na njeg, već u njegovu duhan-kesu.

»Karli? A moj brate i kume! Avaj, kako ne ću biti karli! Jagoda mi krepaje, tugo moja, znaš, Jagoda...«

»Glava svjetskih goveda!«

»Hraniteljica moja i pileži ove...«

Tada baci i nehotice pogled na malog Peru.

»Ha, a gdje ti je mati?« upita ga prekinuvši prvu misao.

»Eno je u košaju, kod kjavae još od ponoća.«

»Još od ponoća?« začudi se stari.

»Još od ponoća?« prifat i Vid.

»Je!« odgovori Pero. »Kaže nana.«

»Ajde je zovi, sine,« milovaše djed unuka. »Nek ide malo u kuću. Sirotica! Još od ponoća.«

»Ja, još od ponoća!« ponovi opet Vid, kao da se i sam čudi.

Mali Pero odtrča, i domalo se pomoli iz štale omlada žena pritiskujući rukom modrinu, da njom vjetar ne omahuje. Liepo joj je i oblo lice, samo bliedo. Izpod očiju ukazali se veliki modri kolobari.

»Vidiš Lovruše moje! Pri putu je, eno će me još jednim, ako Bog da, unukom obeseliti, a zaludu i radilica! Druge, Vide moj, dok su i zdrave, nikud nikamo. Guraj, viči, psuj, Bože mi grieha prosti, makne malo nogom; ti se odmakneš, a one ništa! Ko da je ovo pasje, a ne njihovo. A ona posrće dan i noć, pušilo, padalo, grmilo ili se utihalo, kume Vide!«

»I opet je soja!« odgovori Vid, da makar što rekne.

»Ja, i šta no ti htjedoh kazati?« nastavi stari Mijo. »Njoj ne moraš trista puta kazati istu stvar. Reci joj jednom: nevjesto, treba ono, i ona će to pamtit i gle-

dati i nadzirati bolje, neg li i ti sam. Vidiš, i ona je noćas onaka bila kod krave.«

»Noćas od ponoća!« uplete se Vid svojim muklim glasom izpečenim od zaduhe.

»A druge nisu htjele! Kuge jedne!«

»Lopatom ti njih, pa će ići!«

»Dobro je, moj Vide. Otići će, a hoće li nadzirati i gledati? ...«

»Istina, istina!« potvrđivaše Vid. »Ono vele: ne lovi zeca onaj ...«

I Vid ušuti ne izgovorivši svega. U daljini je zapazio, gdje se nešto miče, pa mu i nehotice tamo oči utekoše, a s njima i misao.

Odjedamput prihvati Miju za ruku.

»Eno neko na tvom putalju, čini mi se, kume i brate, ako me staračke oči ne varaju.«

»Tirac je ono!« ponosno kliknu stari Mijo ustavši, da dočeka tiraca i prifati mu konja.

Kroz četvrt sata krava se razstavila s dobrim, razvijenim muškim teletom, i plaćajući Mijo, četrdeset kruna sve se smijuco:

»Eh, samo kad mi Jagoda osta živa, ništa je ovo!«

II.

U zapečku dosta prostrane kuće Mije Mihaljevića bila prostrta postelja. S nje se čuo kadkad duboki uzdah, koji bi popratilo teško ječanje, što bi u srcu izmamljivalo samilost, a na oku suzu.

Ležala je tu bona Mijina nevjesta Lovruša. Pobacila diete od teškog napora i rada.

Kraj nje je sjedila mati njena Luca niemo gledajući u nju, nemajući više suze u oku. Izplakala ih. A srdce joj pucalo. Metnula je ruke u krilo i sirotica se njihala amo tamo, kao da bi htjela tim kćeri olakšati boli njene.

A bolestnica se sve jače i jače kvrcila od težkih grčeva. Od vremena do vremena oblio bi je znoj, pa bi onda lice njeno imalo još gori izgled. Silno je trpjela. Bolove jakih grčeva htjela je gdjekad ublažiti škripom zuba, a to je strašno djelovalo na prisutne.

Tu je bio i stari Mijo, mučaljiv i zamišljen. Vidio je boli njene, a u nju nije smio pogledati. Činilo mu se: čim pogleda, otvorit će ona oči i reći: »Doktora! Doktora mi zovi!«

»Eh, da hoće doktor badava doći, ali četrdeset kruna!« mislio on. »Što ja ono pravo pred nedjelju dana uzeh za vola pet stotina kruna, imam ih, hvala Bogu, no ako načneš, ode...«

I pogledao je bolestnicu izpod oka, vidio njene suhe usne, upale oči, žutinu lica i grčevito trzanje...

Sve je to govorilo: po liečnika! A bolestnica je šutjela...

I on se poboja, da bi ona mogla to reći, pa ustade i ode u vatrišće.

Žene izbliza i izdaleka obilazile su bolestnicu. Svaki bi se čas otvorila vrata i unišla bi jedna, dvije. Lice im je bilo tužno i na prstima su stupale u bolestničku sobu. A kad ih je ugledala stara Luca, zalomila bi rukama i glasno nabrajala... I od njih koja kanula bi suzu, dvije.

A stara je Mijina u vatrišću pekla kavu, grizla zubima šećer i rukavom iztiralala fildžane! Stari Mijo vikao na nju:

»Pogrdo stara! Gdje se to radi? A? Gdje si to vidjela? Košuljom trti fildžane! A! Ostarila si pamet stekla nisi, pogrdo jedna! Zubima gristi šećer!...«

I ne obazirući se na njegovu staru je nastavila svoj posao, a komšinke su je branile.

»Aj, Mijo, očiju ti! Nismo mi gospoda! Šta treba nama bolje! I mi smo taki...«

Došao je i misnik. Liepo je opremio bolestnicu, a njoj kao da je bilo lakše.

»Šta mislite, poštovani?« upita stari Mijo. »Ima li joj koristi? Ne ćete li, bogdo, znati kakva lieka?«

»Ništa ja ne znam u ovoj stvari, starino Mijo. Brzo liečnika zovni! To ti je sve, što ti imam kazati. S Bogom! U drugom je selu još jedan bolestnik, pa moram hitjeti...«

»Ah, liečnika joj zovni, Mijo moj!« zabugari nakon toga nevjestina mati.

Stari odpljuenu usrkav u se dim od lule.

Sad mu je opet došla misao: »Zašto da dadeš doktoru četrdeset kruna, možda će ionako ozdraviti? A kad načneš, ode, ode sve!« I opet pljuenu. Sin mu je Nikan plakao kao malo diete. Stari ga Mijo pogleda i požali. Rođeno je diete! Htio je već reći: »Osedlaj putalja, trkni po doktora!« — no u času se predomisli. A Bože moj, koliko ih je ostalo udovcima! Mlad je, liep je, iz kuće je, pa ko ne će za nj poći? Bio bi budala.

Mezimac njegov mali Pero sjedio je uz tetku, grizkao spokojno kolač, a oči su mu bile uprte u djedu, kao da nešto moli... No djed se, stari Mijo, okrenu od njega Luci, koja je napeto očekivala odgovor.

»A moja Luce, moja Luce! I meni je kćer tvoja, a nevjesta moja prirastla k srcu, i Bog zna, da na nju ne bih žalio potrošiti. No bez sudbe ništa. Bude li joj suđeno umrieti, umriet će i kod sto doktora; ne bude li, i ne će nikako!«

»Tako je!« uzdahnuše svi.

Sutradan je brevalo zvono, mrtvačko zvono. Žalostni mu se zvuk širio s onizkog zvonika župne crkve.

Mijo je sjedio na istom koritu, bacio od sebe lulu, a ono potresno zvonjenje kao da je udaralo u dnu srдца njegova...

Plakao je. Uzdisao je. Jecao je.

Ozdravljena krava Jagoda prošla je izpred njega jasno i veselo zvoneći zvoncem, što je visjelo na njezinu vratu. A ta je zvonjava još jače povrjeđivala srđee njegovo.

Plakao je. Uzdiso je. Jecao je.

Ljudi su ga tješili, a ponajviše stari Vid. A on je iz srđca govorio:

»Ona ženska umrije! Dika sela! Valjana ko pčela! Poslušna i uručna, jadan ti sam, jadan ti sam do Boga! Kamo sreće, da te ja zamienih, nesretnik! Ostade mi kuća pusta, jadan ja!...«

I Jagoda opet prođe izpred njih zvoneći jasnim zvonom, a on je žestoko dofati čibukom.

Iz kuće je prošla povorka s mrtcem, zvono je na crkvenom tornju jače zabrecalo. I on je pošu odpratiti je do zadnjeg počivališta...

Žene su nabrajale, Nikola je pridušeno uzdisao, mali se Pero drečio, baco kapu, koju nije bio vičan nositi, i vikao:

»Kud nose majku? Kud nose majku?«

Krič njegov prodiro je u srdca, i sviet je plakao te plačem nadjačao molitvu svećenikovu...

I kad su došli na groblje, spomen na drage pokojnike, koji leže tu pod malim humcima u sjeni stoljetnog drveća, koje je bolno šutjelo, posta življi i svak se preda svojoj tuzi...

A nad otvorenim liesom pokojne Lovruše nadvila se mati njena Luca i ljubljaše je, ljubljaše je. A tih poljubaca nikad dosta...

Sagno se i Nikan, i tetka s malim Perom, pa utisnuli svi cjelov u ono hladno lice s paćeničkim izgledom...

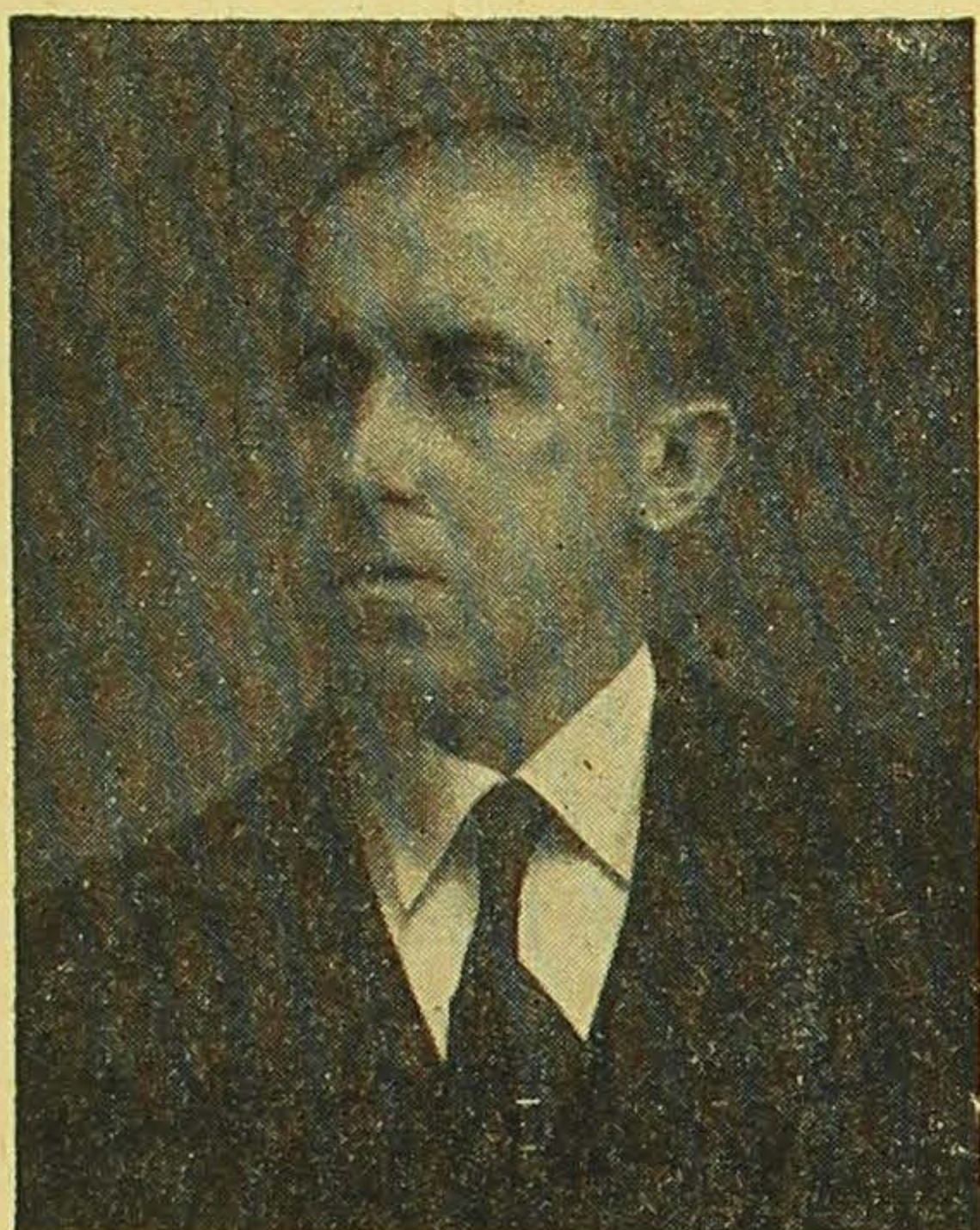
Dirljiv bijaše taj prizor...

Tajanstvena je bila molitva svećenikova. Mir je bio u naravi. I sve se svršavalo...

I tada se na otvoreni lies baci i stari Mijo. Htjede pokojnici utisnuti zadnji cjelov ko i drugi... no učini mu se, da je pokojnica otvorila oči i mahnula glavom, kao da se brani... A on drhtavom rukom odturi lies bried, izkolačenih očiju i sav zadihan. I prvi na nj stade ko mahnit bacati zemlju. Svećenik ga je čudno, čudno gledao... A sviet je govorio, da se stari opio od žalosti za pokojnicom.

VIKTOR GRMOVIĆ:

LUGAR MIJO

Nakon dugog pješaćenja stigli su u Mrtvanje. Kako im je rublje bilo skroz na skroz prokvašeno od znojenja, uhvatila ih je mala drhtavica, kada su prolazili pored gudura izpunjenih sniegom, koji se nikada ne odtapa. Zašli su u hladovinu i u sumrak, dok se ponosita Hranisava još rumenila u sunčanom sjaju.

Pred njima je stupao lugar Mijo s dvocievkom o ramenu onakvim istim gibkim i odmjerenim korakom, s kakvim je bio krenuo jutros iz Ilidže. Ne pozna ni umora ni znoja, kao da ne nosi na svojim širokim i visokim plećima preko petdeset godina.

Čim je društvo unišlo u staru od balvana i šindre skalupljenu planinarsku kuću, dao se Mijo odmah na posao, da po golim klupama udesi ležaje od jelova i klekova granja. Pa kad je na ognjištu podpalio smrekova pruća i donio vode za kavu, odmakao se od kuće na jedno petdesetak koračaja, popeo se na ovisoku stienju, prinio otvorene šake k ustima i iz svega grla zavikao:

»»Oo-o-ooj... Haa-aa-saa-ne-e-e...«

Ponovio je zov jedanput, dvaput, a onda se odnekuda iz daljine s brda ozva valjada Hasan:

»Evo-oo me-e-ee... Ko-o zo-o-ove-e-ee?«

*

Kad je Mijo na isti takav način dao na znanje Hasanu, što želi, povratio se u kuću, da izpeče kavu.

Planinska kuća i Mrtvanje polagano su uranjali u mrak i tamu.

Dok su se izletnici malo odmorili na mirisavu jelovu i klekovu granju i posrkali nekoliko fildžana crne kave, dotle je Mijo oko kuće prevrtao kamenje i svjetiljkom tražio kukce.

Uto iz noći odjeknu topot mnogih nogu, javiše se i nečiji glasovi, među koje se umieša i Mijin grlati glas. Duskora izpade iz noći u svietli krug, što ga je pred kućnim ulazom ocrtala svjetlost vatre, naložene na ognjištu, nekolicina čobana i mrtvanjskih ljetnih stanovnika. Svaki je od njih po nešto nosio: tko ćasu, tko kablič, a neki torbu ili kakav maramicom omotani predmet. Zakrčiše vrata toliki ljudi i nekako se uguraš u kuću. Kako je koji ulazio, onako je nazivao »dobru večer«, rukovao se sa svakim, a što je donio, stavljao kraj ognjišta, pa se povlačio malo u stranu i čučnuo, gdje mu se činilo najzgodnijim. Izpuni se kuća ljudima, a oko ognjišta naslagalo se mladih ovčijih sirova, ćasa sa slatkim i kiselim mliekom, sahana sa kajganom, nekoliko komada kukuruze i pšeničnoga kruha. Odpoče večera, a iza nje se nastavilo sielo do u kasnu noć.

Mijo je preuzeo u svoje pocrnjele i žilave ruke ulogu domaćine i neke vrste stoloravnatelja, premda nije bilo ni stola ni sinije. Eh, koliko li je on upravitelja dovodio ovamo u planine, koliko je puta sam samcat ili vodeći gospodu od društva šumara i planinara ili raznih muzeja obigrao sve provalije i hridine tamo od Hranisave i Vlahinje pa sve do Romanije i Gole Jahorine! Znađe on, što no se veli, svaki kamen i svako drvo u tim našim div-planinama. A što je svašta proživio i doživio u ovo tridesetak godina, odkako nosi o ramenu lugarsku pušku! Što je on puta ovako u mrtvanjskoj kući spremao konak gospodi — i te kako velikoj gospodi! Pa kako ih je provodio kroz šume i klance, kroz provalije i uz klisure! I svi su uvijek njega slušali. Kada

gdjegod sjedne, sjednu svi, — kada on krene, svi krenu. Kuda on, tuda oni svi za njim.

A drago je bilo Miji hvatati bube i bajе i kukce za muzeje i za gospodu čak tamo iz Pariza i Berlina, a da ni ne spominje onih iz Beča. Pa kada izađu ovako Sarajlije na zrak na visinu, onda im drži Mijo ciela predavanja o kukcima ovih planina. Zna dobro, kakvih buba ima u kojoj planini, zna, koju će bubu naći pod kamenom, a koju pod korom natrulih ležika. A što je tih buba nakupio i po svietu razaslao i razprodao! Jeste, baš razprodao i liepe novce zaradio. Eto to je govorio i mnogim svojim seljacima, a oni su mu se u brk nasmijali... Nekima je kukcima zapamtio i imena. Najviše mu se svidala buba »Bošnjak«, koja se latinski zove »Carabus bosniacus« (čitaj: Karabus bosniakus), pa bi onima, koji su se u te stvari razumjeli, govorio: »Najbolja je buba Bošnjak.«

Nije imao ni krivo: bila je doista mnogo tražena i dobro plaćana, jer se nalazi samo u planinama srednje Bosne. Onako, kad odguli koru sa natrule ležike, pa spazi tamnog, gotovo crnog kukca, pa kad ga izdigne na danje svjetlo, a njegova se ljubičasta hrapava krila zasjaju tamnom bakrenastom bojom prelievajući se u ljubičastu, eh, onda Miji sinu oči i nasmiju mu se tanki brci.

»Pa dobre su i ćorave bube, samo je teško do njih doći, jer su u dubokim i mračnim špiljama,« razlagao je Mijo stručnjački onima, koje je to zanimalo.

Tako je Mijo i na ovom sielu u mrtvanjskoj kući poveo rieč o bubama i bajama. Neke je godine prolazio s njime kroz ove naše gudure nekakav visoki gospodin i hvatao bube. Bio je to neki Francuz, što li, ali su se njih dvojica već nekako znala sporazumjeti. Negdje tamo u Javorniku u jednoj uvali nađe Mijo oveliku bubu. Držao je, da je »buba-bošnjak«, pa je pokaza onome gospodinu. Kad je ovaj vidje, skoči, kao da ga je stršljen ubô, i počе vikati i pjevati i na koncu zagrli Miju, pa mu saobći, da je to sasvim nova buba, pa da će joj nadjenuti ime »buba-Mijo« ili tako nešto slično.

»A jok, gospodine!« odvratio mu je na to Mijo. »Niti mogu ja biti buba, niti buba može biti Mijo. Nego će biti najbolje, da ti toj bubi nadjeneš koje drugo ime.«

Ali se gospodin ne dade ni osoliti.

»A znate li, koje je ime na koncu nadjenuo onoj bubi?« zapita Mijo važno, pa završi smiešeći se: »Svoje rođeno, — eto tako mi je rekao sam gospodin upravitelj.«

»Eh, nije to ništa,« prekine Miju jedno golobrado čobanče.

Mijo ga istinabog pogleda poprieko onim svojim orlovskim očima i još bolje zafitilji svoje zafrknute brčine, ali se momče ne smete, nego nastavi:

»Lanjske mi godine nestalo jedne ovce, te je ja traži i traži i nigdje je ne nađoh. Pođem ti ja i u onu provaliju, gdje smo ono ljetoske našli onog prosjaka Husu, svega ucervana, kad li ja tamo, a ono vidim na jednom mjestu kamenje poškropljeno krvlju. Udarim ti ja za tragom, kad ono trag vodi uz jednu klisuru. Počnem ti se ja penjati, kad hajd, hajd, — najednom poviše mene nešto ruknu, kao da puče grom. Eh, umalo što se ne skotrljah u provaliju. Stisnem ti ja zube, pa se bolje uhvatim za kamen i pogledam gore, — kada više mene zjapi pećina, a pred pećinom leži okrvavljena ovca — moja ovca, a nad ovcu se nadniela medeđa glava, — eh, bila je skoro kao sinija velika. Kuda ću sada? Šta ću sada? U mene samo palica u ruci, a meded neka samo odvali jedan kamen odozgor, gotov sam. Izpružim ja palicu, da ću dohvatiti ovcu, a meded ruknu i pogleda me onim svojim očima — ama baš kao dvie čase — te pomislih, nema me više... Vidim ja, nema tu šale, pa se opet spustim u provaliju. I tako ode moja ovca...«

Za vrieme te priče Mijo se neprestano mrgodio i očima strieljao čobanče. Po koji bi put odpuhnuo: »Nu,« i nešto promrsio kroza zube. Čuo je tu priču sigurno već deset puta, a znao je, da je izmišljena. Prodalo čobanče zar nekomu ovcu, pa onda smislilo, kako ju je kobajage medvjed zaklao. Ali je ipak šutio i nije nikomu odavao svojih misli.

Imao je i on posla i s medvjedima i s kurjacima, ali ne ovakvog posla kao ovo čobanče. Znade se Mijo i s njima snaći, a ne samo s bubama. Samo ne će svakome kazivati. Još kao dječak ganjao je sa svojim pokojnim ocem medvjede, tamo negdje oko Presjenice. A kao momče bio je izašao jedne noći iz kuće, da obađe tor. Bila je zima, a tor je bio malo po strani. Kad se odmakao od kuće, spazio je podalje nekakve vaške, kako oblieću oko tora. Mijo ih maršnu, a one ne bježe. Pogradi ti on prvu sohu, koja mu dođe pod ruku, pa zamahnu njome prema najbližoj vaški, a ona samo što zareža, izkesi zube, zguri se — i skoči prema njemu, ali je u skoku zahvati soha po glavi, i vaška pade koprcajući se i skvičeći. Ostale se poplašiše i razbježaše. Kad je sutradan ujutro pokazao svome ocu ubijenu vašku, otac se samo snebivao od čuda i nije znao ništa drugo reći do li:

»Ma po Bogu, sine, ti ubi kurjaka, a jok vašku.«

Eto takvim je pričama izpunjeno njegovo djetinjstvo i takvim su pričama okićene njegove momačke godine. Pa nije to ništa. Tako je u svakom planinskom selu.

Drugom je opet zgodom vodio Mijo jedno društvanje Sarajlija preko Trebevića na Jahorinu. Bilo je pripeklo ljetno sunce kao malo kada. Polagano su odmicali i odmarali se kraj svakog vrela. Mijo stupa pred svima, baš kao da je izašao, da se malo prošeta. Na njemu debeli crni gunj, debele vunene čakšire, na nogama opanci, a na glavi golemi crveni šal, izpod kojega se suzilo suho opaljeno lice sa dugim brčinama. (Bradu je uvijek brijao.) Ide tako Mijo, pa svaki čas popostane, primakne se kojoj omorici, pogladi je desnom rukom, pa opet nastavi svoju šetnju. Nitko ga ne gleda, a Mijo skida s omorikâ smolu, i to probire, gdje je najžuća i najtanja, pa njome maže brkove. Tako ih ufitilji, pa po nedjelju dana ostanu onako zašiljeni i liepo zafrknuti.

Od omare i vrućine otežale noge jedva su se pomicale napried. Najednom nad glavama zašuštaše vršike omorika, zafijuka vjetar, a Mijo samo što pogleda prema nebu, pa ubrza korake. Duskora poče vihor kršiti

suho granje povrh glava, a zamalo, pa društvo poškropiše i krupne kapi kiše. Požuriše se, ne bi li stigli prije velikog pljuska do »telefon-bajte«, koja se zapuštena naherila u blizini riže na Kasindolskoj rieci. I stigli su donle, ali prokisli kao miševi. Pošto je iza kiše granulo opet sunce, nastavili su put po blatnom i sklizkom tlu, te su u sami mrak prispjeli do jedne prazne čobanske kolibe. Mijo savjetova, da tu konače, jer je još daleko do kuće na Jahorini. Koliba je bila prazna i pusta. Naložiše vatru, da osuše vlažno, odielo i rublje i da se zgriju. Kada se smrklo, napuni se koliba čobanima, koji satjeraše oko kolibe svoje blago. Uz pištanje sirovih drva i zaklanjajući oči izpred nasrtljivog dima sušili su na vatri komad po komad obuće i odjeće. Blizina ih je plamena pržila po rukama i licu, a po leđima ih hvatala jeza radi promočenog odijela i rublja.

Pošto su čobani izpričali svaki svoju priču o nezgodama i nesrećama, koje su ih ljetos zadesile, onako još napola mokri i prozebli poliegaše Sarajlije po podu oko vatre, gdje je tko uhvatio mjesta. U kolibi i oko kolibe zavlada tišina. Čobani uskoro zaspashe i zahrkaše, a varošlije su se još dugo meškoljili i prevrtali, nenavikli na ovako tvrdu postelju.

Tamo negdje iza ponoći trže ih sve iza sna i iz drie-meža nekakav neobičan krik ili jauk, što li je bilo. Ovčarski su psi lajali i zavijali. Blago se uznemirilo i stislo oko kolibe udarajući nogama i rogovima po duvarovima. Nastade mukanje goveda i blejanje ovaca. Skoči Mijo, skočiše i čobani. Bez ikakvog dogovaranja pograbi svaki, što mu je došlo pod ruku: tko toljagu, tko sjekiru, a Mijo skide pušku sa čivije. Iztrčashe napolje. Blago je bilo uzplahireno. Psi su lajući obtrčavali oko blaga. Nema nigdje ništa. Bio se po svoj prilici prikrao kurjak, pa su ga pravodobno odbili tornjaci.

Zvjezde su bile već počele bljedjeti, a na iztoku se stidljivo javljalo nejasno rumenilo praskozorja.

Pošto čobani ne opaziše ništa, vratiše se u kolibu, ali bez Mije. Pođe jedan da vidi, što je s njime, kad u šumi prasnu puška. Diže se štektanje i zavijanje

pasa, blago se plahnu, ali se ubrzo opet sve umiri. Ne prode nekoliko trenutaka, kada se na vratima pojavi i Mijo vukući za sobom nekakav teret.

»Evo razbojnika.« reče s vratiju i baci u budžak krvavu lješinu ovelikog kurjaka.

»Čim sam izašao,« raztumači Mijo, »spazio sam, kako su kerovi nasrnuli prena šumi. Ja brže bolje za njima, i samo što sam još vidio, kako iza jednog žbuna nešto sitno svjetlucnu i promaće nekakva sjena. U isti tren izpalim oba naboja u onu sjenu, i eto dobro sam ga potrefio. Evo ga sad leži.«

»Eh, baš je haramija, kada se usudio ovako blizu doći.« nadodade neki čoban.

»Nije to ništa,« prihvati drugi. »Znade ti on prišuljati se i do samih vrata, pa da ih još onjuši. Pa zar nisimo onomadne pred samom kolibom naši tragove vučije? ...«

U tom razgovoru svako se smjesti na svoje staro mjesto i doskora zavlada opet mir, kao da se nije ništa ni dogodilo.

*

Davno je to bilo i prošlo. Nema više ni Mije među živima.

Sav se svoj život borio s olujama i mećavama i s ostalim hirovima planinskih gorostasa. Sav je svoj život vodio ljute okršaje sa divljim zvierima, ali nije podlegao u toj borbi. Još prve godine rata, kad su opustjela planinska sela, kad je nestalo zrelih muških glava, kao da su propale u zemlju, prolazio je Mijo kroz pusta sela i pomagao opustošene domove. Jedne ga zimske noći zamete mećava i umalo što ne zaglavi. Ali mu nije bila prvina, pa se sretno izkoplja.

Zilav je bio, nije se dao. A ipak ga jednoga dana usred ljeta 1915. godine nadoše čobani mrtvog podno Jahorine. Ležao je potrbuške u nekakvoj bujadi. Ruke je bio izpružio preda se, prste zarinno u zemlju, kao da je htio posljednji puta zagrliti onu krševitu zemlju, koja ga je rodila i odhranila. Mrtva su usta počivala na hladnome kamenu namijenivši njemu svoj posljednji

krvavi poljubac. Gunj mu je bio na jednome mjestu na ledima probušen i krvav.

Eto, ubilo ga. Tko i zašto — nije se mnogo iztraživalo. Bit će da je nekome bio sumnjiv, što neprestano prolazi kroz ove planine i čuva ih kao svoje, a rat je rat, pa se nije mnogo vodilo računa o tome, da li je jedan Mijo manje, i da li se jedna kuća više zavila u crno.

BALT AZAR VIJOLIĆ:

DJEDOVI GRIESI

I.

Star, crn, glomazan brod bačen na obalu zario se napuklim bokovima u srebrnosivi piesak kao tisućgodišnja pocrnjela sfinga i gleda kroz ždrielo morske drage u daleko zamišljeno more. To je gusarev brod. Trune tu već godine i godine, ali se ne razpada. Prkosi biesnim zimskim valovima, ljetnim avetnim olujama, plamenom suncu i živi još uvijek sablastnim životom kao ukleto čudovište.

Pričaju, da u noći vide kadikad na njemu golemu crnu ljudinu. Odjekuju mukli udarci u strašnoj utrobi broda, i žalostan otegnut urlik razlieže se usnulom dràgom. Toliko ga puta htjedoše zapaliti, no vatra se gasila pod njegovim paklenim rebrima. Sjekire, što ga htjedoše sasjeći, drobile su se, a ruke, što su na nj zamahivale, trnule su i ukočeno klonule. Ništa nije moglo uništiti strašno svjedočanstvo krvavih zlodjela Ivana Marinovića-Kokasa, djeda Nikičina.

Tiho mirišljivo predvečerje osmjehuje se u ljubičastom treptaju nad brežuljcima te gusarove dràge i cvate u zelenim, modrikastim, lila cvjetićima na mirnoj blistavoj morskoj razini te ulazi neopazice u Nikičinu dušu kao vizija, čarobna sanja, gutljaj opojnosti. Drhti mu mlado zaljubljeno razdragano srdce, a usne pričaju nešto sladko i dugo njegovoj vjerenici Dari:

»Noćas ću, Dare, u grad, doniet ću ti napokon obećani lanac.«

»I medaljon. Ne zaboravi, Nikica!«

»Dakako i medaljon, da u nj metneš moju sliku. Nek danju i noću počivam na tvom srcu, ako me ono ljubi.«

»I ti još sumnjaš, Nikica moj, još dakle sumnjaš?!...«

»Ali, Dare, ja te tako silno ljubim, da moja ljubav tisuć puta izazivlje sumnju, barem da me ne ljubiš tako žarko, kao ja tebe.«

»Ah ljubim te žarko, žarko kao žedan vodu, kao sliepak svietlo, kao bolestnik zdravlje, kao duša raj.«

»Hvala ti, dušo, no reci mi, hoćeš li ikad skinuti moj dar s vrata?«

»Nikad, kunem ti se.«

S obližnje terase prosu se predvečernjom tišinom zvonak djevojčin glas. Nikicu je zvala na večeru sestra Venka.

On se prene i nedaleko pred sobom opazi sablastan crn djedov brod. Nešto mu stegne srdce. Protrne. Uz-tukne nekoliko koračaja natrag.

»Vrati se, Dare,« reče Nikica, »pratit ću te do pred kuću.«

Dare je opazila, kako podrhtava Nikičin glas. Vidjela je bliedilo, što mu je zalilo liepo lice i skrivenu bol u dubokom plavom oku pomiešanu sa strahom. I nju su prošli hladni srsi, kad je pred sobom opazila prokleti gusarev brod. Bilo joj je neizmjerno drago, što je u blizini svoga Nikice. Stisla se uza nj kao plaho srnče i naglim se koracima vraćahu oboje bez rieči, zamišljeni.

»Spavaj mi sladko, mila Dare!« rekao joj je Nikica na razstanku.

»Bog te čuvao na putu, Nikica moj!« odvrati Dare i uleti naglim korakom kroz prostrana vrata kućne avlije.

Kad se Nikica vratio kući, našao je večeru na stolu. Večerao je sa svojim ukućanima i otišao odmah na počinak, jer je morao sutra vrlo rano ustati. Nakon kratkog vremena mladić je zaspao tvrdim dubokim snom.

No odjednom je zastenjao, kao da mu je grudi pritisla grozna mora. Užasna sanja uznemirila mu je sladki noćni počinak. Čuo je strašan hršum biesnog morskog valovlja kroz crnu noćnu tamu. Zviždali su odnekuda izprekidani konopi broda, što se borio sa sverazornom olujinom. Njihov zvižduk bio je nalik na psiku ljutih otrovnica zmija, što su vijorile razbješnelim nebom i prepievale ukletu pjesmu stravične smrti. Zapomaganje ljudskih glasova pretvaralo se u nerazumljiv urlik, jaukanje, zavijanje i ridanje. Tamnom su pučinom sjeknule munje, razjurile tmine i strašna paklena noć pretvorila se za trenutak u još grozniji dan.

On je stajao na briegu pustog otoka. Pred njim i za njim su se redali kao strašne nemani na zapjenjenome moru vlažni avetni otoci i borili se s morskim aždajama, što su iz gorostasnih valova pružale tisuću ruka i zelenosrebrnih jezika. Tamo u blizini otočja, razparanih jedara, izpucanih konopa, prelomljenih jarbola dizala se na hrbtove valova i spuštala se u strašne morske žvale velika škuna. Vidio je njezine nesretne mornare, gdje su plegli na palubu, hvatali se konopa, drvlja i broskog namještaja, da ih more ne odnese. Najednom se s obližnjeg otoka otisnuo prema škuni nevelik no jak brod. Osam ljudi kao osam gorostasa sjeklo je valovlje čvrstim dugim veslima. Pred svima na provi upoznao je svog strašnog djeda. On je bio visok poput tamnog stoljetnog čempresa. Širio je ruke i mahao prema škuni smijući se paklenoj smrti, što je iz divljih valova razjapila proždrljive ralje. Šakom kao željeznim klieštima uhvatio se za debeli gvozdeni lanac, što je tukao o bokove škune, podigao se iz broda i po lancu poput vukodlaka popeo se na škuninu palubu među nesretne mornare, koji ga dočekaše kao spasitelja. Naglim širokim korakom prošao je palubom, dohvatio dug debeo konop, pričvrstio ga za kljun škune, a kraj mu bacio u brod. Ljudi su ga iz broda prihvatili i zavezli prama kopnu, dok je smjeli njihov vođa skočio na kormilo škune i krenuo s njom za jedan otok, gdje more nije tako bješnjelo. Kad su se mornari u brodu dovezli na kraj, stali su potezati škunu ko-

nopom, što im ga je strašni njihov vođa bio bacio, i za četvrt sata škuna je bila smještena u zavjetrinu. Tko da opiše veselje i zahvalnost spašenih mornara?! Padali su pred noge svojih spasitelja, žarkim poljubcima i toplim suzama obasipali su ruke, koje su ih iztrgle iz ralja stalne smrti. Obećavali su im bogate nagrade. Ta oni dolaze iz Levanta. Škuna im je puna mirodija, svilenih tkanina i zlata. Moći će birati najbogatije darove. Grozni njegov djed, koji je u tom času primio izgled i kretnje milosrdnog suverena, izjavio im je više puta, da oni ne spašavaju za nikakvu nagradu, već iz kršćanske ljubavi. Šta više, hoće da ih ogrije i okriepi u svojoj siromašnoj kućici. Svi oni otidoše za njim. Vesela vatra sa stotinu zlatnih plamenova osvjetljavala je i grijala veliko ognjište. I Nikica je sletio sa strašnog briega te se krišom došuljao do ugrijane sobe. Sakrio se u kut iza velikog sanduka. Samo bi kadikad provirivao i gledao, šta ljudi rade oko vatre. Pred njima su stajale zdjele kuhanog mesa. Miris debele ovinovine širio se prostorom i dražio mu tek, no on se nije usuđivao izvući iz svog skrovišta i primaknuti k stolu. Bojao se svog strašnog djeda. Njegov krvavi oštri pogled proždirao je vatru, zdjele, ljude i cijeli prostor. Velik zemljani vrč sjao je u njegovim rutavim rukama i napajao je svoje goste plamenim vinom. Oni su pohlepno pili, kao da lievaju u bezdane jame. Odjednom svima klonuše glave i strovališe se kao mrtvi oko vatre. Djed je bacio vrč, trgnuo je crn velik mač, što je visio na zidu, i jednom po jednom probo srđce. Krv, rumena ljudska krv, trgnula je iz probodenih grudi nesretnih gostiju. On je u svome skrovištu riknuo od užasa poput ranjenog lavića.

»I ti si ovdje, nitkoviću?!« zaurlao je djed i mahnuo mačem punim krvi prama njemu. Krv ubijenih mornara štrapne ga po glavi, po obrazima i po prsima. Osjetio je na jeziku njezin slani okus, a njezin ga je miris napunjabo užasom. Činilo mu se, da će od strave pomjeriti pameću. Htio je bježati. No djed je zagrmio poput gromorne tutnje: »Drugovi, na posao!« Zgrabili su ubijene mornare i odvukli ih preko kućnih vrata.

Ognjište je ostalo prazno. On sav dršćući skočio je iz svog skrovišta i pobjegao. Djed i njegovi drugovi bacili su ubijene ljude u škunu, opljačkali iz nje zlato, miridije i svilu te praznu, pustu rinuli u biesne noćne valove, neka noć i strašna morska pučina zamete trag njihovu zločinstvu. I mrak crn, težak zavio je sve, škunu, more, ljude i stvari, a Nikica je osjećao, gdje tone, tone kroz nepoznate guste dubine, kroz vlažne ponore — u bezdan. Ne zna ni sam, kako se našao na obali kod rodne kuće. Mekan vlažan piesak škripao mu je pod nogama. Odjednom je pred njime izrasla iz mora neka strašna neman.

Uh, to je njegov djed. Krvolok! Sav je ogrezao u ljudskoj krvi... Skočio je na piesak s onim istim mačem, kojim je probo mornara sa škune, a on mu se bacio sklopljenih ruku pred noge i vas drhćući molio ga i zaklinjao:

»Djede, ah djede moj, ne ubijaj me u cvietu mladosti moje... Poštedi jedinog unuka svog! Smiluj mi se!«

Njegova zjena izlievala je na njega prokletsvo i gnjev. Njegova gusarska ruka nije poznavala samilosti ni ljubavi pa ni prama svojoj krvi. Rinula mu je razbojnički mač u prsa. I strašan glas drmnuo je obalom: »Umri!« A on je pao na piesak. Krv mu je šiknula iz duboke rane i oblila mu čelo, lice i prsa. Padao je u nesviest, no ipak je dobro osjećao, kako ga grabe one strašne rutave ruke i nose ga u crni ukleti gusarski brod, što tu godine i godine leži zabijen u piesku. Osjeća, kako ga polaže ta neman u dno broda — i taj brod pretvara se u njegov grob. Eto on tu leži. Ništa ga ne boli, samo trne od užasa, od strave i čuje nečiji glas, jecanje, plač. To ga oplakuje njegova Dare. Čuju se njezini koraci u sitnom piesku. Obilazi oko broda, hoće da siđe u nj, no uzalud. Ne dade joj onaj strašni lik, što se koči u obliku vukodlaka na palubi broda. Odbija je, tuče i baca beznadnu daleko u piesak. »O Dare, Dare moja,« hoće da joj se javi, no usta su mu obamrla, jezik mu se skorio kao hrastova kora i nepomičan mu leži među zubima. Čuo je najednom, gdje je

nešto ljesnulo u more — to se utopila od očaja za njime njegova Dare . . .

Nikica se trgne iz strašnog sna. Drhtao je poput ribe na ostima, vas posut debelim kapljama znoja.

»Groznog li sna! Oslobodi me prečista vrpoljačka Djevice od svakoga zla!« uzdahne on duboko i prekrsti se.

»Nikica, ustani! Ustani, Nikica!« začuo je otčev glas iz obližnje sobe.

Ozvao mu se, skočio iz postelje i stao se oblačiti. No strašan san još mu je obuzimao cijelo njegovo biće. Hladni srsi još su mu uvijek prolazili tielom, a duša mu bijaše uzrujana, nevesela, tužna. Taj njegov nesretni pred okružen pričama najgroznijih zlodjela utisnuo mu je žig sramote na mlado pošteno čelo. Istina, on je bio posvema nevin i neokaljan, no bio je unuk gusara, krvopije, vukodlaka, i ta ga je misao progonila danju, a noću uznemirivala mu sladki počinak užasnim sanjama i smrtnim strahom.

Raztvorio je širom prozor svoje sobe. U nj je ušla na svilenim mekanim krilima divna proljetna noć. Vlažan, prohladan njezin dah razblaživao mu je uzrujane živce, a s visine iz mliečne nebeske maglice osmjehnulo mu se trista bisernih zviezda te mu zalievalo dušu mirom i sladkom ljubavnom čežnjom.

»Ah, Bože moj, zašto duša moja nije vedra kao ova noć, zašto se u njoj ne roje sladke sanje kao one tvoje sladke zvjezdice? Zašto ja nisam sretan? Ta ti znadeš, da sam ja nevin kao tvoj anđeo. Ne, ne ću ja više da boravim pod ovim krovom, oskvrnjenim crnim uspomnama moga djeda. Nagovorit ću otca, da selimo iz ove kuće, s ove obale, gdje se crni još taj prokleti gusarski brod. Ne pristane li, a onda ću odputovati sam sa svojom Darom. Prieći ću devet gora i planina, pregazit ću rieke i oceane i savit ću svoje gnjezdo u nepoznatom dalekom kraju, gdje ne ću biti mrzki gusarev unuk, gdje ne ću na svakome koraku gledati uspomene djedovih zlodjela. Tamo daleko, Dare moja, naći ću s tobom raj. A ti sad spavaš, mila dušo. Nepoznat je tebi moj nemir i moje prokletstvo. Uh, kako me je

uzrujao taj strašni san. Onaj nagli pljusak u moru — to da se utopila moja Dare?! Strašno! Prokleta tlapnjo, ti se ne ćeš nikad obistinuti!»

Kako mu bijaše milo, što će proći za koji časak izpod njezina prozora. Bacit će joj kamenčić u staklo, ako bdije, neka znade, da je tu prošo on. Odmah će mu odlanuti. Pogled na taj dragi prozor raztjerat će mu sve njegove crne misli i slutnje.

Još sincé sve su spremili za polazak, i otac je već bio otišao na brod.

»Evo majko, s Bogom, ja odlazim!« rekao je izlazeći preko kućnog praga.

»S Bogom, golube moj, sreća te pratila na putu!« odvratila mu je majka, te izašla za njim do pred kućna vrata i gledala, kako on obalom odmiče u tihu zvjezdanim bljescima nasmijanu noć.

Kad se Nikica približio Darinoj kući, srdce mu je stalo naglije kucati, a disanje mu se ubrzalo. Sagnuo se k zemlji, dohvatio kamenčić, izpružio se i već ga htio baciti na Darin prozor, a iza cvieća, što je na prozoru cvalo, provirila je djevojčina glava okrunjena valovima zlatne kose. Dva divna žarka oka sjala su nad mirisnim bosiljkom kao dvie blistave zviezdice, što ih je, rekao bih, Božji anđeo donio s neba, da po-ljepša liepo Darino lice.

»Nikica, — ah, ti si me htio probuditi,« prošaptala je ona sladkim usnama, na kojima je cvalo zorin smiešak.

»Ne, htio sam ti samo javiti, ako bdiješ, da sam otišao.«

Ona je otrgnula grančicu cvieća i bacila je prema njemu:

»Nek ti miriši na putu,« rekla mu je žarko.

»Hvala ti, mila!« dočekao je on Darin dar u obje ruke. »S Bogom, Dare!«

»S Bogom, mili moj!« uzdahnula je ona i čekala na prozoru, sve dok nije vidjela, kako se udaljuje veliki crni brod iz mirne, pospane, zamišljene luke.

II.

Darinka je tog jutra rano ustala. Žarka jutrnja rumen sukljala je iza dalekih plavih gora i zažarila cielo iztočno nebo veličanstvenim plamenom. U selu je već brujaao život. Kovači probudiše nakovanj ujedljivim monotonim čekićanjem. Na škverovima odjekivali su bati, škripale pile i vio se gusti dim izpod podpaljenih brodova, bracara i trabakula, na kojima su brodograditelji gorjeli staru izpucalu paklinu, da je lakše ostružu. A preko kanala jedrile su ciele flotilje brodova poput jata bijelih golubova i nosile ranorane težake na obližnje kopno, na otoke i otočice. No ciele taj veseli život nasmijanog svježeg dalmatinskog primorskog jutra nije ni za trenutak ušao svojom radošću u Darinu dušu. Ona je ustala sa nekom neizvjestnom tugom u srcu. Teški predosjećaj nečeg strašnog i sto zlih slutnja vrzlo joj se po mozgu. Tri četiri puta iztrčala je na terasu i s nje bacala pogled prema blizkom otočiću, na kojemu se iznad mora bielila mala Gospina crkvice, okružena borovom šumicom i grmenjem mirte. Jutros ju je k toj crkvici vukla neka neodoljiva sila. I što je više rastao nemir njezina srдца, to ju je sve više osvajala čežnja, da otiđe k Bogorodičinoj crkvici. Ona mila Djevica, što u toplom zagrljaju grije svoje Božansko Diete i gleda žarkim očima kroz vratašca male crkvice iznad mirtina zelenila na plavo more ublažujući napore i patnje vjernim dušama, pred koje oltarom u mračnim olujnim noćima treperi mirni zlatni žižak kao nada iznad ponora propasti, dozivala ju je svojim rajskim osmijehom i milinom na bijelu kamenu stepenicu preda se.

»Mila Djevice!« uzdahnula je Darinka, odtrčala u kuću, napunila staklenku uljem, pobrala najljepše geronije, klinčice i ruže iz svojih lonaca i spustila se niza stube prama arsenalu svog otca.

Majstori na škveru zaokupljeni radom oko brodova nisu je ni opazili. Istom na molu, kad je imala skočiti u svoj mali bijeli čamac, opazila je, gdje pred njome stoji mladi stranac gologlav, s pomno začušljanom ko-

som. Njegova vanjšina bijaše veoma prijatna. Ljubezno joj se osmjehnuo i nazvao joj dobro jutro. Ona mu je plaho odvratila, skočila u čamac, brzo ga odriješila, uhvatila vesla te stala naglo odmicati od kraja, kao da leprša na bielom labudovu krilu. A stranac je gledao za njom udivljen njezinim hitrim kretnjama, mladošću i svježom ljepotom, što je cvala u bjelini čamca, na divnom tihom plavom zelenkastom moru.

»Liepa je kao vila,« pomisli. »Dok mi njezin otac ne napravi braceru, jamačno ćemo se pobliže upoznati. Plovi, lakokrili anđele!« šapne zanesen i ode prema arsenalu.

A Darinka je plovila i naskoro se primakla Gospinu otočiću.

Sive izlizane stepenice, među kojima je rastla trava, zeleni petrovac i sitne pregažene tamarinde vodile su do Gospine crkvice.

Darinka je svezala čamčić za drveni kolac, položila u nj vesla, uzela cvieće i staklenku s uljem te se uputila sa suzom u oku pobožno ganuta prema crkvići. Klekla je na kamenu stepenicu, poklonila se duboko i onda podigla divnu glavu upirući nevin anđeoski pogled u Zvezdu Mora.

Za prvog se trenutka nije molila. Njezino je srdce bilo okupljeno pobožnom, no dubokom sjetom. Duša joj je letjela nekuda kroz daleki sivi ocean sumornog plavila. Oči zamagljene suzama bile su joj uprte u milu Djevicu.

A onda se trznula. Budna se probudila i stala je šaptati:

»Pod tvoju obranu utječemo se, sveta Bogorodice, ne odbij naše molitve...«

Nekoliko se časaka molila žarko. Zatim je ustala, dohvatila vazu izpred Bogorodice, u kojoj bijaše uvelo cvieće, odtrčala k moru, oprala vazu, napunila je morskom vodom, vratila se pred Gospu, stavila u nju kitu mirisnog cvieća i položila je na sredinu malog oltara. Srebrno kandioce, što je visjelo o tankim lančićima pred svetom slikom, spustila je, promienila je sitnu luč, napunila ga čistim mirišljivim maslinovim

uljem, zapalila ga i digla uvis. A onda se opet spustila na koljena. Potresena u duši svetom pobožnom ganutljivošću tiho je zajecala te zatim stala moliti:

»Mila Bogorodice, Zvezdo Mora, čista Djevice, Majko naša najbolja i najmilija! Ah, ti poznaješ našu budućnost, pa prieti li nam kakva nesreća, ti je, dobra Djevice, odvрати od duše naše, od praga domova naših i od svih nas! Ali, o Majko, ako tvoj božanski Sin, koji bijaše izkušan za primjer nama od najtežih kušnja, hoće, da nas kuša, onda se pokoravam Njemu, jer znadem, da je On Bog moj, da je sve, što nam šalje, za spas naše bezsmrtne duše. Neka se vrši volja Njegova, ja ću Mu se pokoravati i u najstrašnijoj kušnji. Ah, ja sam Njegova i tvoja, mila Majko... No tebi, koja prodireš u zadnji kutić naših najskrovitijih tajni, poznato je, da je moja duša tužna i uzrujana. Onaj, koga ljubim svom ljubavlju svoje mladosti, Nikica moj, ah, kako je od nekog vremena neveseo i zamišljen. Strah je unišao u njegovu dušu, da ne bude kažnjen od velikog pravednoga Boga za krvava zločinstva svoga djeda, gusara. Znadem, da su nedokučivi sudovi Providnosti Božje, da nam za vremenite patnje Bog daje vječno neopisivo uživanje, ali, ako je moguće, odvрати, o liepa Djevice, svaku nesreću od glave moga Nikice. Ta on je nevin. Sav je njegov grieh u tome, što je unuk djeda zločinca. Ali ako on, liepa Djevice, mora nastradati, razdieli njegovu nesreću i na moju glavu. Oboje neka izpaštamo grieh djeda njegov, pa budemo li nesretni ovdje, vjenčaj nas vječnom srećom na nebu — ali oboje — čuj, mila Majko!«

I žarke suze kao vruća kiša obliše Darinkino razžareno lice. Kroz dúgu suzâ promatrala je liepi Gospin lik, što ju je gledao milim plavim očima. Darinka je htjela, da joj Djevica nešto stalnoga kaže o budućnosti Nikice, a i njezinoj, ali one drage rumene usne tiho su šutjele i šutjele.

Znala je, da blažena Djevica riedko čini čudes, pa ipak ta njezina šutnja činila joj se strašna kao mrtva sablastna tišina pred olujom. Ipak nije očajavala. Pre-

dala se podpuno u ruke Providnosti i prošaptala Gospi:

»Predajem tebi i Nikicu i sebe. Mi smo tvoja djeca!«

Poljubila je bielim čipkama obrubljen stolnjak na njezinu oltaru, duboko se naklonila, još jednom pogledala Djevičinu sliku, uzdahnula i spustila se niz kamene stube, skočila u čamac i zavezla se prama rođenoj kući.

Kad je Darinka stigla pred brodogradilište svog oca, opet je na molu našla onog stranca. Šta više, on se tako odvažio, te joj je pružio ruku i pomogao, da izskoči iz čamca, a i konop joj je prihvatio i htio svezati čamac. No Darinka ga je ljubezno odbila i privezala sama čamac za kameni stupić.

Sve je to povećavalo Darinkin nemir. Ma koliko bio ljubazan i liep taj nepoznati joj došljak, ipak ju je on samo uzrujavao. Za nju je na svijetu živio samo njezin Nikica i nitko više.

Odtrčala je uza stepenice i otišla u kuhinju, gdje joj je majka pripremala objed.

»Dare moja,« pogladila joj je majka kosu, »što si mi tako nevesela? Vidjela sam te, išla si Gospi na otočić. Mori ti nešto dušu, liepa moja, ali Gospa će pomoći.«

»Hoće, majko.«

Darinka nije htjela, da majka uđe u tajne njezina srдца svojim pitanjima, pa se odmah udaljila i otišla u blagovaonicu. Pripremila je stol za objed, a onda se naslonila na prozor, što je gledao ravno prama Gospinu otočiću. Kroz grančice geranija izkićene zelenim lišćem i crvenim kao krv cvjetovima, što su iz zelenih zemljanih lonaca zasjenjivali njezino lice od podnevnog blještavila, gledala je preko maloga kanala Gospinu kapelicu i zamislila se duboko šutljiva, nepomična prevrćući u glavi stotinu misli, a u svakoj bila je središnja tamna i svietla, vesela i tužna polazna točka svega — njezin mili Nikica.

»Dare, je si li pripremila što?« pojavila joj se mati na vratima. »O, jesi, jesi,« pogledala je u sobu. »Eto, objed je gotov, idem, da ih zovem. No što radiš tu na prozoru? Hajde u kuhinju i pripazi, dok se ne vratim iz arsenala.«

Kod objeda posluživala je Darinka. Odmah uz otca sjedio je onaj mladić, što ga je jutros dva puta susrela na molu. Prečesto bi kradomice dignuo prama njoj crne plamene oči i jednim ju je jedinim pogledom htio svu obuhvatiti. Jednom im se pogledi susretoše. Ona je sva protrnula od nekog neizvjestnog straha i tjeskobe.

Kad je iznosila tanjure iz sobe, začula je, netom je prekoračila vrata, razgovor između otca i onog mladića.

»Doista liepa je i pristala vaša kći. Zar još nije zaručena?«

»Ne, još nije,« odgovorio je njezin otac. A onda je zavladao neki strašan muk u sobi i u cijeloj kući. Barem se njoj tako pričinilo, jer joj je glava gorjela poput upaljene zublje, a u ušima zvonjelo tisuću zvona, zvončića i praporaca. Samo što joj ne izpadoše tanjuri iz ruku.

Po svršenom objedu, kad joj je otac silazio po stubama s došljakom, rekao mu je ovaj plahim stidljivim glasom:

»Ah, ja bih bio sretan, kad bih mogao takvu djevojku imati za drugaricu svoga života.«

»Pa to baš nije nemoguće, dragi moj Dragoljube,« odgovorio mu je otac.

»Nemoguće je, nemoguće, da ima mene! Sve druge na svijetu mogu ja ljubiti i obožavati!« lupila je šakom Darinka po kuhinjskom stolu i skoro onesvieštena klonula na sjedalicu.

»Što ti je, Dare moja?« upitala ju je majka, čim je nadošla u kuhinju.

A Darinka je uzdigla glavu prema materi. Gorke su krupne suze iz zarumenjenih očiju padale kao plaha kiša na uzbibane djevojčine grudi.

»Za ime Isusovo, diete moje, ma što ti je, reci mi?«

»Ah majko, majko,« savijala se djevojka od teške duševne boli, »majko, zar ti ne znaš, da ja ljubim Nikicu Marinovića? Ako ne znaš, onda ti to sada očitujem. A mogla si i ti i otac to odavna naslutiti i naslutili ste pa mi nikada ni jednom riečju niste to spočitnuli.«

»Kćerice moja, možda smo štošta i naslutili, a možda i nismo, tà ti i njegova sestra Venka nerazdružive ste

prijateljice, a Nikica, ako se koji put i pridružio k vama, tko je baš mogao zaključiti, da se vas dvoje zamilovaste? No čuj me, draga moja, reci mi, bi li ti otišla u kuću, koja je okaljana u skoroj prošlosti lupežtinom, gusarstvom i razbojstvima, kojoj se u blizini i danas nalazi onaj pakleni brod zločinca razbojnika Kokasa?«

»Ne, ne govori mi tako! Pitam te ja, a je li Nikica razbojnik, gusar i lupež? Reci mi, majko, zaklinjem te Bogom, imade li u našem selu boljeg, milijeg i pobožnijeg mladića, nego što je on?«

I djevojku još jače obliju suze.

»Umiri se, mila moja Dare. Istina, nema se što Nikici prigovoriti, ali sramota njegova djeda još nije zaboravljena.«

»Neka nije, ja ga, majko, ljubim, ljubim ili njega ili nikoga na ovom svijetu. A moj otac već se valjda dogovara s onim mladićem, što je sad kod nas objedovao, da će me njemu dati. Oh, ako si mi majka, reci i otcu i onome mladiću, da im je sve uzalud, uzalud, trista puta uzalud, jer ja sam drugome dala i svoje srdce i svoju dušu, i to zauviek, a taj drugi jest Nikica...«

»Vidim, dušo, da ga ljubiš, no ta ljubav nije promišljena. To je zanos mladosti, ali ja i tvoj otac, koji ti ne želimo zla, s tom ljubavi ne možemo biti zadovoljni, jer ti znadeš, što je naša kuća: ona je prva u našem mjestu, i mi tebe, najmiliju našu, hoćemo da usrećimo i održimo ugled naše obitelji. Ti ćeš se vremenom uvjeriti, da tvoj izbor nije bio najbolji. Nikica je dobar i pošten, no nije za tebe.«

»Ah, majko, ti me ubijaš. Strielama, oštrim i strašnim strielama prostrieljuješ mi mozak, srdce i dušu. Ja ću umrijeti od boli, od očaja i nikad ne ću biti ničija već samo Nikice moga. Da sam ne tvoja, već ne znam čija kći, bit ću samo Nikičina.«

»No umiri se. Ostavimo to. Budućnost će odlučiti o tvojoj sreći.«

»Mamo, mamo, budućnost nema više što da rješava o mojoj sudbini. Sve je riješeno, riješeno jednom zauviek. Progonite me ti i otac, režite me, siece me, sve to nije

ništa, ja sam Nikičina. Samo je jedan gospodar, da mi ga otme, a to je Bog. Pa da mi se i Nikica iznevjeri, što ne će, da i umre, ja ću ga svejedno ljubiti. Ah, ljubiti ću ga i u hladnom grobu i u dubini najdubljeg mora. Moja je ljubav prema njemu žarka, silna, neopisiva, i nema te sile, koja bi ugasila njezin plamen. Ovo je moje svečano priznanje, moja zadnja izpovied. To, ah to, dobra mamo, kaži otcu.«

»Kazat ću mu, no samo mi se smiri, golubice, i molit ću Boga, da te on usreći.«

»Hvala ti, mamo! No budeš li molila Boga, da se ugasi ljubav u mom srdeu prema Nikici, ne će te uslišati, jer ja čvrsto vjerujem, da je On zapalio tu ljubav u mom srdeu. Ah, ne mogu više, nešto me davi, ne mogu ti ovdje ostati, treba da nekamo izadem.«

»Kamo? Valjda do Nikice?«

»K njemu? Bih, no da me on ovakvu vidi, o Bože, svisnuo bi. Siromah, da samo i sumnja o svemu ovome... Kod tolikih svojih jada... Ne, ne ću k Nikici, ta valjda i ti znadeš, da je on danas odputovao u grad.«

»Možeš ići i budi mirna. Dobri će Bog, kćerice, okrenuti sve na dobro.«

»Vjerujem, da hoće. Pomoći će nam liepa naša Gospa s otočića.«

»Neka nam uvijek bude u pomoći!«

Darinka je otišla k Venki i zamolila je, da pode s njome prema Ratu, ne bi li ugledala brod, kojim se imao vratiti Nikica iz grada.

»Oh, samo jedan pogled na ono bielo veliko jedro, što će se zabeliti na divnome moru kao krilo golemog arkandela, smirit će mi uznemirenu dušu,« mislila je Darinka stupajući lagano morskom obalom pokraj svoje prijateljice.

III.

Kao što u predvečerje lete bieli golubovi umorni od dnevnog lieta k svome golubnjaku, tako su se iz luka, lučica i pristaništa vraćali brodovi bielih jedara u luku svoga sela, što se osmjehivalo na brežuljku zelenog otoka i cvalo u rumenilu velebnog sunca, koje se spu-

štalo u veličanstvenu zapadnu grimiznu veličanstvu na lagano namrežkano more.

»Eno vašega broda!« klikne Darinka Venki. »Vidiš li ga tamo u tjesnacu između ona dva brda? Poznam ga po nježno bielom novom floku.«

Necpisivo veselje poput vala silne plime provali odjednom u Darinkine grudi. Sav bol i uzrujanost današnjeg dana utopili su se u toj čudesnoj plimi njezina zaljubljenoga srдца. Klonula je od blaženstva u topli zagrljaj svoje mile prijateljice, spustila dražestnu glavu na njezino rame i slatkim glasom, punim žara i ushita, zapjevala:

*»Čiji brod je na sridi kanala,
Po čem bih ga ja mlada poznala?
Po 'nom jidru, ča sam ga ja tkala
I na njemu ime rakamala.«*

»Ah, Venko moja, kako sam presretna na samu pomisao, da nam se približuje Nikica! Vidiš li ovo more? Koliko u njemu imade kapi, toliko u mojoj duši imade plamenih izkara za tvoga brata. Ljubim ga, Venko moja, i čini mi se, da ću svisnuti od te čudne ljubavi.«

»I on tebe ljubi, Darinko. Umro bi, kad bi i samo posumnjao, da mu ti ne bi mogla biti vjerna doživotna drugarica. No gle, kako su nam se već primakli. Požurimo se, da ih dočekamo na našem molu.«

Upravo su djevojke prispjele na pristanište, kad je Nikica rumen kao ruža zamotao snažnim mladim rukama jedro, dok se brod primicao kraju.

Darinka ga je pogledala i osmjehnula mu se slatkim osmjehom očitujući mu tako silnu čežnju svoje duše. A on ju je pogledao žarkim crnim okom, dubokim kao nepregledna morska dubina, uzdahnuvši plamenim uzdahom. Iza Darinke pojavila se njezina majka i pozvala je, da ide s njome kući. Kako bijaše težak taj razstanak!

»Samo sam ga pogledala, osmjehnula mu se i već moram ići, a da nijedne rieči nismo progovorili,« snuždi se Darinka.

Prije odlazka još ga je jednom pogledala, no tužnim, suzama zalivenim okom, a on se desnom rukom uhvatio za džepić prsluka i pokazao joj, da je u njemu čeka obećani dar: lančić s medaljonom. Ona mu je kimnula glavom očitujući mu, da ga je razumjela i udaljila se za materom.

»Ti cielo popodne ideš amo tamo,« korila je mati Darinku idući do kuće, »i misliš o koječemu, a mene čeka trista posala. I otac je pitao za te dva tri puta. Ah, Dare, Dare moja, nisi više diete, moraš mi biti u svemu desna ruka. Kupili smo ribe za večeru, treba da je odmah očistiš. Jesi li razumjela?«

»Sve ću ti, mamó, učiniti, sve. No vidim ti na licu, da si zlovoljna, i znadem, zašto. Ah, nemoj me dalje mučiti, ni zlovolja ni zlostavljanje ništa ti ne će pomoći. Danas sam ti kazala sve.«

»Ne mori me više, kćerice, ništa radi tvoje ljubavi. U kuhinjskom ti je ormaru riba, učini odmah, što sam ti rekla.«

Darinka je uzela ribu i otišla na more, da je tamo očisti i izpere.

Istom je bila na početku svog posla, kad se pred Nikičinom kućom začulo zapomaganje, jauk i vrisak.

»Ajme, ubio se... Mrtav je,« razumjela je rieči Nikičina otca, a onda je plač i ridanje zaglušilo sve.

Darinka je sva protrnula, skamenila se, i od straha joj se zamaglilo pred očima. Osjetila je, da joj je u tom trenutku užarena striela proletjela kroz mozak, kroz srdce i kroz cielo tielo. Trznula se, zgrabila košaricu s ribom, poletjela kao pomamna, luda ne znajući kamo. Čula je samo, kako su je zgrabile nečije ruke, i kad se konačno raztrieznila, vidjela je, da je u naručaju svoje majke.

»Nesreća, nesreća,« jedva je uzdahnula i tresla se, trzala i savijala, kao da su je pregazila strašna kola, na kojima se kesila nemilosrdna Smrt.

»Što ti je, diete moje, zlatna moja Dare?! Ah umiri se, dušo, golubice, anđele!« ljubila joj je majka izobličeno lice.

»Nikica, Nikica ubio se, mrtav je!« ridala je, uzdisala, čupala kosu i lamala rukama.

»Za ime Isusovo, kćerice, tko ti je to kazao?!«

»Ne čuješ li plač, jauk?« i vukla je mater put Nikičine kuće.

A mati obuzeta strahom i videći strku svieta išla je vučena nekom tajanstvenom neodoljivom silom prema kući svojih susjeda.

Darinka se putem posve raztrieznila. Njezina užasna bol ulila joj je vanrednu snagu u prestravljenu dušu. Popravila je znojnom drhtavom rukom razbarušenu kosu, otrla suze i zapitala nagomilanu svjetinu, što se dogodilo.

»Pao je Nikica iznoseći iz broda vreću brašna, i eto tu o taj kamen slomio je rebra.« pripoviedala joj kuma Kata otirući pregačom suze.

»Ajme, Bože!« uzdahne Darinka, iztrgne se iz majčinih ruku i kao biesna protura se kroz sviet, uleti u kuću i popne se poput progonjene srne u Nikičinu sobu.

Na postelji je nauznak ležao Nikica. Gusta crna kosa lepršala mu je iznad mokrog čela i bacala stravičnu sjenu na blijedo milo lice. Na usnama rumenila mu se krv, koju mu je otac brisao džepnom maramicom, jecao i ronio krupne suze. Neki čovjek mazao mu je maraškinom sljepočice i zapešća, ali oči dragog patnika bijahu još uvijek zatvorene. Samo teško naporno disanje kazivalo je, da još živi.

Podno postelje plakala je sestra mu Venka i ogrlila jadnu svoju majku, koja se skamenila pod udarcem strašne neočekivane nesreće i prigušenim naricanjem jadala užasnu bol razderanog materinskog srdca.

»Mila moja Venko, draga teto Ane!« vrisnula je Darinka, ogrlila jednu i drugu i obasipala ih grozničavim poljubcima vlažnim od toplih suza.

»Djeco moja!« uzdahla je Nikičina mati. »Bog mi je poslao strašnu kušnju. No ti, o mila Gospe od sedam žalosti, kojoj je jedinac Sin, Spasitelj naš, ležao izkrvavljen i mrtav na svetome materinskome srdcu, daj mi snagu, da ovu nesreću uztrpljivo podnesem!«

I dobru ženu obliju još krupnije i gušće suze, no u srcu je osjetila, kako joj neka nebeska utjeha razgalljuje nagomilane bolove. Otišla je k Nikici, nadniela se nada nj kao anđeo života i poljubila ga u krvave usne.

»Nikica moj!« zazvala ga je toplo, milo i opet ga poljubila.

A on je maknuo vjeđama, žmirnuo očima.

»Majko!« šapnuo joj je lagano.

»Nikica moj, ne boj mi se, dušo! Ništa ti biti ne će. Dobri Bog će ti pomoći, golube moj.«

I Nikica je raztvorio trepavice, pogledao mater, a zatim je zaokružio očima po sobi. Podno postelje ugledao je Darinku i upro je žarke grozničave zjene u dragu djevojku. U njima se odražavala njegova silna bol, ali u pozadini te boli, u dubini njegovih očiju plamsala je njegova žarka ljubav.

»Nikica, trpiš li mnogo?« izustila je ona drhtavim glasom.

Ništa joj nije odgovorio, samo je podignuo ruku, privukao k sebi majku te joj šaptao:

»Majko, u prsluku ćeš naći nešto za moju Daru, izruči joj to, ako umrem, neka me se sjeća.«

»Ti da ćeš mi umrieti, golubane?! Ne, ne ćeš, ne žalosti mi se. Evo i Dare te je došla vidjeti.«

Majka ga je poljubila.

»Vidim je,« i lagan, jedva zamjetljiv smiešak proleti njegovim bliedim okrvavljenim usnama.

A Darinka se primaknula njegovu uzglavlju i nadniela se nada nj. Htjela ga je zagrliti, izljubiti i pritisnuti na svoje tužne, na tople zaljubljene grudi. Sviet je počeo izlaziti iz sobe, pa se i Nikičin otac nekamo izmaknuo. Ostadoše samo Venka, Darinka i Nikičina mati i u kutu skutrila se tužna neopažena Cvieta Difičić, Darinkina mati.

»Nikica moj, boli li te mnogo?« upita Darinka.

A on joj uhvati malu rumenu ruku.

»Ne, ne boli,« odvrati i zagleda se u njezine zaplakane oči. »Majko, gdje mi je prsluk? Lančić je u jednom njegovu džepu, daj ga Darinki.«

»Evo ga,« donela ga sa vješalice Venka, pretražila džepove, izvadila lančić sa medaljonom i predala ga Darinki.

»Hvala ti, najmiliji!« poljubila je Darinka milu uspomenu, privinula je na srdce i spremila u džep.

Nikica ju je promatrao bolnim, zamagljenim pogledom. U prvom sumraku, što se spuštao unaokolo po sobi kao tanak crni pramen svile, gledao je dragu djevojku, koja mu je toplom ljubavlju ulievala nebeski melem u teške bolove. I u tome času zaboravio je, da trpi, da leži prikovan uz postelju, koju je okrvario krvlju težkih svojih rana. Nikada dosada nije vidio Darinku tako dražestnu i lepu. Zlatna kosa krunila joj je glavu poput blistave svetačke aureole. Oči joj bijahu vrutci ljubavi, na kojima je pio slatku okrepku. Bielorumeno divno lice cvalo je kao svježe nebo u najljepšoj proljetnoj zori.

»Darinko, ako ti umrem...« prošaptao je.

»I onda ću te ljubiti, Nikica moj.«

»I onda?«

»Da, navieke...«

IV.

Sutradan su Nikicu prevezli u gradsku bolnicu, jer u selu nije bilo liečnika, da bi ga mogao često pregledati i liečiti, a udarac, što ga je zadobio, bio je težak i opasan za njegov život.

Cielo selo govorilo je o nesreći, koja je zadesila obitelj Antuna Marinovića.

Nikica je bio Antunov jedinac, dobar, čestit i plemenit momak. Nenadana teška sudbina, što ga je snašla u najljepšem cvietu mladosti, izvabila je mnogo toplih suza, pa i kod onih, koji nisu imali nikakvih veza s njegovom obitelji.

No bilo je i podlih duša, koje su se naslađivale tom nesrećom, a u selu kao u selu tumačio se taj nesretni slučaj na stotinu načina. U njemu su nekoji vidjeli posljedice naravnih pa čak i vrhunaravnih uzroka, no svi su se gotovo u tome slagali, da Bog kazni Antuna

Marinovića u njegovu jedincu radi strašnog njegova otca gusara Ivana Marinovića Kokasa.

»I Antun, a i njegov sin dobri Nikica kome skriviše? Ali u Svetom Pismu stoji: 'Otcu naši sagriješite i nema ih više, a mi podnosimo kaznu za griehove'...« Tako su umovali nekoji.

Drugi su govorili, da Bog mora iztriebiti kuću lupeža i razbojnika Kokasa. Djedovi griesi ne smiju proći tako nekažnjeno, pa bilo to i na unuku ili praunuku. Tolika pravedna prolivena krv traži osvetu. I već na ovome svietu Pravda Božja udovoljuje joj, da se uzvisi pravica i pruži ljudima primjer, neka se čuvaju grieha bilo sebe, bilo svojih radi. Odkada su Nikicu prevezli u bolnicu, Darinka bi gotovo po cijeli dan proboravila uz Venku i njezinu mater. I do njih je dopiralo to umovanje naroda te im još više žalostilo ionako razjadana i ožalošćena srdeca.

Antun Marinović se, odkako je odpratio sina u bolnicu, nije vraćao kući. Tako ni njegova obitelj ni Darinka ništa izvjestna nisu znali o dragome bolestniku. Trećeg dana proniela se mjestom viest, da je Nikica operiran i da je nakon nekoliko časaka umro. I majka mu i sestra Venka i Darinka samo što ne svisnuše od bola.

»Pa da je Nikica mrtav, zar nam to ne bi otac javio?«

»Najbolje je, da brzojavno pitamo, što je na stvari.« primietila je Darinka.

»Žurite se, djeco moja, jer će mi srdce puknuti od teške boli.«

I Venka i Darinka odletjele su do poštanskog ureda, predale brzojavku i zamolile činovnika neka je bezodvlačno pošalje.

A Nikičina mati sakupila je sve sile, nalila staklenku uljem i otišla u crkvu te pred sedam oltara napunila kandila i zapalila ih za zdravlje svoga jedinca, a zatim se bacila pred oltar Lurdske Djevice, što joj se iz tajanstvene špilje ovjenčana ružama smiešila kao zadnja njezina nada.

»O Najmilija, Zdravlje bolestnih i Utočište griehnih, ne ostavi me u strašnoj mojoj nevolji!« molila je i gorko plakala.

Nečiji hod, što ga je začula u blizini, prenuo ju je iz molitve, te se okrenula. Do nje se kao anđeo utjehe milog lica i samilostnog pogleda našao njezin župnik.

»Velečastni moj!« uzdahnula je duboko i zagledala se u nj rumenim očima punim suza. Kako joj se on bliz i mio pričinjao u tome času!

»Dobra Ane, ne plači, uzdaj se u Boga i u Lurdsku Djevicu,« rekao joj je toplim, uvjerljivim glasom. »Znadem, da je velika tvoja bol, no još je veća ljubav i milosrđe Božje prema nama griješnicima. Kadkad se mi i odviše žalostimo, jer su nam nepoznate visoke namisli tajnih Božjih namjera. No budi uvjerena, ako Bog i pripušta nesreće na nas, one su samo za spas naš i naših dragih, a spasimo li se, za prolaznu patnju dobivamo vječnu sreću tako veliku, bogatu i divnu, da je nemamo čime porediti na ovoj zemlji. I u toj sreći, u tom životu bezkonačnih vjekova okupit ćemo se svi, koji ljubljamo Boga, i nitko nas nikad ne će razstaviti. Odani Isusu, Odkupitelju našem, i ako proživljujemo dane bolova, i ako prolazimo kroz vatru kušnje, samo se pročišćujemo kao zlato, da jednom sinemo na žezlu Njegovu poput blistava alema; da se od crvića zemaljskoga izčahurimo u snježnog leptira na nebeskoj ruži, što cvate pred prijestoljem Boga i Jaganjca, koji nas je oprao u dragocjenoj krvi svojoj učinivši nas građanima vječnoga Jeruzalema. Čuješ, Ane, da ti i umre Nikica, razstavit ćeš se samo trenutačno s njime, no on će na dan tvoje smrti izčekati tvoju dušu na vratima raja i odpratit će te na rajske poljane, gdje ćete sa svježih vrutaka piti vječne slasti bezkonačnog života i uranjati u bezdane Božjeg Bića topeći se u oceanima blaženstva.«

»Ah, velečastni,« uzdahnula je Ane, »vjerujem, vjerujem sve to i osjećam neizmjernu olakšicu u svom ojađenom srcu, ali ono krvari, jer sam slaba žena, crvić u zemaljskoj prašini. Ojačaj me, Bože moj, i okriepi moju vjeru!«

Doista Nikičinu majku okriepila je neka viša sila. Ona je osjećala, kako nešto neobično struji svim nje-

zinim žilama. Ustala je, pozdravila velečastnoga te izašla iz crkve.

Brzjav iz gradske bolnice stigao je pred večer. Glasio je: »Nikica operiran, stanje nije beznadno. Prekosutra dolazim. Antun.«

»Hvala ti, Bože!« uzdahnule su Ane i Venka i Darinka, kad su ga pročitale.

I Nikičina mati a i sestra bile su donekle smirene na viest, što su je dobile iz grada, no Darinka je imala izdržati silnu borbu, koju joj prouzrokovala nove okolnosti i njezina ljubav prema Nikici.

Bracera Dragoljuba Vjeriničića, onog mladića, što se zagledao u Darinku, dok je boravio na škveru njezina otca, bila je sasvim popravljena, i samo ju je trebalo još porinuti u more, da odplovi. Dragoljub, koji se ludo zaljubio u Darinku, htio je na svaki način, da prije svog odlaska izprosi njezinu ruku te je osigura za se. A i Petar Difić, Darinkin otac, bio je zavolio mladića, pa je živo nastojao, da njegova kći pođe za nj.

Jednog posliepodneva Darinka se uzhodala po velikoj prostranoj terasi tužna i zamišljena. Oko nje po zidovima, što su služili kao prsobrani terase, bili su nanizani lonci geranija, klinčića, fuksija, bosiljka i drugog cvieća, koje se u divnom proljetnom danu osmjehivalo nebeskom plavilu i zlatnim viencima sunčanih pramenova.

Djevojka se sklonila u taj kutić bliže nebu, gdje je kraljevala samoća i treptao divan čist zrak, te osluškivala blage uzdahe plavog zelenog mora, što je šaptalo kroz zelene mekane morske trave nešto vječno milo i tužno, neizmjerno tužno kao njegova nepregledna razina. Odjednom neopažen, doveden, rekao bi, nekom magičnom silom pojavio se je pred djevojkom njezin otac.

Ona se lecnu.

Sjeo je na sjedalo.

»Umorio sam ti se, Dare«, uzdahnuo je i upijao čistim prsima svjež mirišljiv zrak. »No što si mi tako tužna, zamišljena?« Gledao ju je toplim pogledom.

»Daj, primakni mi se, diete moje. Sjedni uz svog otca, skini mi svojom mladošću teški teret umora s izmučenih, a i dobro ostarjelih pleća.«

Darinku je otac silno volio, više nego ijedno svoje diete, a i ona je voljela njega, pa se na njegov poziv pokorila i sjela uza nj na kameno sjedalo.

»Ti si mi nevesela, milo moje diete, no zašto? Zašto?«

A ona je šutjela osjećajući teški zagrljaj njegove rutave ruke na vratu i vitkim ramenima. Miris znoja, pakline, katrana i boja, što se izparivao iz njegova tiela i košulje, davio ju je do u dubinu prsiju.

»Ah,« uzdahnula je ona, i srdce joj se potreslo te naglo zakucalo.

»Darice moja, pa šta je tebi? Ja ću te razveseliti, golubice«, i stisnuo je k svome srdcu žilavom jakom rukom, težkom kao olovo.

»Tatice moj, ti da me razveseliš?!« zagledala mu se ona tužno u velike nabrekle plave oči. »Jedini Bog bi mogao, kad bi učinio čudo, skinuti tugu s moga srдца.«

»No da, ludice mala, sjećaš li se, kad sam te ovuda po terasi nosio u naručaju kao malu mačkicu, kad si me češljala po bradi, čupala mi brkove i pljeskala ručicama po obrazu zovući me veselo: 'Tatice, tatice!' I onaj tvoj tatice, kako te je onda sitnu volio i na srdcu nosio, i danas te voli i uvijek nosi u sredini svojih prsiju kao najdraži biserač. Onda si bila mala, pitao sam te bonbonima, a danas si mi velika, liepa pa sam ti našao zaručnika.«

»Uh, pusti me, tata, pusti me!« htjela se osloboditi njegove ruke, koja joj je u ovom času ležala na plećima kao silna glomazna gora.

»Ne, ne ću te pustiti. Hoću, da ti kažem sve. Vidjela si onog mladića, što je napravio braceru na našem škveru. Čuješ, on te silno ljubi.«

»Uh, — ljubi... A kad ja njega ne mogu ljubiti.«

»Ne možeš! Zašto?! Kako?! On je gizdav, liep, mio, a k tome bogat i diete čestite obitelji iz Vinika. Bila bi luda, kad ne bi pošla za nj.«

»Nikada, tata moj.«

»Nikada?! Ne govori mi tako. Znadeš sama, da te ja ne želim unesrećiti.«

»A ti me upravo unesrećuješ.«

»Zašto?!«

»Ja ljubim drugoga.«

»Koga?«

»Nikicu Marinovića.«

»Nikicu Marinovića?!«

»Da.«

»Da ga ljubiš ne znam kako, ja te, kćerice, nikada ne bih dao za nj. Valjda znadeš, da je on unuk gusara Kokasa.«

»Znam, no znam i to, da Nikica nije gusar, već plemenit mladić — andeo.«

»Pa da je i najplemenitiji, da je ne andeo, već Mihovil Arkandeo, što će ti, kad su njegovi dani izbrojeni? On ne može živjeti. Nema veće ludosti, nego da misliš postati ženom onoga, koji je već umro, samo što još nije zakopan.«

»Dosta, dosta, tata moj, ne ranjavaj mi tisuću rana već ranjeno srce, ne razdiri mi razderane, izmorene duše! Pusti me, da umrem od tuge za svojim Nikicom, i onda ću istom biti sretna.«

»O ti si luda, luda, čuješ li, sto puta luda! S Nikicom ti je sve svršeno. Moraš me slušati.«

»Ne mogu, tata moj, ne mogu,« i gorke suze obliju djevojku, a duboki teški jecaji trzali su joj grudima.

»Moraš, kažem ti, moraš, ja sam ti otac, ja gospodar!« ustane brodograditelj biesan, zapjenjen sa sjedala i nadnese stisnutu šaku nad kćerkinu glavu.

A Darinka je pala na terasu, obujmila mu noge i kroz plač, kroz jecanje vapila i molila:

»Smiluj mi se, tata moj! Ne, ne mogu te poslušati...«

»Ne možeš, nesretnice, ne možeš?!« izdere se on i zamahne stisnutom pešću i svom silom udari Darinku po tjemenu.

Ona protrne, vrisne i klone na crni pod kao mrtva. Debele zlatne pletenice raztresu se, razpletu i prekriju joj ramena i lice poput gustog razbarušenog zlatnog oblaka.

»Nitkove, životinjo, ubio si mi diete!« viknula je glasom punim užasa, groze i prijetnje zadahtana Cvieta, koja je iztrčala na Darinkin vrisak i rinula muža put terasinih vrata. »Ne, ti nisi otac, ti si krvolok. Ne bojiš li se Boga, nesretniče?!«

»Uh!« puhnuo je Petar pogledavši krvavim nabrekli očima ženu i posramljen, pokunjen izgubio se s terase.

»Mila moja Dare!« sagnula se Cvieta kćeri i stala je pridizati u zagrljaj. »Tukao te je, dušo?! I to ti je otac... Ah, dobra moja golubice!« pospe joj celovima blijedožute od suza vlažne obraze. »Kako si mi ubliedila? Što ti je, mila, reci svojoj majci? Gdje te je udario?«

»Naljutio se, majko, ne zato, jer ga nisam htjela poslušati, već jer nisam mogla. Ne, ne mogu privoljeti na ono, što od mene traži. Ah ne mogu i umrieti ću, umrieti ne od otčeva udarca, već od silnih bolova duše. Ah majko, majko, reci ocu, nek me pusti, da umrem od tuge, ali on kao otac nek mi je ne povećaje,« i Darinka klonu onesvieštena na majčine grudi.

»Petre, Petre,« očajno je zavikala Cvieta. »Ah Petre, brzo... u ime Isusovo... Dare moja... Dare dušo... Najmilija...«

Petar je izletio na vrata terase bljed, prestravljen, i kad je vidio onesvieštenu kćer, riknuo je kao ranjeni tigar:

»Ubio sam je! Proklet ja!« i sav dršćuć uzeo je u naručaj iznemoglu djevojku. »Ajme, Dare, Dare moja... Proklet ja... tvoj otac... Dare moja... pogledaj me, zvjezdice moja... Oprosti, oprosti svom nesretnom ocu!...«

Cvieta i Petar odnieli su Darinku na postelju. Nakon kratkog vremena ona se osviestila. Pogledala je i nad sobom ugledala prestrašeno blijedo lice svoga otca.

»Dare moja, ah, planuo sam, planuo kao vatra, prokleta naša vruća dalmatinska krv! A ja te ljubim, anđele moj, ljubim te, oprosti mi!«

Ona mu se milo osmjehnula, a on ju je obasuo žarkim cjelovima.

»Eto vidiš, što si, kukavče, učinio,« korila ga je Cvieta. »Ah, mi jadnice, koliko trpimo radi vaše neobuzdane, bezumne mužke silovitosti. Đavao vas obsjedne u nekojim časovima, pa i sami postajete đavli.«

»Ne govori tako, ženo, to je naša divlja južnjačka ćud. Vidiš, sad sam opet krotko janje. Radite od mene, što vas je volja.«

»Mnogo imam s tobom razgovarati,« Cvieta će, »no sada nije zgodno. I sam vidiš, da si previše izmučio naše najmilije diete. Ne valja tako, dragi moj. Znam, što te je navelo na ovaj ružni čin, znam. Sjeti se ipak prvih dana naše ljubavi. Da me nisi ljubio, reci mi, bi li me uzeo za ženu? A ja, da sam na silu za tebe pošla, bismo li bili sretni?! Razmisli!«

Petar je šutio.

»Molim te, hajde i odpremi Dragoljuba Vjerinčića. Njegova je bracara gotova. Reci mu, da o Darinki ne misli. Ja ne dam svoga djeteta onome, koga ono ne voli. Pa Darinka je još nejaka. Šestnaest joj je godina. Bog, u koga vjerujemo i ja i ti, pobrinut će se za njenu sreću. Pa sve da se i ne udade, ima na čemu živjeti. Ja imam svoje imanje, a to će biti njezino. Kćeri si poudao, a sina si oženio, još nam ostaje ona, pa zar da nju, našu najmiliju udajom ozlovoljimo?!«

On je slegnuo ramenima.

»No još jedno. Da nisi ni živoj duši kazao, što se zbilo u našoj kući. Tko bi od srama izašao na bieli dan?!«

Petar je išao ravno na brodogradilište i dao nalog, da se porine bracara. Kad mu je Dragoljub podmirio račun, upitao ga je, može li pozdraviti Darinku. A on mu odgovori:

»Nešto je nerazpoložena. Možete joj pisati. Vidjela vas je. Ako vas je zamilovala, sigurno će biti vaša. Ja se tome ne protivim.«

»Razumiem, odvratio je zamišljeno Dragoljub, oprostio se i otišao.

Mornari su dignuli na braceri veliko bijelo jedro, a južni vjetar, što je lakokril letio morskim valovima, odtisnuo ju je od kraja i odnio na široko more.

»Eto odplovio je,« rekla je Cvieta gledajući kroz prozor.

»Sretan mu put!« uzdahnula je Darinka i uvalila još dublje glavu u mekani jastuk...

V.

Zvoni, zvoni, zvoni...

A mliečna divna proljetna noć prekrivala je brda, uvale i tiho uspavano more, što se steralo između otoka i kopna poput golemog izbrušenog melanita, na kome se odrazivahu u čarobnom svjetlucanju jutarnje zvijezde. Sve je spavalo laganim anđeoskim snom, samo je visoki elegantni zvonik bdio nad crkvom osvijetljen sa dvie tri slabašne svjetiljke i melodioznim pjevanjem svojih zvonova budio primorsko selo na svečan uranak.

»Uzkrš!« šaptala je čarobna noć i gubila se pred prvim bisernim zrakama zore.

»Uzkrš!« osmjehivala su se brda, uvale i sneno more probuđeno prvim poljubcima zorina blještavila.

»Uzkrš je!« kucnula su ljudska srдца probuđena ranim zvukovima zvona.

A kad je blistava rumena sunčana kugla skočila iza vrhunca iztočne gore, treći puta odpjevaše zvona svoju velebnu himnu.

Raztvoriše se kućna vrata, zažamoriše mirne jutarnje seoske ulice, i malo i veliko, svatko, tko se mogao dignuti s noćnog ležaja, žurio se na vrh sela, gdje je velika prostrana crkva raztvorenih vrata primala pod svoj plavi zvjezdani svod, među izkićene stupove ve-sele jutarnje goste.

Povisoko na velikom oltaru vidio se divan zelen vrt, a u njemu zatvoren Spasiteljev grob. Šuma voštanica treperila je oko njega. A na podnožju oltara, na svjetlim mramornim stepenicama zadriemali su vojnici sa vitkim kopljima i čvrstim bodežima čuvajući, da ne bi učenici ukrali mrtvo tielo čudesnog Učitelja te proširili bajku o njegovu uzkršnuću.

Tiho, nenadano stvorio se pred Grobom svećenik, u bielom najsvečanijem ornatu poput velebnog arkan-

dela, što je sletio s nebeskih visina, otvorio ga, izvadio iz njega zlatnu pokaznicu, blistavu kao sunce, i u njoj svetootajstvenoga Boga.

»Neka svatbi vazmenoj — hvale uzdadu kršćani!« razliegnuo se je njegov svečan srebrni glas i odjeknuo svodovljem hrama.

Prenuše se pospani vojnici, izpadoše im iz ruku koplja i mačevi, što zveknuše mramornim stepenicama. Razoružana straža zaprepašćena, bezglavo pobježe pred uzkrslim Bogom.

Grunuše mužari, zabrujaše zvona, ciliknuše zvončići, drhtnuše srдца i oči se orosiše suzama. Svečano ganuće obuzelo je sve ljude, voštanice, cvieće i velebni hram.

Svečana procesija sa crvenim barjacima s tisuću svjećica, svieća i dupliera uputi se oko crkve prateći u nebeskom uzhitu uzkrsllog Spasitelja, što ga je u zlatnoj pokaznici pod bielom hostijom nosio njegov svećenik.

Kad se procesija povratila u crkvu, svećenik se popeo na glavni oltar i držeći u pokaznici svetootajstvenog Boga okrenuo se prema narodu. Jedan mu je ministrant držao Evandelistar, i svećenik je odpjevao svečanim tonom uzkršno evanđelje:

»U ono vrieme Marija Magdalena i Marija Jakovljeva i Saloma kupiše mirisa, da dođu i pomažu Isusa. I vrlo rano u prvi dan sedmice dođoše grobu, kad je već izlazilo sunce...«

Nebeski val velebne nadzemne pobožnosti kao rieka žarke svjetlosti izpunio je srдца vjernika. Ganuti do suza klečahu na klupama i hladnim pločama crkve. Grobni otajstveni mir zavladao je nad svima suverenom silom. Uzkršli Bog kršćanskih srdaca slavio je triumf. I ono je svako u svome kucaju šaptalo:

»Uzkršno si, nebeski Jaganjče, i odkupio nas predragocjenom Krvlju učinivši nas baštinicima svojim... Vječna Ti slava!«

»Vječna Ti slava!« odgovarahu u višnjim visinama plameni kerubi...

Kad je svećenik sahranio Svetootajstvo, prozborio je svome stadu:

»Narode moj, tko je kao Bog naš? Tko je kao bieli rajski Jaganjac, koji nas je odkupio ne srebrom ni zlatom, već krvlju srдца Boga Čovjeka? Nama, kojima bijaše zatvoren raj radi grieha Adama, praotca našega, otvorila ga je probodena Isusova ruka i lepet Njegove snježne zastave, na kojoj je zabilježen njegovom krvlju crveni križ odkupljenja i bezsmrtnog uzkršnuća. Vrisnuo je očajnim krikom nadvladani Satana. Pakao je nemoćan. Put do rajске domovine probijen nam je krvavim stopama uzkršlog Odkupitelja. Izmireni s Njime ostanimo Njegovi u vječnom prijateljstvu i žurimo se da uniđemo u sveti nebeski mir. On će nas dočekati na vratima raja, jer mi smo puk Njegov i ovce pastve Njegove. Amen.«

Svećani mili svećenikov glas postigao je vrhunac uzhita. Svačije srđce dizaše se k nebu uz treptaj voštanica, oblake tamjana i miris proljetnog cvieća, kao velebno sunce, što se penje nebom k podnevnim visinama.

Zatim je počela prva tiha sveta misa.

Darinka je klečala na maloj klupi u kutu kraj vrata crkve. Nizko je oborila svilene trepavice, sklopila ružičaste ruke, iz kojih je visjela biela biserna krunica, i molila žarko.

»Ako ti umrem...« pričini joj se, da čuje rieči svoga Nikice. »I onda ću te ljubiti,« šapnula je. No tada, da budem u raj u što bliže uzkršlom Isusu i tebi, na ovome svijetu posvetit ću se samo Njemu, da kao čista djevica dođem k vama gore u liepi raj...

VI.

Osam dana, izakako je Nikica bio prevezen u bolnicu, brzojavio je Antun Marinović, koji je još uvijek boravio uz svoga teško bolestownog sina, svojoj ženi Ani, neka mu odmah pošalje brod. O Nikici u brzojavu nije bilo ni rieči, iako se on još pred dva dana borio sa smrću, kako su pričali nekoji mješćani. Anu je to silno zabrinulo. Strašna misao kao crna zlokobna

ptica ugniezdila se u njezin mozak i trgala ga užasnom, nesnosnom, beznadnom boli.

»Ah umro mi je Nikica moj, umro mi je, kad mi Antun piše, da mu pošaljem brod. Mrtva će mi donieti jedinca moga, mrtva,« lamala je očajno rukama, čupala kosu i tresla se u očajnim trzajima.

Dva Anina brata odmah se nadoše kod nje. Pripremiše brod za polazak. Ana je svakako htjela putovati s njima. Uzalud su bile sve njihove molbe i odvrćanja, nek ostane kod kuće. Ona je skočila na brod, prihvatila rukom kormilo i viknula strašnim glasom:

»Odtisnimo se od kraja i putujmo! Hoću da vidim što prije ili mrtva ili živa svog Nikicu. Hoću da zagrlim ono, što mi je najmilije na svijetu!«

Anine rieči bijahu odlučne. Oči joj sievahu kao dvie krvave zvijezde na burnom zamračenom nebu, a svaka njezina kretnja očitovala joj je neslomivu volju. Očajna bol ulievala joj je veliku snagu u razdraženu žalostnu dušu. Nije se našao nitko, tko bi je mogao odvratiti od naumljena putovanja.

I brod je krenuo. Jaka bura nadimala mu je jedro i nosila ga kroz zapjenjene valove. Ana je ravnala njegovim kormilom smiona, jaka, ekstatična u očajnoj materinskoj ljubavi, u strašnoj neizvjestnoj čežnji...

Venka je odmah iza materina odlazka odtrčala k Darinki. Našla ju je na škveru, gdje kupi iverje, da ga ponese u kuhinju, jer joj je mati trebala drva, da svari večeru.

»Ti ne znaš valjda ništa, Dare,« rekla joj je, kad su unišle u kuću.

»Ništa. Ah, što je?!« uzplahireno ju je pogledala Darinka.

Krupne suze odruniše se niz Venkino lice.

»Otac je brzojavio, neka mu mati odmah pošalje brod. Bit će Nikica umro...«

»Umro?!« zadrhtala je Darinka. »Umro?!... A otac vam o tome ništa ne javlja?«

»Ništa, samo da mu pošaljemo brod. Brod je već otišao i mati s njime. Mati je uvjerenjena, da je Nikica

već mrtav. Otac ga mrtva hoće da dovede ovamo.«
Zadnje Venkine rieči ugušiše se u bolnim jecajima.

»Dakle umro je Nikica moj. Umro je... umro...
Ah nesretna li sam, Bože moj!«

I Darinka blieda, skamenjena klonula je na sjedalicu u kuhinji, no naskoro se trgla. Hladni drhtaji očaja prostrielili su joj srđce, mozak, dušu.

»Umro je, umro,« ponavljala je kao izvan sebe i stiskala prsa, da joj se ne prolomu od užasne boli.

»Strašno, strašno!« ridala je Venka. »Tko će ga pregorjeti, tko zaboraviti?«

»Nitko... nikada, nikada, nikada...«

»Što vam je, djeco moja?« dotrčala je Darinkina mati začuvši njihov plač.

»Umro je Nikica,« pogledala ju je Darinka očima punima suza.

»Nikica... umro?! A kada?!«

»Umro je eto... umro je nezaboravni... umro je, majko,« i Darinka joj se baci oko vrata. »Umro je... eto, majko, sada i ti i otac bit ćete zadovoljni. Ne će vaša kći poći za gusareva unuka. Ne će, majko, ... umro je Nikica...«

»Kćerice moja, što mi razdireš dušu?! Tisuću bih te puta dala za nj, samo da je živ,« gorkim suzama natopila je ona Darinkine obraze obasipljući ih vrelin poljubcima.

»A tko vam je kazao, da je Nikica umro?« snašla se napokon Cvieta.

»Vi znate, teto, da je Nikica još pred dva dana bio na umoru,« uzdahnula je sva zaplakana Venka. »Zastalno ga otac ne će zakopati na tuđem groblju. Nikica je umro, i otac traži brod, da ga mrtva preveze amo te zakopa u obiteljski grob.«

»Ne, nema sumnje, Nikica je umro,« jecala je Darinka. »Ah, ja to naslućujem. Ja to znam, jer već za njim puca moje srđce. Za njim se prelomila moja duša. Ljubila sam ga, ljubila, majko, kako se ljubi nešto veliko, divno, neopisivo, i ta silna ljubav sada plače, kida se i lomi i veli mi: Nikica je mrtav... Pokoj vječni milom anđelu mome...«

»Ah, Dare moja, možda i nije.«

»Ne, ne govori tako, majko. On je mrtav, ali i ja sam umrla i za tebe i za otca i za cijeli svijet. Idem u samostan. Nikica je bio jedina moja sreća, jedina moja ljubav, moj život, moje sve. Njega nema više, zastalno ga nema, pa što dalje vriedi za mene cijeli ovaj svijet?! Tamo u tihom samostanu umirat ću lagano svaki dan, gorjet ću kao svieća pred svetohraništem, dizat ću se k nebu kao miris tamjana, dok se napokon ne združim s Bogom, u čijem krilu naći ću svoga milog Nikicu.«

»Ajme, kćerice!« zalama rukama majka. »Ideš u samostan?«

»U samostan. Moja je odluka nepromjenjiva.«

»Nepromjenjiva?!«

»Nepromjenjiva, kao što je i moja ljubav prema Nikici...«

EPILOG

Dan prije nego je Darinka zauviek ostavila svoj rodni kraj, izašla je još jednom na terasu svoje kuće.

Proljetno jutro bijaše divno, bistro, puno primorskog čarobnog sunca.

More je šaputalo tajanstvenim dugim šaptom, kao da priča veličajnu priču o svjetlosti, o bezkrajnim oceanima plavila, o rajju.

Darinka je stajala nepomična, zamišljena uzdignutih očiju prema vedrom nebu. Okruživalo ju je njezino razcvalo cvieće, što se redalo u zemljanim vazama naokolo po terasi.

Njezin se stas u tome trenutku pričinjao svečan, neobično velik i rastao je put neba u plave sunčane visove prateći njezine misli. Plameni geraniji, crveni karamfili i bielo leandrovo cvieće čudno je gledalo svoju prijateljicu, pa je i ono okrenulo svoje šarene čaške gore, u visine i htjelo se vinuti s njome onamo, gdje imade više mira, sunca i sjaja.

Napokon se djevojčine oči spustiše na tiho primireno more. Isto tamno plavilo na vodi, ista ljubična maglica uz mrtvu pustu obalu kao onog jutra, kad je u crnoj lađi pod bielim jedrom kao pod krilom nebeskog anđela plovio mrtav Nikica svome rodnome mjestu.

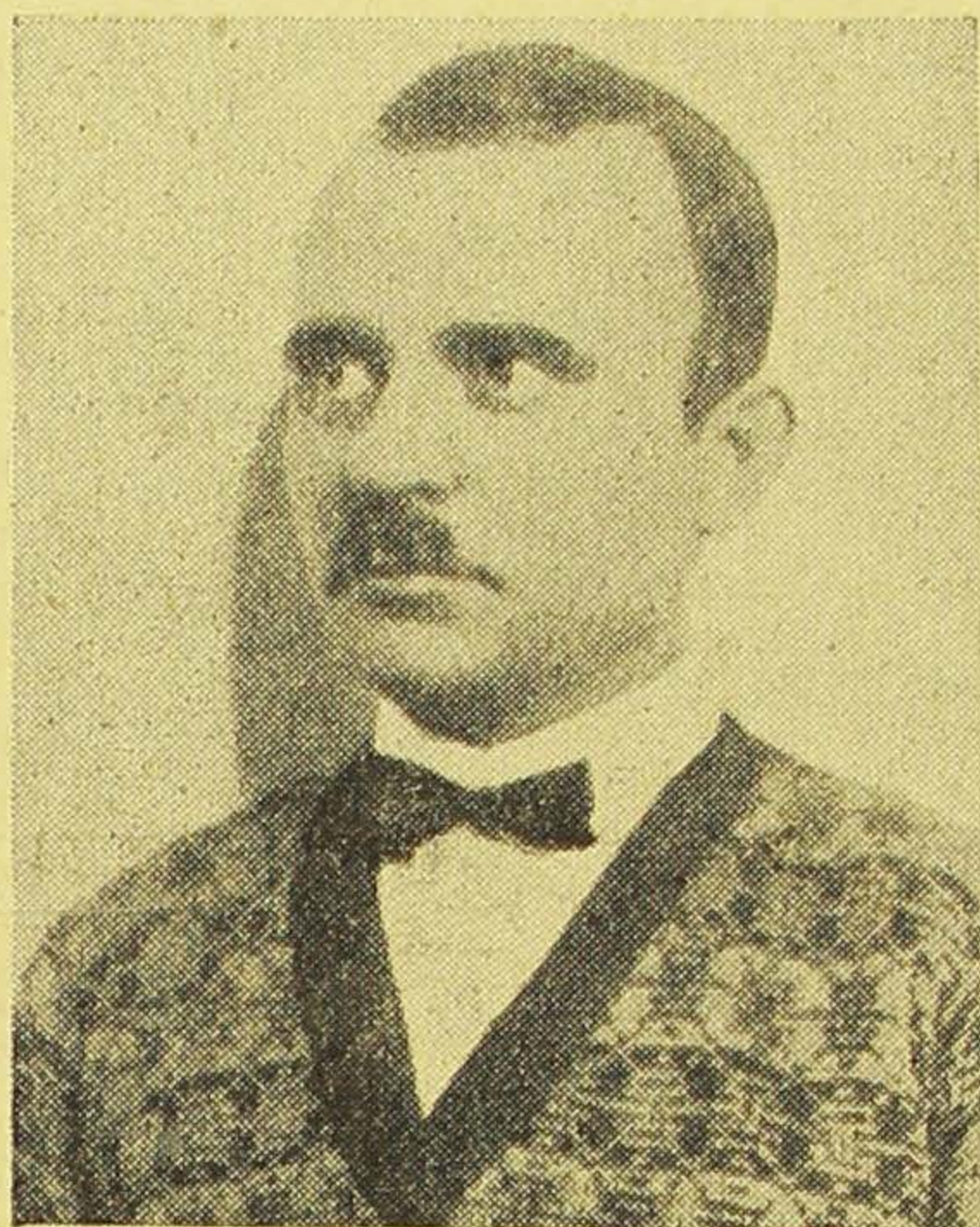
Tu nedaleko pred sobom opazila je žalo razrovano od silne morske plime. Pred tri noći tako je bilo nabujalo more, da ni najstariji ljudi toga ne pamte. Stari ukleti gusarev brod nestao je te noći sa svoga mjesta. Morski valovi netragom su ga progutali. Tamo, gdje je on ležao kao crno ukleto strašilo, bielio se samo sitan piesak ...

Milo, tužno sjećanje obuzelo je cielo Darinkino biće. Ali nije plakala, što više nije ni uzdahnula. Njezina odluka ulievala joj je u mladu izpaćenu dušu neopisivu snagu. Zaredala je od vaze do vaze. Ubrala je najljepše cvietove, da još jednom obaspe Nikičin grob, prije nego zauviek ostavi svoj rodni dom ...

ANTUN MATASOVIĆ:

PODROVAN TEMELJ

I.

»Koji put je to?« upita Kata svoga muža držeći se i pri jelu ukočeno, kako je po njenom mišljenju dolično načelnikove žene.

»Šesti ili sedmi puta danas me izabiru,« odgovori ponosno njen muž. »No svejedno je, koji je to put, ova će mi godina biti dvadeseta, što načelnikujem.«

Oboje nastavi mirno s večerom, a Pera Bojin s prezirom pomisli na svoga brata Šimu, koji se muči s djecom radeći zemlju, dok on evo viek vjekuje na trideset jutara ugledan i viđen i u gospodskom društvu. »Što ću mu ja,« reče u sebi. »kad me nije htio poslušati!«

»Zar nije bolje ovako?« upita glasno ženu. »Nas dvoje sami bez djece, bez brige, a zemlje nam je dosta, dok nas ne sahrane.«

Kata ne reče ništa, samo ga pogleda kao s malim priekorom, što to govori, jer ona je htjela, da nemaju djece.

Najednom netko udari o prozor i vikne u noć:

»Vanjek je načelnik!«

Pera skoči od stola, a žena ga smučeno pogleda. On pride k prozoru i otvori ga, da vidi, tko mu je donio tu viest, ali u gustoj listopadskoj magli nikog nije

mogao nazreti, samo se osjećala teška vlaga i miris šljivova koma.

»Tko je?« upita Kata od stola.

»Nikoga ne vidim,« odgovori Pera i stane zatvarati prozor.

»Varaju te, kao i posljednji puta,« ona će mu samosviestno.

»Idem do brata,« on ipak reče, premda je mislio kao i ona.

Silazeći po ono nekoliko stepenica iz triema na dvorište pogleda po svojoj kući. Stojna je to zidanica, koja se ponosno tu koči kao mala palača već preko stotinu godina. Bijaše prva Bojina kuća u tom kraju i iz nje se napučila cijela ulica nazvana nekad Bojin kraj (sokak). Sada se zove Madžar-Boja, jer je vremenom naseliše Madžari, još su samo Pera i Kata jedina hrvatska obitelj u njoj.

»Možda mi ipak istinu dojaviše?« upita se Pera gledajući kuću, a nešto ga stisne u srcu, te ga obuzme prkos, misao na osvetu, što li. Jest, nešto će učiniti, da se oduži onima, što ga, ako je istina, danas tako osramotiše, te ga poslije tolikih godina ne izabraše načelnikom.

Stupajući dvorištem prema uličnom izlazu i njega pogleda: široko, prostrano, u mraku se još većim i širim čini, cijelo taracano ciglom. Okružuju ga sigurne zgrade, a iza njega je vrt, voćnjak i velika oranica. — šest jutara u jednom komadu čitavo je kućište. Milijun vriedi, da ga brat bratu daje. »Čije će to biti?« odnekale zaluta ta misao Peri u glavu, a u srcu ga nešto bocne. »Čije?« pitanje se samo ponovi.

Kao odgovor dođe mu do ušiju žamor rieči, kojih nije razumio. To se Janoš, njegov dohranitelj, razgovara pri večeri u svom jeziku sa svojim tamo u kućarima, koji su isto čitava kuća. Htjede poći do njega, da ga upita, je li mu se zaista selo iznevjerilo, ali ipak krene na ulicu. Sramota mu je s njime govoriti o tome, jer Janoš je nekad bio samo njegov sluga.

II.

Bratovi umorni od posla već su bili večerali i smirili se, pa ugasili svjetlo. Pera kucne na prozor, a brat Šimo izade i uvede ga u kuću k ognjištu, na kojemu je vatra već bila zadriemala. Potakne je, da se vidi s bratom, a ovaj sjedeći na tronožku zagleda se u iskre, što su vrcale izpod plamena, i postade mu tu najednom voljko i ugodno pri duši. Prostorija je crna od naslaga čađe po stienama, hrastov dim grize za oči, ali je ipak liepo sjediti uz ognjište i ništa ne govoriti, jer je toplo, no ne od vatre, nego je ta čitava bratova kuća topla kao mile ruke, koje te grle. Ona nije stvar, mrtva zgrada od drveta omazana blatom, nego je sama živa, jer u njoj diše toliko duša.

Iza tanke stiene u velikoj sobi snije svih šestero bratove djece od onoga, koji ima tek podrug godine, do Franje, momka, koji će se za kraće vrijeme oženiti, ako nije i večeras sa svojom djevojkom. Dišu oni u sobi, sve se Peri čini, da ih čuje, i bješe mu drago to dihanje, pa mu postade krivo, što je samoživ. A baš radi djece razstao se pred mnogo godina sa svojim bratom, kojega je ipak volio.

A Šimo sjedi na drugom tronožku i šuti pristojno čekajući, da brat prvi počne i kao stariji i kao došljak, a oči mu se sužuju, jer san navaljuje na trudno tielo. Vidi to Pera i zna, da Šimo u pospanoj glavi misli na posao. Što se njega tiče današnji izbor, pa zašto da ga onda i pita? Ali mora ga pitati, jer radi toga mu je i došao, a ipak preza postaviti pitanje, jer će se zastidjeti pred bratom, ako mu večeras zaista istinu dojaviše.

Sramota mu je, ako je selo predpostavilo njemu dotepenog tuđinca, premda inače nema ništa protiv tog čovjeka. A ako to uistinu jest, što će sada bez posla i pravog zanimanja?

Da ore i kopa, odvikao se živući gospodski i miešajući se kao načelnik s gospodom. Strašna mu je ta misao, a brat mirno drjemucka na svom tronožku, ništa ga se ne tiče, što se danas desilo u selu. I zašto

bi ga se ticalo?! On je tu na kraj sela, kad se podielio s bratom, sagradio tu kuću, doduše drvenjaru, ali dosta prostranu za njega i njegove, pa što bi mu bolja?! Izrodio djecu, poprečno svake druge godine po jedno. Nešto je pomrlo, a što je ostalo, to je sve zdravo; sinovi mu snažni, kćeri liepe. Kako djeca prirašćuju, pomažu mu, a on pomalo prikupljuje zemlje, pa se ne broji u sirotinju. Što bi više od života?!

U vatri jače pucne, Šimo se trgne, te ne dočekavši bratove rieči rekne:

»Rakije još nisam pekao, čime ću te podvoriti? ... Da nešto pojedješ?«

»Nisam radi toga došao, nego...« zatežući će Pera, da naglo upita, »što je bilo danas kod obćine?«

»Složiš se dodoši, pa izabraše Vanjeka.«

»A naši?«

»Manjina smo, a i da nismo, vele, da si se dosta na-gospodovao, pa je red, da sad drugi gospoduje.«

»I baš Vanjek!«

»Poženio je sinove, što će bez posla na petdeset ju-tara? Neka se bar za obćinu brine.«

Šimo nije ni slutio, kolik je udarac zadao bratu kratkim svojim izvještajem. Pera je stisnuo usnice, da se ne oda, no ipak još upita:

»A Janoš?«

»Kud svi, tud i on!«

Te ga rieči ubodu u dno srdca. Madžari skupa drže, pa ga protiv doseljenih Čeha kod zadnjih izbora izvu-koše, a sada mu i oni okrenuše leđa. Pa i Janoš, nje-gov sluga, kojega je i gola i bosa iz smilovanja primio, sada, kad se donekle pogospodario, zaboravio je na sve. Ne reče ništa, ali stid ga mori. Prstom će na nj poka-zivati i podrugljivo ga nazivati načelnikom. Zagleda se u vatru, a onda odluči, pa rekne:

»Ti imaš djecu, a ja imutak. Daj mi jedno, da nje-govo sve moje bude.«

»Hvala ti za ljubav,« mirno ga odbije Šimo. »Na-učio si biti sam, teško će ti biti priviknuti na nekog u kući... Pa radi djece se i razstadosmo, a meni moja

nisu na teret,« završi brat iskreno bratski bez ikakva prigovora u glasu.

»Imaš pravo!« potvrdi mu gorko Pera. Ustane i pođe.

III.

Izašavši mislio je samo na Janoša. Kad se uš napije, onda prulji, reče u sebi za njega, ali pokazat će mu on. Digne stisnutu šaku u mraku, kao da se nekom prieti. I jedva je dočekao jutro, da Janošu rekne svoje.

Ovaj je došao kao obično pitati ga, što treba, a Pera će, čim je ugledao niskog, zdepastog čovjeka izbočenih jabučica i kosih očiju, na njega kao grom:

»I ti mi se iznevjeri!«

»Nisam, gazdo, vidiš, da te dvorim,« reče Janoš lukavo, a oči mu zaigraše kao u zlobne zvierke, jer je znao, na što Pera smjera.

»A za Pemca si glasao!«

»Da ti je Šokac bio protivnik, ti bi prošao kao i do sada... Ali sam si uvijek govorio, da su Pemci kulturniji od vas, pa smo za boljega glasovali.«

Peru ujedoše zlobne rieči, a šaka mu se sama digne, da padne na Janoševu glavu, no svlada se, pa će mu usiljenim mirom:

»Doskitao si se odnekuda. Primio sam te i od ništa čovjekom stvorio, a ti meni tako.«

»Dobar sam ti bio i pošteno ti radim već dvadeset godina i više.«

»Jesi, ne ću grišiti, ali ti si ipak moj sluga.«

»Bio sam, ali danas sam svoj čovjek... Deset jutara sam sâm sebi kupio,« mirno je govorio, a očice mu drzko zvjerale.

»Iz moga, jer svog ništa nisi imao.«

»Radili smo žena i ja, a i djeca, kad su odrastla, pa smo stekli.«

»Onda seli na svoje, čim ti godina izade.«

»Ne ćemo tako, gazdo. Imam crno na bielom, da iza tvoje i strinine smrti sve ostaje meni.«

»Jest, ali možemo jedan drugom i odkazati, i ja ti odkazujem.«

»Ne ide to baš tako,« prkosno će Janoš. »Na tom sam temelju život ostavio, ne idem s njega... A i moj se Đula ženi. Radi tog imutka sin mi dobiva gazdinsku kćer.«

»I moj se sinovac ženi. Njemu treba temelj.«

»Nek ostane na svome.«

»To je Bojin temelj.«

»Bio je nekad, ali je za njih već davno podrovan.«

»Nijel!« uzvikne Pera. »Seli s moga, tri mjeseca još imaš vremena po ugovoru.«

»Ne ću!« hladno reče Janoš i izprsi se pred Perom, a sitno mu oko zvjerski plane, kao da je nešto strašno odlučio. Od toga pogleda Pera Bojin do nogu protrne.

IV.

Ali ništa! Što Pera odluči, to provede. Takav je on već bio: gazda, gospodin, prvi u selu iza župnika i to je svatko morao znati i osjetiti. Za vjenčani će dar sinovcu Franji prepisati sve svoje uz uvjet, da njih dvoje dohrani. O tom ne će nikom ništa reći sve do svatova, da iznenadenje bude veće.

No drzko ponašanje Janošovo izazivalo ga, da mu što prije pokaže, da je ozbiljno mislio, što je s njime govorio. Janoš sve liepo s njime, poslušno i ponizno, no kad se razstanu, nakloni mu se i oslovi ga »gospodine načelnice«, a ne »gazda« kao prije. »Dobro, i ja ću s tobom po gospodski,« mislio je svoje Pera.

Kad mu za koji dan dode Franjo s otarkom i četurorom, da pozove strica i strinu u svatove, posadi ga u pročelje, te će mu svečano:

»Sinovče, nemam svoga poroda, da li bi se ti htio vratiti na stari Bojin temelj?«

Momak iznajprije nije shvatio, što stric hoće, pa ga je samo začudeno pogledao, a ovaj se pobojavao, da ga možda ne odbije, kao što ga je pred nekoliko dana odbio brat. Zato se požuri, da mu sve razjasni i uglavi s njime. I kad ga je pratio do ulice, tumačio mu je, što će biti sve njegovo, a govorio je tako glasno, da ga je mogao čuti Janoš, koji je nešto spremao po dvorištu. Sav razdragan i sretan ostavio je momak stričev

dom i u toj radosti zaboravio je momački nadžak naslonjen u triemu uz kućna vrata ni ne sluteći jedan, kakve će to kobne posljedice imati za njega.

Kad se Pera vraćao u kuću, stane Janoš pred njega, te upita:

»Što ti to govoriš sinovcu, gazdo?«

»Da seliš što prije i da njemu napraviš mjesta.«

Janošu zasjaše očice u mraku kao u zvijeri, koja se naglo razdražila.

V.

Dok je Kata te noći još dugo po svom običaju sjedeći na postelji krunicala i pomalo driemala, Pera je zaspao čvrstim muškim snom. Ona se najednom lecne, jer joj se učini, da je netko ušao, i spazi sred sobe čovjeka, gdje drži nešto u ruci spreman na napadaj.

»Tko je?« krikne, a Janoš, — to bijaše došljak, — zvizne je ušički Franjinim nadžakom, koji je našao uz vrata, po sljepočnici. Ni joj ne izusti, već se složi po krevetu bez života. Na njen krik trgne se Pera iz sna i izpravi se na svojoj postelji ne shvaćajući snen, što se dešava. Janoš zamahne i na nj. Pera pokuša uloviti nadžak u padu, no ovaj mu zasieče ruku.

»Janoše-e-e!« otegnuto zavapi Pera u pomoć ni ne sluteći, tko bi bio napadač.

»Šuti, jer si Bogin,« prigušeno mu proslovi Janoš i udari ga još nekoliko puta.

»Ti si to?« prepoznao ga Pera po glasu i skoči iz kreveta, a Janoš ga dalje udarao po rukama, po licu, po tielu, već kuda sustigne. Iznenaden, smućen i zaplašen Pera nije ni pomišljao na obranu nego u strašnoj jezi stane bježati po sobi uzalud tražeći u mraku, da se nekud sklone kao miš u uzku prostoru, kad ga proganja mačka. No Janoš ga zgađao nadžakom sad ušički, sad oštricom, sad ploštimize, već kako nadžak padne. To je sve išlo brzo, ni do deset ne bi nabrojio.

Pera se stisne uz jedan krevet, rukama zaštititi glavu, a Janoš je nemilice mahao. Napadnuti se napokon stane spuštati i sroza se na pod, po njemu se vukao, da izmakne udarcima i praćakao se kao riba, kad je iz-

vadiš iz vode. Na koncu se nekako izpravi, klekne i sklopivši ruke stane u smrtnoj stisci moliti:

»Nemoj... Nemoj me ubiti, Janoš... Sve ću ti dati... Sve je tvoje... I šutjet ću... Molim te...«

Ali Janoš je oglušio i osliepio kao divlje zvijere, kad okusi krvi, i sve je nemilosrdniji bivao. Pera je na koljenima kocio sobom i nemoćan kao malo diete, kad ga nemilo biju, zaklinjao Janoša, da ga poštedi. Ali njegova se ruka nije smirila, ni kad se Pera svršivši jedno razširio po podu kao gubavica, kad je plesneš štapom, nego je ubojicu tek tada uhvatio pravi bies. Stao je oštricom nadžaka sjeckat po Perinoj glavi, dok je nije nasjekao kao diete u igri zelenu bundevu.

Kad je napokon ipak izdovoljio srdce, položio je nadžak po ubijenom i izašao, a za sobom zaključao kućna vrata kroz otvoren prozor uz njih, kroz koji ih je i odključao.

U jutro je Janoš miran i na oko vrlo zabrinut prijavio u občini, da gazda i žena ne izlaze. Oružnici ih nađu već hladne, a po nadžaku zaključče, da je momak ubio strica i strinu. Na sam dan nesuđenog Franjina vjenčanja svezana ga provedoše kroz selo i odvezoše u grad na sud.

Na Janoša nije posumnjala ni živa duša, jer su znali, da je dobro živio s Perom, i da bi mu ovaj po ugovoru ostavio imutak, pa prema tomu ne bi ni imao razloga, da na njega digne ruku. Ipak se on požurio, da oženi sina, jer crna slutnja u duši nije mu dala, da vjeruje u sigurnost svoje tobože vjerojatne nevinosti.

I dok je na dan Đuline svatbe plesao čardaš za čardašem baš na mjestu, na kojem je smirio Peru, te pjevao divlje pjesme, u gradu su sudili Franji. Neuputan mladić od neizkazana stida i srama predao se sudbi ni ne pokušavajući se braniti, ali njegov je odvjetnik tražio, da se razjasni, tko je kuću zaključao, jer je bila otvorena, kad je Franjo još pred večer došao k stricu. Dokazima je prisilio sud, da dade dovesti Janoša.

A kad oružnici dođoše po njega, on im izmakne i kasnije ga nađoše, gdje mrtav visi u staji na gredi.

Franjo bijaše doduše oslobođen, ali Bojin kraj posta podpuna Mađar-Boja, jer pismu se u Đulinoj ruci više vjerovalo, nego stričevoj zadnjoj volji, kako ju je sinovac iznio.

A Šima je morao osnovati nov temelj u kraju, gdje ga ne poznaju, da može oženiti sina, jer koja bi djevojka od sramote pošla za momka, za kojega zna, da je ma i nevin bio svezan proveden kroz selo? . . .

JOSIP ANDRIĆ:

DIDINO GROŽĐE

I.

Proljeće je s razcvalih bagremova sipalo opojni miris, koji je sa sokaka kroz otvorena vrata prodirao u kovačnicu. Iz usijanog željeza vrcale su na sve strane praskave iskre izpod udaraca čekića kovača Lajče, koji je bio tako zaduben u svoj posao, te nije ni čuo, da mu se netko sa sokaka javio. Tek kad je sjena osobe, koja se bila približila vratima, pala na nakovanj, Lajčo spusti čekić i digne pogled sa željeza, u kojem je već gasnuo žar. Ali još je tinjao odsjev u Lajčinim očima, koje su njime još časak bile zablještene.

»Lajčo, posto si dida!« čuo je, kako mu s vrata govori ženski glas. Poznavao je zvuk toga glasa, ali sad mu se učinio, da je mekši, nego što ga je svaki dan čuo preko komšinskog plota, kad doziva njegovu ženu Baru ili kad viče na kokoši, što su preletile u bašću. Bilo mu je, kao da se sad sa zvukom toga glasa kroz vrata prosuo u kovačnicu sav onaj sjaj sunca, što je dosad čučao pred vratima, i sav onaj bagremov miris, koji se pred kućom ljubio sa sunčanim zrakama. Usta su mu se otvorila, da požudno udahnu tog opojnog mirisa, a oči, su se razširile, da upiju što više tog sunčanog zlata, koje je oko njega titralo. Iz ljevice mu

padoše klišta, a za njima i željezo, kojemu je ostatak žara već bio pomodrio te sada ugasnuo zagnjuren u prašinu poda.

Lajčo je prešao garavom rukom preko čela, da obriše kapljice znoja, koje su se na njemu iskrile, a ujedno i da raztjera blještavilo, koje mu je zaklonilo vid.

»Gle dide! Izbilio oči, pa ni fala, što sam mu tu vist prva donila!« smije mu se komšinica Klara, pa se onako debela, kakva je, sve gega. »Ajd, idi, da vidiš unučicu...«

»Unu...« zadrhtaše Lajči usta, ali ostadoše otvorena, kao da mu je netko sjekirom presjekao rječ u polovici. Sunčani sjaj kao da je u taj mah sav opet izletio na sokak, a za njim i bagremov miris, kojemu je ipak ljepše u zagrljaju sunčanih zraka, nego u ovoj gareži kovačnice.

Lajčo nije ni opazio, kad je komšinice Klare bilo nestalo s vratâ. Kad se malo sabrao, samo se sagnuo po klišta, dohvatio njima željezo, koje je čas prije kovao, metnuo ga opet u vatru i stao gaziti mieh. Ali samo nekoliko puta smogao je nogom pritisnuti drvenu polugu mieha. Tada mu noga sama klone, a i po cielom tielu osjeti kao neki umor.

»Dakle unuka!« sievne mu kroz mozak. I uzdahne, kao da neki teret hoće da zbaci s prsiju.

Tri puta je postao otac, i svaki put je bila kći, nikad sin. A sad je postao i dida, pa opet žensko... Voli on sve tri svoje kćeri, još kako ih voli. Volit će tako i to svoje prvo unučie, milovat će ga i ninati na koljenima — dragost mu kod te pomisli struji kroz sve žile... Ali ipak mu je nekako, kao da mu netko krivo čini, kao da je prikraćen, kao da mu nešto, za čim pruža ruku, neprestano bježi sve dalje...

Izašao je iz kovačnice na dvorište i stao iz bunara grabiti vodu. Ćerma je zapjevala svoju staru pjesmu, koju dan na dan sluša, ali sada mu se čini kao zloban smieh. Umiva nagrabljenom vodom ruke i lice, osjeća, kako ga hladna voda razblažuje, ali i ta voda, što mu, kadgod njom zapljusne lice, pada iz ruku po zemlji, kao da prigušeno hohoće...

Kad je na leđa objesio štrcaljku, da ode modrom galicom poprskati vinograd, izvadi lulu, da je napuni i zapali, prije nego će krenuti.

»Tata, Jula je dobila curicu!« dotrči k njemu osamnaestgodišnje djevojče, stane pred njim i zagleda se svojim bezazlenim, kao alem svietlim očima, iznad kojih su radostno treperile duge trepavice, u Lajčino lice.

A on paleći lulu prvi čas nije ni pogledao svoje kćeri. Tek kad je pet-šest puta povukao dim te poklopcem zaklopio lulu i kresivo s gubom opet spremio u džep, skrene pogled prema kćeri, koja je još uvijek stajala pred njim. Zagledao se u njene oči, kako još nikad nije. Sve svoje tri kćeri on voli, ali ova najmlađa mu je posebno miljenče. Još dok je mala bila, najradije je sjedala njemu na koljena, kadgod joj se za to pružila prilika, pa naslanjala mazno svoju glavu na nj i puštala, da joj on gladi i ljubi kovrčavu kosu. Kadgod bi on pošao, uvijek bi dotrčala k njemu, da je povede sa sobom. A kad je nije poveo, razplakala bi se, te je djetinji jad sladko kapao iz raztuženoga joj glasića i miešao se s bisernim suzicama. Lajčo bi tada i sam osjetio kao neke suze u očima, samo se nije mogao pravo snaći, da li je u njima više neke sladkobolne tuge ili dragosti nad tom milinom najdražeg djeteta. A to diete je raslo i raslo neprestano se privijajući uza nj i sad je već evo ciela djevojka. Njemu skoro petdeseta godina već bilježi biele poteze po kosi, ali on osjeća, da se pomlađuje, kad gleda to svoje diete, kako se zaogrće sve punijim djevojačkim miljem. I sad je, dok ovako gleda u kćerine oči, otkrio novi skriveni čar tog milja, pa stoji niem i zapanjen.

»Tata, zar nisi čuo, šta sam ti rekla?« prene ga njen glas.

Trenutak se morao sabrati, a onda izvadi lulu iz usta, uhvati s obadvije ruke kćerinu glavu, poljubi je u čelo i napola šaptom reče:

»Jesam, Eva, čuo sam. Od tebe mi je to najdraže čuti...«

Morao je zaklopiti oči, da ga ne odadu, kako im se izpod vjeđa kupi sladka vlaga. Bez rieči se okrenuo i pošao prema izlazu iz dvorišta.

»Hoćeš li, tata, skrenuti k Juli, da vidiš unučicu?« pošla je kći za njim.

»Kad se vratim iz vinograda...« bio je njegov odgovor, kao da je odkinuo komad željeza i bacio pred sebe.

Eva je stala i gledala za ocem, kako je brzim koracima sa štrcaljkom na leđima i lulom u ustima izašao iz dvorišta i zatvorio za sobom dvorištna mala vrata. Još je kroz plot vidjela, kako je njegov lik odmicao na drugu stranu sokaka i zamaknuo za kućom na ćošku.

Stajala je tako na dvorištu i spustila polako glavu, u kojoj nije mogla srediti misli, što su se po njenoj duši naganjale s tako neobičnim osjećajima. Julia, njena sestra, dobila je curicu. Kolika je to radost! Mama, koja nikad ne pokazuje svojih osjećaja, nego ih prikriva nekim tvrdim pokrivalom svojih rieči i crtâ svog lica, sva se uzžurbala, a oči joj odaju radost, kakve Eva u nje još nije vidjela. A tata, koji je tako mekane duše, koji uvijek pokazuje svu svoju ljubav prema svojim kćerima, sad je otišao u vinograd, mjesto da ide vidjeti prvo svoje unuće...

Oko Eve sunčane zrake kao da nešto po tlu pišu, a ona gleda i htjela bi to odgonetnuti. Blagi vjetroć, koji se odnekale došuljao, donio je punu pregršt bagremova mirisa i prosuo ga po Evinoj kestenjastoj kosi. Ona se na to trgla, protegnula ruke, kao da ih prema nebu diže, i samo što joj usnice, rumene kao prvi ružin pupoljak, ne izlanuše ono, što joj se najedamput, kao kad munja bljesne, javilo u mislima:

»Hoće li tata i prema meni tako?...«

Pokrila je lice rukama i utrčala u kuću.

Pod krovom su dva goluba tako sladko zagukala, da se celo dvorište, preplavljeno tim gukanjem, kao zaljuljalo i zaplivalo.

A u kući Eva drži u rukama sliku, koju je izvadila iz njedara, upija se očima u momački pogled, koji je

gleda s nje, usne joj kao dodirnite cjelovom lagano trepere, pa kao da se na tom treperenju kupi pitanje, na koje ona najedanput šapne:

»Ne, meni... nama tata ne će tako...«

Sva je sreća nabujala u njenu malom djevojačkom srcu, prelila se i kao da je zaplavila svu kuću, svu Plavnu...

II.

Rujanske su se sunčane zrake šetale po dvorištu od kućnoga praga, na kojem se igrao petogodišnji dječak, do vrata ljetne kuhinje, u kojoj je njegova majka bila zabavljena pripremajući objed. Tišina se verala po krovu od trske, da ušutka cvrkut ptičice, koja je sjela na stablo pred kućom.

»Eva!« javi se netko s dvorištnih vrata, a tišina drhtne i sakri se negdje iza dimnjaka na kući.

Dječak se okrene i zagleda prema dvorištnim vratima, zatim skoči i klikne:

»Mama! Tetka Kata je došla!«

Sitni je dječakov glasić dolepršao do majke i nježno je okružio svjetlom, pred kojim je i sunčani sjaj uz-
tuknuo.

U taj isti tren ču se iz ljetne kuhinje zaprepašteni uzvik:

»Ju! Ju! Ju!«

Dječak je stao pred kuhinjskim vratima i gledao u majčino lice, koje je po desnom obrazu planulo žarkim crvenilom. Majka je prikrivajući pregačom desni obraz izašla na prag kuhinje, jer se ponovno javio zov s dvorištnih vrata:

»Eva! Evice!«

»Šta ne udeš, Kato? Šta si tu stala?« dovikne došljakinji Eva pojavivši se iz kuhinje.

»Žuri mi se. Samo sam ti tila reći... Al šta je tebi? Šta prikrivaš obraz?« ude Kata ipak u dvorište.

»Ha, eto... metala sam meso u vruću mast, pa mi prsnula ravno u lice...«

»Srića, Eva, da ti nije u oko...« potrese Kata sućutno glavom. »A peče li te?«

»Jako... Proći će... Al šta si mi, Kato, tila reći?«

»Bio moj Franja u Baču. Srio tamo tvog tatu. Pozdravlja te. A najviše malog Jožiku. Da mu ga čim prije doneseš u Plavnu.. U grožđe...«

Tek sada Kata pođe k dječaku, digne ga, pogladi po glavi i upita:

»Oćeš, je l', Jožika, ići didi u Plavnu?«

»Oću! Mama, ja bi' išo didi,« izvine se kliktaj na mala ustašca, a oči dječakove zasjaše prema majci, kao da ju je neki čar oblio i omamio.

»Da... didi... ići ćeš didi...«

Eva se sjeti, da bi joj meso moglo zagorjeti, pa se ubrzo oprosti od Kate i vrati u kuhinju.

I Kata je otišla.

Dječak je ostao sam. Sunce se oko njega mazilo, kao da mu šapće: »Didino grožđe...« Ali on se okrene i potrči prema kuhinji:

»Mama, oće l' ti opet prsnuti mast u obraz?«

»Ne će, milo moje, ne će... Samo idi pa se sigraj!« veli mu majka, a milje joj kapa iz očiju od dragosti nad dječjom brigom.

A kad se on nije dao maknuti s mjesta, nego samo upro zabrinuti pogled u crveni, na nekoliko mjesta oprženi majčin obraz, dođe ona k njemu, digne ga, zagrlila i sa sladkim poljubcima šapne:

»Idi... budi dobar... sigraj se, pa ću te odvesti didi u Plavnu...«

»Je l' i ti, mama, voliš didino grožđe?«

»Volim, čedo moje... Al ti si najslade mamino i didino grožđe...«

Časak kasnije sjedio je mali Jožika opet na kućnom pragu. I dok se tišina iznova neopazice spuštala niz trskino šiblje s krova, da se odšulja i šćućuri u koji zakutak dvorišta, mala dječakova ručica kao da je hvatala sunčane zrake, koje su se oko njega po zemlji vrzle.

Od časa na čas pogledavala bi i Eva prema djetetu, a misli su obilazile oko nje i šuljale se prema njenu

srdca dodirujući se začaranoga kutića pritajenih osjećaja... I budile sjećanja...

Šest je već godina proteklo od njene udaje. Kako je presretna ulazila u taj novi život, koji je pred njom poput cvieća prosipao tolike nade! A kad se našla u tom novom životu, najedanput se osjetila tako osamljena. Drugo selo — drugi ljudi. I nesamo to, nego i drugi jezik, koji je ostao nepremostiva ograda između nje i ciele nove joj okoline. Dolazile su joj komšinice, a ona se na njihove rieči, kojih izprva nije ni malo razumievala, samo smiešila kimajući glavom i misleći u sebi: »O, draga, nezaboravna moja Plavna!« Žene su odlazile držeći je sve više čudakinjom. A njoj bi se srdce razdragalo tek onda, kad je čula opet dragu šokačku rieč...

Rodbina je dolazila u kuću s tim sladkim govorom.

»Nekad je cili Bukin bio šokački,« govorio joj je dida Luka, koji ju je najviše volio od sve muževe rodbine. I ona je u njegove siede kose i duboke oči izpred dugih bielih obrva gledala s posebnim strahopočitanjem. Kad bi on ušao u kuću, kao da je sve, što joj je u njoj i u čitavom ovom selu bilo tako tuđe, izčeznulo, nestalo, pa joj je bilo kao nekad pod otčevim krovom. »Da, da, cili Bukin, a gle danas. Došli drugi. Mi se stisli u dvadesetak kuća. I iz njih će se razbižati ovaki, ko što je mali tvoj Jožika...«

Lice se dida Luke smrklo, a Eva je samo uzdahnula, sagnula se k djetetu, uzela ga na krilo i privinula k sebi.

»Ne, dida, ne dam ga ja....«

»Srića je, da je moj Jöca tebe našo. Uvik sam se bojô, da se ne povede i on za tolikim našim momcima, koji tuđinke dovode u kuću. Fala Bogu, nije. Al šta bi bilo...« zastane dida Luka ne dovršivši rečenice.

Eva ga je gledala. Njen mali, sitni lik sav se pripio uz diete, a oči su joj nepomično počivale na licu dobrog dida Luke, kao da žele prodrieti u tajne staračkih mu nabora.

»Šta ste, dida, tili reći?«

»Mislím: šta bi od ovog diteta bilo, da tebe nestane?«

»Dida!« umalo što nije Eva kriknula. Rukama je prikrila lice, da se sakrije od starčevih rieči, koje su zlokobno jurnule prema njoj i potresle čitavim njenim bićem.

Kad se opet razabrala, bila je sama. Dida Luka je odlazeći poveo sa sobom i malog Jožiku na sokak. A na sokaku se diete umiešalo u igru s drugom djecom, koja su ga svojim tuđim jezikom trgala od majke...

Takva su se sjećanja križala i sada kroz njene misli, dok je iz ljetne kuhinje gledala sinčića, kako se bezazleno igra.

A onda su joj misli odbrzale put Plavne...

Nju je njen tata uvijek najviše volio. I kad je na dan svoje udaje ostavljala roditeljsku kuću, bilo joj je najteže, što je od njega morala razstat. A ni njemu nije bilo lakše. Već za tri dana došao je pješke iz Plavne, da je vidi.

»Tata!...« pohrlila je sva presretna k njemu.

On ju je s obje ruke primio za glavu, zagledao se u njene oči, poljubio u čelo, a kod toga nije mogao sakriti, kako su mu se oči ovlažile. Zatim je rekao:

»Tako... Sad sam te, Evice, vidio, pa idem opet...«

I nitko ga nije mogao zadržati.

Poslije je često tako dolazio samo na kratak čas, da odmah opet ode.

»Zašto je tvoj tata tako čudan?« pitao ju je muž Jöca.

»Uvik je on taki...« rekla je ona, ali je osjećala, da to nije bio pravi odgovor.

Kad joj se rodio sinčić, njen se tata nije gotovo dao odtrgnuti od kolievke. I kako je diete raslo, prianjalo je svojim srdašcem sve više uza nj, svoga didu. A kad se prvi put s malim dovezla u Plavnu, bila je u njenoj otčinskoj kući veća radost, nego što ju je ikad upamtila. Bagremovi su oko kuće opet cvali i mirisali, golubovi su pod krovom razdragano gukali, a neviđena, neslućena vedrina izpunjala je cielo dvorište, cielu Plavnu....

Odonnda ju je tata uvijek zvao, uvijek joj poručivao, neka s malim dođe u Plavnu. A kad je diete u trećoj

godini prvi put ostalo više dana samo kod dide, gotovo ga nije htio ni pustiti više od sebe.

Evine su sestre ponešto zavidno gledale, što otac baš to svoje unuče najviše želi, najviše voli, najviše zove k sebi.

»Unuk je, pa eto...« izpričavala ga njihova mati.

»Ali i moj Lajčika i moj Ferčika su njegovi unuci,« dobacivala je Jula.

»Jesu, al njih on svaki dan vidi i ima, a Evinog Jožiku samo riedko i malo...«

»Nije, mama, to!« protuslovila je Milka. »Nego uvijek je on Evu više volio...«

Mati je časak šutjela, a onda uzdahnula:

»Ah, ko zna... ko zna...«

Eva je sve to dobro čula i upamtila. Pa i sada nešto tako sladko i ujedno tako neshvatljivo teško zaokuplja njeno srdce, kad ovako gleda svog sinčića i misli na Plavnu...

III.

Nasred svog vinograda stoji kovač Lajčo. Loze su se razkolale nad zrelim grozdovima, koji modrinom svojom zirkaju kroz zeleno lozino lišće. Selo šalje svoje puteve u berbu.

Sutra će biti berba. Još samo danas treba pudariti. Od sutra to za Lajču prestaje. A rado je ovako provodio dane u vinogradu, gdje se mir razastro među redovima lozâ dočekujući njegove misli, koje su tu polagano išle pred njim. On ih je s lulom u ustima dostizao.

Danas su mu ovamo doveli i malog unuka Jožiku. Poslao ga otac u didinu berbu. A didi kao da se s njim vinograd pretvorio u komadić raja.

Unuk čuči čas kod ovog, čas kod onoga grozda. Slast zobjanja izpunja mu ručice, oči, usta. A dida ga prati pogledom, u kojem sjaj milja zasjenjuje tamni oblak tuge.

I lani je ovo najmilije njegovo unuče bilo ovako kod njeg u vinogradu, a s njim i njegova mati Evica. Danas je dječak tu sam, bez matere...

»Dida!« umalo što nije Eva kriknula. Rukama je prikrila lice, da se sakrije od starčevih rieči, koje su zlokobno jurnule prema njoj i potresle čitavim njenim bićem.

Kad se opet razabrala, bila je sama. Dida Luka je odlazeći poveo sa sobom i malog Jožiku na sokak. A na sokaku se diete umiešalo u igru s drugom djecom, koja su ga svojim tuđim jezikom trgala od majke...

Takva su se sjećanja križala i sada kroz njene misli, dok je iz ljetne kuhinje gledala sinčića, kako se bezazleno igra.

A onda su joj misli odbrzale put Plavne...

Nju je njen tata uvijek najviše volio. I kad je na dan svoje udaje ostavljala roditeljsku kuću, bilo joj je najteže, što je od njega morala razstati. A ni njemu nije bilo lakše. Već za tri dana došao je pješke iz Plavne, da je vidi.

»Tata!...« pohrlila je sva presretna k njemu.

On ju je s obje ruke primio za glavu, zagledao se u njene oči, poljubio u čelo, a kod toga nije mogao sakriti, kako su mu se oči ovlažile. Zatim je rekao:

»Tako... Sad sam te, Evice, vidio, pa idem opet...«

I nitko ga nije mogao zadržati.

Poslije je često tako dolazio samo na kratak čas, da odmah opet ode.

»Zašto je tvoj tata tako čudan?« pitao ju je muž Jöca.

»Uvik je on taki...« rekla je ona, ali je osjećala, da to nije bio pravi odgovor.

Kad joj se rodio sinčić, njen se tata nije gotovo dao odtrgnuti od kolievke. I kako je diete raslo, prianjalo je svojim srdašcem sve više uza nj, svoga didu. A kad se prvi put s malim dovezla u Plavnu, bila je u njenoj otčinskoj kući veća radost, nego što ju je ikad upamtila. Bagremovi su oko kuće opet cvali i mirisali, golubovi su pod krovom razdragano gukali, a neviđena, neslućena vedrina izpunjala je cielo dvorište, cielu Plavnu....

Odonnda ju je tata uvijek zvao, uvijek joj poručivao, neka s malim dođe u Plavnu. A kad je diete u trećoj

godini prvi put ostalo više dana samo kod dide, gotovo ga nije htio ni pustiti više od sebe.

Evine su sestre ponešto zavidno gledale, što otac baš to svoje unuče najviše želi, najviše voli, najviše zove k sebi.

»Unuk je, pa eto...« izpričavala ga njihova mati.

»Ali i moj Lajčika i moj Ferčika su njegovi unuci,« dobacivala je Jula.

»Jesu, al njih on svaki dan vidi i ima, a Evinog Jožiku samo riedko i malo...«

»Nije, mama, to!« protuslovila je Milka. »Nego uvijek je on Evu više volio...«

Mati je časak šutjela, a onda uzdahnula:

»Ah, ko zna... ko zna...«

Eva je sve to dobro čula i upamtila. Pa i sada nešto tako sladko i ujedno tako neshvatljivo teško zaokuplja njeno srdce, kad ovako gleda svog sinčića i misli na Plavnu...

III.

Nasred svog vinograda stoji kovač Lajčo. Loze su se razkolale nad zrelih grozdovima, koji modrinom svojom zirkaju kroz zeleno lozino lišće. Selo šalje svoje puteve u berbu.

Sutra će biti berba. Još samo danas treba pudariti. Od sutra to za Lajču prestaje. A rado je ovako provodio dane u vinogradu, gdje se mir razastro među redovima lozâ dočekujući njegove misli, koje su tu polagano išle pred njim. On ih je s lulom u ustima dostizao.

Danas su mu ovamo doveli i malog unuka Jožiku. Poslao ga otac u didinu berbu. A didi kao da se s njim vinograd pretvorio u komadić raja.

Unuk čuči čas kod ovog, čas kod onoga grozda. Slast zobjanja izpunja mu ručice, oči, usta. A dida ga prati pogledom, u kojem sjaj milja zasjenjuje tamni oblak tuge.

I lani je ovo najmilije njegovo unuče bilo ovako kod njeg u vinogradu, a s njim i njegova mati Evica. Danas je dječak tu sam, bez matere...

Suza mili Lajči iz oka, kad se tako sjeti, da mu najmilije kćeri više nema. Jednog dana, ravno mjesec dana pred lanjski Božić, potresla se i zaljuljala sva kuća i cijelo selo oko njega na glas, da je za Evicom smrt pružila svoju košćatu ruku. Požurio je u Bukin i našao kćer u zadnjim časovima. Svega ga je okružila tama, iz koje je vidio samo njeno smireno lice sa sklopljenim očima i čuo samo sve tiše i tiše disaje.

»Bila je neki dan s Jöcom u Vukovaru. Ladan, ledeni vitar na lađi, ... pa eto upala mozga ... Tri doktora bila, a ne znadu lika ...«

Čuo je te rieči, koje kao da su provaliju raztvorile pred njim. A kad je Evica zadnjim dahom dahnula, samo je zajauknuo i izgubio se u tamnoj jesenskoj noći. Ni danas ne zna, kako je kroz onaj mrak stigao u Plavnu.

Od tog dana srdce je u njemu obamrlo. Kao da je s njegovim miljenčedom Evicom zakopano. Toplije zadržće samo, kad mu malog unuka dovedu iz Bukina. Onda mu je, kao da u tom djetetu Evicu opet osjeća uza se. Zato mu je dvostruko draže. Da mu ga hoće zauviek ostaviti! Al ovako se boji: odvest će mu ga daleko, pa će ga jedva kada vidati ...

»Dida, al je lip tvoj vinograd! Al je sladko ovo grožđe! ...« govori mu unuče dotrčavši k njemu.

Lajčo ga diže, poljubi i šapne:

»Ti si najslade didino grožđe!«

Diete se zagleda u daljinu, kao da doziva neko sjećanje. A onda reče:

»I mamino ...«

»Šta?« trgne se Lajčo iznenađeno.

»Mama mi je rekla, da sam mamino i didino grožđe ...«

Lajčo se nije mogao suzdržati, da ne zajeca. Ali brzo se umiri. Neka sladkoća izpunila mu srdce.

Jest, to mu je na dječja usta progovorila njegova Evica. To je njena poruka: »Mamino i didino grožđe!« Neka joj ga čuva, i kad nje ne bude ...

Čuvat će, čuvati, ako mu ga ne ugrabe. I on je nekad — skoro će već odonda biti četrdeset godina — došao

ovamo sa sjevera, dokle dopire šokačka rieč. Sve misli, da će se ta lutalačka njegova krv nastaviti baš u ovom unučetu. Joca je već odmah iza Evičine smrti rekao, da će otići iz Bačke...

Široka je Bačka. Ali neka nas nevidljiva ruka mete s njene ravnice. Sad se ta tajanstvena, okrutna metla sprema, da zahvati i ovo njegovo unučće. Pa kako će onda sačuvati ovaj najsladji plod svog životnog vinograda?

Diete je opet zobalo s jednoga grozda. A onda se najedanput okrene:

»Dida! Zašto je mama rekla, da sam njeno i tvoje grožđe?«

On je pustio, da mu pogled s djeteta klizne preko vinograda, preko sela i dalje... dalje ravnicom prema obzorju. Ciela bačka ravnica kao da je duboko uzdahnula u zagrljaju toplog listopadskog popodneva. I učini mu se, kao da je sva Bačka velik vinograd, prema kojem se nevidljive ruke sa svih strana pružaju te beru... beru...

»Zašto?« ponovi diete pitanje.

»Zato, da ova sladkoća, koju je iz didinog i maminog srдца Bog prenio u tvoje malo srđce, u tebi uvijek ostane. Da na didin i mamin vinograd, na lipu Bačku, ako te bilo kuda i odnesu iz nje, nikad ne zaboraviš...«

Neko tajanstveno lepršanje proleti zrakom. Loze su se zanjihale. Cijeli vinograd, obasjan suncem, zagrljivom svojom toplinom, sladkoćom i mirisom i didu i unučće.

Tada se Lajčo prene kao iz nekog zanosa:

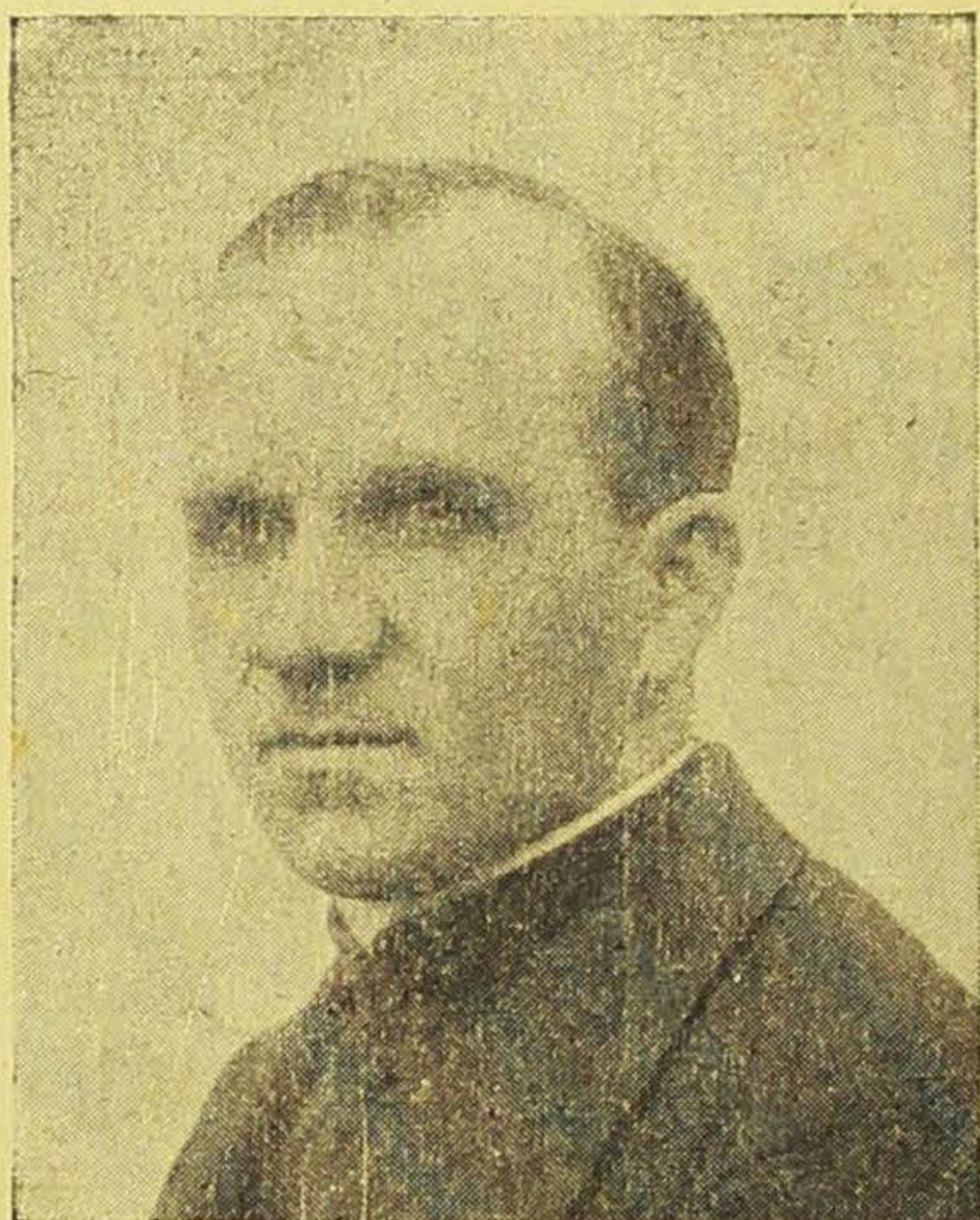
»Ajdemo, dite! Već idu po tebe. Dida će ostati u vinogradu. A ti ćeš opet doći. Sutra je berba. I za tebe, sladko didino grožđe...«

IGNAC HORVAT:

ZVONAR JE KRIV

PO JEDNOM DOGOĐAJU IZ PROŠLOG STOLJEĆA

I.

Na zapadu od štajerskih brigov dignuli su se jedan za drugim muslavi, belosuri oblaki i počeli se neobičnom brzinom valjati po nebu gori, vse više i bliže.

Ljudi su doma zgrabili za vile ter grablje i bižali van na senokoše seno spravljati. Drugi opet, ki su na polju poslovali, pašćili su se domom.

Malo pomalo je prestalo vsako gibanje zraka i po selu je zavladała ona mučna, tupa

tišina pred vihorom, u koj nam se rompotanje kolijov, bižanje konjih i trčanje ljudi onako čini, kot da se približava na selo sudnji dan.

Školnik Štefe se je htíl u ovakovo vrime uvik rado postaviti na prag škole, da se divi tomu utikanju zasopanih ljudi pak i da se malo pošali s njimi ter je razveseli, ča mu se je htílo, hvala njegovoj duhovitosti, i uvik odlično ugodati. A danas kot da je bil osobito dobre volje. Ter je nek sipal svoje štorice pred ljude, ki su mimo odlazili. Neke je zadržaval, da im se nij triba tako žuriti, druge opet je napudjal, da još jače bižu, i kad se htíla nato ka stara žena zaistinu popašćiti i pobalati u svoju dužičku suknu (kiklju), onda je htíl onako zdravo i punim grlom zagrohotati, kot

jedan od njegovih školskih živahnov, kad je komu svojemu sljekljavomu tovarušu uspješno zalekal (nogu podvrgal).

No, kad se je prvi put rasiknulo, krenul je nutra i odišal u svoju sobu.

Ovde mu je najednoč napamet došlo, da ima sutra pogreb. Jako turoban pogreb. Jedan najvrliji i najmirniji učenik u školi mu je umrl. Njegov otac nemer još nije bil na školi, da naruči pokojnomu sinčiću posebno spričanje, ali školnik Ginić se je bil jur čera, kad je začul smrtni zvon, odlučil, da će ovput osebujno pokušati svoj pjesnički talent pak će odpjevati svojemu dragomu školaru onakovo spričanje, da bude moralo vse selo plakati.

I odmah je metnul preda se kus papira, nagnul glavu u dlane i počel odaljen u duhu od vsega, ča se okolo njega goda, promišljavati.

Vani pred oblokih se je međutim jur škurilo od praha, kog je bila nagla bura zahustila, omotala u klupko i nosila noro po selu doli; na ulici su nastajali kriki i biči vozarov vse gušći i glasniji, a od časa do časa je i ki jak grom zatutnjal školskimi vratu.

Ali vse to nije ništa bludilo školnika, nego je još pojačalo u njem ono samilostno tragično ganuće, ko ga je zgrabilo, kad je sada najednoč zagledal u duhu toga miloga dičaka onde u predzadnjem škamlju na sredini, s njegovimi modrimi očima i poniznom, malo na stran nakrenjenom glavicom. I nut, ova glavica je morala jur pasti, ravno onda, kad i mlado cveće pada na senokoši pod kosom.

S ovim je počel svoje spričanje. I od sada mu je pero vežbanom brzinom teklo po papiru, niti su mu misli, mudre riči i krasne prispodobe već sfalile. Potresivo je bilo, kako je umrloga dičakića oprostil od majke i otca, od zelenih gorov i vrtov, kude se je igral i pjeval, no najsrdačnije su mu se ugodali oni verzuši jačke, u kih mu zbogom daje od školskih tovarušev pak i od sebe, od školnika. Ovde su se i samomu pjesniku-školniku, ki je u svojem životu jur toliko dobrih

prijateljev i poznancev sprohodil hrabrim muževnim srcem na groblje, orosile oči suzami.

Još mu je samo zaključni pridavak manjkao, u kom bi dušicu dičaka zručil njegovomu krstnomu patronu i anđelu čuvaru, kad je najednoč parput zazvonilo na obloku, a školnik se je skočil i kot da mu je gdo meč taknul med rebra, strašnim glasom zaviknul: Tuča! ... Pak za volju Božju, i on sam je imao nekoliko školskih laptičev s lipom hržom i pšenicom, imao je po ženi i jedan mali, ali rodan vinograd, a k vsemu ovomu troje maljene, neoskrbljene dice!

Još se nij bil podpuno snašao od presenećenja, kad je jur i njegova žena doletela u sobu i ga skupasključenimi rukami prosila:

»Štefe, zvonit! Tuča je ovde!«

Onda je zastenjao, vrata odbušio i namah je bilo čuti klenkanje zvonov ...

II.

Nedaleko od školskoga stana stale su pred jednom lesom dve žene i potiho plakale.

Malo pomalo su dolazili k njim i drugi, muži i žene, ali muče i prez svakoga pozdrava. Samo su se diboko uzdisajući postavili jedan uz drugoga, kot kad se pri pokopu jednoga mrtvaca ljudi spravlja u čopor.

Stoper kasnije je rekao jedan od mužih:

»Veljek sam si mislio, kot sam te mrazne oblake vidio, da će ovako ča dojt.«

»Opet nas je Bog kaštigao,« nadovezala je po dugljem času jedna starija žena.

Pak su opet vsi zamuknuli i znatiželjno krenuli glave prema jednoj grupi, ka je vsa nazebena i ljuljajući se na pedanj visokom ledu stoper sada išla s polja domom. Jedna od njih je nosila neku ubitu veliku pticu sa sobom, drugi jednoga zeca. Neki su bili i sami na ruki ili glavi nazleđeni. A ča su govorili, bila je prava strahota. Povidali su, da u celom hataru, kude su prošli, nije nijednoga čitavoga klasa, nijednoga neoskrunjenoga batva kukorice i brgunde: vse, vse je potu-

čeno ter polje izgleda kot nasred adventa. Samo za vinograde, ki ležu na jug, ne znadu još ništa.

Njihovo je povidanje, premda su ljudi i u selu slutili, da mora biti škoda neobično velika, stavilo čopor u užas i zdvojnost. Žene su sada z glasa zaplakale i lamale rukami nad glavom, a jedna, osobito slaba, bila bi i skupaspala, da ju nisu hitro ulovili. No muži su se odmah razišli, da idu popraviti uškodene krove ili da pogledaju, kad se led raztali, u vinograde.

Onda je doletila tamo Luce, žena priknjega suseda, ka je držala svojim oštrimi zubi celu okolicu svojega stana stalno u strahu, ter se narupila na žene:

»Ča blejite ter zdvajate ovde i dražite Boga? Ne On nam je ovu tuču poslal. Nego znate, gdo je ovde kriv? A naš školnik!«

Žene su odmah prestrašeno zamuknule.

»Da, nigdor drugi, neg sam školnik!« nastavljala je Luce. Pak se je obrnula prema školskomu stanu i zaviknula: »Zač nije za dobe zvonil na vrime? Zač ga plaćamo, kad ne zna, ča mu je dužnost?! Jur je tuča zdavno šopatala, kad je počel klenjkat! A sad je vse kraj! Vsa naša muka kod vraga. Zbog njega! Da, još jednoč ću reć: nek zbog njega!« zakrešćala je i zarula u fertug. Pak si je brzo otrla oči, zagrozila se desnicom prema školi i opet skrsla pod svojom lesom.

A žene su ostale kot zabite u tla. Lucine riči su je ozbiljno prestrašile i uznemirile. Tako se prestraši prosti narod uvik, kad se sprogovori, koga on ljubi i poštuje, kakova mrzka sumnja. A školnik Ginić je zaista uživao polag svoje človičje vrline a i polag svoje učiteljske i orguljaške sposobnosti u celom stanovičtvu najveći ugled. On je ne samo u svojoj školi i u crikvi držal hvalevidnu uredbu, nego je znal vladati i s odraslimi muži, bilo u spravišću pri tanačenju ili u krčmi pri zabavljanju.

Zato se žene nisu usudile ni jednom ričom potvrditi Lucinu krivnju, niti su ju u sebi odobravale ter su nek muče kot poparene jedna za drugom skrnule.

Ali za uru je vsejedno jur po vsem selu razglasano bilo, da je školnik krivac tuči. — — —

Međutim je doma i školnik Ginić s teškom glavom i prekriženimi rukami koracal po sobi goridoli. Ova nesrića je i njega teško dosegla. Odkud će sada uzeti hrane za obitelj, kad je ne samo njegovo žito potučeno, nego i cel hatar ter se letos ne more nadijati ni lukna ni željarskih grošev? Ali više nego ova dojuča stiska bolila ga je ta krivnja, ku je, premda nje glas još nije dospil do njegovoga uha, jur jasno štal u duši svojih ljudi, ke je dobro poznal. Pak i zaistinu se je bil zakasnil s tim zvonjenjem. Ter i ako se je njemu kot učnomu človiku ta uzrok, zbog koga ćedu seljaki krivicu tuče na njega, na zvonara, navaliti, smišnim i nemoćim moral činiti, to ga je vsejedno silno trapilo, da je sada, prvi put u sedam letih zaboravil svoju dužnost, premda ju je zaboravil radi jedne druge, jako mu mile dužnosti.

I njegove misli nastajale su vse teže i črnije.

Zaman ga je htela obatriti njegova srčena mlada žena; niti mu je onda odlanulo, kad je dotekla u sobu njegova kćerčica Danica vsa razdragana zbog jednoga velikoga zrna tuče, u koj da je pri ognju vidila sliku Blažene Divice Marije. On je obadvim jako ozbiljno odgovaral:

»Nek molite Divicu Mariju, da nam se danas ne pripeti još ča strašnijega od tuče.«

Pak se nažalost i nije prevaril...

Krivnja, ki je nazlobna Luce predhitila školniku i ka se je dosad samo po muče šušljala od hiže do hiže, dozrejala je na večer u općinskoj krčmi do glasne obtužbe. Još su bili nazočni ditići i muži trizni, kad se je jedan od njih jur posegural sprogovoriti:

»I ja tako mislim, da nas ne bi bila tuča, kad bi bil školnik za dobe zvonil. Ar kako su naši stari vsenek povidali, zvoni razignadu oblake.«

A vsi su mu burno odobraval.

Samo jedan, rođak školnikovice, ka je bila rodom iz istoga sela, pokušal je, da svojom manjkavom, nedostatnom školskom znanošćom razprši to krivo mišljenje selskih ljudi i opravda školnika. Ali množina mužih i ditićev je sada tolikom silom navalila na njega, da

je moral zašutiti, i malo pomalo postajali su kriki protiv nesrićnoga školnika vse jači i divljiji.

U taj čas je stupil u krčmu selski sudac s nekoliko odbornikih. Odmah su je okrojili, da čuju njihovo mišljenje. No kad su i ovi jednodušno izrekli, da je školnik zakrivil i da će biti zato jur sutradan na odgovornost pozvan, a posle toga morebiti i dignut iz školske službe, zavladała je u krčmi strahovita buka i gužvara. Muži i ditići, ki su danas, da zabu nesriću, uobće neobično mnogo pili, poskakali su iz svojih stolcev, a neki od njih su tropali šakami po stolu i krešćali:

»Da, nek on je kriv! Van š njim! Van iz sela! Još noćas mora van!«

I sada je jur bilo vse tolenje i mirenje načelnika zaman. Larma u krčmi je već udrila van na ulicu. Ljudi su se postajali iz stelj i došli u krčmu, kade je i nje namah uhvatil občinski zblud.

Konačno se je uzburkano mnoštvo, kad je pravica po jedinajstih ostavila krčmu, spravilo u jato ter se uz urnebesnu viku odpravilo, da ide na školu.

Ali kad su probušili vrata, našli su nasred hiže klećeći i plaćući samo školnikovicu i troju nejaku dićicu ..

*

Školnik Ginić se je moral, kako nam narodno prik-davanje povida, zaistinu izseliti iz občine i odišal u jedno južno hrvatsko selo, kade je nakraj nekoliko let i umrl. Skončala ga je tuga zbog prognanja.

ŠTEFA JURKIĆ:

LJETNA PRIČA

Jednolično i odmjereno ponavlja se bridki i rezki zvuk, kad oštri bridovi kose obaraju zrelo žitno klasje. Kosci žure, jer sunce već zapada, a na nebu se skupljaju oblaci. Ne čuje se ni rieči, niodkale ne odzvanja pjesma. I nijedno se oko nije podiglo, da izprati zapadno sunce. A opet se sve slievalo u jedno: nagli prelazi boja na zapadu, šutljive pognute glave i ruke u jednoličnom zamahu i prezrelo kla-

sje, koje se u posljednjoj slasti predaje nepoznatoj snazi.

U šumu košnje trojica kosaca i ne čuše glasne korake na cesti i ne zamietiše, kad se preko njih opruži duga lagana sjena.

»Hvaljen Isus, ljudi!« ozva se veseo glas.

»U vieke hvaljen,« odvratiše kosci i kad podigoše glave, dodadoše dvojica: »Blagoslovite, ujače!«

»Bog vas blagoslovio! Žurite se, je li? Samo radite dalje, ne gledajte na me. Pošao sam malo na groblje.«

Groblje je bilo tik uz njive i do časa se pojavi tamnosmeđa haljina župnikova između kamenih grobova.

»To nam je novi misnik,« reče najmlađi zamahujući opet kosom.

»Jedan ko i drugi, svaki ište svoje,« promrmlja kroz zube čvrst mužkarac, kojemu je na glavi bila športska kapa, onaj, koji nije pozdravio župnika.

»Odkad si se povratio, Luka, ne štuješ misnika. Ko da si zaboravio, gdje nam je selo i što je nama misnik.«

I mladić pokaza rukom na iztok, gdje se na skoro golom kršu stisnulo uz crkvu malo selo.

Treći, koji je dosad šutio, obrisa rukavom košulje znoj sa čela i reče odrješito:

»Ovaj će valjati! Vidi se, da nije kukavica.«

Time je razgovor bio dovršen. I opet se čuo samo rezki zvuk kose i šum klasja. Uto se ozva isti glas, koji ponovno prekide jednoličnu glasbu kositbe:

»Ljudi, hej, čujte, što je s ovom malom?«

Kosci podigoše glave i ugledaše usred groblja župnika, a do njega malu seosku djevojčicu. Župnik joj sve nešto govorio, a ona ga je samo gledala:

»Ma niema je mala. Čuje ona sve, samo ne govori,« poviče onaj najstariji i ponovno obriše rukavom znoj sa čela.

»Kako joj je ime?« doviknu župnik.

»Ju — li — ja,« odvrati otegnuto najmladi od seljaka. Odmah se vidjelo, da mu to neobično ime nije lako izgovarati.

Župnik kao da nije dobro čuo.

»Kako reče?!«

Mladić ponovi:

»Ju-li-ja.«

»Zoveš se Julija, je li?« upita sada župnik malu, a ona zakima glavom.

»A čija je mala, ljudi?«

»A Bandovljeva, onoga iz polja,« poviče jedan, a drugi se čudno nasmijaše. U taj se tren splinuše sve sjene i sav žar — sunce je utonulo za ljetne oblake...

Lice djevojčice pod crvenkapom postade sada još nježnije i prozirnije. Župnik je promatrao to lice i sve mu je čudnije postajalo pri duši. Iako je to lice opaljeno suncem, nosilo je na sebi neizbrisiv pečat profinjnosti. Osobito usne, koje uz izraz očiju najjasnije odaju stepen obrazovanosti i iztančanosti duševnog života, bile su sitno rezane i u uglovima tanko spojene.

»Večer je i ti sad moraš kući, Julija. De, pokaži mi, gdje ti je kuća?«

Mala pokaza rukom u polje, gdje je kroz zelenilo provirivao crveni krov. Župnik ni sam nije znao, kako mu je sada izletjelo pitanje:

»A gdje najvoliš boraviti, Julija?«

Ali mala se nimalo ne začudi tom pitanju. Za odgovor podiže ruku i pokaza najprije crkvu, onda spusti ruku više i vodoravnom kretnjom, kao da miluje, zaobide duguljasti brežuljak, koji narod zove Divice, a iza toga razširi obje ruke, kao da bi htjela obuhvatiti cijelo to groblje s onim kamenim križevima. Dok je ona tako pokazivala, župnik je kao za sebe tiho nabrajao:

»U crkvi — na Divicama — i na groblju. Tako... crkva je nebo... Divice... narod priča, da je tamo stajao nekada samostan klarisa... Dakle pobožni narod... groblje... vjerni mrtvi... mala osjeća občinstvo svetih.«

A onda glasno reče:

»A sad, Julija, pođi kući, već se mrači. Zašto ti ne čuvaš ovce ko i druga djeca, Julija?«

Djevojčica ga tužno pogleda, poljubi mu ruku i polagano se udalji. Išla je malo pognutih ramena. Crna suknjica, sva ukočena u borama, nije odavala kretnja njezinih nogu. Dvie svietle pletenice padale su joj po tamnom prsluku, a čisti bieli rukavi košulje upravo su se bjelasali u sumraku...

*

Kad je župnik iza večere pošao sa petrolejskom svjetiljkom u svoju radnu sobu, padne mu na pamet niema djevojčica s groblja. Izvadi iz pregradka maticu i poče tražiti:... Bandov Ivo... Bandov Marko... Bandov Petar... njihova djeca: Kata, Janja, Lucija, Nikola i t. d. Nema nikakove Julije... čudno. Fra Anto dozove babu iz kuhinje.

»Poznaš li ti, baba, sve Bandovljeve?«

»Poznam, sinko. Pamtim još i pokojnog Marka, što je prvi rezo u kamenu... vidio si na groblju.«

»Rekoše mi, da je njihova ona mala, Julija joj je ime. A evo nema je u knjizi.«

Staračko se lice lagano zarumeni.

» Jest — ja — u njihovoj je kući Julija. Ma nije ni-
jednog od njih. Eto čut ćeš, sinko, što je s tom malom.«

»A i ti sigurno znaš, pa mi reci, stara. Ja sam sada
vaš parok i treba da znam.«

Stara se prikuči stolici i sjede.

»Eto, kad hoćeš, pričat ću ti. Jednog ljeta stvori se
ovdje nekakva gospoja. Liepa, liepa kao carica. Svak
se začudio, što hoće, da baš kod nas na selu provede
ljetu. I nastani se kod Bandovljevih. U njih i jest naj-
ljepša kuća. Ni oni ne znaše pravo, tko je ona: je li
žena ili djevojka. Prstena nije imala, a nikad joj nitko
nije ni pisao. Dolazila je i u crkvu i kadkad je razgo-
varala s našim starim fra Lovrom. Cielu je dan šetala
i hodala naokolo... Ko i ona izbi jednog dana izne-
nada ovamo i nekakav stranac. Došao, da lovi ribu
u Sturbi, rekoše. Nitko se nije mogao s njim spora-
zumjeti, pa ni fra Lovro ni gospoja. Načinio sebi ne-
kakav šator od krpe i unutra, vele ljudi, bilo svakoja-
kih čudesa. Ja ne znam, nisam vidjela na svoje oči,
a eto ljudi počеше govoriti, kako gospoja ide sa stran-
cem. Samo da ništa skupa ne govore. Kao da su niemi.
I da je zalazila k njemu u onaj šator. Nije dugo bio
stranac, svega osam, deset dana i iznenada je opet oti-
šao. Gospoja se činila blieda i tužna i za neko vrieme
i ona ode. Skoro zaboraviše ljudi i nju i stranca. Dru-
gog ljeta izbi nato nekakva žena, postarija, i donese
maleno diete, povijeno u svili i čipkama. Dugo se
zadržala kod Bandovljevih, a kad je izašla, nije više
nosila djetešce. Sviet ko sviet, nagrnuo odmah, da vidi,
što je s tim djetetom. A stara Bandovljuša svakom je
ponavljala, da je to diete one gospoje, što je prošlog
ljeta bila kod njih. I poslala im je diete za uvijek. I no-
vaca je poslala i slat će i dalje svakoga mjeseca. A
mala se zove Julija. I još je pisala gospoja, ma nekako
čudnovato, da je ta mala Julija diete ljeta i sela, pa
neka ostane na selu, bit će sretnija od njezine majke.
Mala ostade i ponaraste, a sviet počē zavidati Ban-
dovljevim na novcu. Osobito Vukovići, oni sa Sturbe.
Već dva puta htjedoše malu ukloniti, tako pričaju.
Jednom je baciše u Sturbu, tamo dolje, vidjeli ste, gdje

je voda najdublja, ali odnekale se stvori velik bilov i skoči za malom i izvuče je iz vode. Tako se i drugi put spasi ko čudom, kad je jedan od Vukovića odvalio velik kamen na malu, koja je prolazila izpod onih velikih stiena. Eto, pa da Bog ne čuva malu! A ne znam, što će s njom biti, nije ona za sela.«

I stara se podiže sa stolice, kao da je sve rekla, i zaželi ujaku »laku noć«.

Župnik ugasi petrolejsku svjetiljku i zagleda se kroz mali prozor u noć. Oblaci se razišli i duboko dolje ljeskala se Sturba u sjaju mjesečine, a uokolo polja mirna i tiha. Pod njegovim prozorom izredali se tamni drveni krovovi, a samo jedan bio je od crvenih opeka. Kako je bilo malo drveća, sve je bilo vidno kao na dlanu...

Nad krovovima preleti uto neka tamna sjena. Četrdesetgodišnji redovnik uzpravi se na prozoru i jednom rukom prihvati čvrsto križ sa krunice. I progovori poluglasno u mrak:

»Dakle smo se već sreli, stari lažče! Znao sam, da ćeš mi se odmah predstaviti, tek što stignem u selo. Pozdravio si me u mrkom pogledu onoga u športskoj kapi, i sad vidim, da si se ovdje dobro ukorienio. Pričali su mi već i prije, da su ovi, koji se povратиše iz svieta, uvukli pod ove krovove bolesti i duševne i tjelesne. A ti si ih odmamio pokazujući im zlato... Je li, bilo ti je i onda muka, kad su ono dvoje ljudi pobjegli iz velikih gradova i već počeli ozdravljati u Božjoj prirodi i možda bi bili naši Njega. Ali ti si među njih ubacio strast, i vratiše se natrag nemirni i nesretni... Bijaše ti to drago, je li? Ali si kratkovidan, stari zavodniče! Ne znaš izračunati nadaleko. Uviek zaboravljaš, gdje si ti, da ima i anđela. Eto, ta djevojčica. Nije ti draga, je li? ... Ona će biti moja pomoćnica ovdje... Ne bojim se mnogo... sada ti trebaš svoje najbolje i najjače na drugim mjestima... Gledaj, da zadržiš ono, što si osvojio... a u ovom jadnom selu jadni su i vragovi. Ali ja ću se s pomoću Božjom boriti za ovo moje selo... Čuješ li me, borit ću se!«

Župnik izprsi široka prsa, a uto osjeti na obrazu jak udarac kao od užarene pesnice... Oči mu se napuniše suzama, no on ih obrisa odmah širokom košćatom rukom, a onda podigne tu istu ruku i blagoslovi tamne krovove s malim drvenim križevima na pročeljima...

*

Desetak dana iza te ljetne večeri primi župnik jedan list. Bio je izpisan inteligentnim oštrim muškim rukopisom, a na koncu je bilo ime i prezime nepoznatoga gospodina. Iza učtivog i kratkog uvoda prešao je odmah na stvar:

»... Dakle predmievajući, da su Vas Vaši župljani uputili u tok događaja, možda znadete više od mene. Moja je pokojna sestra pomno čuvala tajnu onoga ljeta, koje je provela u Vašem selu. Istom sada na smrtnoj postelji molila me je, svog jedinog brata, da je, kada umre, prevezem i pokopamo tamo, gdje živi njezino jedino diete. Ona je naime onda, kada je dolazila u Vaše selo, bila udovica i nije imala djece. I zato, molio bih Vas, velečastni gospodine, da Vi pristanete i da mi pomognete, da izpunimo posljednju želju pokojnice. Kada se sastanemo, pričat ću Vam više o njoj. Zasada samo da znate, da je umrla svetom smrću i da je mnogo trpjela. Dakako da ću ja snositi sve troškove, a i za diete ću se dalje brinuti...«

Kad je ljeto bilo na izmaku, i kad su po livadama počeli cvasti prvi mrazovci, već je Julijina majka počivala u seoskom groblju. Grobnicu i križ izradit će Bandov Petar, unuk pokojnoga Marka.

Sa svoga prozora često je župnik bacio pogled na taj svježi grob, s kojega se skoro svaku večer razabirala Julijina crvenkapa. Nešto čudno vezalo ga je s tom nepoznatom ženom i s njezinim djetetom. Činilo mu se, da su njih troje saveznici u onoj borbi, kojoj je on žrtvovao sve svoje.

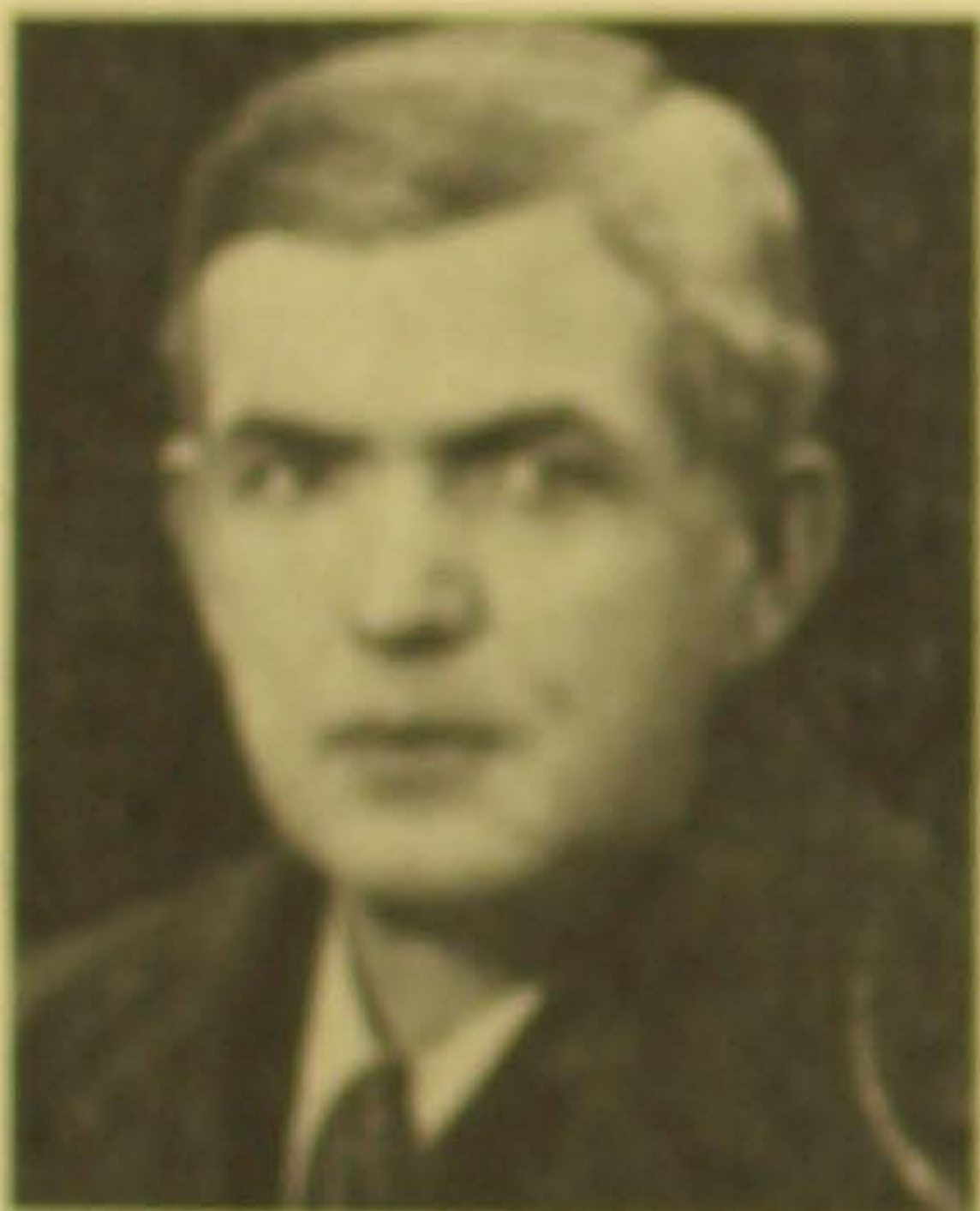
A daleko na sjeveru borio se jedan čovjek za goli život. Otac mu je ostavio prezaduženo imanje i svi su samo kimali glavama, kad je Patrik Pearse izjavio, da preuzima otčevu baštinu i da će je spasiti. Nije se

čuditi, da ni njegovi prijatelji nisu u to vjerovali, jer je Patrik bio naučio ugodno živjeti i ničega se ne odri-
cati. Ali domala su se svi pitali, da li je to onaj isti
Patrik Pearse. Radio je upravo s fanatičnom uztraj-
nošću, a uz to je živio tako skromno, da su opet počeli
govoriti, da se Patrik prometnuo u škrteca.

To je eto epilog jednog ljeta. Stari se Pan opet pre-
vario misleći, da je još moćan i jak. A njemu pripa-
daju samo kratki časovi užitka, a Onaj osamljeni pat-
nik na križu ište za to godine pokore i dobiva ih...

JOSIP CVRILA:

MALI PELIVAN

Ne ću moжда nikada zaboraviti njegova zla pogleda, kojim je prije kojih dvadeset godina izobličio lice trenutak prije, negoli što je ono u domu moje bake ulazno svieću na stolu pred nama. Nedavno sam umuo, da smo se sreli u sjemovitoj nekoj i pustoj uličici nepoznata grada, pa i tada ugledah opet one sjemice, od kojih mi duša reče. Probao je pored mene u aljkavu odjeću, a kapom

navučenom nad oči, ličujući tihom neku pjesmicu te igrajući se s tri sjajne kovne kuglice. Bacio ih uvis, pa su ironično potom iz ulične sjeme na sunčanu svjetlost nad krovovima opet padale na njegove dlanove, kojima ih je vješto dočekivao. Kad je iznenas na nekim uglom, osjetih u pustoj poslijepodnevnoj ulici takvu tugu i usamljenost, pa se puni tjeskobe probudih. No ja moram što drugčije započeti svoje pričanje, a više palnje i reči, hoću li, da me kako valja shvatite ...

I.

Boravio sam tada kod bake, jer sam — skratku ću reći — mnog proljeća prebolio nemadano i tešku bolest, pa sam morao na sebi, da se oporavim. Kad sam stigao kući, našah u prvoj došti usamljen dom sakriven krošnjama netom procvatlih jabuka i ja sam došao do njega kroz voćnjak puteljkom punim puljuštih letica. Kakav

je bio moj prvi dan u moje bake seljanke, protkan miomirisima drveća i zemlje, pun sunčane dokoline i bezbrižnih ljenivih misli, takvi su mi bili i ostali dani u nje. Ponajljepša su bila svježna proljetna i ljetna jutra, kad sam se kroz rosna polja i vrtove žurio u našu seosku crkvicu, da poslužujem staroga župnika kod rane službe Božje. Divnih li časova, kad sam klečeći na dnu stepenica pred oltarom šaputao sagnut kraj starca u misnome ruhu neke nerazumljive i tajanstvene rieči, kojima tek danas dokučujem duboku i riedku ljepotu. Da, Bože, Ti si sam bio, koji si razveseljavao mladost moju, kako sam Te u onim djetinjim jutrima i neznajući molio...

Sneni mir i jednolikost moga seoskog života prekinula bi samo gdjekad baka povevši me u podaleki gradić na vašar ili na kakvo crkveno slavlje. Zaputili bismo se tada stazama i drumovima, kroz polja i kraj šumica pod prostranim i modrim obzorjem, kakvo imadu samo naša tiha seoca razasuta po dalekim i mirišljivim ravninama. Koraćao sam postojano za bakom i prekidao bih našu zajedničku šutnju tek gdje kojim pitanjem o ptićicama, o kakvu šarenome leptiru, ili što bih već putem opazio. Ubrao bih i po neki cviet, dakako — za sebe, jer je baki dostajao stručak ružmarina iz našeg vrtića utaknut u crni molitvenik, što ga je baka za celog putovanja držala u rukama uvita pomno u bieluu maramicu. Uveće vratili bismo se kući umorni i željni sna, a sutradan bi se nastavljao naš običajni život, kao da ga nismo nikad ni prekinuli.

Za nekoga takva pohoda u gradiću upoznao sam dječaka, kojega se — kako spomenuh — s tako neobičnim dojmovima sjećam. Uspomene na taj prvi naš susret nisu za me nimalo prijatne, pa i danas, pomislim li na nj, osjetim u srdcu neki bridki i hladni srh, jer uvrede pretrpljene u djetinjstvu teško se gube iz pameti, a oštrica im se ne otupljuje...

Događaj bijaše sasvim običan, pa se jednaki i slični slučajevi dešavaju i danas gotovo redovito na vašarima i proštenjima, gdje ima mnogo svieta, a osobito djece. Ukradoh se naime od bake i odoh vrtuljku, jer mi se

činilo najzgodnije, da baš tamo potrošim novce, što mi ih je onoga dana poklonila baka. Postradao sam tako, da me je neki dječak — onaj, o kojem pričam — bacio s moga konja na vrtuljku, jer je radi nekoga nespornazumka držao, da za vožnju nisam uplatio potrebite svotice novca. Kako sam nespretno pao na tle, ozliedio sam nogu na koljenu, a što je bilo još gore, pukle su mi na tome mjestu i hlače. Povriedilo me veoma, što se to sve zbilo pred mnoštvom svieta i djece, a mnogi su posmatrači mislili, da sam i kriv. Osjetih se posve nemoćan, da išta poduzmem za svoje opravdanje ili da izkalim na onome dječaku svoj bies, pa odoh odanle suznih očiju, da potražim baku.

Dušmanina sam svoga, prvog znatnijeg u životu, dobro upamtio, oh, i te kako dobro! Bio je mojih godina, nešto viši i tanji u struku od mene, obla crnomanjastoga lica i živ, a odjeven u crveno pelivansko odielo. Vidjeh ga, kad je došao k vrtuljku iz susjedna cirkusa, a bio je dobar — kako razabrah — s vlasnikom vrtuljka. Svi su oni skupa sajamski klatež, kakav se nalazi po svim vašarima. Među njima, iako su mnogi tako slični, vazda bih prepoznao njega, tako mi je živ ostao u pameti.

I prepoznah ga...

II.

Poslije, kad se u onoj noći moje sramote kao pod zrakama nevidljiva paklenoga sunca razcvalo sve otrovno cvieće moje duše, rekoh i samome njemu:

»Bezposličari ste vi. Za vas je najprikladnije mjesto — tamnica...«

»Zašto?« upitao me on. »Zar mi ne razveseljujemo sviet svojom vještinom? Zar rasonoda, što je pružamo ljudima, zaista ne vriedi ono nekoliko jadnih para, kojima nam plaćaju?«

Pripoviedao mi potom, kako je njihov pelivanski život pun patnje i brige te obiluje samo nedaćama svake ruke. Zimi im je — kazivao mi — bura na putu prevrnula kolibice na kolima. Nekad opet, kad u kojem

selu razapnu svoje šatre, naiđe nevrieme, pa onda ne mogu zaraditi ništa po više dana. A nije baš tako ni ugodan put, kojim dolaze do svoga umieća.

O tome uostalom nisam nikad ni sumnjao, a osobito ne odonda, odkako sam vidio baš njegovu prvu majstoriju...

Bilo je nekoga nedjeljnog poslijepodneva u vrijeme večernjice, dok sam s kadionicom pred sakristijom naše crkve čekao, da župnik svrši propovied. Kadionicu sam zanjihavao na dugačkim pozlaćenim lančićima, da se žeravka u njoj bolje usije. Bio sam — kako rekoš — stalan župnikov ministrant, pa sam i toga dana vršeći svoju službu bio odjeven u običajne crvene i bijele haljinice.

Pređa mnom se ujedamput stvori — on, i ja sam ga, iako je bio posve drugčije odjeven nego onda kod vrtnjaka, u trenutku prepoznao. Kraj nas nije bilo ni žive duše, sviet je bio u crkvi, i mi smo se našli sami okom u oko. U odielu, kakvo se obično viđa u siromašnijih gradskih uličnjaka, s otrcanom kapom na glavi i s rukama u džepovima stojeći mirno pređa mnom promatrao me prijazno i s vrlo milim smieškom, kakvu se u njega nisam nadao. Odjednom reče:

»Vidio sam te u crkvi, pa sam izišao, da govorim s tobom. Ja te poznam...«

Iza prvih njegovih rieči minula me uzetost, koja mi je bila ukočila sva uda, kad se onako nenadano pojavio pređa mnom, pa zamahnuh kadionicom u namjeri, da ga njome udarim i kriknem:

»I ja tebe poznam...«

Vješto se sagnuvši uklonio se mome udarcu, a ja sam tek prosuo uzalud nešto žeravke. Dogodilo se tada nešto, radi čega sam u stravičnoj zadivljenosti potekao prema vratima sakristije. On je naime pokupio golim rukama svu prosutu i vruću žeravku i jednom je kretanjem ruke sasuo u otvorena usta poput najsladnih bonbona. Dotada još nisam nikada takvo što vidio, pa sam pun straha motrio, kako smijući se žvače i guta ono vrelo ugljevlje. Odlanulo mi kao nakon mučna sna,

kad je zamaknuo za crkvu izgubivši se pred mojim pogledom...

Siromah, kako li je skupo platio tu svoju vještinu, da jede žeravku! On ne zna okusa nijedne stvari i od jela nema onog užitka, kakav je u ljudi sa zdravim jezikom. No to sam tek poslije saznao od njega za trećega i posljednjeg našeg susreta.

A poput spomenute nisu ni ostale njegove vještine bile jeftinije...

III.

Već se kasni suton spustio nad krajem vlažnim od večernje rose, a ja sam još uvijek sjedio na pragu naše kolibice zaokupljen slatkim nekim večernjim maštanjima, iz kojih se prenuh na tako posve neočekivan način. Baš nasuprot meni dizala se nad crnom sjenom udaljene šume golema i grimizno crvena ploča punog mjeseca. Na njoj se najedamput pokazao tamni lik, na kojem ubrzo razabrah jasno ocrtane obrise dječake neke glave. Ugledao sam i čitavo tielo neobične dječake pojave, koja kao da se spuštala s mjeseca i — što me najviše ustrašilo — koračala je razširenih ruku nevidljivom uzdušnom stazom upravo prema meni. Kad sam već gotovo zamro od prepasti, razjasnila se ta čudnovata zgoda sama od sebe. K meni je doista dolazio neki dječak, ali ne s mjeseca nego užetom, što je bilo razapeto između jabuke pred kućom i stupom u plotu smjerom upravo od mene prema strani s mjesecom, a služilo je toga dana baki za sušenje rublja. Ipak sam, kad je dječak skočivši najednom s užeta potrčao do mene, još uvijek drhtao od neočekivanog uzbuđenja. Došljak me, a bio je to — razumije se — i opet on, pogledao začuđeno, ali kad se obazro natrag na uže, kud su još uvijek bili upravljeni moji smučeni pogledi, pa kad je vidio položaj mjeseca nad užetom, domislio se svemu:

»Ah.« nasmijao se, »da, ja sađoh s mjeseca...«

Sjetio sam se, da sam danas vraćajući se iz sela vidio u nekoj zaklonjenoj dolinici blizu mlina narančastu i

plavu kolibicu na kolima, oko njih su pasli konji i vrzli se neki ljudi i žene.

»Što vas je dovelo opet u naš kraj?« rekoh sad ljutito veselome malome pelivanu. »Ovo je treći put, što te sretoh za nekoliko posljednjih mjeseci...«

»Da,« odgovori on prosto, »svida nam se kod vas...«

Čuvši, da s nekim razgovaram, izade baka k nama pred kuću, pa se upusti u razgovor s mojim znancem. On joj je rado razjašnjavao, što ga je pitala, i svidio joj se radi svoje srdačne prostodušnosti toliko, te ga je zapitala, bi li htio što založiti. To je on, bit će jedva i dočekao.

Uđosmo u kuću i baka nas uvede baš u moju sobicu, gdje me je već čekao razpremljen moj krevet. Baka upali svieću i postavi na stol, pa ode da potraži štogod za večeru malome gostu.

»Mlieka, bakice,« viknu on za njome, »mlieka vas, ako imate, molim; drugo ništa mi ne treba...«

Obrativši se zatim k meni, reče mi tiho:

»Htio sam odavna, da budem s tobom.«

IV.

Na njemu je i opet bilo pelivansko crveno odielo, ono isto, što sam ga za prvoga našeg susreta vidio, a večeras mi se vani u mraku pričinilo sasvim crnim. Bio je s nečega vrlo radostan i razdragan i govorio je brzo i mnogo. U tili čas izpripoviedio mi je toliko toga i tako pobrkano, pa je očito bilo, da je sasvim uzbuđen, i da ne može vladati sobom. Nišaneći na zgodu kod vrtuljka kazivao mi je, kako se tobože dao jednom izćuškati od nekoga, koga je bio uvriedio, a pristao bi svagda bez protivljenja, da bude za volju pomirbe izdevetan za kakvo svoje nevaljalstvo. Navlaš se pričinih, kao da sam prečuo tu njegovu priču. Šutio sam smijuckajući se podrugljivo i puštao ga, da nesmetano govori...

»Čuj,« sjeti se on odjednom, »večeras sam pošao, da obidem neke kokošinje. Znaš, hoće mi se jaja, a mi

ih nemamo — pače nesamo jaja, nego ničega nemamo. Ja sam već dugo gladan...»

Govoreći tako uze prstima kovrčati dva crna uvojka nad čelom te ih ufitilji kao kakve rožčiće.

»Što veliš,« nasmije se vragoljasto, »da me tko u ovom odielu i s ovakvim rogovima na čelu nađe u svome kokošinju, tko bi prvi bježao — ja ili on? Hahaha! Ta on! A tko i ne bi bježao pred takvim đavolčetom!«

Nasmijavši se od srдца sam sebi nalakti se opet na stol i nastavi s pričanjem.

»Čuo si dakle, što sam namislio... Ali se tada sjetih tebe, a ja već eto dugo znam, gdje stanuješ, pa odlučih, da te potražim i da u tuđe kokošinje ne zalazim možda — nikad više.«

Posljednje je rieči izgovorio vrlo brzo i poniknuvši očima.

Uto je baka doniela zdjelicu s mliekom i kruh i žlicu za njega, jer ja sam već prije večerao, pa je otišla u svoju sobu na počinak upozorivši me, da pozatvaram vrata, pa gdje treba i prozore, kad dječak ode.

»Ja sam vidio,« poče on opet, »kako u crkvi poslužuješ vašeg svećenika, župnika, kod oltara. Liepo je to, pa bih i ja htio biti dobar poput tebe. Dobru me, dok je bila živa, putila i moja majka vodeći me u crkvu. Pamtim, kazivala mi je, da ću i ja biti jednom mali ministrant, a to — je li — mogu biti samo dobri dječaci? Vidiš zato sam bio posve siguran, da ćeš mi oprostiti ono, znaš!«

A što se sa mnom zbivalo za vrijeme njegova govora? Ne, ni na časak nisam smetnuo s uma, tko sa mnom govori: sajamski lakrdijaš, koji me je bio krvavo uvriedio... Čekao sam samo priliku, kad ću mu moći na najzgodniji način pokazati svoje osjećaje, pa da ga što teže ponizim. Čuvši, kako se taj jadnik usmjelio te poželio, da bude u nečemu jednak — meni, ne mogoh više odoljeti svome biesu. Smrknem se dakle i lagano, pun otrovne zlobe, izazovno i zajedljivo izrečem:

»A... što to znam?«

Zatečen izražajem moga lica i glasa kao da se nešto smeo i pocrvenivši u neprilici prošapće:

»Ono... ono kod vrtuljka... Čim si otišao, razabrao sam, da sam ti učinio krivo, no — bilo je kasno...«

Vidjeh, kako mu se, dok je govorio, lice mienjalo i poprimalo moleći izgled, kako mu je pogled postao strašljiv, i pročitah s njega očekivanje izrečeno polu-otvorenim usnama nakon tiho izrečene prošnje:

»Opraštaš li mi? Da?«

Tko zna, možda bi se taj čas u meni bila i prenula savjest, da se nije slučaj — ovaj put u ulozi zla duha — stavio među nas i spričio naše zbliženje i pomirenje.

Dječak je naime zaboravio poravnati one kovrčice nad čelom, pa je pogled na njegovo lice, urešeno u takvu času đavolskim rožčićima, bio neodoljiv uzrok, da sam prasnuo u neobuzdan i — kao vazda u sličnim prilikama — uistinu zloban smieh...

Ne dosjetivši se, čemu se smijem, zapanjio se i shvatio me — razabrah odmah — naopako, a moja je krivnja, što sam potajice uživao u nesporazumku pristajući na to, da tako loše tumači moju veselost. Pogledao me bolnim i priekornim očima, no ja sam izdržao taj pogled sa zlorodom i podrugljivom postojanošću. Ne ganuh se sve do trenutka, kad mu je lice iznakazio bolan i grčevit trzaj, a pogled — taj, o kojemu sanjam — postao staklen i leden, te osjetih, da je iza onih zjenica tada nešto umiralo i da me odanle bije studen nevidljiva leša...

Kobni taj pogled zaustavi se napokon na drhtavu plamenu svieće između nas, i dječak odjednom oživi, brzo se digne sa svoga mjesta, udune svjetlost i reče glasom hladnim i stranim, kao da nije njegov:

»Bolje nam je u mraku...«

V.

A zašto nije odmah otišao? Jer on je još dugo sjedio u mraku za stolom, pa se čulo kuckanje njegove žlice o stranu zdjelice, i kako srče mlieko. On mi je pače pripoviedao još mnogo toga o sebi i o svome životu, iako ne s onakvim zanosom kao prije onog prizora.

Kad je otišao, uvjerio sam se, da nije mlieka i kruha ni okusio, nego da me je sakriven tamom zavaravao pre-nemažući se, da jede. Što je dakle htio? Pa htio je, da se uvjeri, da li se doista malo prije svršilo naposljedku sve među nama, ili nije li se možda prevario...

Mojom mu je zaslugom nažalost napokon postalo sasvim jasno, da je on za mene samo pravi — mali pelivan...

Jest, da je on doista kojim slučajem i zbilja došao s mjeseca, kako mi se ono pričinilo, da dolazi, zar bi on meni bio manje tuđ? Pelivani su za mnogu djecu — nesamo onda za mene — potekli iz nekog drugog svijeta, gdje nisu ljudi nalik nama. I zar samo — pelivani? Ne, nešto tako slučajno i manje važno, kao što je razlika u staležu, u mišljenju, pače u odielu, može čovjeka otuđiti od čovjeka, pa da se stoga vladaju među sobom, kao da su potekli svaki s druge zvijezde...

Uzalud mi je on tako mило pričao, na primjer o svojoj pokojnoj majci, o njenim srebrom i biserjem urešenim viencima, u kojima je jašila konje u cirkuskoj areni poput priviđenja iz vilinskog svijeta, ja sam ga prezirao, i on je za mene bio samo jadni pelivan...

Nesamo da sam ja tako osjećao, nego sam ga izričito nastojao upozoriti na razliku među nama dokazujući mu, kako tek privremeno boravim na selu, kako sam već dvie godine polazio gimnaziju, kako ću biti velik i uvažen gospodin, kako učim o stvarima, o kojima on ni ne sluti, i još koješta takova.

Naposljedku morala mu je svakako dodijati dosadna moja hvalisavost, pakost, pa kad je vidio, kako se uzalud zamara napornim pokušajima, da probudi u meni osjećanje za njegov tužni ljudski udes, on je ustao od stola i prošaptao dršćućim i od boli prebitim glasom, punim sjetnoga razočaranja:

»Doista, ne izplati se ni poželjeti, da budem valjan dječak...«

To je bio posljednji naš susret...

*

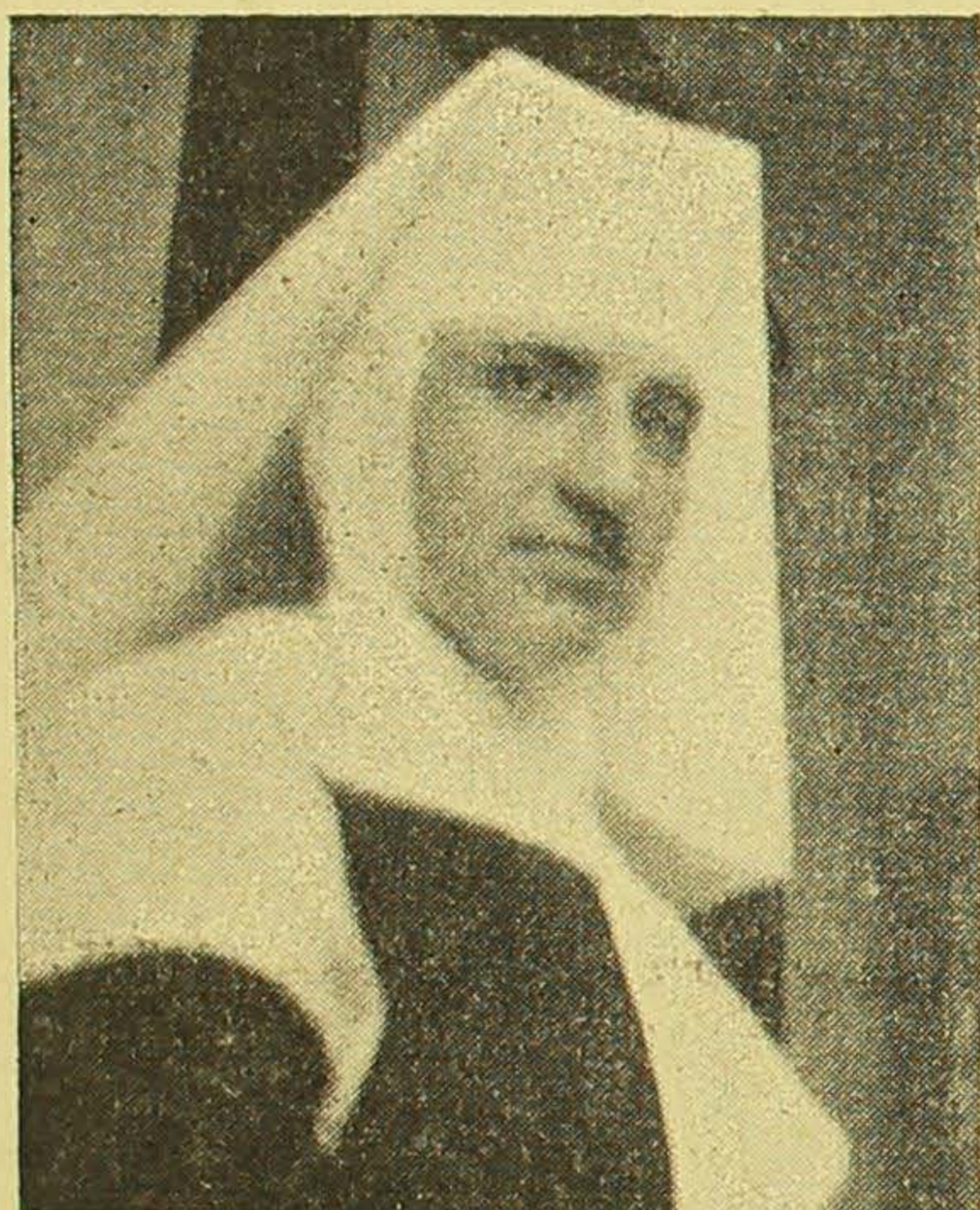
Pred bakom se sjutradan potužilo više susjeda, da im je noću iz kokošinjaka nestalo jaja, kokoši i pilića.

Slušajući ih crvenio sam se i bilo me stid, kao da sam ja bio tat, ali sam šutio. Ni u crkvu nisam išao toga dana. Nisu mi dopuštali teški osjećaji moje sinoćnje krivnje. Pođoh u dolinu kraj mlina, k narančastoj i plavoj kolibici od jučer, ali stigoh prekasno i tamo ne nađoh nikoga...

Nisam slutio, da ću radi toga toliko trpjeti...

S. BERNARDINA HORVAT:

NAŠ SVIET

»Jugovina, sirotinjska majka,« govore ljudi. Jest da! Al ove zime dodijala svima i jugovina. Još o svetoj Kati potjerala lieska, i jaglac se zažutio. I ljubica su nalazila djeca po grmovima. Niko im se nije obradovao, kao što se niko ne raduje ni baki, koja se pod stare dane uzme kititi i oblačiti. Stari su ljudi kimali glavom.

»Bože moj, što će ovo biti! Ovo nam se sprema Uzkrš, a ne Božić,« govorili su zabrinuto jedan drugom.

Srećom je pred Božić nešto zahladilo. Bilo je kiše, a i sniega, no prave smrzavice nema te nema. Po Božiću opet udarila jugovina. Ljepota kao usred proljeća. Dva, tri dana zahladi, pa onda opet vedrina i toplota.

»Ljudi moji,« govorio je stari Luka seljacima, koji su pred crkvom čekali treće zvono, »ovo je baš kao ono neke godine pred ratom. Govorim ja svietu: Sviete, ovo ne ide na dobro, ovo je neki znak. Smiju mi se oni, a eno još nismo pravo ni poželi, već nam poginuše najbolji momci u selu...«

»Nije ovo na rat,« ogłosi se sada i stari Martin izvađivši lulu iz usta, »ovo bi moglo biti potresa. Kao ono pred koju godinu u Bugarskoj. Sjećam se, čitao sam u novinama. Čitava su sela propadala u zemlju.«

»O sviete!« čude se neki, klimaju glavama i gledaju u zemlju.

»Pa da nije i ništa,« nadoveza brkati Filip, »slaba će nam biti godina. Nit se zemlja smrzava, niti gamad crkava. Pojest će nas miši.«

»Eno u Niemcima,« ogłosi se i debeli Mato, »pogiba blago kao ukleto. Pa jučer eno i našem Tuni parnulo najljepše svinjče.«

»Hm! Hm!« klimaju ljudi glavama i šute.

»Što Bog dadne!« uzdahnu netko, a sva lica poprimiše isti izražaj.

»E da! Što Bog dadne! Do Božje svi, a preko Božje nitko!«

Uto zazvoniše zvona. Ljudi poskidaše kape i udoše. Čvrsta vjera u Providnost titrala je u svim očima.

Posljednji je unišao gazda Lovro. Zatvorio je za sobom teška crkvena vrata i stao odmah uza stup kraj škropionice, jer su klupe bile već pune svieta.

Gazda Lovro bio je čovjek u najboljim godinama, onizak, krupan, crnomanjast. I lice i ruke odavale su marljiva težaka, koji se ne boji ni sunca, ni vjetra. Svi su ga u selu zvali gazdom, premda je Lovro bio siromašak, i ono malo grunta za kućom lako bi pokrile tri ponjave. E da! Ali Lovro je nekada i bio gazda. Njegova se kuća brojila među najjače kuće u selu. No nesretna dioba, pa onda vatra uništila sve. Ni danas ne zna Lovro, tko ga je zapalio. Govorili su ljudi, da mu je to učinio brat. Bio je nešto ljut iza diobe, pa htio da mu se osveti. No Lovro nije htio ni čuti štogod o tome. Pred svakim je branio brata baš kao sebe. Nije htio ni predati stvar sudu, bojao se, da se ne bi što odkrilo. Eh, žalostno je to onda bilo! Sjeća se, kao da je jučer bilo. Izgorjela pojata, izgorjela štala, izgorjela kuća, sve, sve. A njegova Manda sjedi na garištu i bulji, bulji u zemlju. Ne može ni govoriti, ni plakati. Na jednom joj koljenu Mijat, na drugom Ružka. Jelica se stisla uz majku. Svi šute, a on ih gleda, gleda, htio bi da ih pojede očima, samo da ih ne vidi onako jadne. Eh, kad nije onda pamet izgubio, ne će nikada! Prikućio se ženi, uhvatio je za obje ruke, pa joj gleda u oči.

»Mande! Mande moja, de reci: Hvala Bogu!« šapće joj, a srdce mu puca.

Ona ga gleda izgubljeno i prazno dugo, dugo. Najednom joj suze zališe oči.

»Hvala Bogu!« uzdahnu, pa pritisnu ovo dvoje nejačadi uza se.

Eh, žalostno je to bilo! I tako gazda Lovri nije ostalo ništa osim imena »gazda«. No Bog je providio. Prodao Lovro grunt, pa sagradio novu kuću. Sagradio i štalu. Uzeo tuđu zemlju »napola«, radio i hranio svinje. U svinjama bio je sretne ruke. Uviek bi pred Božić prodao po desetak utovljenih svinja, a novcem bi podmirivao sve kućne potrebe. I nije se nikad gladovalo. Obilja nije bilo, no kruha je bilo vazda. A što je glavno, bilo je sreće i zadovoljstva. Lovro je svojoj djeci u krv upisao, da im je Bog gospodar i otac, pa štogod daje, dobro je. »Hvala Bogu« bila je rieč, koju su djeca navikli slušati, odkako su im se uši otvorile.

I kad im je ono umiralo najstarije diete Jelica, djevojka od šestnaest godina, liepa kao cviet, stoji on, stoji njegova Manda kod kreveta pa plaču. A diete gleda sad otca, sad majku, jedva otvara usta i šapće:

»Hvala Bogu! Nemojte plakati!«

Jelica mu umrla, no ostala, hvala Bogu, Ružka i Mijat, oboje jedro i zdravo kao jabuke. Ružka je sad već djevojka za udaju, a za koju godinu oženit će i Mijata. Nego lanjske godine umrla mu bratova žena, a ostalo najmlađe diete, mali Nikica, od tri mjeseca. Tko će, ako ne će brat bratu! Njegova je Manda odhranila troje svojih, pa će i maloga Nikicu. Uzeli ga k sebi. Sad je eto već drugu godinu kod njih, a Manda ga miluje bolje nego rođeno. Mali već hoda, trči, igra se i govori ponešto. Puna ga je kuća. E, kako bi im pusto bilo, da ga nema! Svi ga vole, a mali Nikica najvoli strinu i mačku. Cielu dan trči ili za mačkom ili za strinom. Kad se naigra u dvorištu, evo ga u kuhinju, pa poteže strinu za suknju.

»Nina! Nina!«

»Čujem, sine!« odgovara Manda sva u poslu.

»Nina, ja bi kluva!«

»Čekaj, janje, sad će ručak, pa će nina dati kruha.«

»Nina, ja bi sada kluva.«

Nema druge, nego da strina ostavi sav posao, pa da Nikici odreže kruha. A Nikica veselo trči s kruhom svojoj maci.

E, hvala Bogu, sve je sretno i zadovoljno u Lovrinoj kući. Ove je godine uhranio Lovro devet svinja. Milina je pogledati, sve jedno gojnije od drugoga. Nema takvih ni u tri sela. Gazda Lovro uživa u svojim hranjenicima. Nego ove godine prošao i Božić, a gazda Lovro još ne prodaje svinja. Jesenas bile nizke cijene, a Lovro ove godine treba novaca.

»Pričekat ću do Božića,« mislio je u sebi, »pa ću ih prodati mesaru.« On ga i tako već nekoliko puta pitao za svinje. Najvoli kupiti Lovrine svinje. No Božić došao i prošao, a gazda Lovro još ne prodaje svinja. Nikako mu nisu cijene po volji. Jugovina je i njemu pomrsila račune.

Danas se pred crkvom Lovro nešto zabrinuo. Kod Tune — kažu — parnulo najljepše svinjče. Da ne bi došla kakva pošast u selo? Bit će najbolje, da pošto poto proda svoje svinje. Eto, sad je baš zgodna. Vašar je pred vratima. Ili da ih proda mesaru?

Dan je bio topao, zemlja suha, sunce je sjalo kao sred ljeta, kad su ljudi izlazili iz crkve.

Gazda se Lovro nije kao obično zadržao u razgovoru pred crkvom, nego je pošao ravno kući. Ružka i Mijat još nisu bili kod kuće. U kući je Manda kuhala ručak, a Nikica je bubnjao po nekom starom loncu i pravio »muziku« mački, koja je kraj njega na klupi spavala i pri svakom udarcu u lonac još jače stisnula oči. Lovro pođe ravno krmeljaku i otvori vrata.

»Gic! Gic!« vabio je svinje, a one se lieno dizale i jedna za drugom izlazile u dvorište. Gazda Lovro bi svaku dočekao i počesao malo po hrbtu.

»O gico, o gicane!« veselio se Lovro i vabio ih sve dalje od krmeljaka. Puste li debljine! Jedva stoje na nogama. Pa od pustog sala ne mogu ni da rokću, nego samo pušu. Baš su za mesara. Lovro ih gleda, pa se smije. Na kućnom se pragu pokazala i Manda zasukanih rukava i zažarenih obraza.

»E, baš me danas svrbe dlanovi,« poče ona kao u šali, »bit će para kao pljeve«.

Lovro se počese po glavi.

»Stara!«

»Čujem.«

»Ja bih sjutra otišao do mesara, da se dogovorimo, pa da prodamo ovo naše sirotinje.«

»Pa i ja mislim, da bi bilo vrijeme,« jedva dočekala Manda, »mogli smo već i prije«.

»Ma eto, tko bi znao!«

»E pa ništa! Hvala Bogu! Sad su baš za mast.«

»A vašar je pred vratima.«

»Treat će novaca.«

Lovro se naslonio laktom o plot, pa se nešto zamislio.

»Stara!«

»Čujem.«

Lovro se malo nakašlja.

»Pa da o pokladama udamo našu Ružku.«

Mandi se zacakliše oči.

»U ime Božije!« šapnu gutajući suze. »Vrijeme je.«

Lovro se opet zamislio. Već je pred sv. Katu dolazio Grgin Šimo, da izprosi Ružku, no Lovro je ne dade.

»Mlada je još kao rosa, ima vremena, da čeka.«

Otišao Šime tužan i ljut. Ukućani htjeli, da ga ožene drugom djevojkom, no on ne će ter ne će. Ružku ili nijednu! Žalostila se i Ružka, što je otac ne da, ali kako je bila naučna slušati, pokorila se svemu. Zapravo i nije bila kriva Ružkina mladost. Gazda Lovro nije imao novaca, a htio je Ružku liepo opremiti. Iako je sirota, ipak je jedinica. Što može dati, dat će joj. Ne će ona gola i bosa u tuđu kuću. Eto to je bio glavni uzrok, zašto je odbio prosce. Sada, kada proda svinje, imat će dosta, da opremi Ružku. Na vašaru nabavit će joj sve, što treba.

Sutradan ranom zorom odvezao se Lovro u grad k mesaru. Manda nije mogla da ne kaže kćeri, da će je otac udati. Ta znala je, da Ružka u duši puno trpi radi Šime. Voljela ga je.

Ružka je odmah poručila po Maricu, Šiminu sestru. Sastale su se u šljiviku kraj plota.

»Šta je seko?« uplašila se Marica.

A Ružka se samo smije, sve joj obrazi gore od uzbuđenja.

»Eto, hoće dado, da me udaje.«

»Hoće li?« ciknu Marica pa poskoči.

»Reci Šimi, nek me dode prositi u subotu.«

»Hoću, hoću, sladka moja!« zagrlji je Marica i poljubi u čelo. Obje se djevojke razplakaše. Ta bile su najbolje prijateljice još od školskih dana. Uvijek su zajednički dielile radost i žalost.

Pod noć se vratio i gazda Lovro iz grada. Bio je neobično zadovoljan i veseo.

»E stara,« vikao je još na pragu, »sve je u redu! Primio sam već i kaparu.« Pri tome je Lovro udarao po torbi, u kojoj su zvečali novci.

»Hvala Bogu!« veselila se Manda. »Pa kako ste se pogodili?«

»Liepo. Ono najdeblje ostavit ćemo za kuću, a druge ćemo sjutra tjerati k mesaru.«

»Već sutra?« čudila se Manda.

»E treba gledati, dok je liepo vrijeme. Mijate!« viknu sina, koji je baš ulazio u sobu. »Sjutra zorom da si spreman, tjerat ćemo svinje u grad. A ti, curo,« okrenu se smiešeći Ružki, »spremaj darove, jer su ti svatovi pred vratima.«

»Ta nemoj, dado,« smijala se tobože Ružka, kao da ništa ne zna o tome.

»Ne šalim se!« uozbiljio se Lovro. »Pitaj majku.«

»Šta mene?« branila se tobože Manda. »Nek dado govori, u njega su novci.«

Lovro se još više udobrovoljio.

»Ala ćemo šetati po vašaru, kćeri! Opremit će te dado, ne boj se! Ne ćeš ti ko sirota u tuđu kuću. Imaš ti, hvala Bogu, još svoga dadu i svoju nanu.«

Ružka se od veselja zarumenila kao jabuka, dok ju je majka milovala po kosi i okrajkom marame brisala suze.

»Dado!« javi se i Mijat.

»Šta je, sine?«

»Nemoj zaboraviti, da si mi obećao novo odielo.«

»Ne boj se, sine! Bit će, bit će svega. Do nedjelje bit će i novo odielo.«

Mijat je sievao od sreće. E, sad će i on među momke. Sad će im moći ravno pogledati u oči.

»A moj Nikica?« podignu strina maloga u naručje. »Što će dado kupiti Nikici?«

Lovro uhvati maloga, pa ga posadi u krilo.

»Nikici ćemo kupiti kolača, šećera i smokava. Je li, Niko?« milovao ga stric po glavi.

»Nikici kojaca, kojaca,« opetovalo je diete plješćući ručicama.

Sve do kasno u noć razgovaralo se, snovalo i kovalo. Gazda Lovro je bio mekan kao vosak.

Tko zna, kako bi se još dugo zavukao razgovor, da Manda nije neprestano opominjala, da je već kasno i da sutra valja zorom uraniti.

Legoše, no zaspao je samo mali Nikica. Ostali nisu mogli spavati jedni od sreće, drugi od brige. Ružka je zatvorila oči i gledala svoje svatove. Bože, takvih svatova još nije bilo. Nikad mlada nije bila obučena kao ona. A njezin Šimun! Kao slika! I kad je napokon umorna od maštanja zaspala, vidjela je u snu samo djevera, djeveruše, župnika, oltar i svog Šimuna.

Mijat je opet sanjao o svome odielu. Mora da je sanjao vrlo živo, jer se nekoliko puta u snu glasno nasimijao. Često se budio. Svima je noć bila duga, duga kao dvie druge. Kad je svanulo, prva se probudila Manda. Prodrimala je Ružku, pa obje tiho iziđoše iz sobe. Ružka se još nikako nije mogla otresti svojih sanja. Jedva je naložila vatru, nikako joj posao nije išao za rukom.

Kad je mlieko uzavrelo i doručak bio spreman, probudiše Lovru i Mijata. Brzo se spremiše i s nekim svečanim razpoloženjem sjedoše k stolu.

»Mijate!« brinuo se Lovro, »ti ćeš upreći konje. Ono dvoje najdebljih nek se vozi, a druge ćemo tjerati pored kola. Hajde, sine, hajde, skoči!«

»A ti, Ružko, donesi kukuruza. Ja ću iztjerati svinje, pa im malo pospi ovdje u dvorištu.«

Dok je Ružka odtrčala po kukuruz, uputio se Lovro prema kmetnjaku, da pusti svinje.

Uto se probudio i mali Nikica, pa dotapkao u kuhinju. Nije bio njegov običaj, da se rano diže, ali sveobća žurba i uzbuđenost podigla je i njega na junačke noge. Uhvatio se strini za suknju, pa joj ne da mira.

»Mande! Mande!« začu se najedamput Lovrin glas iz dvorišta.

»Eto me!« pomoli se Manda na kućnom pragu. Sva se strese, kad ugleda Lovru. Stajao je kraj otvorenog kmetnjaka bled kao stiena. Manda pritrča.

»Što je zaboga?«

Lovro zategnu usta na gorak smieh i mahnu rukom prema kmetnjaku. U kmetnjaku je ležalo šest svinja kao šest panjeva. Izpružili papke, protegnuli modre gubice hladne i drvene. Ono sedmo još bi kadkad trznulo nogama, a osmo i deveto još je disalo i teško roktalo.

Na majčin vrisak doletješe Ružka i Mijat pa i mali Nikica. Zaprepastiše se.

»A joj!« zaplaka Ružka. »Pa sinoć su još bili veseli i zdravi!«

»Kuga! Kuga!« lamala je Manda rukama. Samo je Lovro stajao niem i suh naslonjen na vrata otvorenoga kmetnjaka. Drhtavom je rukom gladio prosiedu kosu. Napokon sabra svu snagu.

»Djeco moja, hvala Bogu!«

Mijat stao pa ga gleda. Nabrekle mu žile na vratu, sva mlada krv skočila u glavu, tjera mu suze na oči. Usnice mu drhću, nešto bi htio da vikne. Manda protgnu. Gleda ga samo i kao da mu predriče, suhe joj usne šapću:

»Hvala Bogu, sine! Hvala Bogu!«

Mijat kroz suze gleda nju, gleda otca kao Božjega svetca, pa kao da mu se nešto odkinulo od srdeca, provali i njemu s uzdahom na usta:

»Hvala Bogu!«

Ružka je sjela na kućni prag, pa plače, plače, da ti srdce puca.

»Nemoj, kćeri,« miluje ju otac, a sve mu koljena klecaju.

Ona uhvatila njegovu ruku pa je ljubi.

»Hvala Bogu, dado!«

I mali Nikica sve skakuće oko strine, diže nožicu pa tepa:

»Kepala gica, fala Bodu, fala Bodu!«

Dok je došao živinar, crklo već i ono ostalih troje svinja. Živinar pregledao sve. Neka pošast. Naredio, da se zakopaju duboko u zemlju. Lovro ga je slušao bolno i niemo. Kad je polazio, pruži živinar Lovri ruku.

»Žao mi je, gazda Lovro, što ste ove godine bili tako slabe sreće.«

»Hvala Bogu, gospodine!« odvrća Lovro muklo, a sve mu igra jabuka u grlu, samo što ne zaplače.

O dobri naš sviete!

SIDA KOŠUTIĆ:

NJEGOVA LASTICA

Tog popodneva žeglo je sunce ognjenom vatrom i tro-
ma sparina ležala je nad kra-
jem. Žeteoci su ovezivali sno-
pove i bacali ih na strnište,
da ih poslije natovare na
kola. Topla pjesma djevojaka
razliegala se ravnicom u vi-
sokim zavijutecima, ko da bi se
htjela razsuti sve tamo do
obzora, nad kojim se pro-
tegnuo uzani pojas magle biel,
lak i proziran.

Utihnuse, kad im se približi
gospoda Magdalena sa svojim sinom. Došla je, da pri-
gleda k težacima. Bila je sumorna, a crnina je taj
izgled još više pojačavala. Prozborila je s njima tek
nekoliko rieči pa i te, vidjelo se, bile su izgovorene
preko srдца. Očito je posao nije mnogo zanimao. Toga
joj nitko nije zamjerao. Istom kad se udaljila, stadoše
pokraj poznatih uzroka njene žalosti tražiti i nepo-
znate, ne bi li se tako utožila i koja pustopašna ili
zlobna žeđ izvjedljivosti. I čuo bi se tad po koji pri-
gušeni i suztezljivi smieh, koji bi sigurno odjeknuo
svom snagom, da nije bilo prisutnosti dječaka. On ih
je promatrao gorućim očima, pratio svaki njihov kret-
te za čas i sam utrčao među snopove, da obavlja žete-
lački posao. Gospoda se već dosta udaljila, kad se sjeti
na nj te sustane na putu, da ga zove:

»Sinko! Hoćeš li doista ostati il ideš sa mnom?«

»Ja ću ostati ovdje.«

Odviknuo je obradovan i ne gledajući mater. Izgledao je vrlo srećan, premda je zapara teško pritiskala. Po svim se licima cedio znoj, ruke se djevojaka nerado pružale za poslom, sunce je peklo. Ipak to nije mutilo vedrinu duša, pa se iz njih ponovno izvila pjesma, druga, a opet ista kao i prijašnja.

Barem se tako činilo mladoj gospodi. Nju je tlačila jednoličnost, ravnodušnost i neko mrtvilo, a tim je odisao zrak i njiva i pjesma, sav kraj sa svim bićima. Nigdje pokreta prave živosti. Sve titra u vrućem žaru, dosađuje se i ne zna se prelići ni u što novo, ne može prijeći u novo stanje, zadahnuti novim dahom, nego stoji predatno stanju, u kojemu se nalazi. Vrućina je odagnala ptice u šumu, i one se ne miču, ne lete, ne cvrkuću. Zelenilo livada i bregova izdiše pod sunčevom vatrom. Jednolično plavetilo na svodu. Ni najmanje struje povjetarca. Sve miruje, zamire, šuti. Glase se samo žeteoci, ali i oni su spori, a tugaljiva jednoličnost pjesme samo je mrtvačko opielo ovom umiranju.

Osvrnula se, ni sama ne zna zašto. I vidje šarenilo marama i bjelinu ruha. Među njima se verala omanja biela mrlja, njen sin. Sigurno je odahnuo. Nerado je u njenoj blizini. Uviek je snužden. Putem do polja izmieniše tek nekoliko rieči. On se vlada kao odrastao, a istom je navršio sedmu godinu. Tih, potišten, bolećiv, ozbiljan sada eno poskakuje, više i pjeva. Sada je diete. Ne smetaju ga odrasli. On misli, da su djevojke male djevojčice, snopovi pramovi kose, kapi znoja rosa i strnište ošišana glava. Ili ne misli tako njezin sin? Možda računa kao i njegov otac, pa prebraja snopove i ocjenjuje im korist taj — njen sin!

Ne sjeća se, da ga je kad zvala imenom. Bilo je to samo jedanput, dok ga je malenog dojila. Onda joj u srcu zatitra osjećaj matere, čvršće ga privine na prsi i pomilovavši ga šapne: »Antonije.« Jedva to, kad se sva strese i ruke joj popuste, te bi se diete bilo okliznulo, da ga u zadnji čas nije pridržala. Odtad se više ne rodi u njoj želja, da ga zove imenom već samo »sinko«. U svom materinstvu vidje tek djelo prirode popraćeno najvećom žrtvom žene, koja ne ljubi. Po-

sebna nježnost, briga, strepnja, požrtvovnost činilo se njenu srdcu odviše daleko. Bilo joj stoga najmilije, kad ne bi čula kraj sebe njegova glasa. U tom je glasu već bilo nešto od njegova otca. Čitava vanjšina dječaka podsjeća na nj, u cielosti i u pojedinosti, pa i samo ime Antonije, koje mu otac namieni.

»Antonije Dragić,« šapne tiho, a sve misli kao da su joj pritom sustale. Javi se samo jedno mutno i nesvjestno sjećanje, jedna slika teška i mučenička. Život u roditeljskoj kući. Otac, pohlepni otimač sviju slasti, mati, rob razkoši. Oboje razsipnici, na vršku sebeznalosti, dok ne strovališe svu imovinu u ponor. U dan dražbovanja pojavi se Dragić, inače stari znanac njena otca i odavno slipeo sklon Magdaleni, pojavi se kao spasitelj, bude li samo pristala na to i Magdalena. A ona je pristala. Vječne suze materine, zaklinjanje, uzdisaji, očajavanje i nagovaranje prisiliše Magdalenu na teški korak, da spasi grješnike, a sebe okuje u jaram robovanja nemilom čovjeku. Poslušala ih, ostarjele, no jesu li oni kad čuli nju odanle, s prekogrobne domovine? Znaju li barem danas, koliko je grcanja izpunjalo život njena braka u devet godina? Kako je težak jedan jedini dan, koji je težak! A što je na svijetu teže nego živjeti uz čovjeka, koji drugačije misli i drugačije osjeća, pa još grubošću zaodjeva svoje težnje! Majstor za trgovinu ima razvijen smisao samo za zveket novca, prirašten za tvarnost grčevito se drži prohtjeva svog tijela i ne pušta iz ruku nit užitaka, kojom je protkano sve njegovo biće. Takav je došao u njihovu kuću kao spasitelj i postao joj gospodarom. Roditelji nisu trebali izseliti, a zeta su nesamo cienili, nego i volili. Slipe kao i on ne vidješe drugog nego sigurne uvjete za udoban život. Još više ih to usrećivalo zato, što su imali ostati bez krova i bez žlice. No znaju li...? Ne, oni ništa ne znaju. Nikad se nisu osvrtali na nju. Ni mati da je ikad zapitala: »Kako ti je, jesi li zadovoljna?« Možda je tome kriva i sama Magdalena, što je obično pokazivala mir, pa i vedrinu lica. A možda ni to, nego je mati njena tijekom razkošnih godina ubila u sebi mater te za kćer nije mogla imati zanimanja srdca,

koje ljubi. Možda je takvo materinstvo uciepljeno i u nju, Magdalenu, kad tako lako odoljeva prirodnoj umiljatosti djeteta, pa još svog djeteta! Možda je i okrutna. Ta dječak je bolećiv... Ali njegov je. Oči, kosa, lice, stas, kretnje... Umanjeni Antonije Dragić.

Kod te slike prožme je srh nečeg zazornog, što uzkrisi sjećanje na jednu noć, kad se neočekivano vratio iz grada i dovezao sa sobom neku ženu nevjerojatna izgleda. Magdalena se otimala neugodnom dojmu, ali je vladanje sveizkusnog stvorenja sililo na hladnokrvnost najoštrije osude. Poradi nehajnog držanja Dragić se osurovi na ženu i pred gošćom joj pokaže vrata spočitnuvši joj, da je izvukao iz mulja ne samo nju nego i njena otca i mater. Istina je, izbavio ih je. No zar i nju? Zar nije bila i njemu i njima samo puko sredstvo, da dostignu jedan cilj? No u drugu ruku nije li isto tako bio i on njoj sredstvo, da žrtva za roditelje donese ploda? Svi su se oni međusobno pokupovali, no ona je najskuplje platila i najduže će to osjećati.

Otac je mrtav. Prošle ga zime udarila kap. Mati je kratko nakon toga nenadano umrla od zagušenja krvlju. Liečnici su i prije složno prigovarali njenim plućima a sad i svjetovali, da se dječak što više uklanja od njene blizine. No baka ne bi bez njega poživjela ni polovice dana. Možda odtuda njegova boljetica. Svejedno. Nema nikoje smrti, koje bi se plašila, jer je već nebrojeno puta umirala, i sažme li devet godina svog života, taj će sažimak biti smrt.

Umro je njen polet, zatajio smisao za liepe radosti, okljaštrene su mlade snage. Sve je potonulo nekamo u nevid. Nema više razumjevanja za glas iz Getseman-skog maslinika, neskladno joj zvuči simfonija nedjeljnog evandolja, gdje se stječu rieke čitavog života. Grob je pred nedugo sakrio one, za koje se žrtvovala, i sada su ona dva groba mrtvi svjedoci, koliko je predalekosežna bila njena žrtva. Dok su živjeli, znala je sebi odgovoriti na pitanje: čemu? A sada više ne zna, čemu. Nikad nije osjetila, da bi je tko ljubio pravom ljubavi zataje, požrtvovnosti, stalne topline. Nije ni vjerovala, da bi uobće postojala takva ljubav. Ali joj se nadala

i u dnu je duše baš takvu čekala. Tako prije. Sad više ni to. Uvjerenje, da je ne ljubi vlastito diete, bilo je posljednji pečat, koji joj kapne na živo srdce i ubije ga. Tko je tome kriv? Ne zna. Ali ona ne ljubi malog Antonija. Možda to diete osjeća. Svejedno. Možda i stradava. Svejedno. Osjeća i ona, stradava i ona, pa se ipak ne otvara nebo milosrđa, da joj dokine muke.

A selo se skladno slaže s tom omrzlicom duše. Tišina noći kao i tišina dana. Ljudi isti jučer i danas, uvijek na istome mjestu: na svojoj njivi. Idu li cestom, korak im je isti. Pjevaju li, pjesma je uvijek ista: tugaljiva i gdjekad vriskava. Ništa se ne mienja ko i oni spori volovi, koji vuku kola i jedva se pomiču.

Tako je žeo Magdalenin pogled ne ubravši ničega, što bi njoj trebalo. Još je veća praznina ovladala, kad se približila domu, visokoj jednokatnici u hrastiku daleko od ceste. Tamo sjedi svekrva, udovica sa blizu šestdeset godina, piskutljiva i tvrdoglava, ružna al liepog uvjerenja, da je zanimljiva. Možda je u pravu. Možda je svaka stvar zanimljiva, ako se zna promatrati. No Magdalena je izgubila smisao za to. Čini joj se, da je starica naprotiv dosadna. U malog je Antonija zaljubljena i rado ponavlja o njegovoj sličnosti s ocem. Onda na tanano opisuje Dragićev dječji lik.

Jučer se s Magdalenom porječkala. Baka htjede, da bi dječak poslije podne išao spavati, jer bi ga to ojačalo, da lakše odolieva bolesti. Mali se uzprotivi i zamoli mater, neka bi mu dopustila, da se u dvorištu igra. Magdalena pripravno pristane. Kad su ostale same, starica nemilim riečima izkali sav bies nad njom, a najčešće je izticala njen nehaj za diete. I zaprietila je, da će iz grada dovesti »nekoga, tko će Antonija odgajati«, jer »ti za nj nemaš srdca«. Zaista se rano u jutro odvezla u grad, o podne se već vratila i izjavila, da će uveče dopješačiti učitelj. Čuvši to dječak bio bi za volju bake išao poslije objeda na spavanje, no bio je odviše veseo. Da pođe makar kuda i bude u bilo kakvu kretanju, misleći, da je to rad pa će lakše dočekati večer, zamoli mater, da pođe s njom u polje. Svekrva se oglasi prema njoj: »Ti bi doduše morala malo

prigledati, kako ljudi rade, ali da se po toj vrućini mučiš ti,« obrati se njemu, »bilo bi ludo«. Magdalena poslušala bez rieči. Znala je, da svekrva pravo govori, ali ne htjede ničim pokazati da joj odobrava. Odvrćao ju je od toga njen mekušni postupak prema sinu, kome je odobravala lakomost sticanja i razpušten život. Zato ju je teško podnosila. Mali je Antonije naprotiv volio baku i njeno pričanje, jer mu je i sama izgledala kao vračara, koja vari trave i kroz naočare na šiljatom nosu vidi sve tajne svieta. Ipak joj je zahvalio na savjetu, da ide spavati, i veselo je doskakutao do majke, koja se već zaputila prašnom cestom. A ta veselost je najednom zatihnula. Išao je uzporedo tih i ozbiljan, skoro s tegobom. Dobro je to ona zamietila. I prepustila se mislima, koje su joj navirale i još jačom se brzinom i snagom ponavljale, kad se vraćala s polja. Obredala je doživljaj prošlosti i od svega joj u duši ne ostane ništa do jedne zamrznute pustoši.

II.

S tim se uspne do gornjeg sprata i susretne se na vratima sa svekrvom, koja odmah pogleda niz stepenice i tankim usnicama promrmlja jedko:

»Sama?«

»Sama!«

»Ti se moliš Bogu, pa zar si imala duše, da bolestno diete ostaviš na toj žegi? Ja već valjda dva sata šećem ovim hodnikom i ne mogu se ohladiti. A ti... ti...«

»Ja se ne molim Bogu i nemam duše.«

»Bože, oprost! Bogu se ne moli, Bogu! Čuješ, a da kome se moliš?«

»Nikome. U mene nema duše.«

»Što, što...? Nema duše? A nego što je u tebi?«

»Jedan parni kotao.«

Starica se prekrsti, a Magdalena se porugljivo osmiehne.

Ta bitka bude dokinuta, jer se pojavio Dragić, krupan čovjek crvena široka lica; izpod visoka čela, gore koso spuštena, izbadala su dva crna oka; sav je vrio od vrućine. Bio je veoma veseo pa se smijao. Na brzo

je izpripoviedao o srećnom uspjehu kod trgovanja žitom. Stopostotni dobitak.

»A ti si sumnjala,« pogleda na mater, »i ljutila si se, kad su seljaci dan na dan dovozili pšenicu. Kako vidiš, ne će se upljesniviti, ha-ha! Namjerio sam se na dva izvrstna Židova, to jest pokršteni su... Bez dugog cjenkanja... I oni će još dosta zaraditi... ha-ha.«

I protare ruke te kimnu u znak, da ga sliede u sobu, kako ih na hodniku ne bi čuo tko od služinčadi. Pa nastavi:

»Ja moram ujutro na jedan duži put... Čeka me kupac za posječene bukve... Ne mogu dakle biti nazočan, kad sutra dođu ovamo, da počnu s odvoženjem pšenice. Stog ćete vas dvie preuzeti tu brigu. Glavno je, da se u dvorište ne došulja kakav izvjedljivac-seljak te s njima ne zapodjene razgovora. Židov ne smije saznati, pošto sam kupio žito, a seljaci, pošto sam prodao.«

Pa opet nastavi naširoko o poslovima, upravo o uspjesima. A naslađivao se čovjek svojom srećom u tolikoj mjeri, da ga nije mogla pomutiti ni materina pritužba na Magdalenu, koja je »okrutnim nemarom dovela do toga, da se mora načeti novi izdatak za odgojitelja«. Dragiću je to bilo svejedno. Možda je i prečuo. Smijao se i smiešio zaduben u svoje planove. Starica se zato ljutila i stala prekoravati:

»Ni tebi nije do malog Antonija. Bože moj, kakvi ste vi roditelji! Da me je, dok si bio malen, vodila tolika briga za diete kao vas, bio bi ti danas pod crnom zemljom. Ja ne znam, kakvi ste to vi. Mali je bolestan. Ona nesreća mu okužila nježna pluća... Pa sad... Sad ni tebi nije do njega...«

Tu Dragić pažljivije pogleda. U trenu je razabrao, da te striele nisu namijenjene njemu, nego da nišane na nju, Magdalenu, pa odapne i on:

»Ona... ona... je kriva. Mati je kuga njegova života...«

Magdalenu je doista ranila ova striela. Pogleda ih kao ranjena zvier pa bez rieči izade.

III.

Pala je prva večer čarobnih snatrenja. Dječak je na vrijeme stigao kući, po licu i rukama ogreben ožiljcima. Upravo je na kućnim vratima stigao stranca, pažljivo ga u trenu promotrio od glave do pete i onda sa zadovoljstvom u sebi rekao: »To je moj«, pa se učtivo poklonio i pružio mu ruku. Čovjek je prihvati ljubezno i nasmieši se pomislivši isto: »To je moj«. Očito su se jedan drugome svidjeli. Samo što je lice stranca bilo u izražaju pitanja, kako se to mali ponio smjelo, a izgled mu je tako plah. Bljedolik, gorućih smeđih očiju, tamne kose, košćatih ručica i nešto uleknutih prsiju. Pogled mu je tugaljiv, uvučen. Mora da je osjetljiv. Takvi baš nisu uvijek pripravnici na slogu.

A i dječak je dotle napinjao mozak, zašto ga ovaj toliko motri. Valjda mu ne kani zaviriti u tajne, kojih je nebrojeno mnogo pohranjeno u srcu, a neke i u džepu: praćka, kamenčići, jedno staklo s bakinih naočara, štrcaljka od bazge i dvadeset drvenih štapića sa šiljatim vrškom na jednom kraju. Za to blago ne zna nitko. Kažu pak, da učitelji znaju sve, što god se tiče djece.

»Izvolite samo gore, izvolite...« stade ga nukati pocrvenivši lako.

I uvede ga u sobu, u kojoj je sjedio Dragić sa svojom majkom.

Primili su gosta sa srdačnom susretljivošću i ponudili ga zakuskom. Dragić mu natoči čašu vinom i za kratko se vrijeme razbuja razgovor, kao da su svi stari znanci. Upravo je sva buka dolazila od Dragića, ponešto i od starice, dok je novi došljak ne mogavši pravo doći do riječi većinom šutio ili povlađivao. Na koncu mu domaćin odkrije:

»Evo, gospodine, to je vaš mali. Jedinac je, kako vam je već rekla moja majka. Samo nažalost pokazuje premalo živahnosti i smisla za praktičan život. Sav je kao od zraka. Zato ga vi malo pritegnite. Već je zakasnio s jednom godinom, pa će istom druge jeseni u školu. Kako je ponajviše sam, i nema se tko njime baviti, to

bih vas molio, da biste se potrudili do nas svakog prijepodneva.«

»Nadam se, da možete bez brige poći na put,« javi se čovjek, tek da nešto reče. Ovi ga ljudi nisu baš mnogo privlačili, a kad su počeli o dječaku u njegovoj nazočnosti, pokazao je nesavladiv nemir. Da skrene razgovor na drugo, zapita Dragića; o kome je već prije čuo, kako ljetos pokazuju vinogradi. Dragić se upravo raznježio od užitka, što je mogao iztaknuti, da je njegov vinograd najuzorniji.

»A izbacit će ljetos dvostruko više. E moj gospodine, moj gospodine... No kako ono vriedno vaše ime? Zaboravio sam, oprostite... Nije mi baš dobro pamćenje za imena. Ali za brojke izvrstno.«

»Sebastian Mrazovac...«

»Sebastian Mrazovac? Mrazovac? Čini mi se, da sam negdje čuo... H, Mrazovac...«

I zamisli se Dragić podbočivši ugojenom rukom još ugojeniji podbradak.

»Jest... ako se ne varam... Jedan je Mrazovac bio trgovac četaka i metla... A imao je samo jednog sina. Da niste možda vi...?«

»Nažalost...! Nemam čast pohvaliti se tako odličnim predkom... Moj je otac bio samo siromašan čovjek, koji je rano ostavio ovaj svijet tako, da ga ja nisam ni poznavao. Međutim ne ću, da se već prvi dan dosađujete tuđom nevoljom, pogotovu u času, kad ste veseli.«

Mrazovac izbjegne ovo klizko mjesto uvjeren, da bi se ovi vrstni ljudi sablaznili, kad bi čuli, da mu je otac doista posjedovao metlu, ali tek jednu metlu: bio je naime pometač državnog ureda i razpikuća, pa su diete uzeli neki dalji rođaci, također siromasi, i školovali ga. Prekinuvši o tome Dragić se sa staricom pogleda, a onda ga ostave nasamu s malim Antonijem.

Okolo pola sata trajalo je ovo poblize upoznavanje, a nato su se stali dogovarati o budućnosti, koja ih čeka već sa sjutrašnjim danom. Stotine vrućih želja klijalo je u srcu dječaka, pa zato ni sam nije znao, što bi rekao, što prešutio, što vriedi, a što ne vriedi.

Na njemu je počivao blag pogled. Tako blag, kakva on još nije vidio. A to ga je pogadalo. Činilo mu se, da se taj pogled šeće po njegovu srcu, prevrće, ogleda, smieši se, sažaljuje... i neprestance šeće. I bude iskren:

»Ja pak ne znam, što ćemo nas dvojica raditi.«

Mrazovac shvati i odgovori:

»Hoćeš reći, da ne razumieš, kako se to tvoja baka najednom dosjetila i učinila, da sam ja ovdje?«

»Da... da, da! Što ćemo raditi, kad ja još ne idem u školu?«

»Imamo mnogo posla, Antonije. Premda ne ideš u školu, ipak ćemo se učiti. O svemu, štogod te zanima. U gradu ima mnogo djece, kao što si ti. Uče kod kuće, a na koncu, kad godina svrši, dođu u školu, da polože izpit.«

»Zašto onda svi ne uče kod kuće?«

»Ne mogu svi. Većina djece ima siromašne roditelje, koji ne mogu plaćati kućnog učitelja. K tomu je bolje, da se djeca sastaju i družu u školi.«

»Zar ne, dosadno je inače? Meni je svaki dan tako strašno dosadno...!«

»Zar si uvijek sam?«

»Skoro uvijek...« šapne i pokunji se.

Tu se obojica našli pred međom. Dječak se sjeti majke, sjeti se otca i nešto tjeskobno stisne mu slabane prsi. Mrazovac se nađe u neprilici ne znajući, što da kaže. Pomisli, da je mali zacielo izgubio mater, a otac ne može da tetoši i njeguje ovu nježnu biljčicu. Baka je opet premršava hrana velikoj radoznalosti darovitog dječaka. Kao da ga je najednom pritisnuo strah. Na što misli? Još uvijek ne podiže očiju. Mrazovac se dosjeti izlazu. Namjerice izvuče iz prsnog džepa sat i reče:

»Meni će skoro biti vrijeme, da požurim u grad. Još večeras će me posjetiti rođaci. Imaš li i ti rođaka, Antonije?«

Mali ga pogleda brzo:

»Rodaka? Ne znam. Ja imam baku, majku i otca. Dva djeda i jedna baka su umrli. Za tu baku je meni vrlo žao. Ona me je jako volila.«

Sad Mrazovac ne htjede više pitati. Bude mu jasno, odakle potištenost djeteta, a i sjeti se, da majka za sve vrieme nije dolazila k njima. Mora da je ne zanima odviše, u čijim je rukama mali.

Toplo ga pogleda i hrabro reče:

»Rano ću sutra doći i radujem se tome. Budeš li uvijek dobar, mi ćemo biti najbolji prijatelji. A ja bih vrlo rado, da si ti moj prijatelj.«

»I Vi moj...«

Šapnuo je, a oči mu se od čuda gotovo zavrtjele. Još nitko nije s njime ovako razgovarao. Najmanje bi se tko otimao za njegovo prijateljstvo.

»Samo mislim, da bi Vi morali i poslije podne dolaziti ovamo. Meni je tad najteže, jer me sile, da spavam. A ne mogu zaspati.«

»Žao mi je, Antonije, ne mogu poslije podne. U školi sam. Samo sam u jutro slobodan. A za spavanje, h...« zagleda se u slabašno lišće i stisnute prsi. »Ja mislim, da bi se moglo ugoditi i baki i tebi: jedno popodne spavati, drugo popodne ne. Bi li ti imao hrabrosti, da pristaneš na to?«

Siromašak pokuša da se izprsi. Očito mu je laskalo ovo pitanje.

»Pristajem! Neka samo i baka reče, da se slaže s tim.«

A pristala je i ona. Čuo je, kad ih je gledao, kako se pred kućom praštaju. Otac je odpratio gospodina do ceste. Srdačno se s njim i rukovao. Bog zna, je li ga zabolila ruka, jer tata jako ruku strese. Nekoliko put strese, a to je, da proplačeš.

I njegova mala ruka znala je stradati. »Ustani, junače,« viknuo bi tata rano u jutro, kad se spremao u grad, baš onda bi viknuo i probudio ga, kad je najslade spavati. »Ustani, junače!« I on ustane. »Sada skupi pete i pozdravi po vojnički.« Učinio bi i to, ali nikad valjano. Ipak se tata smijao, tako smijao, kao da će se zagušiti, a onda bi ga čvrsto uzeo za ruku i tresao njom

uz pouku: »Budi dobar, vriedan, pametan. Slušaj baku, dok nema mene. Jedi mnogo čitav dan. Ne smiješ zakržljaviti. Bilo bi sramotno. Mali Antonije Dragić mora biti veliki Antonije Dragić. Jesi li razumio? Ha?« Nato je odgovorio: »Da, tata, ... razumiem ...«, premda nije razumio baš ništa. A onda bi tata izvukao iz džepa srebreni novac i turio mu u šaku: »Stisni, ne pokazuj nikom, spremi ...« Pa opet: »Mali Antonije mora biti veliki Antonije.« To se često ponavljalo, tako često, da je već sakupio preko petdeset srebrenih desetica. Ali kad ga je jednom upitao otac, što namjerava s tim novcem, nije znao, što bi da odgovori. Nema pa nema s tim nikakva veselja. Dućana ovdje nema, da nešto kupi. Kuća je posve osamljena. Selo je vrlo daleko. Grad je bliže, no tamo još nije imao prilike pješaćiti, da izbere nešto iz prekrasnih izloga. Bio je u gradu sedam puta, i to uvijek s bakom. Majka ga nikad ne će povesti, a ni otac. Oni su tamo prezaposleni, pa onda »djeca smetaju«, rekli su. A znao bi i on, premda je malen, tamo kupovati. Što će mu novac ovdje, gdje ničega nema?! Jednom ga je baka poučavala:

»Kad te pita tata, što ćeš s novcem, a ti mu reci: hoću, da budem bogat kao ti, tata; pa ću onda, kad budem velik, kupiti sebi kuću, polja, šume, konja kao ti, tata; pa ću onda skupo prodavati i jeftino kupovati kao ti, tata; jer hoću, da budem trgovac baš tako, kao što si ti. Hajde ponovi, što sam rekla.«

I pokuša on, al nikako ne ide. Pogotovu zapne, kad je upravo pristupila majka. Njeno se lice tako smrklo, tako smrklo ... da ne će toga nikada zaboraviti. Pa kad je trebalo, da se pred tatom izkaže, sjetio se majke i ne mogaše izustiti rieči. Onda ga je tata oštro prekorio. I rekao mu, da je »prazan naduvenac kao mati«, da »nije više njegov sin« i da ga »ne voli«. Odtjerao ga je napolje. Kako li je strašno plakao u hodniku! Nitko nije došao, da ga umiri, pa je na kamenu i zaspao. Probudila ga majka. Kad ju je ugledao, tako se uplašio, da je skoro viknuo. Ona nije vidjela njegova straha, pa ga jednostavno podigla i odniela u postelju. Te ga je

večeri milovala po kosi. Nije ga poljubila. Samo ga je milovala, a u očima joj bile suze.

Poslije se nije više ponovilo nešto takvo. Al je sliedilo nešto drugo. Više put je na svoje uši čuo, da je tata vikao: »U tebe se ugledao, zato je takva tikva.« Majka je pak rekla: »Svi kažu, da je tebi nalik. Vanjštinom zacielo. Kakva mu je pak duša, Bog zna.«

Čudno je to djelovalo na diete. Shvatao je, da se o njemu radi. No što je upravo na stvari, i zašto se prepiru, zašto ga kore, zašto ne vole...? Sva težina tih nesviestnih pitanja slila se u jedno određeno: »Što je kriv?« Ne zna. I što je postajao stariji, više je patio. Što je nedužniji više patio, brže je dozrievao. I zaključio je, da ga ni majka ni otac pravo ne vole. Jednom je to rekao baki ovako:

»U svakoj pripoviesti, koju si mi govorila, junaka netko voli. Pa i samu patkicu je velika patka volila, da je za nju dala svoju glavu. A mene ne voli ni mama ni tata.«

Baku je to vrlo uznemirilo. Malo da nije kriknula. Uvjeravala ga je, da se vara.

»Otac te vrlo voli, vjeruj mi, vrlo te voli, i rekao je, da on skrbi i štedi samo za tebe, da imadneš svega u izobilju, kad on umre. Zato ne griješ duše, ne usudi se više ni pomisliti nešto takvo.« Ni jednom rieči nije zaštitila majke, pa joj zato nije vjerovao ni za otca.

Stalno ga obuzimala tuga. Stoga je volio, da ne boravi u kući. Vani je zaboravljao sav jad i prepuštao se sreći dječje igre. Ali u zadnje vrijeme mu i to uzkraćuju, jer ga neprestance sile, da što više miruje, pa još i spava. To je sasvim nemoguće. Spavati, kad vani putuje sunce, kotrljaju se oblaci, seljaci rade na polju, ptice lepršaju i pjevaju, potok žubori, u šumi mirišu ciklame, glasi se kukavica... O joj, kukavica! Otkad je saznao, kako lukavo podmeće drugim ptičicama svoje jaje, umjesto da sjedi na njemu i brine se za svoje »diete«, odonda je praćka stalno u njegovu džepu. Već je mnogoput na nju vrebao. Ali nišan promaši. Ništa stoga! Doći će na ljepak. Pokušat će s drvenim štapićem. I to tako, da joj šiljkom zabode ravno u srdce. Ružno srdce.

neka se stidi! Ne uspije li njemu, mora je pogoditi gospodin učitelj. Kukavica bezuvjetno mora izgubiti glavu.

O tome se već htio malo prije porazgovoriti. No gospodin se žurio k rođacima. Dječak pogleda s prozora na cestu. Nikoga više nije bilo vidjeti. Ipak je ovdje ostao stojeći, kao da tamo nešto gleda. I gledao je. Maštao je o budućnosti. Osjećao je, da mu iz daljine dolazi ususret jedno spasenje. Smetao ga nije nitko, jer se otac odvezao nekamo, a baka je u maminoj sobi, gdje nešto razgovaraju. Čuje se upravo samo bakin glas. Nešto je ljutit.

IV.

Magdalena ni sama nije znala, što ju je tako odvrćalo od namjere, da dođe i da se barem pozdravi sa strancem. U drugu je sobu čula razgovor, jer su vrata ostala pritvorena. Izprva nehajna i tupa počela je na jednom oslušivati nepoznatu glas, koji je dopirao odanle. Mekan, blag, zvučan, jasan, s osobitim naglaskom stade je sve više zanimati. Ubrzo razabere, da im taj čovjek ulazi u duše dublje, nego oni mogu i zamisliti. Oni misle, da im se prilagodio, da im odobrava, da su ga možda i zadivili. A on misli: koliko ste plitki, siromašni bogatuni i presićenici! I htjede zamisliti njegovo obličje, htjede ustati, htjede unići. Nije mogla. Nije se pitala zašto? Jednostavno je sjedjela kao prikovana s jedinom strepnjom, da je ne zovnu, i kakvo će mišljenje izazvati svojom nenazočnošću. Bilo bi joj žao, da je nepovoljno. »Pa to je prirodno,« mislila je u sebi, »da se barem prvi put nastojimo ne zamjeriti.« I opet bi da pođe, pa je već i koraknula, kad je opet neka sila povuče natrag. Nije sama sebe razumjela.

Istom se sjutradan upoznala s njim. Zahvalila mu, što je pripravno preuzeo dužnost, da prati i pomaže napredovanje njena djeteta. Nije slagala. Odjednom i sama uvidi, da malome treba više davati, nego je to bilo dosad. Govorila je o tome s najvećim mirom. Nije se ni na njenu licu vidjelo drugo do najveća ozbiljnost, koja se Mrazovcu činila napola bolom. Što više ju je promatrao, sve se više uvjeravao, da u dubini njene

duše živi jedan stalni uzdisaj, da su slomljeni neki naponi, da je razbijena neka nada i usahnula vjera u dobro i liepo. Sve je to tinjalo u njenim plavim očima, u koje se zagledao s opreznim zanimanjem. Povisoka i skladnih razvijenih oblika stajala mu je nasuprot u hrastiku rano u jutro, kad je sunce pokazivalo sedmi sat. Bila je uposlena pred kućom i nije ni pomislila, da će doći prije osam sati. A kad je začula nečije korake, osvrne se i dočeka ga pruživši mu ruku. Da i nije rekla, znao bi, da je Antonijeva majka.

Čuvši to ona se začudi. Na to nije nitko došao, pa ni ona sama nije nikad pomislila, da bi sin imao išta zajedničko s njome.

»Naprotiv držim, da je nalik otcu.«

»Ponešto, tek ponešto... Vanjština bi bila otčeva, kad ne bi mali imao vašu dušu. Tako najprije upućuje na otca, a onda vidimo, da tu nije sve i dovodi k majci, kod koje ostajemo.«

Magdalena se osmiehne. Bude joj, kao da je osjetila neki melem. Ako je doista ovo, što reče taj čovjek, onda...

»Ne, ne, nemoguće!« odagna od sebe nevjerojatnu misao, a u sebi nadoveže: »Nikad ni sama nisam nešto takvo zamietila.«

Iznenadena htjede dokučiti, po čemu je došao do takva zaključka. Al i dok je govorila s njime, uzput ga je pažljivo motrila. Jak al gibak, pravilna obrijana lica, svietlih očiju ni liep ni ružan, izgledao je vrlo skromno u ponošenom odielu sive boje. Još više, što mu je pronicav pogled i sve držanje bilo nenametljivo.

»Čudno mi je, da ste našli unutarnju srodnost. Istom je nekoliko časova, što smo se upoznali, pa valjda tako brzo ne prozrievate dušu.«

Oči su joj pitale, jer se zaista nije mogla snaći. Povelu ga je u kuću, ponudila zajutarkom, kojim se svekrva već okriepila i upravo nudila malog Antonija na drugi zalogaj maslaca. Ugledavši ga oboje se uzraduje. Osobito mali, kome lišce lako pocrveni, jer se naglo uzbudio. Jedva posjedaše, stade se starica tužiti, što joj sin ne uživa više odmora i počinka.

»Istom je došao, već mora opet na put. Ti poslovi čovjeka samo gone, i tako od svoje kuće nema drugo, nego da se i u ono kratko vrijeme, što ga provede ovdje, samo izgriza.«

Magdalena se vidljivo smete, a bude i Mrazovcu neugodno. A dječak je šutio kao zaliven i strepio, da se možda na nj ne odnosi bakina zlovolja. Srećom je sama brzo izpravila najprije bijelu kapicu, koja joj je nakrivo stajala na glavi, a zatim prijašnju pritužbu:

»Poslovi ovdje, poslovi ondje, a nigdje ne teče gladko i ne naplaćuje se čovjeku trud. Al uvijek je tako...«

»Za trgovce!« skoro se oklizne poruga preko Magdaleninih usana, ali ih u pravi čas skupi i oglasi se jednim muklim: »Hm!«

Ipak je potrajala neugodnost sve do časa, kad se Mrazovac odputi s dječakom. Nebo je bilo naoblačeno, troma sparina ležala je u zraku. Zato ne krenuše daleko, nego iz dvorištnog hrastika prema nedalekoj šumi.

Magdalena ih je izpratila očima, a poslije ih je sledila mislima. Nikad ne vidje na licu sinovu toliko radosti i čežnje. Nikad je nije ostavljao s toliko samosviesti, možda i ponosa. Kao da joj je kod odlazka htio reći: »Evo, što mi možeš!« I okrenuvši se naglo od nje, pohiti napried.

Nije joj se nikad toliko svidio, pa je stala izpitivati ono, što joj reče Mrazovac. Što je više mislila, to više joj se činila vjerojatna mogućnost, da mali nije tek otčev odraz. Bio bi inače nametljiv i darovit za koristne račune. A toga zaista nije zamietila. No zar ono, čime se dosad odlikovao, ima srodnosti s njome? Bog zna, kad sebe i ne pozna. Sjeća se tek, kakva je bila tamo unatrag više godina. Onda se otimala o kreposti i nije joj bilo svejedno, učini li dobro ili zlo bilo čovjeku, bilo crvu. Onda je nevinim srcem podrhtavala kao struna na harfi božanskog Majstora i bila srećna u predavanju Njegovoj ruci. Tako je duša njena bila od zore do mraka pjesma i polet, vjera i zanos, nježnost i poslušnost svakome glasu, koji bi odjeknuo s vrhunca jedne ljepote. No sve se to survalo u jedno podzemlje. I godine su već, da je njeno blago zakopano. Da nije

možda srodnost s takvom, kakva je danas? Možda je Mrazovac to mislio, jer kakva je prije bila, zaista ne može znati uza svu svoju pronicavost.

Sve se više navraćala k istim mislima. Dolazio je svakog jutra i ostajao do podneva. Dječak je cvao. Magdalena vidje, da nije više plah i povučen. Prilazniji je, često se obraća njoj, gleda je ravno u oči i ne zatajuje misli kao prije. Mora da je to posljedica njegova utjecaja. Još malo i mali će se sasvim približiti.

Ipak u sebi Magdalena drhtne uzporedivši ga s ocem. Dragića nije bilo. Već je došao i treći dan nakon roka, kad se imao vratiti. Čekala ga svaki čas. Upravo ne njega, nego da se razdere liepa zavjesa smirivanja, koja ju je dielila od nemilih uspomena. Zaokupljena sad očekivanjem promjene, bude joj jasno kao nikad dosad, kako joj je jadan udes, kad je vezana uz čovjeka, s kojim je u najvećoj oprečnosti.

I mislila je, mislila, mrsila i kidala čvor, koji je rastao i sve jače je omatao. Oplele je sladke niti, uvjerala se, kako bi bilo sve drugačije, da je on...

Ne dovrši, jer je prožme zamamljiv srh i dođe joj pred oči njegovo lice.

Svakog je jutra čekala, kad će doći, svakog večera ponavljala, kakav je bio. Ipak on ne zamieti od toga baš ništa.

Bilo je nebo naoblačeno isto onako kao prvog jutra, i zrakom se širila teška sparina. Odkucnuo je već i deveti sat, a njega još nije bilo. Uzalud se Magdalena uznemirivala. Tog dana uobće nije došao. To se više radovala drugog jutra. S posebnom je pažnjom uvalovala tamnu kosu, odjenula se prozirnom haljinom, a u lice joj se utkala čežnja neodoljive ljubavi. Očekivala je neki razplet, neko razjašnjenje. Vjerovala je, da se nešto mora dogoditi. A to nešto bit će njena pobjeda.

Da je on sklon njoj, u to nije sumnjala. Sva se uznemiri, kad je, umjesto da sam dođe, poslao njoj pismo: »Ne mogu više dolaziti, jer ste Vi tamo. Bio je za me koban dan, kad sam Vas upoznao. Toliko za objašnjenje. Molim Vas samo, ne sumnjajte u maloga Antonija. Diете je — Vaša duša. Sebastijan Mrazovac.«

Munjevito je preletjela redcima dva, tri i četiri puta. Ponese je val strastnih osjećaja, zadrhtala je, kratko se zamislila i za čas napiše pismo, kojim ga moli, da dođe.

Ne, nije mogla pustiti iz ruku sladki plien. Nije htjela. Nije se ni pitala ništa. Jednostavno se prepustila, da njom ovlada snažni poriv prve ljubavi, i naslađivala se. Jedva je bila sustezljivija, kad je došao i ostala s njim nasamu. Jedva, ali ipak, ni sama ne zna zašto, nije mogla drugačije nego samo riečima odkriti svoje srdce. A time ga je, makar nesvjestno, još jače privezala uza se. Dan za danom ponavljali im se isti uzheti i jednake muke. Dragić se za to vrijeme vratio, ali samo na kratko. Žurilo mu se nekamo za poslom, kako sam reče, no Magdalena je saznala, da je odputovao u društvu one, s kojom je ono ljetovao kod kuće... Začudo je ta viest obraduje, kao da joj nosi najveću sreću. Kako i ne bi, kad je već i sama sazrela za odluku, da pribjegne k Mrazovcu i zauviek se oslobodi tamnice pod Dragićevim krovom. Mrazovac je ne samo sporazuman, nego je mahnito zaklinje, da to učini što prije. Konačno bude određen rok.

V.

Za tih je dana bilo diete najmanje predmet njihove pažnje. Na učiteljeva su usta izlazile samo rieči navike i zanata. Mrazovac je izkoristio svaku priliku, da bude što više s Magdalenom, pa je mali bio često prisiljen, da se zabavlja sam. Svekrva nije ničega zamjećivala. Glavno, da učitelj dolazi, i da je mali brz, poskočljiv, rumenih obrazića i veseo. Ipak bi se dječak usred igre znao kojiput zamisliti. Obuzimala bi ga nejasna tuga, to teže, što nije znao, odakle ona dolazi, i što mu je. Zna samo, da su šetnje postajale sve kraće i napokon su prestale. Zar za tim žali? Ne, ni najmanje. Ionako mu više nije bilo liepo na tim šetnjama, jer je gospodin učitelj previše šutio, previše se u nešto zamišljivao i uvijek požurivao povratak.

I kad se tako jednog prijepodneva brzo povratili, dječak zapadne u srčbu i ne htjede s njime u kuću.

Sva nagovaranja nisu pomogla. Mrazovac se izpričavao, da mora ranije stići u grad, gdje ga čeka važan posao, ali će zato sutra ostati čitav dan do kasno naveče. Uzalud. Antonije kao da ništa ne čuje, odputi se sam u obližnju šumu.

»Ali se žurno vrati, jer se nebo oblači!« vikne još čovjek za njim pogledavši na bregove oblaka, koji su se kotrljali preko sunca i spustili tamu nad krajem. Zatim se čuo i glas majke, koja je sišla pred kuću, pa se dječak osvrne. No oni stadoše razgovarati i nisu ga više gledali.

Iz šume najednom dopre pjesma kukavice. Dječak zadržće i grozničavo požuri. Za čas ga nestade.

Kukavica se i nadalje oglašavala. Išao je njenim tragom, oprezno, polako, stisnutih usana i s pripravnim praćkom u rukama. Najednom sustane. Debele kapi kiše probijale se u krošnjama i padale glasno na suho lišće. Al bio je drugi šušanj. Ne vara se. Doista, kukavica je s visoke grane sletjela... Nešto se miče kod ljeskovine... blizu izvora... Nešto crno... Jedan, dva, tri! Šiljati kamen odleti. »Ha-ha!« nasmije se glasno, baci praćku i potrči za kojih petnaest metara daljine.

Al što vidje? Bože moj, pa to nije kukavica! Siromašna je lastavica širila krila i skakutala kao omamljena na jednoj nozi. Druga joj je bila slomljena u koljencu. Sigurno je osjećala bol, kad nije mogla odletjeti, pa se s malo vidljiva opiranja prepustila, da je ruke uhvate. S nedaleka se ponovi pjesma kukavice. Dječak podigne suzne oči, pa ih spusti na lastu i stane glasno plakati.

Grmljavina je tutnjila, oluja prošla i šumom.

Prokisao je do kože, premda se vrlo žurio. Pticu je nježno stiskao na njedrima i strepio jedino, da njoj bude dobro.

Ali nije bilo dobro ni s njom ni s njime. Ranjena je lasta krvarila i stiskala oči od bola, dok joj se kljun otvarao sve više, kao da će izdahnuti. A dječak je osjećao u udovima neku nemoć, prožimala ga zima naizmjenice s vrućinom. Legao je istog dana rano po-

slije podne rekavši tek, da ide spavati. Kod objeda se ni na što nije tužio. Naprotiv se silio, da što više jede, kako mu ni majka ni baka ne bi došli u trag velikom lomu srдца i nastupu groznice. Mislio je i sam, da će mu se stanje popraviti, da nije ništa drugo, nego je »tek pokisnuo«.

Pticu je stavio u svoj noćni ormarić i ostavio ga otvorena, da se ne bi zagušila. Kad se vratio u sobu i zavirio u nj, bila je lasta na istome mjestu, kako ju je ostavio. Što će s njom, kako da joj pomogne? Mušica nema, da je hrani, a drugo ona ne voli. Što će dakle siromašna ptica? Da je pusti? Bolje je. Krila su joj nepozliedena, moći će letjeti. Pa to je glavno. Leteći hvata mušice, pa joj život ne će biti ugrožen.

I stavi je na otvoren prozor.

»Podi, podi... oprost mi...« šaputao je, nagovarao, molio, ali se ona nije micala. Ovješениh krila šćućurena je sjedjela, zatvarala oči i sve dublje spuštala glavicu. Slomljenu je nožicu pružila od sebe. Nije se uzplahirila od lakog dodira dječakovih prstića. Milovao ju je od glave preko repa, poljubio je na krilo i vrlo, vrlo plakao.

»Nisam htio tebe nego nju... Ne tebe, krasna moja lastice...«

Uzaludno izpričavanje zadavalo mu još veću tjeskobu.

Kratko nakon što je legao u postelju, tresla ga je već groznica.

VI.

Danas se Magdalena čudila, što dječak tako dugo spava. U pijanosti strastnih osjećaja s naporom se borila jedino, da do kraja zadrži u tajnosti svoj naum i prekrije pred svekrvom veliko uzbuđenje. Dogovoreno je, da naveče ostavi kuću. On će je čekati na polovici puta. Sa sobom ne će ponieti ničega. Neka je ništa ne sjeća prošlosti. Diete prepušta ocu, premda bi bila pripravna povesti ga sa sobom. Mislila je, da učini to, jer joj ga je ipak žao, ali se Sebastijan do-

*

sjeti, da bi to bila ludost. Dragić će, a i baka, sigurno zahtievati, da im se dječak povrati.

Dakle su ovo zadnji časovi, što će ih provesti s njim! Hoće li moći? Dala je tvrdu rieč. U deset sati ima krenuti od kuće, kada svi budu spavali. Ipak je hvata nemir. U tri sata se mali po podne diže. Sad su već prošla i četiri, a njega nema.

Ne će joj valjda s te strane doći zapreka. Bilo bi zaista ludo. Dala je dosad sve, što je imala. Može li se nešto prigovoriti, ona nije kriva, jer ne može dati ono, čega nema. Uztrajati ovdje pod ovim okolnostima? Dulje ne može. Muž ne mari za nju, ona za njega. Sa svekrvom se ne podnosi. Čovjek, koji je jedini ljubi, morao bi potonuti u grob, da ga se odrekne. A da se živoga odreče i žrtvuje sebe za diete...? I čitav život provodi u pustinji i ovoj tamnici...? Jedinom djetetu za volju? To ona ne može. Svi će je osuditi, dobro zna, premda ti isti Dragiću pregledavaju kroz prste. Svejedno. Njen je korak djelo ljubavi i suglasnosti, čega joj ovaj krov nikad nije pružio. U djevojačkom je neizkustvu zalutala ovamo. Sada u zrelosti razpoznaje to i udarit će putem, na koji je morala radije strpljivo čekati, pa makar ga i ne dočekati, nego se žrtvovati starim grješnim roditeljima.

Treba samo da bude na čistu sa sinom. Nakon prokletstva, koje će baciti na nju svekrva i muž, sigurno će stotruku pažnju posvetiti malom Antoniju. To je nesumnjivo. Tako dakle ne izlaže diete, nego ga naprotiv stavlja ususret boljoj sreći.

Hoće još samo, da ga vidi. Samo da ga čuje. Da govore makar što. Premda ga nije ljubila pravom ljubavi matere, danas, kad hrli u naručaj sreće, danas je našla sebe i umjesto jedne mrvice sasut će mu stotinu mrvica srдца. Želi ga poljubiti, oprostiti se od njega, srećna, srećna, jer su razkinuti okovi njena robovanja. Još nekoliko sati, i za njom će ostati samo jedna prašna cesta.

Tako dovrši u mislima, al je prožme nerazumljiva drhtavica. Pogleda na sat pa na praznu sjedalicu,

pred kojom se već ohladilo mlieko. Starica užina istom u pet sati, no gdje je on? Napokon ustane i uzbuđena se zaputi k dječakovoj sobi. Tiho otvori vrata. Sve se više kočila.

Mali je ležao nasuprot vratima, u blizini prozora. Lice mu je bilo u jednom plamenu. Zatvorenih očiju pomicao je hrapavim usnicama i kretao slabašnu ruku prema prozoru, na kojem je ležala mrtva lastavica.

Kao da je užasna prietnja ove zapostavljenosti suknila u nju. Kao da je iz ove osamljenosti kriknuo glas, koji baca prokletstvo na nju. Još se odupirala i netrenimice zurila u zapaljeno lice. Neka ju je sila pomicala sve bliže, te se prignu nad sinom i gledaše ga kao ukopana. Što je? Prehlada... Kada? Dok se dogovarala s njime... Odakle ova ptica? Dirne je prstom. Ne živi... Odakle...? Ne zna. Ali je svakako u vezi s njim. Zar je opasnost...? Možda opasnost. Njoj zapreka...?

Ne zna. Napeto osluškuje. I čuje u prekidu:

»La-sto... lastice... Oprosti... Ubiti... nju sam htio... Nju... kukavicu... Podmeće... Podmeće... drugima... Mrzi... svoje... diete...«

Magdalena se strese pogođena u dno srдца. Pokuša dokučiti, ali su joj se misli zapletale. Nema o čemu misliti. Jasno je... Ona osjeća... Što, ne zna, no koljena joj drhtnuše, spusti se uz postelju, baci glavu na njegov pokrivač i duša joj se prolomi užasnim plačem.

Dječak otvori oči. Prošapće promuklo:

»Što... ti... se... do-go-di-lo... majko?«

Ona mu obujmi glavu:

»Dra-gi moj, najdraži...! Kako ti je? Gdje te boli?«

»Samo sam... zno-jan. Ne bo-li... Gdje... je... lastica?«

Vidjevši, da je mrtva i već hladna, samo se osmieši pa reče:

»Sad je ba-rem više ne boli...«

Pa izpripovjedi dosta nejasno, kako se dogodila nesreća. S neizrecivim je bolom gledala Magdalena njegovu lasticu, jer vidje u njoj sliku nevinog djeteta...

I očajna se molitva uzdiže u njenoj duši prema Bogu. Vapila je sa smilovanjem za spasenjem djeteta, plakala je u kajanju najdublje spoznaje, umrla je griehu, oživjela uzkrснуću davno zakopanih ljepota.

Kad je oko osmoga sata otišao liečnik, u plavom je sumračju sobe ostao oproštaj i blagoslov Božji: diete ne će podleći.

A kad je sat deseti put odkucnuo i prazna cesta čekala tajne korake, Magdalena je poluglasno izgovarala molitvu sjedeći, da bdije uz maloga Antonija.

Svoju je lasticu brižno zamotao u bieli svileni papir, koji je zatražio od majke, i onda je stavio na svoj noćni ormarić.

Đ. SUDETA:

SEMIN STANKOVIĆ: DUŠA

»Skoro će osam sati,« rekla je Eli, majka Seminova s crnom velikom pjegom na licu, ulazeći u sobu k Seminu, koji je ležao u krevetu i nešto čitao.

Semin je šutio, okrenuo se na drugu stranu.

Sobom se prelio kovni zvuk sata.

Eli, majka Seminova, uze sa stola žigice ogledavši se nekako plaho po sobi i izade na prstima napolje. U kuhinji jeknu drvo, sruši se neki predmet.

Sat je išao dalje.

Semin spustivši nenadano knjigu skoči s kreveta i kao mahnit pojuri prema zrcalu, koje je visjelo između pročeljih prozora. Siva, neugledna, preriedka kosa stršila je neukusno u zraku. Visoko. Gotovo nevjerovatno visoko. Ogledavši se plaho po sobi (kao da se hoće uvjeriti, da je sam) zamahnu s obje ruke prema mjestu, gdje je stajao prestrašen Semin Stanković. Ipak zastade. Kao da se predomislio.

»Skoro sam te, vidiš, skoro sam te! Malo je falilo i tvoja bi se lubanja razletjela u stotinu komada. Ali te ne ću, vidiš, ne ću! Ja znam, da bi to ti volio, ali ja ne ću. Hoću, da trpiš, ko što je on trpio. Ha-ha-ha! Ko on. Vidiš: Ko on! Što me gledaš tako prestrašeno? Zašto ne prosvjeduješ? Ha-ha-ha! Prosvjeduj! Pruži ruku! Pod nos! Sebi — Semine! Tu. Vidiš tu. U ovu

rupu. To je tvoj nos. Ha-ha-ha! Nos, Semine, tvoj nos. Ne — on, nego pravi pravcati Nietzsche. Kolike ironije! Nietzsche i tvoj nos. Izkukuljio se kroz tvoj nos i sad ti sjedi na tjemenu. Čuješ li — na tjemenu! I-i--i-i...! Semine! I ti to dopuštaš. Ti. I nitko drugi. Skini ti njega, Semine, skini! Reci ti njemu: „Gospodine Nietzsche, izvolite, vlak za Švicarsku naskoro kreće. Moja majka nije, što i vaša, ja nemam sestre, da me kraj vas lieči od vas. Izvolite sići! Onako, kako ste i ušli. Moj nos je pripravan. I mozak profiltriran. Pljujem ja na vašu filozofiju i na vašega Zaratustru. O, Sardanapale i Sodome! Radi se o životu, koji je mnogo ljubio. O, blijedi, slabokrvni gospodine, ja nemam s vama ništa. Što hoćete sada od mene!? Što tražite na momemu tjemenu? Sukladnosti? Nije to za vas, slabokrvni gospodine! Ha-ha-ha... pa i vi ste umrli. Kako nisam prije na to pomišljao? Čujete, kako vaš Nadčovjek? Ima li ga metar više moga tjemena? Što držite sada o Aristotelu? Koje su vaše impresije na prvom susretu s Budhom? Je li vas pozdravio gospodin s kategoričkim imperativom, ili ste vi njega? ... Tako mu reci! I budi uvjeren, da će te ostaviti. Ne smeta, što ti nemaš nosa. I što tvoj izgled nije izgled čovjeka. Ti si ipak čovjek. To jamči on — Semin Stanković: duša. Vjeruj, umah će ti biti lakše. Moći ćeš onda mirne duše zapjevati. Bilo što. Na primjer:

Grajali, grajali
labudi, ždralovi ...

Ne, Semine, ne ćemo tako. Čija je to pjesma? Jesi li ti poznavao Leonarda? Tko je bio taj njegov učenik? To se mjesto mora izrezati i baciti. Ili spaliti. Uništiti. I to odmah! Što gledaš tako zablenu? Ta nemaš me se bojati. Ja ti ne ću ništa. No prije svega dat ću ti ovaj molitveničić. Gledaj ga, kako je liep i maljušan. Ko igračka. Ha-ha-ha! ... Ko igračka. Ko ručica male Nizzi. Baš ko njena ručica ... Polako, Semine, polako. Bez uzrujavanja. Ima još mnogo toga. Sve se to mora okajati. I nju treba skinuti s grbače.

Nju, plavokosu Nizzicu. Onda će ti hrbtenjača poprimiti oblik slova S.«

»Ssss! g. Semine... ssss. Ha-ha-ha... samo brže. Jer eć je blizu.«

Iz pokrajne sobe jeknuše glasovi:

»Izvolite u sobu, tamo leži.«

Semin Stanković jasno razabiraše glas svoje majke i jedan: Nepoznatog gospodina.

S gestom bolne rezignacije skoknu u krevet utonuvši duboko u jastuke.

*

Semin Stanković nije otvarao oči. Čuo je, kako mu se netko nadvio nad krevet. Bio je tako radoznao. Ali je izdržao. Nije otvarao oči... I sam se čudio tolikoj energiji. Čuo je, kako ga zalijevaju rieči pune zavodljivih obećanja i čudne uvjerljivosti...

Okrenuo je oči prema gore — i prestao slušati.

Negdje oko podne otvori ih nenadano i plaho neko čudno svjetlo...

Sunce je silazilo kroz prozor i bilo je bielo — nekud i odviše bielo. Najprije na podu, onda po stienama i po tavanu — svuda. Semin Stanković gledao je u čudu, što se oko njega zbiva. Znao je dobro, da je to svjetlost sunca, ali se čudio toj neobičnoj bjelini. Kad je htio pogledati kroz prozor, pričinilo mu se, da je na njemu razapeta ponjava, velika biela ponjava.

»Što to znači?« pitao se uzbuđeno Semin. Htio se dignuti, ali nije mogao. Uprvši pogled u vrata uze vikati i dozivati. Vikao je i vikao, ali nije čuo glasa. Napokon je opazio, da se otvaraju vrata, i kako mu krevetu prilazi on, sam Semin Stanković. Gologlav — velike, plave kose, visoka čela. Išao je dostojanstveno. Fino. Da se jedva čulo. Na licu mu je bila mala, crna pjega. Došavši krevetu izpruži ruku, kao da se želi upoznati.

»Semin Stanković!...«

Semin je šutio.

»Šutiš,« nastavio je ovaj dalje. »Razumijem te, zašto šutiš. Nema potrebe, da ti govoriš. Kad ja govorim, govoriš i ti. Ti si rodio mene, kao što ja tumačim tebe.

I dok si ti tielo, ja sam duša. Idemo uzporedo. Sada smo se sreli, ali znaš, da ćemo se razstati. Odsada si bio ti, odsele ću biti ja. Razdijelit ćemo se (kako je običaj). No prije ćemo odrediti, što komu pripada. Shvaćaš li me sada, Semine Stankoviću? Shvaćaš li, zašto sam k tebi došao? Imaj samo strpljenja — pa ćeš me već razumjeti.«

Semin Stanković dignu ruku:

»Čemu sve to?«

»Slušaj me, Semine Stankoviću. Slušaj me. To je potreba moja — mora dakle biti i tvoja. Htio bih, da uvidiš: da svaki čovjek radi i živi dvostruko. Jedan život, koji vodi gore — i jedan, koji vodi dolje. Jedan, koji griješi, drugi, koji podnosi. Ta imaš i ti sjećanja. Ja to znam bolje od tebe. I ono vidiš pripada meni. I ne samo to, nego sve tvoje znanje pripada meni. I mišljenje. I osjećanje. Razumiješ? Ti si bez mene ništa... Razumiješ li, Semine Stankoviću: ništa. Slušaj me dakle, Semine...«

*

Onda si bio još mlad i liep. Ovako, ko što sam ja sada. Njezina je kuća bila u trećoj ulici od ove. Ti znaš, bilo joj je ime: Nizzi. I ona je imala majku. Ko što je i tvoja. I nikog nije imala van nje: male, plavokose Nizzice. Kad si se upoznao s njom, bila je nedjelja. Ona je pjevala uz orgulje neku vrlo pobožnu pjesmu. I bila je liepa. Ko nedjelja Cvjetnica. Toga dana bio sam ja nad tobom. Sav si se izgubio u meni; bio si gotovo sav ja — Semin Stanković: duša. Tog sam te dana odveo u šumu kraj mlina. Tu si proležao čitavo poslije podne. Kad si se u večer vratio kući, prvi put sam se podufao, da ti izmolim večernju molitvu. Ti si plakao. Sve dok nisi usnuo. A ja? Ja sam morao biti uz nju. Cielu noć sam okupan plavom mjesečinom lebdio nad njom. A kad je ustala, njenom sam rukom morao napisati tvoje ime. Od toga dana prestao si me mučiti s neizbježivim Nietzscheom i Kantom. Nisam više morao stvarati mogućnosti iz nemogućnosti, nisam morao biti za sve, što postoji, tvrdokorni: Ne. Ali sam morao podnositi težinu vječno nasmirene savjesti. No

i to je bilo samo na časove, kad je pred nečim Neznatim uzmakla i ona: Nizzica iz treće ulice. Znao bi mi tada doviknuti: „Semine Stankoviću, ne vjeruj, sve je laž! Sve je ništa, veliko ništa — nirvana. O, to da je Bog! Nema Boga, Semine. Nema. Ne vjeruj. Živi ko svjetiljka u magli, dok ne ugasneš nepoznat, neobjašnjen, kao što si se i rodio.” Tad sam se morao pritajiti, kao da me nema. Jer ako sam stao prosvjedovati, ti si postao još mahnitiji. Znao bi me često puta zaboraviti na vratima kakve krčme ili zloglasne kuće. Dok si ti kleo i lupao i pljuvao u zeleno osvietljenim prostorima — i dok te je vino opajalo do ludila, ja sam ko pseto vani čekao na tebe, da se vratiš k meni, da mi pružiš ruku, da mi rečeš već sto puta rečenu obtužbu protiv samoga sebe: Oh, što sam učinio!? ... Tako su prolazili dani. Tvoji pohodi k Nizzici bijahu sve češći i češći. Stao si me mučiti čudnim željama. Moradoh te pratiti sa zatvorenim očima. Morao sam govoriti ono, što nisam osjećao. I čim si joj bio ti bliže, ja sam joj bio tim dalje ... Jednog si dana bio kod nje samo ti ...

*

Sretosmo se tek drugog dana. I opet si plakao. Kleo. Očajavao. Ti ne znaš, kako mi je bilo teško. Vodio sam te po najzabitnijim mjestima, da vidiš sve. Da spoznaš težinu svojega prestupka. Znao sam, da je to radi mene, ali sam se tješio, da ću pobiediti tebe. Te sam noći kidao sve, što je bilo na tebi. Mučio sam te do očaja. Dvaput si posegnuo za samokresom i opet ga odložio.

Nenadano si tada odputovao.

Da zaboraviš na sve, što je prije bilo, odricao si me se, gdje si god mogao. Izvrgavao si me najvećem ruglu. Stidio si se, da me priznaš. Pljuvao si po meni izpo-ređujući me s stvari, koja izpunja kosti lubanje. Bijah ti, što i dvorska luda. Već si bio načinio nada mno-m crni križ. No tad si osjetio potrebu: mene. I htio si, da me nađeš. S pomoću metafizike i novih filozofskih zasada. Tražio si me po knjigama i među ljudima, ali me nisi našao. Tražio si me u tišini i buci, a nisi znao,

da sam bio uza te. I kad si pomišljao, da me nikada ne ćeš naći, znaj, da sam ti tada bio najbliži!

*

U crno ovijeni osvanuše dvori male, plavokose Nizzi. Čuo si, kako je došla njena majka. I mnogo je plakala. I ona je plakala: tvoja majka. Ti si dobro znao, zašto je ona bila ovdje. I zašto nije k tebi došla, nego k tvojoj majci. Sve ti je bilo jasno. A ti? Ti si se smijao. Stao si kao danas pred zrcalo imitirajući plačljiv glas majke male Nizzice:

„Nizzice moja, Nizzice, nesretno moje diete... gdje mu je bila duša? ...”

Kod tih rieči kao da si se sjetio na mene. Svejedno si prkosno otvorio usta, zatvorio jedno oko, kao da ćeš prasnuti u smieh, i ostao si hladan.

„A Se-mi-mi-ne, gdje, gdje ti je bila d-u-š-a? ...”

Zaboravio si poslije i na to. Sjetio si se svoje druge zaručnice, kćerke Nepoznatoga gospodina, i bilo ti je ugodno.

I rekao si po prilici ovo: „Nije to loša ideja: ja sam liep, a ona bogata. Moderan čovjek ne reflektira na dušu i osjećaje.”

Prohujali su karnevali i jedno novo proljeće...

Na grobu male, nesretne Nizzice ocvahu prve divlje koprive.

*

Preselio si se k zaručnici. Skupa s Nietzscheom na tjemenu. I bijahu svi zadovoljni: i ti i ona i on: gospodin — Nepoznati gospodin. I smijali su se tvojim dosjetkama o Bogu, o vjeri i meni. Pisma, koja ti stizahu od majke, derao si ni ne pročitavši ih. Rekao si: „Ako ne može živjeti ona, neka prepusti meni, koji mogu.”

Ja sam bio sasvim u pozadini. Poslije vjenčanja odputovao si sa ženom u Švicarsku.

*

Tek nakon deset godina.

Glas ti je drhtao poprimajući očajni prizvuk lude. Negdje je šumio oblak, kao da odnosi jedan život. Stajao si pred kućom svoje majke. Ne pred kućom, nego pred stanom.

Negdje je jecala violina, šumio oblak.

Digao si samokres tik na čelo.

Čemu živjeti? Čemu? Nismo li svi u smislu vječnosti mrtvaci? Semine Stankoviću, razumiješ: mrtvaci, ništa... I da još to nisi učinio, što ćeš sad? O, Semine, Semine. O, život, na što život? Kukavico, kukavico!...

„Ti spavaš, majko, i sanjaš. Sanjaš možda o svojemu Seminu, kako je sretan. Kako je bogat. No ja znam, da sam i nesretan i siromah, samo da sam tvoj. Ja znam, da ti mnogo trpiš. O, majko, majko, spavaš li? Il misliš na koga? Možda na mene, a ne znaš, da ti umirem pred pragom ko pseto! Ja znam, da se ne bi ovo dogodilo, što će se dogoditi, samo da si ti ovdje... Da ti znaš! Ali ti ne smiješ znati... Zato spavaj u miru dalje... i za mene.”

Dalje nisi govorio. Noge ti nenadano klekoše. Čuo si neki nejasni prasak i čudio se, da još nisi umro. Kad si došao k sebi, stajah uz tebe: ja.

„Ti plačeš,” rekao sam ti, da te sjetim nakane.

„Da, ja plačem.”

„Evo, ovo je svrha života. (Tu si otvorio oči. Stajismo kod prozora, kroz koji je padala mjesečina na tvoju majku, koja je sjedila na krevetu držeći čislo u ruci...) Jer osim tebe ob stojim još i ja.”

„Tko si ti?” upitao si me.

No ja sam šutio...

Ulicom je prošao Nepoznati gospodin.

*

Ja nisam smio preko praga. Ti si bio kod njega sam. No kad su se javili prvi znaci bolesti, stao si sumnjati.

„Uztraj i pobiedit ćeš,” rekao je on: Nepoznati gospodin.

No ti si iz dana u dan čuo, kako te raztvvara bolest crna i ružna — i kako te sve više muče sumnje. Postao si zamišljen.

To bijaše početak kolizije.

A kad je nepoznati gospodin uvidio, da te ne može skrenuti na svoj put, postao je hladan i odrješit. Ti si

nastojao, da se pokoriš, ali se nisi mogao. Toga ti nisi znao, ali sam znao ja.

A kad je on saznao, da si se izmirio sa mnom, došlo je do razkida.

*

Pratio sam te u udaljenosti. Jer te i on sasvim napustio. Ja sam znao, što on želi, zato je moralo doći do borbe — ne između tebe i njega, nego između mene i njega.

Shvaćaš li sada, Semine Stankoviću?

On je bio tvoja ruka, koja je podigla samokres. On je bio rezultat svega tvojega filozofiranja i modernog naziranja. On je bio smrt maloj, plavokosoj Nizzici. On je bio propast dviju obitelji. On je bio uzrok tvoje bolesti. No on je bio uzrok, da si se vratio k meni. On: Nepoznati gospodin.

Razumiješ li sada, Semine Stankoviću!?

Shvaćaš li sada, što značim ja — Semin Stanković: duša?

I znaš li sada, tko sam? ...»

Semin Stanković zatvori nenadano oči. Kad ih je ponovno otvorio, sunce je tonulo za maglom obavite gore.

Majka je molila Anđeo Gospodnji ...

*

Pred Pietom gori kandilo. Upravo je deset godina, kako je Nizzi umrla. Eli, majka Semina Stankovića, sjedi kraj njegova kreveta i moli.

Semin Stanković je miran. Ko čovjek, komu je savjest čista. I on moli.

Najednom se trgoše.

Na dvorištu se prelio srebrni zvuk zvonca, zamirisa stearin ... A kad su se otvorila vrata sobe, uz svećenika ušla je i ona: mala, plavokosa Nizzi ...

Tiho je prišla krevetu s poljubcem, koji je bio sličan hostiji.

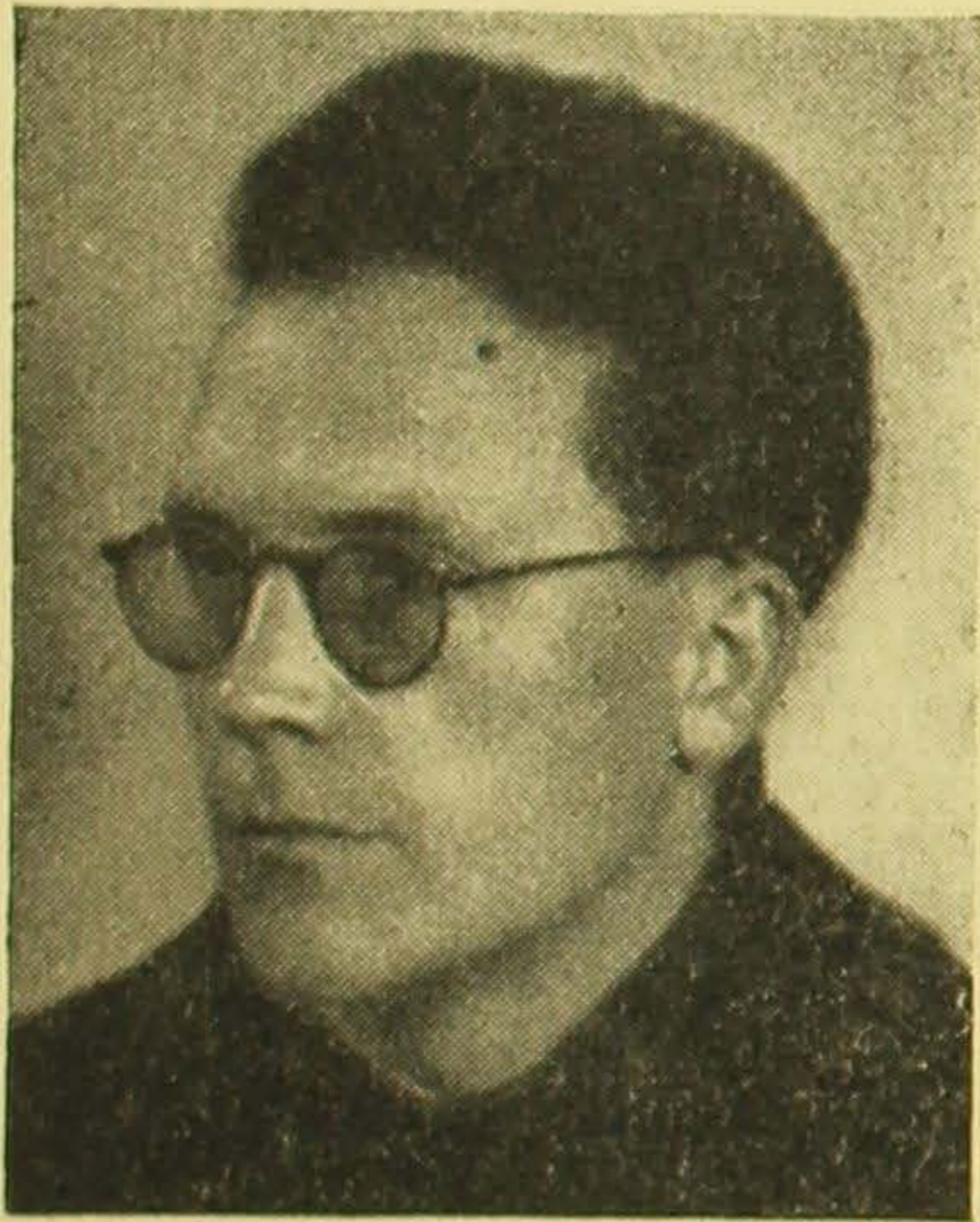
*

Godinu dana kasnije bila je svatovska slava. Semin Stanković vjenčao se s malom, plavokosom Nizzi.

HRVOJE BOR:

VISIBABE U PROZORU

I.

Kako je on bio jedinac i u kući najstariji, i poslije otčeve smrti također starješina, a sestre su bile sve mlađe, on se uvijek držao malo više i htio je da bude donekle ne samo glava kuće, nego da se ta glava i priznaje tako. Ako ti pred ženama ne pokažeš ozbiljnosti, prkosa i moći, slab si ti, ugleda nemaš. Tako je mislio. Bio je lakog shvaćanja, činilo se, kao da glumi, štogod rekne, ili štogod radio

kretnjom. On kod toga ipak ne uzme »stav«, već mu je to u krvi: »Neka to oni ne vide, šta ja hoću.« Sestre su oko njega slike. Majka jedna najveća slika.

U crkvi Jozo Vitović stoji kao kip i ravno gleda, kao da je na straži pred vladarskim dvorom, ili klekne pa tako sagne glavu, kao da se cijeli svijet mora ugledati u njega. Ili čini možda tako samo od ponosa.

Jozo je bio svakako majstor. Svoj alat donosio je u kuću i oštrio ga pred svima. Bio je stolar. Svake subote uveče iznio bi svoj revolver i čistio ga pred svima u kuhinji. Komadić je po komadić vadio i slagao opet i sa škrgutanjem i škljocanjem revolver napunio. Svi bi prestali raditi, dok bi on ono gadno željezo vadio i slagao. S tim revolverom on je u sebi računao: »Nek ove moje sestre vide, šta ja mogu... Ja, njihov brat,

svojim rukama i prstima razklapam i sklapam smrt... i opet mi prigovaraju i za leđima govore: Gle ga, da se pokaže!«

No s kako je tankim i nevidljivim prezirom prelazio on te uvredice!

Jedne večeri, kada se jugovina uzduvala, da sve odnese, da preobrne sve, što je uležalo, i da sve boje iznova očisti i ovlaži, Jozo je došao s rada sav mrk i toliko je stisnuo usnice, da su se izpod nosa crnili samo brčići, a sve je drugo gotovo pojeo. Grizlo ga nešto unutra. No nije ga grizlo, da se ljuti, već od biesa. Htio je tako biti srdit, da glumi nešto mračno. Doživio je neobičnu sreću, ali htio je zastrašiti sebe i svoje kod kuće, da sve zbuni, uplaši, zaprepasti i onda — izvede na čistac, neka svi okuse sreću. »Tako se to radi... Neka se malo muče. Vidjet će oni, koga imaju. Majstor sam ja...«

Unišao Jozo. Sestra Katica sjedi za šivaćim strojem i zubima odkida konac, Marica se vratila iz škole pa vadi knjige i nešto priča, a Ivka čisti luk kod peći i suze joj teku. Mama je natakla očale i krpi rublje, ali čim uniđe Jozo, diže se ona, da ga primi, kako je običaj u Bosni, i kako je u kosti njezine uraslo: čim domaćin ulazi u kuću, ustaje se. No sestre su bile slobodnije, iako nisu nikad znale, zašto je njihov brat onakav? Nikad se on ne da dugo moliti; kad vadi novac, kimne glavom, pa dok daje, dobrodušno kima glavom, i kosa, koja se nije dala ni začesljati, a nije se ni kovrčila, strši na zatiljku vrlo drzovito i kao na čovjeku, koji nema srca.

»Hajde, hajde, Jozo, daj mi još deset kuna,« iskala je Katica, »treba mi za svileni konac.«

On je pogleda.

»Kakve su ti oči, Bože, kao zelena voda... Šta me gledaš?«

On ju je tobože strieljao očima uvaženog starješine, ali se u okruglastim i svježim očima vidjelo previše mladosti. I tako kad bi gledao ravno upirući trepavice do obrva, izgledao je providan kao staklo i posve, posve dobar i do lopovštine dobar.

»Ne dam,« izustio je starješinski i okrenuo glavu, a novčarku je strpao u prsluk. Izišao je napolje, radio je nešto po vrtu, ulazio u malu svoju radionicu, fićukao neke nove pjesme, a kad je večerao, sve ozbiljno i ne izustivši nijedne šaljive ili suviše rieči, izvadio je komad od deset kuna i Katici ga bacio pod noge.

»Mogao si tako odmah,« dobaci ona.

A on skine svoju radnu bluzu, stavi je Katici na glavu i bez ikakva osmjeha ode u svoju sobicu, koja je bila dosta samovoljno uređena izpod krova. U njoj se on pomalo smijuckao i pogledajući se u ogledalo uvijek je vidio, kako nešto veselo viri iz njegova oka. »Jak sam,« mislio je, »prsa, da na njima panjeve ciepaš.« I sve mu je bilo toplo i sve nešto novo, a on još mlad. Sviet se raztapa...

II.

Izpod kore u vrtu počeli nicati jedri crvenkasti i žučkasti nosići raznog korova. Korov uvijek svuda najprvi niče. Ali kad čovjek vidi nešto mlado, da izbija odakle bilo, ne gleda se, je li korov ili ječam, trube-ljika ili karamfil. Nešto ustaje, divlje ili pitomo, pakosno ili nevino.

Jozo je vidio to nicanje, pa i ne znajući, da to misli, on je mislio: »Gle, bit će nešto zar? ... Ne uvijek na rad ... Hajd. Jozo, ti radi, oddužuj se za kuću, kuća je od otca, ali je neizplaćena, ti si sad — otac te kuće i sviju ... Za druge pravi naslonjače, ormare i stalke za cvieće, a sebi nikad ništa. Da, samo donosi, donosi, i kraja nema ...«

Jedne večeri banu Jozo malo kasnije u kuću. Bio je veseo, ali izvana razdražen. Ipak se vidjelo, da on nije takav, nego se pravi. Odmah je iznio svoj revolver, izpraznio ga, pa ga opet napunio, otvorio prozor i pucao na stablo kraj prozora. Uzeo je opet oružje u ruku i sam prestrašen, zašto sad puca, bljed sjeo na klupicu, koju je još kao šegrt napravio.

»Šta se bojite?« nasmijao se na sve u kući. »Ja se šalim, mama!«

Sa zrakom izvana uvuklo se u sobu i nešto vonja od baruta i od njega je pobledila Katica, pa Ivka i kao da su još neke stvari...

»Sinko,« sklopila je majka ruke, »šta ti je, Jozo?«

»Rada više nemam, znate li?«

»Dobro, sinko, Bogu hvala, a zašto pucaš u tu našu šljivicu?«

»Katrice,« okrene se on naglo i vjetreno, »dobio sam deset tisuća kuna... na lutriji.«

»Majko! Jozo! Katrice!« nastane krika, no Jozo je već zaboravio, da je on nešto veliko, pa je skočio napolje i trčao ulicom. Htio je nešto doći, za čim je srdce letjelo, ali ničega nije bilo, svuda je sviet bio prazan, i on ničiji, i nikoga nije bilo na ulici.

Zaustavio se kod nekog dvorišta, provukao se kroz drva do prozora, da vidi, je li zbilja ona Marinka, vezilja, tako ružna, kako ju je on prvi put vidio. Jedna joj je obrva viša, druga nekako skraćena. I sasvim nisko lice joj je nešto bljedoliko, usta bez smieha, uvijek zapečaćena. No nekad se moglo čitati na njezinim crtama: »Pa ja sam ovakva od posla, muka je crtala po mom licu...«

Jozo je ipak nešto opazio na njoj. Ulazio je nekad u njihovu kuću, sa svima se razgovarao, u sve je gledao, ali u nju nikada. I kao da se još i ljutio, što je ona tu i da misli tako uvredljivo: On eto došao radi nje. A nipošto, zapravo...

Istina, zanimalo ga je: Šta ona misli? Jer kako izgleda neugledna, nije sigurno isto tako i tupa kao brat njezin Ivica ili kao mati, koja se uvijek tuži na težak život.

Jozo je nešto ipak opazio na njoj. Učini mu se, da nešto vrlo liepo kaže i da svaku rieč pametno upotrebjava; kao da se ona sad brani od nečega, i tako sa strane sja s njezina lica nešto milo. Svašta se mladu čovjeku pričinja. To je bilo i Jozi do srdeca.

Još samo da je čuje, kako pjeva.

Dobro, što je ona majstor u vezivu, radina, šutljiva, ali on bi htio neku, koja zna i liepo pjevati. Nju su baš te večeri tjerali, da pjeva. Bilo je u kući neko

društvanice, kafa se nudila gostima. Već mu je bilo malo i hladno, no nije se brinuo. Eh, da hoće sad zapjevati, znao bi onda... Oni su se okanili, da je gone, pa je ona i dalje plela neku haljinu od vunice. Nije bilo nade. No ona se nešto predomisli, i dok drugi nisu ni pazili, odložila je rad i stavivši ruke u krilo zapjevala je nešto, kao neku staru pjesmu bosansku. I Jozo sav utrnuo, izgubio se i mrmljao nešto u sebi. »Zar to sve mora biti? Zar nije ona liepa? Tko to kaže, da nije? I ako je uzmem, tko bi se rugao? Vid', vid', kako pjeva, majko... Ima i zube ko biser.« Upeklo ga. Tako je zar i ona bila drugčija i nenalik na sebe, i ona se pričinjala nevrjednija.

Izkopao se nekako iz drva, đipio na ulicu i polako pošao kući.

»E, onda dobro, ona je dobra. Ja ću reći majci... dok nije tko drugi došao po nju.«

Opet je iste večeri gotovo provalio u kuću.

»Gdje je revolver, mama? Je li, Katica, gdje je?«

One se zgledaše.

»A što će ti, sinko moj? Mani se onog vruga...«
poviče majka.

»Hoću, da pucam, hoću, da sve grmi, u zrak ću pucati, neka se čuje na sve strane... Lažem ti, majko, nisam odpušten od majstora, radim ja...«

»Hu-hu-hu, Jozo, ne galami, ne galami! Ma šta će reći Viskovići, pa Andrijići, kad čuju tvoju galamu? Napio se njihov Jozo, reći će.«

»Neka reknu!«

»Nek ne reknu,« upadne Katica. »Ti si nešto pomahnitao noćas. Sramota!«

»Da! Sramota, majko. Šta ja mogu?«

»Kako mogu? Sinko, sinko, u ime...«

»Dobro, ne ću vam kazati.«

»Revolver smo sakrili,« ljutito nadoda Katica.

»Dobro, neka, ali ti, ukoljice žuta, ni kune ne ćeš dobiti od moje lutrije.«

»Kao da meni treba! Katica može sebi zaraditi. Još da ti damo revolver?«

»Ne znate vi, vi mene samo ljutite, a večeras, večeras... hoćete li da pijemo? Vidio sam Marinku...«

»Ah-ah! Aah!?!« poviknuše obadvije. »Kao da je nisi dosad vidao.«

»Znaš šta, majko? Ti, majko, i ti, ti, Katice, šutite, samo šutite! Veseo sam, veseo sam, nemojte, da skačem ovdje po kuhinji.«

»He, moj brate!«

»He, moj sinko Jozo!«

»He, moj brate-sinko Jozo!« uzklikne momak, zalupi vratima, odleti uz stepenice i čulo se gore na tavan-skom podu, kako živo koraca tamo-amo.

Probudio se ujutro Jozo umiren, kao već zreliji čovjek. Samo je nešto više promatrao život. Cvrkuću sjenice na drveću. Hladno je vrlo rano ožujsko jutro. Opet je pogledao u vrtlić, kako niče zelje, i sjetio se, da je on sad drugčiji i iskreniji i da vidi, kako nešto dolazi iz sunčanih zraka, pada po zemlji i zidovima, osvaja prirodu, i to sasvim iznova. To još nije tako bilo. Iznova, iznova, i s neobičnom snagom.

I kad je prolazio kraj Marinkine kuće, vidio je za staklom u prozoru nešto bielo kao katica visibaba.

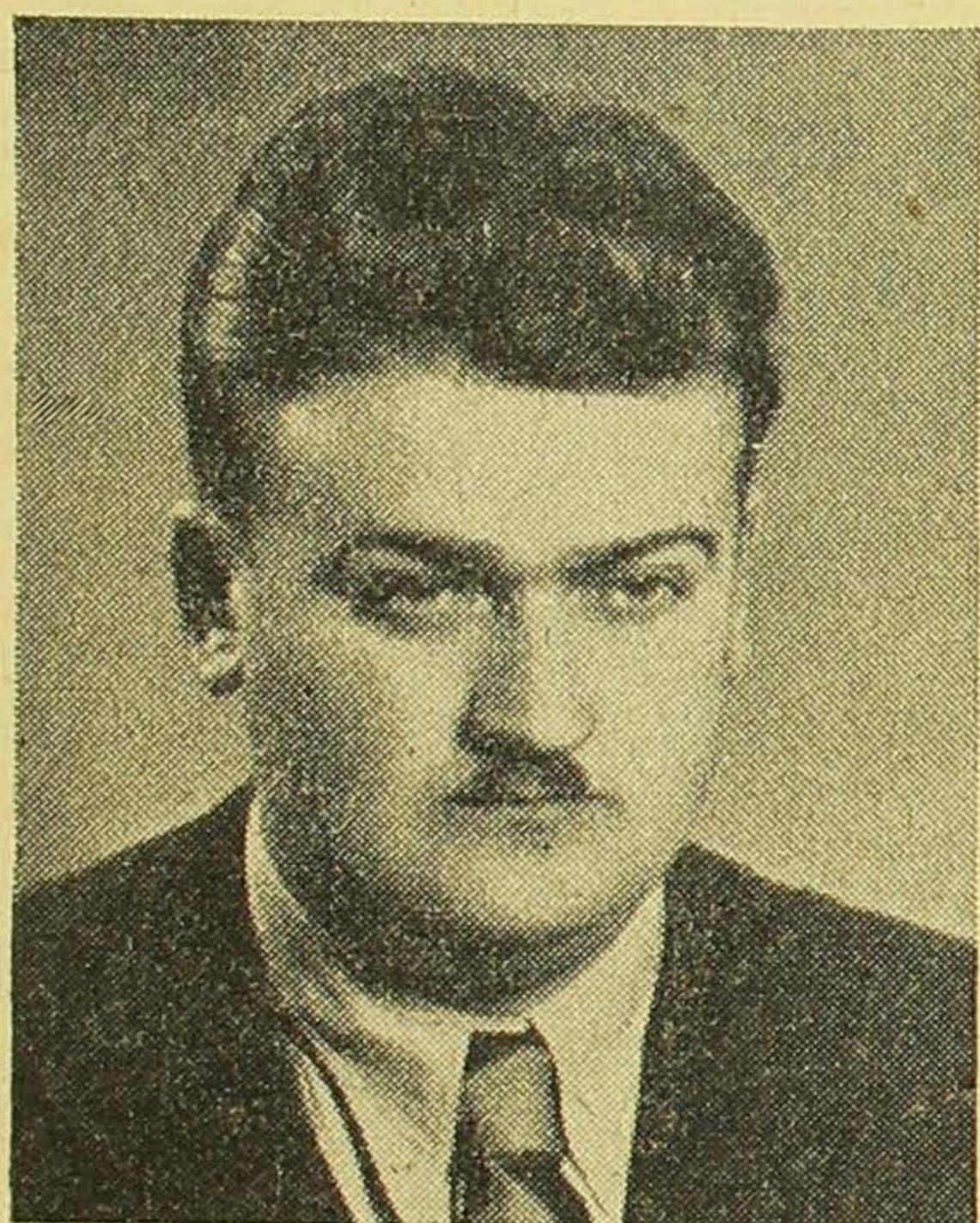
»Dobro,« pomisli, »doniet ću joj i ja visibaba... Ali ne ću, ja ću joj poslati jagorčevine i malen zlatan prsten...«

On je to mislio, a ona ništa nije znala, tek je sunce palo i blago grijalo njezinu kosu, dok je ona s jednom uzdignutom obrvom plela.

ZVONIMIR REMETA:

VANDA

I.

Zatvorila je oči: našla je u sebi jednu neprijatnu misao.

»To je ona! ... Ona dolazi!«

Pad crnih pahuljica poticao je pse da laju, i one, koji su se bojali sutona, da pale svietla.

Planine tada odgovoriše svečanom šutnjom. Vidjela se njihova nježna linija i vrhovi, koji su se odievali sjenkom. Večer je preletjela preko njih. Još su pogdjegdje ležali, bezbrižno razbacani, odsjevi večernjeg oblaka, a pred Vandom, upravo pred njom na stolu sjenke jednog drugog svieta, koji je živio u njoj ...

Vanda drži izpružene ruke i oči u jednoj točki. Odjednom se sagnu kroz prozor.

Ne vidje ništa, ne vidje zapravo ništa. Možda točnije: vidje liniju jednog tiela, linije ruku i bezkrajno liepu gomilu ukovrčene kose. To nije zapravo ništa. Pa ipak to zasjeni u njoj sve, ta slika osta u njoj stvarnija od svega drugog.

Ona pomisli s mržnjom i kroz stisnute zube:

»Liepa je!« ...

O, da! Liepa je Marija Lužan! ... Na njoj su uvijek prisutne velike oči i usta, koja se povijaju kao čežnja. U njenim se usnama gotovo vide nagli udari krvi.

Što hoće Vanda? Ne uspoređuje li to ona sada sebe s Marijom Lužan? Ne ugriza li se to zbog toga za usnu? Što hoće ona? Oči su joj sklopljene. Odsutnost svjetla čini joj dobro, upokojava malo njenu misao, ali samo malo, samo malo. Ima misli, koje ulaze i kroz sklopljene oči. Ništa nije moglo spriječiti, da joj se, tko zna već koji put, ne nametne pitanje:

»Zašto je mrzim?«

No to je očito bilo samo čuvstvo, nešto nestvarno, za čim ne stoje činjenice i razlozi. Ni ona čak nije tako mislila u početku, onda, kad je Marija Lužan došla u njihovu kuću. U to vrijeme bila je ona potrebna zbog jedne tužne bilance: dvoje sitne djece, majka bolestna i onda ona — Vanda. Vanda je doduše imala sedamnaest godina, ali godina anemičnih, punih osjećajnih kriza, bez mnogo životne uvjerljivosti. Da, svakako je Marija bila potrebna!...

Bilo je i prirodno, da baš Marija Lužan dode. Lice joj je bilo pošteno... A onda, umjela je biti bolničarka, guvernanta, drugarica, služavka, sve... Osim toga ona i nije bila netko, tko se ne pozna.

Pa ipak, ona je sada dolazila, a Vanda je nije voljela.

Ali ne voljeti značilo je biti u sukobu s onim osnovnim ugođajem duše, koja se jutrom krsti i zaziva Boga.

»Trebalo bi odbiti tu misao!... Možda ništa nema! Možda ipak ništa nema!...«

Prodoše dva neobična časa. Tišina stravično pobježe sa stepenica. Vanda se tada diže, da otvori vrata djeci, koja su bučala, s kojima je i Marija bučala...

Maja! Mira! Bože, koliko sjenki u trepavicama! Zar je zaista večer vani?

Vanda zatvori vrata, poče skidati male kaputiće. Onda ode do prozora. Stište ruke, kao da se odlučuje. Sve intenzivnije je dodirivala svojim mislima Mariju Lužan.

Éto, to je ona!... Večer je pala i na nju, a ona se glasno smije, kao da nije ništa!... Večer je, kad se svatko uvlači u se, jer duša doživljava nešto duboko i veliko... Marija Lužan buči, ona je i sama diete. Sva je kod djece...

Nitko nije mogao tako kao Marija Lužan biti njihovom majkom!

Ipak! Nije li malo prebrzo otišla od njih, kad su legli? ... Brže, nego je to majka činila? ... Nije li njezin pogled, kojim se od njih opraštala, bio kraći, bez poniranja, mnogo manje pun osjećaja?

No Marija tada umače onim rukama, koje su bile ukrštene protiv nje, koje su mislile protiv nje. Leže. Bila je umorna od šetnje, a malo ju je i glava boljela. Osjećalo se, da korača buntovno, kao da pomalo sumnja u stvari, koje su oko nje stajale. Voljela je stoga odmah leći. Najprije se nasmieši, pa onda leže.

Vanda je napeto gledala u otca.

Tada se i on nasmieši ...

*

Marija je spavala u sobi do dječije, u koju je radi mnogih i velikih prozora svjetlo sto puta dnevno unosilo i opet odnosilo iluzije, u kojoj nije trebalo pozlaćenih okvira i treperavih tkanja na oknima, pa da bude liepa. Zašto je ta soba dana njoj, baš ta, koju je svatko volio? Ne, Vanda je nije mrzila radi sobe, ali u onom, što je njena misao izbrajala u samotnim monolozima, koje nitko nije čuo, spominjala se i ta soba ... Zar se nije trebalo čuvati čovjeka, koji bez uzbuđenja ulazi i spava u sobi, odakle je mrtvac izašao, i gdje su zaostali časovi, koji su njenu majku tištali, gdje je zaostao poneki pedalj njena pokreta, njena misao, pa napokon i sve one stvari, s kojima se pokojna Vandina majka bila saživjela?! ...

Marija Lužan je ušla u nju, kao da nije razumjela ništa od toga, kao da nije ni pomišljala, da bi to moglo nekoga boljeti, da se glasan smieh ori u sobi, koja je vidjela patnju i smrt, ... da se uobće smije u njoj. Kao da je to bilo svejedno, da li u nju ulazi netko tuđi ili netko svoj!

Divna Marijina kosa suzbila je jedan dragi miris, koji je potjecao iz srдца. Nije uobće bio čujan šum Marijinih gležnjeva, ali se Vandi činilo, da ga čuje, da je i suviše glasan, i ... stidjela se radi njega. Zašto se baš on morao čuti u toj sobi? ... Vanda nije znala, je

li to mašta ili izvježban i osjetljiv sluh, ali ona je to suštanje čula, ono je dakle postojalo, i ona ga je proklinjala glasom tišim od šapata. To je bila uvreda za one stvari, izpred kojih su nedavno prošle molitve i uzdasi, i izpred kojih je jedna napaćena duša poletjela kao vjetar...

Bila je to uvreda i za Maju i Miru, koje ju srećom nisu razumjele, ali i za Vandu, koja ju je i odveć shvaćala. Bila je to konačno uvreda za otca. Vanda mu je to i htjela reći još onda, kad se razpravljalo o sobi, ali otac ju je izsmijao:

»Budala!« mislio je on.

Da, tako je on mislio. Kao da on treba u svojoj kući nju pitati, šta da radi! ... Ako joj nije po volji ...

Vanda je razumjela.

Da, da, razumjela je ...

Slegla je ramenima. Ali u noći rukavi njene košulje i jastuci bili su vlažni od suza, a ujutro njena duša bezmjerno mnogo dalje od Marije Lužan.

Ne, Vanda nije imala ništa protiv nje, da bi joj mogla kazati. Za one tihe nesporazumke, koji bljesnu u misli ili još češće u osjećaju, ali se ne kazuju, jer se ne mogu kazati, Marija je bez sumnje mogla reći, da su bolestna preosjetljivost. A uostalom zar se dolikovalo, da se s guvernantom izprečava i zbog toga nad otca nadvija sjenku zlovolje? Ne, nije doista imala ništa protiv Marije, da bi joj mogla kazati ... Ali zbog neke duboke bojazni, koja ju je smućivala, a koja je dolazila više od neke naslućene sramote, nego od ičeg drugog, počela ju je uhoditi, ići za njom, utjecati na njene misli svojom nazočnošću, pogadati njene namjere i kritizirati sve njene pokrete ... A možda ju je samo malo toga čuvalo i od Vandinih nokata.

Vanda nije nikad točno znala, što bi trebalo činiti: da pobjeđuje tu svoju misao, ili da pusti, da misao pobjeđuje nju? ... Da plovi u osjećaju i podlieže udarcima živaca? ... Ili da bude sve drugčije, sve podpuno drugčije?!

Nije mnogo razmišljala. Samo zato su njene primjetbe Mariji bile sitničave.

»Zašto lupa vratima? ... Jest, zašto lupa? ... Ne pokazuje li baš tiho zatvaranje vrata odnjegovan duh? O, neka ne govori ništa, nije to samo slučaj, samo prvi put! ... Ne lupa li ona i kad kopka po ladicama, po ormarima ... pa čak i kad hoda?«

Iz nerazumljive unutarnje potrebe uživala je u tome, da govori, uljuljkivajući samu sebe svojim glasom više, nego što je stvarno utjecala na Mariju.

»To nije stvar duha,« mislila je Marija, »nego nečijih živaca! ... No možda imate i pravo! ... Ali zar pravim kakvu štetu?!«

Marija nije razumjela, da Vanda ne polazi sa stajališta štete, jer zaista, zar je pravila time kakvu štetu?! Ali to je bilo pitanje osjećanja, pitanje onih razpoloženja, koja se kadikad nađu u čovjeku, a koja bi htjela, da se prema njima udešavaju sve stvari i svi odnosi.

»Manjka Vam naprosto sve! ... Nemate osjećaja! ... Osjećanja za tišinu zvuka, za mekoću pokreta, za nježnu misao! ... A to su pouzdaniji znaci ljepote duha, nego sve ostalo ...«

»Ja ne idem u gimnaziju! ...« odgovarala je Marija ironizirajući Vandu više, nego što bi htjela sebe opravdati.

»I ne treba! ... Znam mnogo seljanki, koje to razumiju! ...«

Velike prkosne oči stoje pred Vandom, i ona zna, da je to jedan od onih časova, kad se u Mariji bude čudni zapleti, i kad se osjeća, da nešto mora doći i dogoditi se. Tada Marija bježi s jednom prekinutom kretnjom, s osmjehom, koji nije nađen u srcu, s onim značajnim talasanjem ramena, koje tako jasno odaje misao i osjećaj.

Vanda se smieši: »Šta vriedi sva njena ljepota, ako je moja misao nad njom, i mogu joj se osmiehnuti!«

Vanda se smieši, iako zna, da se time ne svršava sve.

Otac je znao za sve razgovore u kući. Vanda mu ih nije kazivala. Maja i Mira mu ih nisu mogle kazati. Možda je i odtuda kod Vande niknuo onaj plahovit osjećaj odvratnosti prema Mariji, koji ju je trovao. Ne radi toga, što se znala svaka njena misao ili rieč. Ona

bi ih i sama kazala ma komu. Ali joj je doista bilo krivo, što se našao netko, da kazuje, i što je to otac uzimao k srcu. Za njega je to bilo pomanjkanje odgoja, znak divljine i surovosti duše.

»Samo smutnju praviš po kući!... To znaš!... Za to si stvorena!... To je jedini posao, za koji si stvorena...«

I sve tako. Dugi jedan monolog. Vanda grize usne. Muka, što se samo na nju tako često viče, sažiže joj obraze. Maja i Mira šute. Svi šute. Marija Lužan gleda u otca. Sama ona. Svi drugi oborili su glave. Ona to može. Ona nema stida. Zar se pristojalo, da u takvu času ona iztura bljesak svojih očiju, svu njihovu širinu i da se prikiva pogledom za ona usta, koja su govorila?!... Kako je to dopuštao otac, koji je svojoj kćeri eto zamjerao svaku sitnicu?!... Ili je to možda zapravo Marija Lužan govorila?!... Ne otac, nego Marija Lužan?!...

Sumnja, jedna nova, otrovna sumnja utapala se u Vandinu misao...

*

Onda i Vanda ode leći.

Ta je noć sličila svima noćima. Nije bilo ništa.

Vandin je široki prozor izrezao modru četvorinu u nebu, koji je cielu noć uzdisao prema njoj. Ona utonu u plavetnilo. Poče lutati. Nešto ju je odnosilo. U svemiru je bila cielu noć. Kao u bunilu čula je pjev pjetlova, koje je zavaravao odsjev mnogih meteora. Kao u bunilu čula je šum sličan komešanju krošanja. Učinilo joj se, da prati govor jednih očiju, od koga je šumjelo njeno srdce.

To je možda bio Ivan, a možda i nije.

Ivan Brbor.

II.

Vandin se otac zapletao u spekulacije, odlazio u tvornicu i samo mislio, mislio... I kod kuće je samo mislio. Uviek je bio samo olovka i komad papira ili niz papira ili ponekad knjiga, a uviek i novine. Bio je tako

daleko od svih u kući, da se čudio, ako bi čuo Majin plač. Dolazio je kući s jednim nepristupačnim svietom u sebi, s kojim je vodio bezkrajne obračune, dopisivanja, a ponekad čak i razgovarao s kratkim i odsječnim frazama... On se navikao, da ne vidi nikoga, da kraj svojih prolazi kao kraj neživih predmeta, koji su uz to još i nezanimljivi... Pa i kad bi se od vremena do vremena obraćao kome, njegova rieč nije grijala. Bili su u njoj hladni, poslovni prizvuci, zbog kojih je Vandina mati toliko patila. Da bi se zbog takva postupka gasio osjećaj u njemu?

Vandina se majka to oduviek pitala, a sad, kad nje nije bilo, pitala se Vanda.

Marija Lužan je vodila svu ekonomiju. I bolje i zgodnije, sasvim umjestno. Ona je znala. Ona je to činila, i dok je Vandina majka bila živa. Imala je vještinu, da obrazloži, a da ne obrazlaže, a to je bilo vrlo važno za otca, koji je pomalo mrzio rieč i pojam »izdatak«. On se nije mrštio, kad bi ona pristupala. Znao je: ono, što ona traži, treba. Znao je, jer su to govorile njene velike oči, podpuno izpunjene smieškom, koji se vješao čak i o trepavice i o obrve i padao niz obraze. Znao je, jer bi se pred njim uzkomešali bogati talasi njene kose, puni mekih i drhtavih sjena. Na Mariju se nije moglo ljutiti. Mogao si je još samo mrziti poput Vande. Mrziti žarko i uvjerenom i toliko, da se pred očima počne topiti ono skladno tielo i kosa i dva oka i smiešak, pa se uskoro vidi samo jedan maglovit obris linija i jedna duša, koja nije liepa.

Marija Lužan je to osjećala. Nije mogla ne vidjeti, da je mnogi Vandini pogledi sumnjiče. Gledala je u Vandu. Ali ona je bila suviše Marija Lužan, a da bi mogla Vandu samo gledati.

»To je nepodnošljivo!... Zar sam ja možda lopov? Ako imate što, recite!...«

Vanda nije imala šta reći, i to je Marija znala. Mogla je samo željeti, željeti čvrsto i strastveno, da Marija ode. S njom je u kući bio grieh. Vandin grieh mržnje i jedan drugi grieh, koji je dozrievao, i zbog koga ju je Vanda mrzila... Ali reći?!...

U takvu času započinjalo bi slabljenje Marijinih živaca i nastupao onaj čisto ljudski osjećaj usamljenosti i bezpomoćnosti pred Vandinom misli, koja je bila jača od njene obrane. Zajecala bi, i to tako toplo i uvjerljivo, da bi Vandu čisto grizla savjest.

»Možda ništa nije. Možda ipak ništa nema!«

*

Šta je htio od nje njezin otac?

Vanda pride.

Otac nije nikad umio razgovarati s njom. On nije znao onaj kućni govor, kojim se jedino mogu posvršavati kućne stvari, govor, koji se spušta do svakidašnjih pojedinosti i događaja i koji uvjerava svojim prizvucima više, nego izgovorenim riečima. Njenu čekanju, da je upita što, da joj razjasni, zašto je zove, on bi suprotstavio šutnju tako, da bi od tog čekanja i njegov i njezin puls počeo konačno nenormalno titrati, pa je iz tog sklopa uzbuđenosti mogla samo psovka biti izlaz. I danas je bila.

Ne može to biti, kako tko hoće!... Nigdje toga nema!... Ni kod njega toga nema, dok je on živ!... Šta je zapravo njoj?!... Odkad joj je majka umrla, podpuno je divlja!... Još gore: ona je prosta!... Šta ona ima s Marijom Lužan?!... Ona zaboravlja, da Marija Lužan nije ovdje služkinja?! Šta ima ona s njom?... On ne osjeća volje, da pobjeđuje u njoj djetinjaste izpade, ali ako se njena misao ne uvjerava o potrebi toga, onda se postavlja pitanje, je li ona normalna!... Sa sedamnaest godina i sedam razreda gimnazije to se može znati!... Marija Lužan je i starija od nje!... Što ona ima konačno protiv Marije Lužan?! Nek iznese!... Ali jedanput zauviek on zabranjuje uhođenje Marije Lužan!... Je li razumjela?!... Je li dobro razumjela?!... Jer on će nekome zavrnuti vratom, tako mu svega!...

To je bio uvod.

Po nečem, što se ne vidi, ali se dodiruje rubova pažnje, ona je znala, da je to bio uvod. Doniela je grud punu tjeskobe i sada stoji tu, a otac ne zna, da joj je teško, i da njeno srdce zbog toga lupa, lupa glasno.

On ne zna. Šum njegovih rieči zapleo se u nju. On to ne zna. Odjednom je počeo na nju utjecati njegov oštri gest. Ipak, zar je trebalo, da joj baš tako govori?! ... Zar on ne vidi onu sjenku, koju Marija Lužan vuče za sobom, onu sjenku, koja potječe od crne misli i koja kvari uzduh?! ... Zar on ne osjeća, da to vrieda njenu majku i nju i ... njega? ...

Otac se izpriечи. Njegove oči, nevidljive, male, pod gustim plaštem obrva odjednom sada nikoše, postadoše toliko velike, da doskora izčeznu čitavo njegovo lice, čitavo njegovo tielo, izčeznu prostor sobe i sve stvari, i samo su se te oči vidjele.

Vanda je mislila: »Ako pođe, da me tuče, uteći ću!«

Mislila je: »Bože, zašto sam to rekla?!«

Ali se ništa nije dogodilo. Ne, njegova je ruka nije dodirnula.

Samo su one ogromne oči pale na nju iztražujući njenu misao. Samo je poslije stanke rekao:

»Beštija! ...«

A onda je još jače, kao da mu se osjećaj komešao, povikao:

»Beštija! ... Mrcina jedna! ... Pokvarena mrcina!«

Nije poletio na nju. Uviek je govorio, da se samo zločinci biju i psuju, ali da surove rieči upotrebljava i obrazovan sviet, jer one nekad izražavaju više, nego stotinu drugih rieči. Njih ne će nikad nestati. Možda će ih ugladenost s vremenom potisnuti među sitni sviet, koji ne misli na ono, što govori, ali će se velike strasti njima uviek služiti. Govorio je, da se možda njima ništa ne postiže kao ni psovkom, ali se svakako zauzima stav, njima se daje ocjena stvari i zbivanja, i to nedvoumno i odlučno. On je dakle samo u duhu tih nazora mislio o njoj: »Beštija! ... Mrcina jedna! ... Pokvarena mrcina!«

Vanda je plakala. Odmah čim se uvreda nje dotakla, zaplakala je.

»Dakako! ... Sad suze! ... A u parku se ne plače! ... U parku se samo stave ruke Ivanu Brboru oko vrata, i ... i ... ne plače se! ... Samo se pljune na dušu i misli se, kako ništa nije bilo, jer je Ivan Brbor i nebo

i duša i sve! ... Aâ? ... Šta gospođica konačno misli? ... Skot! ... Djevojčura jedna! ...»

Vanda se nije ni pokušala zaustavljati na onoj nizbrdici, gdje su je gurala otčeve riječi i rječitost njegove kretnje. Premda je bilo absurdno, da se u ovom času užasa sjeća, ipak su joj dolazili na pamet trenutci, koji su živjeli drugčije i ljepše. Pomislila je na Ivana Brbora. Nije bila kriva! Otac joj ga je doveo pred oči, on je stavio njene ruke oko njegova vrata. On joj je obmanuo vid čarolijom parka, u koji ih je smjestio. Kako je mogla ne htjeti, da makar i u sjećanju opet vidi Ivana? Ta, njegov se osmijeh bio zadržao u njenoj kosi, i tu se smijao cijelu noć! Njegove su se oči bile na njoj odmorile, i ona ih je budna stražila cijelu noć, da se ne odmaknu! Ne zna otac, šta je Ivan Brbor! Za otca je on samo nekoliko brojeva: 27 godina, 1.000 kuna plaće, 5 braće, neugledan rod. Za Vandu je on bitno drugo. Bio je medium, kroz koji se prepričavao jedan drugi, sretniji svijet, prema kome je svaka njena misao uzdisala. On je bio rieč, iza koje bi se čovjek najradije sklonio. Njegova je rieč bila bajanje, a ne samo neki podatak, neki vulgarni pojam. Njegove su oči — oči, u kojima se čovjek vidi i u kojima se može izporediti s Marijom Lužan bez bojazni, da će Marija Lužan biti ljepša. Možda je zato Vanda toliko voljela njegove oči. Otac nije mogao znati, što je Ivan Brbor. Nikad nije čuo romon Ivanova duha, i Vanda je sumnjala, da li otac uobće može zamisliti, što je to, kad Ivan Brbor miluje njenu kosu... Istina je: sinoć je opet bila s njim. Bila je u parku. No otac je sigurno nije vidio. On dolazi sa suprotne strane. Možda ju je Marija Lužan uhodila? ... Vanda je doduše nije vidjela, kao što nije vidjela ni drugog nikog. Kad je Ivan uz nju, misao ostavlja osobe i stvari, i ona ih ne gleda. Ali to je sigurno! ... Samo je Marija Lužan mogla u dubokoj sjenci drvoreda nazreti nježnu kretnju...

Vanda je plakala. Njezin je plač bio stisnutih zubi i bezzvučan. Tresla se od unutarnjeg jecaja.

»Prestani!« reče joj hladno otac, koga njezin plač nije uvjeravao ni potresao, koga je čak ljutilo, što se

taj razgovor, na koji ju je pozvao, svršavao tako bez razgovora, i što su se oni divlji i grubi instinkti oprečnosti i srčbe uspjeli još jedanput osjetiti u njihovoj krvi.

Ipak on nastavlja govor i ponavlja stalni, nepromjenljivi refren, koji prati svaku njegovu ljutnju. On razabire nenadano, da s Vandom ne zna govoriti i da se boji pred onom misli, koju joj je htio reći.

Odjednom je tiho. Gledaju se. Stide se...

Stide se, što se zajednički u mislima dotiču onih stvari, o kojima nikad nije pala riječ, i koje bi tako duboko duševno odvojeni ljudi najvoljeli izbjeći. Da, možda zbog toga njegove riječi skreću na uvrede...

Vanda sleže ramenima. Siromah otac!

Ipak nije mogla spriječiti suze, da ne govore umjesto nje... Te uvrede nisu napadale samo na nju. Nisu vriedale samo nju. One svojim refleksima udaraju jednog odsutnog čovjeka, koji ni ne sluti, da se treba braniti. One jednom odnosu, u kome nije bilo zla, podaju ružan smisao. O, kako je to boljelo, što se osjećala nazočnost nepravde, koja se ne može čuti, a da se protiv nje čovjek ne bori pesnicama, štapom, kamenom, ma čim... Riječ nije za to...

Tada Vanda reče:

»Sve je to laž!... Laž!« jer su tako mislile njene misli.

»Sve je to laž?«

Vanda po otčevu glasu osjeti, da nije smjela laž nazvati lažju. To je pred njom otac! Ona odgovori na upit:

»To... kako ti govoriš o Ivanu Brboru i... o meni...«

»To je laž? ... Jesi li sinoć bila u parku?«

»Jesam.«

»S njim? ... U uglu... kraj palmi?«

»Jesam.«

»Pââ?!... Nisi li se primicala k njemu, primicala toliko, da je njegovo lice došlo uz tvoje, njegova usta... Šuti!... Pa šta?!... Jedna djevojka se zavlači u mrak? ... Znaš li ti uobće, kakve misli i osnove idu po glavi onoga, kome se ti povjeravaš?!«

»On je pošten čovjek!...«

»Što je to pošten čovjek?!... Koliko ima poštenih ljudi?!... Takvih, kojima su poštene ne samo ruke, nego i oči i misli?!... Ima li takva čovjeka?!«

Vanda je znala, da ga ima.

»Ha! ha! ha! ha!...« smijao se njezin otac. »Dakako!... On je sve!... Odnjegovan, plemenit i liep!... Njegov je duh dakako pristupačan samo uzvišenim mislima, njegov je govor, jednako kao i njegova šutnja, pun čara... Sve to treba samo vidjeti i čuti izbliza, sasvim izbliza tako, da se na primjer stave ruke oko vrata i prisloni lice uz lice...«

Vanda je pobjegla. Ako ju je zato zvao, onda je već znala sve. Njen razum i njena volja nisu više mogli vladati dubokim potresima, kojima je bila izvrgnuta njena osjetljivost. Nije mogla uzvratiti misao, jer joj se misao nije ni obraćala. Na ironiju nije umjela odgovoriti. Uvreda je pala na njena usta i zatvorila ih. Osjećala je mržnju. Suze i uvrede, koje su stajale oko nje, spriječile su, da makar malo svietla uđe u njezin um, jer tada očito ne bi učinila ono, što je učinila. Duh joj je nenormalno titrao. Čelo je bilo bolno i sljepoočice napete, a misao samo sjenke, sjenke, sjenke... A onda on, pa opet sjenke, sve izprepletено i uzko-mešano. Nije nikad bila sviestna, koliko se njegova slika zamrsila u čitavo njeno biće tako, da je ni u času bezumlja nije zaboravljala...

»Marija Lužan!... Da, ona!... Ona ti je rekla!...«

Zatim je glasom, kojim se prkosi, dodala:

»Mrzim je unatoč svemu!...«

Sve je to rekla s vrata.

Zastala je i rekla s vrata...

Ima časova, kad se misle čudnovate misli. Osjeća se potreba, da se više, jer neka gorka rieč udara u sljepoočicama, i jer se unapried ruši svaki plemenitiji osjećaj. Ima časova, kad čovjek zaboravlja na onu instinktivnu opreznost pokreta i postupka, jer se izživljuju baš one misli, koje muče...

Tada se može dogoditi, da provali ridanje, ili da se koraci upute žurno, strahovito žurno po sobama tražeći Mariju Lužan, i da jedno osjećanje ili pomisao — da je čovjek odgurnut u stranu ondje, gdje bi trebalo, da nađe razumjevanje, i da se neprestano spotiče o jednu zajedničku volju, koja je nevidljiva, ali se pozdano osjeća — pretvori krv u otrov. To se može dogoditi.

Tada ne treba Mariji Lužan objašnjavati, zašto je tražiš. Ona to i sama vidi. Ona se diže sa stolice, na kojoj sjedi, i podrhtava. Kretanjem prati jednu svoju misao, koja se prividno čudi, što je to Vandi.

»Što mi je?« pita Vanda. »Ha! ha! ...«

Trenutak.

»Evo šta mi je! ... Evo! ...«

I Vandina je šaka, koja se nikad nikog nije dotakla, udarila Mariju u obraz. Čvrsto, svom snagom, usred obraza. Pa jer to nije bilo dosta, jer su se na to s pravom mogle prezrivo osmiehnuti Marijine oči, Vanda joj pristupi i ujede je...

A onda se udalji s osjećajem olakšanja. Marijin prezrivi osmeh imao je sada drugo objašnjenje...

Bilo je to sve u trenu.

»A sad pođite opet k otcu i kažite mu! ...«

III.

U kući su još uvijek: otac, Vanda i ... Marija Lužan. Nije dakle bio mir smiren sasvim. Marija Lužan je svojom prisutnošću i svojim zastrtim pogledima utjecala na sve.

»Da je mene netko ugrizao, otišla bih smjesta!« mislila je Vanda. »Zašto ona ne ide?«

No Marija je bila tu. Nije išla.

Možda je čekala, da se nešto razjasni, da se nađe opravdanje za nešto još i njoj samoj nepoznato!

Možda se prema Vandi osjećala tako jakom, da ju je slobodno puštala, da se iztrčava!

Svakako Vandu nije mogla uvjeriti, da su njeni pogledi, i kad su zastrti, čisti od grieha.

Vanda bi noću sjela na rub svog prozora i osjećala, kako se šapati odbijaju od svodovlja...

Šapati u neko doba noći!...

A onda minu koraci, pa tiho... tiho...

Mislila je na majku, koju je već svatko zaboravio, i koje se uspomena vrieda, a onda bi pritisnula usta jastukom, da jecaj ne izade, da se ne čuje uzdah, ili da šum suza ne odjekne kroz mrak.

Dovršavalo se proljeće: procvjetale su liehe kumovske slame, i putovi se izdužili u nedogled. Sa svih je grmova padao hlad, i sunčev je plašt treperio nad ulicama, dok je neizporediva melankolija predvečerja izvodila šetače u polja... Ostajala je jeka za talasanjem žitâ i miris za pričama ruža...

Svršavala je škola, i otac je želio, da Vanda ode k tetki na more. On je želio, Vanda nije.

Vanda je doista bila mršava, u posljednje vrijeme još više, a možda i živci više nisu bili bez defekta. Trebalo je odmoriti i misao i oči, ali ipak to je otac želio, ona nije... Možda je trebalo, da bude kažnjena za Mariju Lužan još više, još teže, nego biesnim vihorom rieči, koje su se na nju prosule, i savršenom hladnoćom, kojom ju je otac poslije susretao... Možda ju je trebalo kazniti za Ivana Brbora, za koga je krala časove i varala pažnju Marije Lužan i otca...

Vanda iznenadno pogleda Mariju Lužan, no Marijine oči nisu ništa htjele. Nije htio ništa ni njezin pokret, ni ruka ni nagib glave. Dakle to samo otac hoće, da ona ode tetki...

Na Vandu se tada spusti neobičan osjećaj:

»Ako ja imam krivo!?...«

Da, ako ona ima krivo?!...

Vanda je mislila: »Možda!«... i ta se misao odrazi u njenu glasu, koji je nesiguran, koji se izpričava, koji je blag i koji se dohvata prve stvari, da zapodjene razgovor.

»Marija...« upitala je Vanda, kad je otac pošao van, »nije li ono napolju Ilda Mrgan?«

»Sigurno nije!« mislila je Marija ne mičući se. »Ilda je posve poludjela. Od jučer ne izlazi, zaključavaju je. Htjela je ubiti maćehu!...«

»?!... Zašto?«

»Ne znam. Luda je. Možda bi bila poletjela i na kog drugog u taj čas, da je bio...«

»Lažete, da ne znate!... To zna sva ulica!...«

Marija sleže ramenima. Ništa se to nje ne tiče.

Ipak se njene oči ustaviše i vjeđe zadrhtaše nad jednom pomisli...

Vanda osjeti, kako ne može govoriti bez ljutnje.

»Maćeha joj je ubila mater u otcu!« reče Vanda. »Zbog toga je poludjela!... Zbog toga ju je i ona htjela ubiti!...«

Marija ne odgovori, te Vandine široke zjene ostaše čekajući.

No Marija je dobro razumjela...

IV.

Kad su se kao obično za večerom počele oko stola skupljati po danu zaboravljene misli, razgovor se sveo na ovo: Vandin je otac upitao, da li se to sutra svršava škola. Marija Lužan je umjesto Vande odgovorila, da jest, a onda se zaustavila na nekim sitnicama iz ulice.

»Šta sada misle s Ildom Mrgan?« upitala je Vanda, ali Marija odrezano reče, da ne zna, čime dade znak, da ne želi s Vandom govoriti u taj čas i o takvoj misli.

Vandi je bilo svejedno.

Otac onda upita ne obraćajući se nikome, da li bi bolje bilo, da piše tetki Aniti, ili da ne piše, nego da je Vanda iznenadi svojim dolazkom.

»Da je umjesto otca majka, ona ne bi žurila tako, da me se otrese!« mislila je Vanda, a onda glasno reče:

»Zašto nametati tetki brigu oko mene?!... Možda i sa svojom starošću teško izlazi!... I onda još ja!... A ako ona uobće ne želi, da ja dođem?!...«

»Ona će se samo radovati!...«

»A ako ja ne želim, da idem?«

»Onda su to živci!... Ili... Ivan Brbor!...«

»Kako je prljava stvar čovječja misao!« pomisli Vanda.

Ugrize se za usnu, da ne bi govorila.

Ali se umjesto njihovih rieči sukobiše njihove misli, pa im se od toga na usnama zadržao gorak prevoj.

Bilo je kao i svaku večer.

Vanda se diže.

Sjenke su bile prešle iz sutona u noć. Bilo je kasno.

Otac i Vanda se nasmiešiše. U njima su odzvonili neki razgovori. Smutilo ih je grozničavo bulažnjenje krvi te se nasmiešiše...

Sutra je dakle Vandi svršavala škola!...

Vanda stisnu zube. Mislila je...

Potom ode u svoju sobu i otvori prozor.

Da, neka stoji noćas otvoren!

Bilo joj je tako teško u srcu, te je trebalo, da malo neba uđe u sobu, kako bi ta noć konačno prošla u nepovrat.

Sutra joj je dakle svršavala škola!

Ona leže i pokri se mrakom.

Odjednom joj se učini, da za jednim istim vratima umrieše najprije jedni koraci, pa onda drugi... Slušala je...

Izašla je pred vrata svoje sobe i slušala.

Ništa.

Vjetar, koji je zasmijavao vrhove drveća, pređe preko krova. To je sjeti na dodir majke. Pipajući vrati se u sobu, da joj umakne, srdeći se, što se užasava od one, za kojom se nije mogla utješiti. Što je to rekla njena majka? Je li uobće što rekla?...

Njeno pitanje nije se čulo, jer na nj nitko nije odgovarao.

Ona se vrati na prag. Čula se neka kretnja u tami. Bože! To je njena majka!... Koga traži?!... Otca?!... On ju je zaboravio. Zašto da se obmanjuje još?!... Nije je ni volio, možda ne dovoljno, ali svakako sada ju je bio podpuno zaboravio.

Vanda osjeti smrtnu tugu, što se i prema tome otcu ne rađa u njoj mržnja, nego joj se samo čini, da je

otac sasvim običan, običan čovjek, slab unatoč prividnoj surovosti.

Izpod vratnica u sobi Marije Lužan gorio je trak svietla. I ništa.

Noć je bila budna: lepetalo je lišće na vjetru i žmirkao nebeski svod.

Da su se u taj čas otvorila vrata, dok je osjećaj sažaljenja prema ocu obilazio Vandinim tielom umjesto krvi, možda bi sve drugčije bilo.

Ali u nju iznenadno uđe jedna druga misao, tužna zbog vjetra.

Ona pogleda na sat: bilo je jedan iza ponoći.

Upita se, zašto stoji tu, ako ništa ne čuje osim udara svoga srdca.

Pade joj na um, da je se možda boje...

Prošlo je više od pola sata.

Onda se ona opet upita, zašto stoji tu, ako ništa ne čuje. Osjećala se gorko kao u času, kad se kroz ruševine osjećaja probija očaj.

»Marija je bolestna!... Samo se bolestan duh može boriti s dušom pokojnika!«

Ova je misao razbjesni.

»U tom slučaju zašto truže zrak i otca i sve?!... U tom slučaju treba da ide!... Nek ide!... Otac pripada još uvijek majci, a onda i njoj i Maji i Miri... Šta hoće ona konačno?!... Nije li ona samo guvernanta? ... Zar je ne dieli od njih sve? ... Cio sviet krvi, težnja i misli?!... Marija nema nikoga. Osim ljepote ona nema naslona ni na što u životu!... Nema imetka! ... Nema roda!... Ima rođaka, ima čak i roditelje, ali sve s maćuhinskom dušom!... Ni roda dakle nema! ... I onda, to je najniži sviet!... Kolika dakle razlika! ... Pa šta onda hoće ona?!...«

Krv joj pronese tielom mrak jednog tužnog osjećaja.

»Propadaju kao stoka!« pomisli ona. »Bez grižnje savjesti!... Bez tuge!... Sutra će se smiešiti!... I sve je isto!... Zbog njih ne će nijedan nabor oblaka biti gušći!... Samo mati, koja je nekad bila tu, koja je još tu...«

Ne dovrši. Slegnu ramenima. To je bila njena misao. Samo joj se usne izkriviše. Ona se povuče u svoju sobu.

Za njom je gorio svietao trak izpod vratnica Marije Lužan i žario je po obrazima...

Onda ona pomisli, da uđe u sobu Marije Lužan i kao slučajno zapita, da joj nije zlo, te svietlo gori.

Ne!

Marija bi joj se narugala. Zašto je se sada sjeća, a inače je svakom misli i pokretom ponižava.

Pomisli zatim, da samo otvori vrata i pljune. Bez rieči, bez objašnjenja, samo da otvori vrata i pljune.

I to je odbila. Ipak se ona nije mogla izražavati kao prosti sviet!

Nije učinila ništa. Ni to ni ma šta drugo. Šta je i mogla učiniti?!... Da je i ostvarila po koju svoju misao, šta bi bilo?!... Zar bi išta promienila na činjenici, da majka nije tu ni kao tielo ni kao duh, da je Marija Lužan ipak mlada, bezkrajno liepa, i da kose, kao što je njena, nema nigdje?!... Ipak je možda otca trebalo samo žaliti, samo bezkrajno žaliti.

»Treba bježati odavle!... Bježati!... Bježati!...«

No nije se pokretala. Gledala je jednu starinsku sliku na zidu s Kalvarijom i križevima. Čudila se, kako je Njegovo lice ipak bezćutno unatoč vlastitoj boli zbog probijenih ruku i nogu i unatoč tuđim bolima, koje je primio na se... Možda umjetnik nije umio ili nije htio možda ništa drugo reći...

»Bježati!« ponoviše njene usne, zatim to isto ponovi njena krv u bezbroj odkucaja.

Bila je to jedna od onih nemotiviranih misli, koja bljesne i odmah je sva naša, kao da smo se odavno srodili s njom.

Svitalo je...

*

Vanda je odlazila.

Odlazila je odmah, upravo kako je otac htio, no sada već i sa svojim unutarnjim pristankom. Odlazila je u času, koji su joj unapried odredili, kako ne bi ni trenutka izgubila od praznika, koji su je na moru čekali...

Nitko je nije pratio, no mnogo je svieta bilo dušom s njom. Svojim tihim prolaženjem svako jutro, svaki dan, svojim očima željnim sreće, željnim, da budu ljepše od svačijih drugih očiju, ona se već odprije upila u razgovore ulice, u duše ulice. Postala je dielom duševnog krajolika toga svieta, koji stoji tu okolo i gleda..

»Čudno!... Nije propustila ni jedan dan, a da ne ode na grob majci, a sad eto, odlazi!... Mora da se nešto vrlo ozbiljno dotaklo njena srдца!...«

»Svaki dan je bljeda!... Kao da ne spava!... Kao da je misao izjeda!...«

»Govore, da ju je jako potresla nesreća Ilde Mrgan.«

»Govore, da je Ivan Brbor počeo šarati..«

»Govore, da joj se otac ženi s Marijom Lužan!...«

Vanda je odlazila laganim koracima, u kojima se osjećala neodlučna misao.

Rekoše:

»Sirotče!... Tetka joj je mrzovoljasta!...«

Vanda je odlazila zureći u svoje prste, zureći u misao, koja je nije ostavljala: »Možda ipak ništa nema! Možda ipak ništa nije!...«

*

Odmah prvih dana odade Vanda svoju misao.

Pisala je Ivanu:

»Ovdje je svaki trag trag od tuge. Iako sunca ima svaki dan, ono je teško. Ono budi mnoge stvari, za koje bi bilo bolje, da spavaju, da spavaju duboko. Kraj njega ne mogu oči usnuti, niti se odmoriti kosa i pokret. Samo je ovdje moguće razumjeti, zašto deliriju sunca ne odgovara delirij stvari i zemlje, nego u podne sve uzmiče u paničnoj šutnji...

Razgledavam ruševine bez razumievanja, bez uzhita. Vidim svuda samo mnoštvo crnih boja, ne znam zašto. Imam osjećaj, da sam odtjerana od kuće. Uvečer kad se mračni, htjela bih poći majci kao uvijek. Kad liežem, htjela bih s jednom sretnijom mišlju leći. Ali uvijek sve svršava s čežnjom. U meni uvijek stoji kao ukleta jedna silhueta, koja s nadvitom rukom iztražuje obzorje. Vidim mnogo toga. Čitam knjige i vidim, da se u njima nalaze mnoge stvari, o kojima i ja mislim... Ti i

Ilda Mrgan izlazite mi stalno pred oči. Ne znam, zašto je Ilda Mrgan ušla u moju krv. Pobojavam se, — kako je to smiešno! — da ne zaspe i moj um, jer i ja mislim jednake misli kao i ona... Na Te mislim s tugom. Učinilo mi se, da me se sjećaš samo okrajcima svoje pažnje. Nikad me više iza sna ne budi Tvoja misao, kao kad sam bila s Tobom. Učinilo mi se, da je u svijetu sve tako uzko povezano. Sve se veže nevidljivim nitima. Da, doista mi se tako učinilo! To, što sam od kuće otišla, i što me više ne podržava čvrstina obiteljskog doma, i u pozadini svake moje radnje nema njegova oslona, kao da i Tebe čini malodušnim. U Tvojim riječima nema žara ni uvjerenja, ili se to samo meni čini zbog toga, što sam ja sama postala malodušna... Osjećam, da sam tužna. Zbog sebe, zbog Tebe, zbog otca... Uviek za sobom, oko sebe, posvuda čujem one šapate, koji su me i kod kuće progonili, a koji toliko sličice na glasove Marije Lužan i...

Da li Marija Lužan izlazi iz kuće, i vide li se osjećaji na njoj?

Tetka mi provlači kroz uši, kako bi trebalo, da se otac ponovno ženi radi Maje i Mire, pa onda dakako i radi mene. Čudna žena!... Ona ne razumije, da bi trebalo srušiti jednu ogromnu duhovnu nadgradnju, koju su stvorile za dugi niz godina spojene duše, spojene misli, volje i odkucaji srдца, pa tek onda izvršiti ono, što ona misli. A može li se to?!... Može li se zbog jedne fizičke poteškoće u životu pljuvati na dvadesetak godina?!

Tetka me upadno često izpituje o Mariji. Moje su slutnje tako crne. Mislim na majku i plačem...

Piši mi, šta se govori u gradu. Piši mi, da li itko umije čitati misli Marije Lužan? ...«

*

Vandine ruke venu... Vanda misli... Svaki dan su njene misli tužnije, pa je u skladu s takvim mislima, što sad svaku noć pali kandilo za majku, koju su bezmjerno vriedali, i za sebe, da je ne napusti um. Pa ipak nitko nije znao, šta joj je... Šutjela je. Činilo joj se, da će je prevladati govor, ako progovori, pa

prekinuti i onu bezkrajno iztančanu nit, koja ju je još vezala s otčinskom kućom.

Vandine ruke venu, pa tetka misli, da eto doista treba i zbog nje, da se ponovno ženi njezin otac...

*

Jednoga se dana Vanda sjeti nečega i vrati se kući. Zateče čuđenje u očima Marije Lužan i upit u očevim. No ona prođe. Opazila je, kako jezivo zjapi u njenu srđcu praznina na mjestu, gdje su prije ležale naslage njene djetinje ljubavi prema otcu.

Bila je tuđa kuća, u koju je došla.

Samo su Maja i Mira bile uz nju. Ona ih čeznutljivo ljubila u kosu. Smjenjivale su se boje na cvieću, koje je netko donio na njezin stol. To je bila jedna intimna, topla svečanost, kojom ju je pozdravljala njena sobica pri dolazku.

Približavala se večer.

U kući svi pomisliše: »Umorna je, i zato su se sklopile njene oči!«

Marija Lužan, koja je htjela sjesti s Vandom i razgovarati, prođe mimo, pa čak utiša korake po podu i naglost svoga disanja. Učini joj se, kako je ona majka jednog velikog djeteta, koje je eto došlo slabo i smućeno. Oko nje se u taj čas okupilo nešto blago i pitomo, neke misli u bijelu ruhu. Ona se nasmieši. Nije bila u taj čas buduća maćeha, a možda to i nikad nije imala biti osim po imenu. Zašto je Vanda mrzi?

Odjednom Vanda pođe žurno k prozoru.

Marija se trže. Pocrveni, što je zatečena u času promatranja. A onda i ona uđe u Vandinu sobu i pođe k prozoru.

Obima se učinilo, da netko doziva, i da glas plače. Premda je bio izpresiecan, dalek i nenormalno podignut, bio je ipak nježan taj glas, koji je zvao dubokom i neobjašnjivom nježnošću...

U Vandini svanuše slutnje.

Marija pobliedi. Netremice je gledala Vandu.

»Ildu Mrgan odvode u ludnicu!« reče ona.

Bilo je sasvim slučajno, da su je danas odvodili, baš danas, kad se Vanda vraćala.

Bio je slučaj, da se danas svršavalo nečije strpljenje i da je baš danas postalo jasno, da se s Ildom više ne može. Upropaštavala je sve stvari pljuvanjem. Stvari njoj nisu trebale. Kako majke nema, sve je izgubilo vrijednost. Nitko nije mogao da se obrani od njena tužnog zavijanja. Više nitko nije smio da joj prilazi. Već neosjetno pomrješe sve njene misli, i njena se pažnja sve više usredotočavala u jednoj jedinoj točki, na jednoj jedinoj rieči, koju je ona pratila srcem i krvlju i suzama:

»Majko! ... Majko! ...«

Sada su je odvodili.

Vanda je šutjela. Potom se obrnu i opet je šutjela. Tek sada pogleda Mariju. Svojim širokim očima zahvati njene oči, usta, cielu glavu, cijelo tielo ...

Marija je htjela nešto reći, uostalom samo dvie rieči.

Vanda je svojom šutnjom ušutka. Nije postojala ni rieč ni činjenica, koja bi je prisilila, da progovori u taj čas.

Dode stoga kao olakšanje i njoj i Mariji, što u taj čas zvona zazvoniše, i sve stvari upiše se u njihov zvuk ...

*

Vandin je otac sjedio za svojim pisaćim stolom sâm i sretan, što Vanda ode ...

Najzad može disati i može se kretati, a da mu se ne podmeće priekor ove njegove velike kćeri, tako liepe i tako osjetljive! ... Najzad se opet odgađao trenutak, kad se ima i njoj objasniti ono, što je svršeno za njene odsutnosti, a što joj je možda i tetka rekla, a možda i nije ... Imalo se već jedanput svršiti s njenim abnormalnim držanjem ... Ako joj je žao majke, i njemu je ... Ali Maji i Miri treba osim majčine uspomene još i živa majka ... Možda ona misli drugčije?! ... Uostalom zar je ona tu, da joj se polažu računi? ...

I Marija je očito mislila na Vandu gledajući je, kako odlazi, i videći već u misli onaj grob, komu je kao uvijek na znak zvona Vanda hitila. Pomisli, da za ova dva mjeseca nije nitko bio tamo, i da će se sigurno kosnuti Vande to, što je trava izrasla ...

»Zna li ona, da ćemo se vjenčati? ...« upita Vandina otac prekidajući je u misli.

»Zna!« reče Marija. »I prezire nas! ...«

Marija tako govori, iako ništa ne zna. Ona kazuje jednu svoju instinktivnu misao.

»Za nju je majka bila sve! .. Čak i kao uspomena! .. Ja sam svojom prisutnošću vriedala tu uspomenu, ali ti si joj srušio iluziju braka, otčinstvo i sve! ... Možda nas i mrzi! .. Odveć se zagrijava za tu Ildu Mrgan! ..«

*

Vanda ide ...

Ona ne ide sama. S njom idu plotovi i put, i nad njenom je glavom misao satkala aureolu, pa nad njom šumi sve: i ta misao i svod nebeski i vjetar ... U donjim sferama neba vijuga neka izmaglica, koja je biela unatoč noći, a zvuk zvona udara i goni je. Na njoj se kao na filmskom platnu projicira Vandina misao. Ona ide i gleda ... Njena misao vodi razgovore, i njoj šumi u glavi od toga. Niču stabla iz tmice i prepadaju je ... To je eto otac i Marija, oni nešto govore, i ona govori njima, no njezin je glas nesiguran i bojažljiv. Ona je sama u svijetu, uz nju nema nikoga. Otac nije sam, ni Marija nije sama, oni stoje jedno uz drugo, ali ona je sama. Bila je majka nekad, no i ona je sada negdje drugdje, i ona je doista sama, ona, koja je proživjela sedamnaest godina u sivu i toliko žudila za skokom u vedrinu. Sad je ona tu, i njena se misao eto odrazuje i otkriva pred svakim! ... Zašto odlaze oni, koji ne bi trebali otići, i zašto ne može da se bez njih dovrši duša čovjekova? .. I duša i um traže naslon u životu, naslon možda čisto osjećajne prirode, ali ipak oslon. Ivan Brbor to ne može biti. On je nepoznanica. Ne zna se, šta on misli. On možda ima osjećaja, ali ne umije da se uživi u tuđu tugu. On ne naslućuje intimne misli. On može čak i zaboraviti doći na stanicu, iako ga o dolazku obavještava jedna karta i jedno pismo. Sve to možda nije ništa, ali boli ... Boli, jer se eto treba boriti i pobijediti jednu drugu dušu, koja vrluda tko zna kuda ... A može li to čovjek sam? ... Šta vriedi, što je otac ostao?! ... Otac je uvijek samo ra-

zum, logika, račun, a to nije ono, što u životu podržava. Zar mogu razlozi, premise i silogizmi uvjeriti srce? ... Što vriedi, da se Marija Lužan pokušava uvući u čovjeka poniznim držanjem, plašnjom i pažljivom rieči, kad ona ne može probiti ni one pregrade mržnje, koja se izpriečila prema njoj... Zar vriedi takav život, u kome se može pouzdati samo u krajolik, ravnodušan, pa čak i tužan krajolik?! ...

Vanda je išla i mislila.

Zvuk zvona, koji ju je pratio, utihnu, a onda ponovno zazuji u travi i u živicama.

Ona osluhnu.

Čudno! Ta zvona se njoj obraćaju. Ta zvona, koja su bezbroj puta zvonila, pa i u taj sumrak, sada se njoj obraćaju! .. Mogla se doduše i varati, pa ipak ... taj šapat ... Nije li to u njima ljudski glas? .. Ili zar možda i zvona zvone lažju kao čovjek, kad govori? ... A bezbrojni ljudi, koji ih čuju i vjeruju im?! ... Ne, nije moguće, da je laž! ...

Zvona! ... Ljudski glas u zvonima! ... To je, kao kad se večer obraća toplom rieči, ili kao kad s obronaka dođe nečiji govor. Ili kao kad melodija uspavljuje misli ...

Onda joj se u misli razabra sumnja:

»Da se to mati ne javlja? Mati, koja odavno živi u drugom svijetu, pa se s onim drugim svijetom i javlja u zvonima s crkava?«

Ona požuri noseći poput dragocjenosti tu misao i sve se obzirući za zvucima, koji su počeli zaostajati ...

Kraj nje je šuštalala trava i lepetalo lišće u grmlju ritmom zvonâ i njene misli ...

V.

A onda su je našli, pošto je već prošla noć i uminulo svanuće. Našli su je poslije napornog traganja nekoliko kilometara daleko od majčina groba, koji je sada bio uređen i čist. Sjedjela je na željezničkoj pruzi, okrenuta prema iztoku u smjeru, kuda su odveli Ildu Mrgan. Sunce, koje ljubi sirote i prosjake, upravo je bilo

leglo pred njene noge, i od njegova odsjeva se mutio njezin pogled, umoran od nesna. Ali onima, koji je vidješe tako, učini se, da je to nešto drugo, nešto sasvim drugo, zbog čega nije trebalo, da pred Vandu sada izlaze njezin otac i Marija Lužan. Činilo im se, da je prekratka jedna bezsnena noć, da se u njoj smiri žar misli, koji joj je odnio dušu. Bilo je očito, da se ona u taj čas podpuno priklonila jednom drugom svijetu, koji je samo ona vidjela i s kojim je vodila bezkrajne pregovore.

Ipak nitko nije znao ništa sigurno, jer Vanda nije odgovarala na upite. Moglo se dakle kao i jednom ranije misliti različito:

»Možda je to zato, što joj se otac hoće oženiti s Marijom Lužan.«

»Možda, jer ju je Ivan počeo zaboravljati...«

»Možda zbog nesreće Ilde Mrgan...«

ANTE JAKŠIĆ:

KAMEN JE PROGOVORIO

Kada je već u sljepočicama oćutio umor, i kada mu se pred očima zamutilo, bacio je dlieto na zemlju, zagledao se u svoje djelo, na kojem je u zadnje vrijeme radio i teško je uzdahnuo. Kroz nizak i pritvoren prozor ulazila je meka i raznježena proljetna noć i donosila je iz daljina miris poljske svježine i novu probudenu snagu u bilju, pruću i vodi. Kako li je on samo požudno udisao taj zrak

svježine i života i kako je bio željan vedrine i volje za životom. Još mlad, s pravilnom i zamišljenom glavom, kovrčastom kosom i blidim licem — on je ponio sa sela čežnju, da postane jednom velik i slavan i da učini nešto znamenito. On je znao za nizke i biele kuće u uzkim i zaprašenim ulicama, znao je za siromaštvo, koje se svija okolo kućnog ognjišta, ali je znao i za iskrenu i nepatvorenu ljubav i naklonost ljudi, koji su provodili svoj viek na zemlji, koji su već unapried uglavnom znali, što će u životu postići i gdje će završiti život. I on, koji je nikao iz te iste zemlje, oćutio je na dnu svoje duše želju, da nekuda ode — u sviet, u život, širok i razpojasan — i da stvara i radi. Idealan i suviše uvjeren u razumievanje ljudi pošao je u grad da gradi kipove i da dadne u svojim radovima smisao zemlje, iz koje je došao, i osjećaj ljudi, koje je ostavio...

Danas je bilo sedam godina, odkako je svakog dana u ovoj sobici odlagao dlieto, sedam je godina prošlo, a on je ostao onaj isti siromah, koji je i u početku bio. Radio je dugo i mnogo, zanosio se svojom umjetnošću, i ona mu je davala života i snage, da ne klone. I sada, kada je bio umoran i željan odmora, ustao je, pogledao djelo, na kojem je radio, i izašao u noć.

Vani je bilo vedro i ugodno. Električne su žarulje bacale bliedo svjetlo po asfaltu i ono se raztanjivalo i upijalo u svaki kamen i u svaki kućni zid. Njemu se učinilo, da mu je tako lako na duši, i da je u njemu vedro, kao što je nad njime vedro nebo. No on je ipak znao, da tamo negdje u njegovoj nutrini bolest polako raste i približuje mu se podmuklo i s podsmjehom, ali on nije htio na to misliti, niti se nje bojao. Mislio je, da ne će i onako vječito živjeti, i rodio se, da može jednom otići i za sobom ostaviti svjetao trag...

Bio je gladan, bio je željan, da se može barem ponekad pošteno najesti, ali često nije imao čime ni platiti stan, gdje bi mogao prenoćiti. U parku je sjeo na klupu i zamislio se. Eto... da ima nešto novaca na razpolaganju, on bi stvarao i radio, ali ovako pravio je neke figure, nosio ih bogatim ravnateljima banaka, a oni su ga s prezirom odbijali i s naprćenim usnama gledali u njegove radove. Govorili su mu:

»O vama nitko ne piše, nismo čuli za vas i ne ćemo makar što uzimati!«

I on bi onda stisnuo srdce i sišao na ulicu kao opijen i zanesen nečim dalekim, što tek ima da dođe. Mnogi su za njime gledali i čudili se njegovoj velikoj i svečanoj mirnoći, ali on to nije primietio, niti je na njih obraćao pažnju. Iz dana u dan sve se više povlačio u sebe i dugo noću radio, radio je grozničavo, kao da će nekuda morati otići, a ne će dovršiti započeti posao. A dani i noći odmicalahu brzo i grozničavo, kao da što prije žele svega da se rieše... Ali sada, dok je išao ulicom kroz noć, on je znao, da na dnu sebe nosi velik i nepatvoreni smisao za umjetnost i za stvaranje — te je sve okolo sebe s umjetničkog gledišta promatrao. Prema svakom je bio pažljiv, susretljiv, odan i

prijazan, a da to ni sam nije mogao razjasniti. Više puta mu je bilo jasno, da ga suvišna dobrota samo upropašćuje i da već jednom treba da bude grublji i suroviji i prema ljudima i prema životu. Ali on to nije mogao, jer se uvijek uživljavao u tuđe duhovno raspoloženje, uvijek mislio, kako bi njemu bilo, kada bi se prema njemu tako postupalo. Da nabavi nešto novaca za svakidani kruh, pravio je dječje igračke, koje su mu drugi razprodavali i obično ga varali, ali im on nije mogao ništa spočitnuti, iako je uviđao, da ne radi dobro i da time samo sebi škodi.

Kad je na dnu parka sjeo na klupu i upustio se u tišinu, oćutio je u zvjezdanom nebu neprolazan smisao svojega i ljudskoga života i zaradovao se, što je živ i što može živjeti. On je živio u idealima, u visinama i zato je valjda i podnosio sav životni teret strpljivo i s nekim velikim, velikodušnim razumievanjem. U svom svakidanjem mućnom životu nalazio je mnogo potrebnoga poticaja i za dublje i šire gledanje na životno zbivanje i zato ga sigurno nikada nijedna nesreća nije mogla onesposobiti za rad.

Dok je on sjedio u parku i na svojim rukama osjećao dah noći, pored njega se na klupi našao neki njemu još nepoznati ćovjek s velikim crnim šeširom i s crnim cvikerima na nosu. Neko su vrijeme šutjeli. Ćovjek sa crnim šeširom pogledao ga je i rekao:

»Kako je liepa noć!«

»Liepa!« odgovori kipar mirno, kao da ni ne odgovara.

»Dozvolite, da vas zapitam, što je gospodin?«

»Ja sam kipar... ili kako da kažem, ja pravim kipove, koje nitko ne kupuje.«

Ćovjek sa crnim šeširom se nakašljao i zagledao u kipara.

»Velite: nitko ne kupuje?«

»Nitko.«

»Pa zašto ih onda pravite?«

Kipar ga je pogledao s nerazumievanjem:

»Zašto ih pravim?«

»Kada nemate nikakve koristi od njih, nema onda ni smisla da ih pravite.«

»Ali ja osjećam pri stvaranju veliko zadovoljstvo i kadgod napravim nešto novo, meni se čini, da se ponovno rađam i da višestruko živim. Ja prenosim svoj život u kamen i u svoja djela, i ja se valjda za to ni ne bojim smrti.«

Čovjek sa crnim šešikom ga je sa zanimanjem posmatrao. On je prvi put čuo, da mu netko tako govori. Gledao ga je ravno u lice i rekao:

»Da li sada što radite?«

»Radim.«

»Što?«

»Isusovu glavu! Da, Njegovu glavu. Zna li, s koliko volje to radim! Ali pri tome osjećam, kako bivam smireniji i kako ulazim sam u taj kamen, koji mi se dragovoljno podaje.«

»Ali to nema smisla! Tko će Vam kupiti glavu Isusovu? To je uzalud potrošeno vrijeme!«

»Ja ne mislim tako. Da li Vi znate, da sam ja postao drugi čovjek, odkako sam počeo raditi tu glavu? Ja sam se, vjerujte mi, sasvim promienio. Mnoge sam već stvari izklesao, ali nikada nisam oćutio život i toplinu kamena. Ali ovaj mi kamen govori, kao da je živ, i ja vidim dubine, koje dosad nisam naslućivao. Ja sam slušao po crkvama mnoge propoviedi, ali na mene nisu ostavile nikakav dojam; ja sam išao u mnogim procesijama, ali mi one nisu ništa rekly. Ali kada sam izklesao Njegovo lice, odkrio sam onaj duboki i veliki znamen, koji je govorio iz kamena. I što sam Ga duže gledao, sve mi se činilo, da je preda mnom oživljavao i da mi je govorio o smislu i potrebi stradanja i patnje. Ja sam se prije ljutio, što sam siromah, i što me ljudi ne razumievaju, ali sam poslije odkrio dobrotu i blagodat siromaštva!«

Čovjek u crnom šeširu ozbiljno ga je promatrao:

»Čudno je sve to, što mi govorite.«

»Da, čudno. Možda vam se i ja sam činim nekim čudakom. Možda ćete me držati nekim vjerskim fantastom. No znajte, da uobće nisam katolik. Tek se

svakoga dana približujem sve više pravom putu, otkrivam ono, što mi je bilo duboko sakriveno. Ono, što mi ljudi nisu mogli reći niti otkriti, to mi je pokazao kamen.«

Čovjek u crnom šeširu se nasmijao, ustao, pružio mu ruku i nestao u noći.....

Od toga dana prošlo je ravno sedam godina, vjetar vremena i života razvio je mnoge stvari i događaje, i mnogo je bilo za to vrijeme prolivenih suza, ali se i mnogo veselilo i radovalo... Po velikom gradskom groblju šetao se zamišljeno čovjek sa crnim šešikom držeći izpod ruke svoju ženu. Ona je bila vedra, prava opreka one ozbiljnosti i svečanoga mira, koji se taji u groblju sa svim mučnim i teškim zagonetkama.

Gospođa se obratila mužu:

»Što si tako zamišljen?«

»Već nekoliko dana, odkako radim na novom romanu, dolazi mi misao, koju nikako ne mogu odgonetnuti. Nejasna mi je.«

»A što je to?«

»Ne mogu uvidjeti smisao svih svojih napisanih knjiga, i sve mi se čini, da moja glavna lica ne mogu nigdje naći smirenja i zadovoljstva. Izgleda mi, da je život neko vječito kruženje, da se sve ponavlja i da je sve samo uspjelija ili lošija kombinacija slučajnosti. Nijedno moje djelo za mene ništa ne govori i nijedno mi se ne čini sasvim dovršeno.«

»Pusti to, briga te! Što i sada da time razbijaš glavu!«

»Ne vidim nikakvoga smisla svoga života...«

Ona ga je povukla za rukav i zaustavila se pred jednim križem. On je podigao oči i pročitao i nehotice nadpis, koji je bio već vrlo iztrošen:

»Ovdje počiva Marko Stipičić, kipar, koji je umro mlad i nerazumljen, ali koji je uvidio smisao života i patnje, jer mu je progovorila kamena Isusova glava, koju je sam izklesao. Pokršten 25. II. 1935. Počivao u miru!«

Čovjek u crnom šeširu se trgao i začuđeno zagledao u ženu. Ona ga se na prvi pogled uplašila.

»Šta ti je?«

»Sad mi je jasno... sad mi je...«

»Šta ti je jasno? Ja te ne razumijem!«

»Ovog sam ja poznavao.«

»Poznavao?«

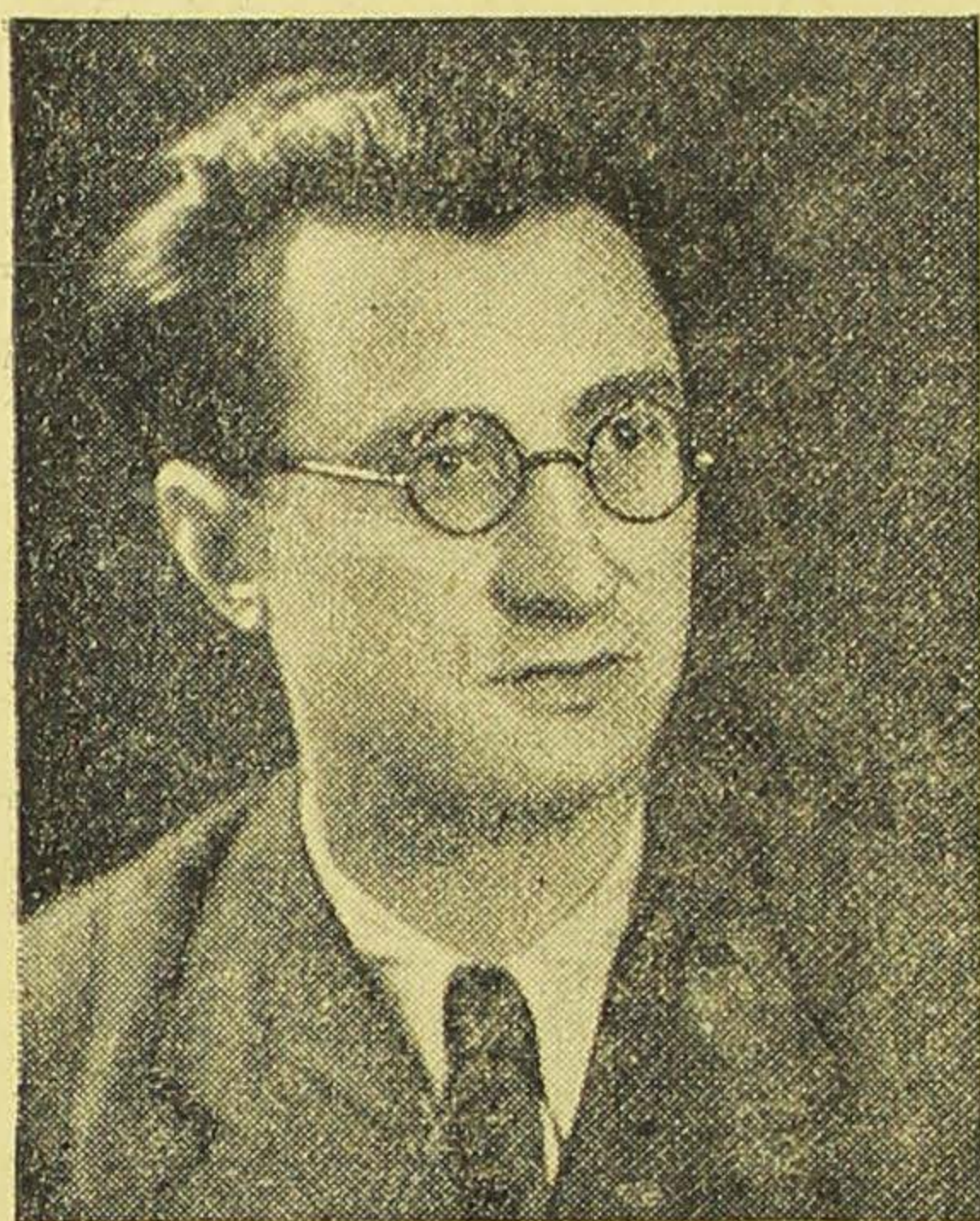
»Da! Davno je to bilo. Sada se sjećam. Klesao je Isusovu glavu, i ona mu je kazala tajnu životnog smisla. Bio je umjetnik, ali ga niko nije slavio, kao što mene slave. I gle, zar je moguće, da je ciela njegova umjetnost bila samo posrednik, koji ga je priveo istini i vječnosti? Izgubio je zemaljsku slavu, ali je našao mir srcu i duši, a ja sam stekao zemaljsku slavu, ali sam izgubio mir! Da, ja ću o tome napisati knjigu, koja će mnogo reći... Sad mi je jasno, što mi je nekad govorio. Ja sam dosad pisao samo običnim, svakidanim ljudima, pa sam i ja ostao svakidani, a on je klesao glavu Isusovu i postao je duhovno uzvišen. Koliko li tu ima dubokog smisla!«

Skinuo je šešir s glave, nagnuo se nad križ i poljubio ga dirnut duhovnom uzvišenošću umjetnosti.

Žena ga je promatrala i nikada ga dosada nije vidjela ožarena velikim unutarnjim svjetlom, koje mu je u taj čas sjalo iz očiju...

BRANKO KLARIĆ:

BEZ RAZPLETA

Ima tako porodica, koje se nikada ne mogu složiti. Stoji jedna prema drugoj kao zid. I ako tko kuša da ga priede, ostat će smrskane lubanje, a nađe li se netko drugi te hoće da otvori prozor kroz taj zid, jedan novi dodir, onda on mora da bude nesretan. Sve će se ustati protiv njega. S jedne i s druge strane zida.

Ovdje je slučaj jednog pokušaja, da se otvori prozor na debelom zidu, koji je razstavljao porodicu Marića od porodice Višnjića. Taj pokušaj nije bio namijenjen izmirenju porodica, među kojima nije bilo dobrih veza. On je bio neki nesvjestni nagon za srećom.

Jozo Marić osjetio je najednom, da je njegovo srdce tamo s onu stranu zida, u jednoj grani porodice Višnjića. A on je volio svoje srdce. I nije se s njim borio. Iako je nešto u njemu šaptalo: »Stani, nemoj!« on nije taj glas slušao.

Marić je znao, da postoji jedan zid između njegove i Višnjićeve porodice. O tom je već kao diete slušao duge pripoviesti. To je nastalo tako prije četiri, pet, možda i više koljena. I vuče se, širi, raste kao planina. I zatvara pogled, brani pristup. Svako zbliženje izaziva srčbu, pogibao, sukob. Ali Dragica Višnjićeva je za Jozu Marića jedna sjajna pojava, toliko sjajna, da

se kroz nju mogu zagledati kroz debeli zid i približiti dva srdca, približiti se posve blizu.

Dragica je ušla u Marićevo srdce i zaposjela ga kao predanu utvrdu. Ali to nužno izaziva jaz između sina i njegova otca, koji stoji pred njim i ne da mu napried. Ne dopušta mu, da se miče, da govori, da misli, da želi, da živi.

Sjedi tako jedne večeri sva obitelj Blaža Marića. Pred kućom je razcvjetala lipa. Miriše. Ljeto je i sparna noć. U sjeni lipe, pod tamnom hladovinom grana, kroz koje ne prodire mjesečina, Blaž Marić traži rieč, koju bi rekao sinu. Jednu mužku, golemu, tvrdu rieč, da se od nje sledi srdce u grudima njegova djeteta! Dosad mu je dva puta o tome govorio. O čemu? Blažu Mariću nabreknu žile na sljepoočicama, jagodice stanu mu lagano podrhtavati. Misli mu se u glavi uzburkaju kao more, kao ružna južina, koja vitla prašinu i kišu i lomi se u granju borova nad cestom.

Što da mu reče? Ne smiješ! I onda da mu još jednom pripovieda, kako je bilo od davnine.

Misli, koje je tražio i sabirao otac Jozе Marića, bile su tako jake i goleme, da su se gotovo čule pod osjenjenom lipom.

»Dakle, Jozo, slušaj me. Ovo je po zadnji put. Ti mene znaš...« I onda dalje, dalje, sve dalje, do u nedogled.

Marić je mislio tako uvjerljivo, tako je opravdao svaku rieč, koju namjerava izreći, da je bio uvjeren, da će ga sin poslušati.

Za stolom je bilo tiho. Posred te zabrinute tišine svi su očekivali oluju, buru, zlo. Marićeva je žena spremala obranu. Ona se zgrozila nad tim, što se je u sumrak dogodilo. Došla je jedna djevojčica i kao luda vikala: »Kumo, kumo, eno tvoj Jozo s Dragicom Višnjčić pred njezinom kućom. A Dragičin otac šeta oko njih izpred kuće i sve se smije. Kumo, kumo, izadi pa vidi.«

Marićevoj se ženi u taj čas smrklo pred očima. Ništa to, što joj se sin razgovara s Dragicom Višnjčićevom. Ali u kući je tada bio Blaž, njezin muž. Ona dobro

pozna svoga muža. On je čovjek, koji ne popušta pred
cielim svietom. Kada on stane, nitko ga ne može upu-
titi, a kada ide svojim putem, tko bi mu stao na taj
njegov put...

Kad je Blaž Marić čuo, što govori djevojčica, skoči
iz kuće i poleti prema Višnjićevoj kući. Sin ga je brzo
opazio i sakrio se. Blaž tad nije rekao ni rieči, već se
povratio u kuću i nastavio svoj posao. On je mogao da
čeka. I čekao je svoj čas. Za večerom, kad svi budu
zajedno, onda.

Večera je bila tiha i puna težkih slutnja. Jozo je
sjedio za stolom gledajući preda se. Osjećao je, da otac
svaki čas može planuti, dignuti se preko stola i prišiti
mu nekoliko zaušnica. To je učinio već mnogo puta.
I onda se on ne smije maknuti, ne smije zajecati, ne
usuđuje se pobjeći.

Ali Jozo Marić je ipak bio pravo diete svoga otca.
On je osjećao, koliko je njegov otac snažan, i da je nje-
gova volja neumoljiva. Zato mu se nije u lice protivio.
On je pred njim šutio. Međutim je poslije svakog su-
koba uza sve to, što ga je on skupo stajao, i dalje vršio
svoju volju. On ju je vršio niemo, ne protiveći se,
gledajući u zemlju i puštajući kadkad koju suzu, više
od biesa, nego od boli.

Majka ga je branila, jer joj srdce nije moglo pod-
nieti gledajući, kako ga otac bez milosrđa udara.

»Dakle, Jozo,« reče Blaž Marić upirući otvoreni
pogled u sina, »dakle, što si ti naumio?«

»Što je naumio? Nije naumio ništa. Jada ti je on
naumio. Pusti: mlado, ludo,« zaleti mu se u rieč za-
brinuta žena.

»Šuti ti!« plane on. »Ako još samo jednu jedinu
izlaneš, zapamtit ćeš me.«

Šestero djece za stolom drhtalo je kao pruće. Lahorić
se dolazeći s mora zaustavio u granju lipe. Borovi nad
cestom sagnuli su se niže, da bolje čuju govor pod
lipom. Vedrina noći bila je nešto zasjenjena maglicom
ljetne sparine, koja se sve više prorjeđivala čeznući u
mjesečini.

Netko je prolazio oko Marićeve kuće. Koraci su bili suhi i oštri. Marić je počeo bez oduška govoriti. Kao da je sve to, što izgovara, naučio napamet.

»Moj sinko, to je odviše. Znaš li ti, što radiš? Vidiš li ti, što se oko tebe događa?«

Marić je obično počinjao tako nekako hladno i polako. Onda su mu rieči postajale sve oštrije. Lievom je rukom podupro glavu, a desnim palcem i kažiprstom nešto pisao po stolu. Žena je slutila, kako će svršiti taj govor.

»Ne misli Jozo na to kao ni onaj, što se nije rodio. Ne budi, Blažu, lud. On je mlad, djetinjast. A mlada-rija samo tako nešto šapori, zabavlja se, Bože moj, da joj prođe vrijeme. Ali tko je komu za druga namijenjen, tko to zna, tko na to misli? ...«

Marić skoči i zamahne šakom na ženu. Ona se digne i stane malo dalje. Jozo je sjedio na svom mjestu kao ukopan. Nije se nadao dobru, ali se nije smio maknuti.

»Da nije tvoje majke, ne bi ti takav bio, ne bi. Prokleta, nesretna ženo. Ubojice svoga poroda.«

»Lako mu je za me. Ne ću ga ja ubiti,« promrmlja žena.

»Jesam li ja tebi, moj sinko, tisuću puta kazivao: ono je pleme, koje bi nas popilo u kapi vode? Oni su žedni naše krvi. Moje, tvoje, tvoje braće, sviju nas. Tako su njihovi stariji bili dušmani našim starijima. Zar treba, da ti još jednom pripoviedam, kako su ti djeda htjeli utopiti? Sto puta si čuo, kako je jedan stari Višnjic, neki pokojni Andrija, pradjed ove tvoje današnje odabranice, (ako ja ne budem živ) podpalio našu kuću. Da nije bilo milosrđa Božjega, svi bi bili u njoj izgorjeli. Pa što su meni činili... Oni bi nas u more utapljali, tada bi čekali, da nas more izbaci, pa bi nas mrtve na komade sjekli i psima bacali. A ti, a ti... Što si ti naumio?«

Jozo pogleda kradom u otca i malo se osmiehne. Blaž Marić to opazi i pomisli, da mu se sin ruga. To ga razpali. On se digne i mahne snažno stisnutom šakom te jednim jakim udarcem obori Jozu pod stol. Jozo samo jaukne. Zatim se digne i pokuša pobjeći.

Otac ga uhvati i zaustavi. Marićeva žena uleti među sina i muža, da sprieči nove udarce.

Blažu Mariću stane se okretati sviet pred očima. Žena mu je bolestna. Na nju mu je bilo teško staviti ruku. Grčio se od jeda i sam nije znao, što će. Sina ne će uvjeriti ni odvratiti od njegove namjere. To osjeća i vidi posve dobro.

Nekoliko časaka stajao je tako nepomično. Tada se okrene i ne govoreći ništa iziđe iz dvorišta. Pridje k samom valu, koji se valjuškao propinjući se pospano uz zeleno kamenje obale. Nebo se ogledalo u osrebnim dubinama. Oblaci su u moru bili kao meki bieli naslonjači, na kojima je sanjarila mjesečina. Na sve strane rastao je šum duboke tišine. Samo je tu tišinu kao oštar nožić rezuckao jedan jarbol u luci. On se povijao malo nadesno pa nalievo, jer su ga dražkale prozirne mlade vode.

Blaž Marić je šetao u pratnji svoje sjene, koja ga nije ostavljala. Bila je skromna i vukla se po samom tlu čas zaostajući za njim, a čas puzeći pred njim, vazda niema i vjerna kao bol, kao jedno važno pitanje, kojem nema rješenja.

Marić se zanio u svoje misli. Nije ni opazio, kad mu se približio jedan čovjek. Pristupio je posve blizu k njemu opreznim, tihim hodom.

»Dobra večer, Blažu. Što si se osamio?«

A Marić se nekako iznenadi opazivši pred sobom otca Dragice Višnjiceve.

... Što taj sada tu k meni dolazi? Baš kad sam tako dobro razpoložen, da bih do zore bičem šibao svoga sina i njegovu kćer...

»Što je, Višnjicu? Čemu ti u ovo doba k meni?«

»Slušaj, Blažu, reći ću ti odmah. Mi smo već postariji ljudi. Kušali smo dosta zla i dobra i znamo, što je život, i kako je teško danas na svijetu. S dobrim glasom još nekako, a s rdavim, duše mi, nikako.«

»Da, da, nikako.«

»Ti imaš djecu i ja imam djecu.«

»A eto, imamo.«

»I kao što ti želiš sreću svojim, tako i ja želim svojim.«

»Kao svaki roditelj.«

»Zato se nemoj uvriediti na ovo, što ću ti reći. Tvoj mali, kako vidim, a vidi to i ostali sviet, nešto misli, snuje.«

»Kako ne, misli, misli. Pametna je ono glava.«

»I češće je u mojoj kući. A ja opažam, ni mojoj maloj nije to protivno. Samo ne bih htio, da to bude onako svakako, pa nikako. Već ako će biti, dobro. A ako ne, onda znaš i sam. Nije to tako, da se može uzeti na šalu. Ti tu treba da rečeš svoju.«

»Ja? Nemam ja tu što reći. Moj sin nije još za ženitbu. To je prvo. A kad bi mu za to došao dan, onda treba da postupa kao moj sin, pa će mu biti kao sinu. A bude li radio naopako, i bit će mu naopako.«

»Da, ali ti si odgovoran za diete.«

»Kao što si i ti za svoje.«

»Ali mlado, ludo, treba na to paziti.«

»Kako ću ja paziti, to je moja stvar. Moj sin nije za ženitbu,« počne se Marić srditi. »To treba da izvadi iz glave i on i svi oni, koji na to misle.«

»Dobro, Mariću. Htio sam ti ipak pripomenuti. Nije za zlo.«

»Što se mene tiče, ni za zlo, ni za dobro.«

Višnjic se udalji mrmljajući nešto, što Blaž nije razabrao. Nije se tko zna čemu ni nadao, ali nije postigao ni ono, što je mislio.

U Mariću se počne ponovno razluđivati srčba. Promisli, da će ući k sinu i da će ga prebiti, premlatiti na mrtvo. Ipak ne učini to, već se svlada i leže.

Odsad je samo vrebao. Pazio je na svaki Jozin korak i mig. Nekog jutra opazi ga u društvu s četvoricom mladih Višnjica. On je njih vidio, a oni njega nisu. Dizali su jedan veliki kamen. Koji će više. Jozo nadjača do jednoga. To je Višnjice boljelo. Osobito stoga, što je Jozo bio najmlađi među njima. Zato stanu izazivati svađu. Pogledali su se kriomice dogovarajući se pokretima, kako će Marića napasti. Jozo to opazi i stane se s njima prepirati.

Uto pristupi otac Dragice Višnjićeve.

»Pustite ga,« reče on smijući se. »To je moj zet. Ali čuj, momče, ako napustiš Dragicu, jedna te majka rodila!«

Blaž Marić je to čuo. On se ne javi nikomu, već se neopazice udalji i pođe kući. U srcu mu se razpali još veća srčba na sina.

»Sliepak, ludak! Ne vidi, ne zna ništa.«

Tada odluči, da će u jednom zgodnom času upozoriti sina na ono s Višnjićima. I na prietnju Dragičina oca. Tražio je jednu povoljnu priliku, da bi na Jozu jače djelovalo.

Bio je vedar, sparan dan u kolovozu. More je počivalo i kao da se zgustnulo, te se brod Blaža Marića jedva micao. Puzao je polako, samih stotinjak metara daleko od obale.

Jozo je sjedio u hladu jedara odmarajući se od veslanja, koje ga je izmorilo.

Otac je bio s njime ljubezan, tako blag i dobar kao malo kada.

Jozo nije ništa slutio. On se prepustio bezvoljnom odmaranju držeći napola sklopljene oči. U njemu je život bio uspavan. Mladost je u njemu dremala na toploj pučini, koja je bila mrtva i široka i tiha kao duša, koja ništa ne žudi.

Ljeto je bilo zrelo u sparnoj maglici podneva. Obala je protegnuta plegla uz vode. Lasta je pratila spori hod broda. Jozo je upravo htio da usne. Otac je zamišljeno gledao u nebo. Misli su mu bile spore i stoga mu se rieč zaustavljala na usnama.

Blaž Marić je držao, da je sada povoljan čas. Ali tada je opet posumnjao u to, da će ga sin razumjeti i poslušati. Osobito kad ga je gledao onako protegnuta u sjeni jedara s teškim laticama sna na trepavkama. Ipak odluči, da ga malo pokrene, da ga prodrma u njegovu mrtvilu i da ga upozori na ono, što je po njegovu mišljenju tako važno za svu porodicu Marića.

»Kako si se, Jozo, pružio? Da te sada vidi djevojka...«

»Ne bi me, ovaj...« smete se sin.

» Jesi ti junačina! Malo mu Višnjici zaprijetili, a on bježi.«

Jozo se jače zacrveni. Lice mu je planulo kao oganj na ruži. I u tom plamenu on ožive, razbudi se, srdce mu zaroni u svoje sne kao oči u morsku pučinu.

... Dragica Višnjiceva, Dragica Višnjiceva. Da me ona sada vidi. To otac na nju misli. Kao da je ona prokleta djevojka. I kao da je ona kriva, što je mlada, i što sam ja mlad, i što su se naši stari grizli, a mi se volimo.

Sunce je bilo visoko. Maglice su pogle uz planine. Ceste su posivjele i sogle se pod težkom omarom.

Jozo se Marić počne nečega sjećati.

... Zar me je otac opazio s Višnjicima, kad smo dizali kamen? Da nije on možda čuo njihovu prietnju i ono, što je rekao Dragičin otac?

On se promieni u licu i leže na palubu okrenuvši lice dolje, da ga otac ne vidi, kako se rumeni.

» Jesi li ti, moj sinko, njih vidio? Jesi li ih upoznao? Jesi li promienio pamet?«

Jozo je šutio. Bio je niem kao more, koje je umrlo pod pripekot sunca. Časovi su se protezali u nedogled i micali su se tromo kao brod, koji je puzao kao mrav.

Blaž Marić je šutio. Samo je čekao, što će reći njegov sin. On je sklapao oči zanašajući se mislima u prošlost, koja je postavila zid između dviju porodica. U njegovoj je mašti taj zid postajao sve viši i sve širi. Ponor između njegove i Višnjiceve porodice bio je sve dublji.

Zatim je gledao sina i mislio o jednoj ludoj volji, koja je sliapa i hoće da upropasti svu njegovu obitelj.

»Dok sam ja živ, ne će toga biti!« reče glasno Blaž Marić.

Jozo je već napola spavao. Ipak razabere otčev govor. Tada mu dođe u glavu, da nešto odgovori otcu, možda prvi put u životu. Da je bio posve budan i bistar, on mu stalno ne bi ništa odgovorio. Ali u tom času se u nekoj tmurnoj polusvjesti okrene s jednog boka na drugi i prociedi kroz zube:

»Ali ako ja i ona hoćemo...«

Blaž Marić se trzne. Uzburka se sve u njemu. Opije se u jednom trenu tolikom srčbom, svlada ga bies, a pred očima mu se pojavi nesvjestna omaglica, te dohvati jedan željezni prut i poleti prema sinu.

Jozo skoči na noge i baci se preko ruba broda u more.

Otac se zaustavi na palubi i stane kao ukočen... Ništa nije vidio. Sunce mu je ušlo u sjenu, koja je bila staklena. Činilo mu se, da se brod ljulja. Golemi zamasi bola i biesa zapljusnuli su mu dušu i prevrnuli je, kao što nenadani vihor prevrne lađu, koju proguta pučina. Kad otvori oči, ugleda sina na obali. Stajao je nepomično promatrajući pučinu i na njoj otca i njegov brod.

»Dok sam ja živ, ne će toga biti!« dovikne mu otac s mora i povuče se u sjenu jedara.

A kao jeka na njegovu prietnju činilo mu se, da s obale dopire neumoljiv glas:

»Ali ako ja i ona hoćemo...«

RAJMUND KUPAREO:

CRNA LAĐA

Bilo je uoči Petrova dana. Mnoštvo derana izpunilo je vikom seoske putove i ulice. Bosi, crni, po vlasima, obrvama i trepavicama posuti morskom solju, u samim (a neki i u razparanim) hlačama, koje su bile povezane komadom povraza — trčali su iz jedne kuće u drugu, iz jednog dvorišta u drugo smijući se i prepirući. Vikahu iz sveg grla:

»Drva za sv. Petra-a-a-a!..

»Drva za sv. Petra-a-a...«

Ljudi im davali tko više, tko manje. A morali su im dati, inače bi te večeri nestalo dvostruko više cjepanica iz dvorišta, nego što su im kanili dati. Doduše škrticâ je u selu bilo veoma malo. Svatko je znao, da djeca iz iztočnog diela sela namjeravaju izvršiti starodrevni običaj: te je večeri trebalo zapaliti ogromnu vatru u blizini crkvice sv. Petra, koja je čuvala ulaz u luku. Sv. Petar će zato blagosloviti ribare, kao što sv. Ivan Krstitelj radi njemu poklonjene vatre uništava poljsku gamad.

Najednom nastaje silna buka, lupanje u stare petrolejske kante, tuljenje u rogove, kojima se služe ribari, da u noći daju znakove. Svjet se zgrnuo na čistinu kod »Velike Gospe«, gdje je bila najjača skupina djece, da vidi, što se dogodilo. Škrti »barba« Kuzma prišao k djeci sa sjekirom u ruci tražeći, da mu vrate ukradena drva. Djeca se pobojaše i dadoše mu breme bo-

rovih grana, ali mu se odmah stadoše izrugivati. On opazivši, da se sakuplja sviet, ostavi drva i zade iza ugla najbliže ulice.

Sunce se s mukom veralo kroz gusta stabla na vrhuncu gore, kad se djeca vraćahu k crkvi sv. Petra. Gurahu jedan drugoga bremenima, koja su naprtila na leđa. Najveći je junak, koji je najviše na prevaru dobio. Nadvikuju se iznoseći istinite i neistinite zgode iz današnjeg sabiranja drva.

Netko im je s obale mahao rukom i zvao k sebi. Odmah su prepoznali starog »paron« Zorzu, koji se rado zabavljao s djecom.

»Paron Zorzi, paron Zorzi...« vikahu djeca idući k njemu. »Što biste htjeli, paron Zorzi?«

»Djeco,« počeo on svečano, »odložite časkom bremena! Imam vam nešto važna reći. Vidite li ovu staru lađicu?« i udari rukom po njoj. Lađica se potrese, jer je bila slabo poduprta. Već nekoliko godina leži iztegnuta na žalu, ostavljena i zaboravljena. Djeca zašutiše radoznalo očekujući paron Zorzijevu rieč.

»Ove vam godine nisam ništa dao za oganj. Star sam. Nemam nikoga, da mi nasieče drva. Ali ja sam stari ribar, koji mnogo dugujem sv. Petru. Evo vam lađa. Više ionako ništa ne vriedi, a bolje je, da gori sv. Petru nego meni. A što sam na njoj doživio, pričat ću vam večeras uz vatru.

Paron Zorzi uputi se prekriživši ruke na leđima kući.

»Živio paron Zorzi, živio!...« vikahu djeca, dok nisu izgubila s vida pognuti lik paron Zorza.

Crna (kao da je Paron na njoj prevezio osuđenike preko rieke Aheronta), s bezbrojnim rupama, iz kojih su virili krivi, zardali čavli, stara paron Zorzijeva lađa osjeti odmah na sebi mnogo mladih ruku i stado se od radosti ljuljati. Djeca je dovukoše do crkvice sv. Petra podmetajući pod nju cjepanice.

Te je večeri tisuću malenih puževa poredanih po krovu crkvice sv. Petra žmirkalo u noć ognjenim očima. Djeca ih napuniše pepelom pomiešanim s petrolejem i zapališe. To je »razsvjeta« u čast sv. Petra. I tek

kad su pužići uz pozdrav zvona usnuli u duboki san, počela je gorjeti nutrina paron Zorzijeve lađe. Podržana od velikih drvenih stupova, okićena cviećem i lovorikom, napunjena do vrha cjepanicama i granama kretala je te večeri na svoje zadnje putovanje. Sve je na njoj bilo spremno: uzdignuti jarbol, izpružena vesla, namješteno kormilo.

More se nehajno igralo pieskom plaže, kao da želi izbrisati i zadnji spomen na crnu lađu. Ribe se skupile blizu obale, da bi ih mogao i rukom dohvatiti. Obiestno igraju u svietlu paron Zorzijeve lađe ne bojeći se nikakve zamke. Prošla su vremena, kad je paron Zorzi u mrkoj noći prolazio uz igalo imajući na pramcu lađe veliku svieću, a ostvama bi lovio ribu, koja je bezbrižno spavala po morskim hridinama i travama. Ove je večeri tek vjetar bio milostiv te je svojim dahom razhladio uzbudeno srdce crne lađe, koja mu je svojim šumom zahvaljivala...

U crkvisi je svršila Večernjica. Nije to nikakva izvanredna pobožnost: neka stara baka predmolila je krunicu, a zatim su svi zanosno izpjevali pjesmu u čast sv. Petra. Ljudi se odmah skupiše oko vatre, nekoji posjedaše po gomilama, a nekoji skočiše na lađe, koje su bile privezane uz obalu. Svi se dive ovogodišnjem uspjehu djece.

*

»Paron Zorzi, paron Zorzi, evo nas ovdje!« vikahu djeca ugledavši ga, kako izlazi iz crkvice.

Sjeo je u njihovu sredinu. Zamislio se, nabrao guste i velike obrve, zasukao dva-tri puta brkove, prešao rukom preko čelave i od sunca pocrnjele glave te uzdahnuo. Svojim je mislima prevrtao daleku prošlost.

»E, djeco, istinita je ona: Hvali more, drž' se kraja! Ali ribar na kraju jednak je ribi izvan vode. Osuši se, nakrivi i razpadne, kao što će doskora biti i sa mnom. Zato bih ja uvijek želio biti na moru, iako to more biva neriedko varav i nestalan prijatelj.«

Pogledao je crnu lađu. Nije htio pokazati djeci, koliko je žali, zato je brzo prignuo glavu i nastavio:

»Baš je ova crna lađa tome svjedok. Moja se obitelj zavjetovala sv. Vinku. Odlučismo jednog ljetnog dana izvršiti taj zavjet i otići u primorsko selo P. Uputih se tamo sa ženom i sa sinom Lukom. Odjedrismo odmah iza ručka po jakom zapadnjaku, a prispjesmo tamo kasno uveče. Sutradan podosmo u svetište, koje je daleko nekoliko kilometara od mora i na visoku brdu. Bilo je tamo mnoštvo hodočasnika. Ako vam se ikada pruži prilika, pođite, da vidite čudesa sv. Vinka. Bez broj ruku, nogu i srdaca napravljenih od kojekakvih kovina vise oko oltara, kojima su pobožni hodočasnici izkazali zahvalnost Svetcu za izprošenu milost. Izpunivši svoj zavjet vratismo se u lađicu. Oko ponoći digosmo opet jedra, baš kad je zapuhao jugoiztočnjak. Smatrao sam, da mogu povjeriti kormilo Lukinim rukama, da se malko vježba kormilariti, a sam pođoh spavati. Plovili smo tako do zore i došli do rta susjednog otoka. Još je trebalo prijeći veliki kanal, da dođemo do našeg sela. Kad smo bili oko dvie milje udaljeni od tog otoka, zapuše ljetna bura, izpočetka ne baš žestoko, ali dalje sve jače i jače. Luku obuze strah, te me probudi. Odmah sam uvidio, da je položaj veoma ozbiljan i težak. Uzeh kormilo u ruke. Duskora je naša lađa zaigrala smrtonosno kolo ogromnih valova. Strašna ljetna bura svaki čas je prietila, da će nas prevrnuti. Najednom — val se prelije u lađu. Žena zaviče i zavapi Majku Božju. Odmah rekoh Luki, da crpe vodu što brže može, a onda da spusti na niže jedro. Ali dok je spuštao jedro, omakne mu se noga i jedro pade dielom u more, dielom u lađu. Skočih brzo, da dignem jedro, a Luku zovnuh na kormilo. I danas se čudim, kako smo ostali živi u onoj oluji. Sačuvao nas je sv. Vinko, jer po svim znakovima mi smo se morali prevrnuti.«

Djeca bez daha bulje u prignutu glavu paron Zorzija.

»Nalazimo se posred kanala u neposrednoj borbi s prirodnom silom. Žena jauče i pravi zavjete Gospi od Zdravlja, a i sin plače. Ja ih hrabrim, iako mi se ruke tresu. Htjedoh zaokrenuti u ovu našu luku, ali radi

njihove vike skrenuh onamo, kamo se najprije moglo doći. I poslije jednosatne strašne vožnje stigismo u maleno pristanište za parobrode, koje je daleko od našeg sela za dva sata dobrog hoda. Odmah poslah Luku, da potrči kući javiti rodbini naš spas. Kad on dođe u selo, a to pritvoreni prozori na kućama, kao što je običaj, kad netko umre, a unutra žene plaču i nariču.

— Hej, ljudi Božji, živi smo i zdravi. Što plačete? — zaviče Luka pojavivši se zadihan na pragu kuće. Oni ga pogledaše kroz suze i prestrašise se, kao da vide utvaru. A kako i ne bi! Oplakivahu nas kao mrtve, a mi živi. Dogodilo se to zato, jer mornari s nekog motornog broda javiše seljanima, da smo nastradali, jer nas nigdje na moru nisu mogli opaziti...

Bogu hvala, više mi se to ne će dogoditi na ovoj crnoj lađi!« završi paron Zorzi svoje pričanje.

Djeca odahnuše od teške napetosti. Okrenuše se k lađi. Potreseni paron Zorzijevim pričanjem mislili su, da se nalaze usred valova. Najednom se lađa razpadne. Iz njezine utrobe poleti u zrak na tisuće iskara. Djeca kličući potrčaše i stadoše skupljati razpršene komade lađice. A kad je vatra počela jenjati, počеше skakati preko nje. U djetinskoj nestašnosti brzo zaboraviše paron Zorzijev događaj.

A on je čekao, dok se vatra nije pogasila. Tada je uzeo dva komada još neizgorena komada drva svoje lađe i pošao kući. Čuvao ih je kao spomen na nju i kao zaštitu za sve nezgode, jer je držao, da veliku korist nosi ono, što se svetcima žrtvuje. Govorio je s posmjehom na licu:

»Ova dva komada moje lađe bit će mi kao štap za putovanje na drugi svijet, a sv. Petar, kome je u počast gorila moja lađa, oslobodit će me odmah vatre čistišta.«

TIN TINOVIĆ:

MIRON

Ljudi sjede u osvijetljenim kavanama. Čitaju 'novine i piju vina. Večeras će se davati razkošni balovi. Sutra će se netko izgubiti na Sjevernom polu. Bježi se od sebe, od svoje Sjene. A kad bi znali, da to bježanje, to bježanje...

*

Bez svake sumnje imam Sjenu, i to je najgore. Zašto Miron ima sjenu? Zašto, zašto, tko bi to znao?! Ali je imam, evo, evo, tu, ovdje, evo! Ona svakoj mojoj misli oponira, i jesam li samo zazinuo, da izgovorim riječ, već mi je začepila usta. Najgore je to, jest, najgore je to, kad čovjek mora uvijek ovako gledati uza se svoju Sjenu. Nije slobodan. Do jedne stalne granice, kad sve spone moraju pucati!

Kažu mi, da sam lud. Lud, hm? Lud, tko je lud? Ja ili onaj sat na uglu ulice ili hrvatsko kazalište? Tko je zapravo lud? Ludost, to ne postoji, ludost kao takva. To je relativan pojam, subjektivno stanovište. I, ja lud? Nekada tako pametno govorim, da se čudim sam sebi. Pa zašto mi se onda smiju? To nekada, nekada! Zbilja je zanimivo, da nisam siguran ni za jednu stvar. Nekada vrlo pametno mislim, to je stvarno, ali to ništa ne znači. Eto svi, svi ti Obični Ljudi vele mi: »Ludi Miron, gradska budala.« Površna stvorenja! Pa lud, lud, neka im bude! Ali danas, kad pravim posljednju

svoju izpoviest, svjestan sam činjenice, da je podpuno svejedno, bio ja ovaj čas psić neke gospe s Jelačićeva trga ili zalutala želja s mojih dalekih brda ili ovaj »ludi« Miron, gradska budala. Podpuno svejedno!

Teško je to, kad se čovjek mora sjećati. Jer sjećanje uvijek znači povratak nekadašnjeg života, a to je martirij. To znači, ah, to znači... Teško je to, kad se Miron mora sjećati, kako je nekada bio đak, i da je najozbiljnije mislio postati doktor filozofije. Tko zna, da sam ostao, imao bih danas možda svoju katedru. Tko zna! Tako se još dobro sjećam onog nervoznog profesorčića, koji je predavao psihologiju. Imao je strašno debeo cviker i nikako nije mogao biti na jednom mjestu: »Gospodo, psihologija, psihologija! Vi ste psihologija, ja, cviet, katedrala, život, sve je psihologija! Psihologija! Pobjegao sam od nje. Grozan je to zanat, biti psiholog! To znači secirati dušu... Obašao sam sve fakultete, samo da budem što dalje, što dalje! A tko zna, možda bih danas imao negdje svoju katedru, tko zna...

Teško je to, kad se čovjek mora svega sjećati. Teško je to, kad Miron mora da se sjeti, kako je nekada bio đak i da je ljubio djevojku, kojoj je bilo ime Ela.

»Mirone, je li, Mirone, kad jedanput budemo svoji, onda ćemo svake godine otići u vaše selo? Ja volim selo.«

»Hoćemo, Ela, svake ćemo godine ići.«

Uvijek mi o tome govorila. Ne znam, da li je tu bila ozbiljna namjera ili samo šport. Kao što mi je i inače mnogo toga kod nje bilo nejasno...

Odievala se priprosto, ali je jednostavna elegancija najprivlačivija. Ela je bila inteligentna, pisala je stihove i uzporedo s učenjem medicine zanimala se ponešto glasbom. Činilo mi se, da je ljubim, bezkrajno ljubim. Čovjek vrlo malo poznaje sebe. Jedanput doznam više slučajno neke pojedinosti: da je neobično talentirana, da se dobro snalazi, ali da je inače siromašna (o svemu tome ja nisam nikada s njom razgovarao). Dakle Ela je siromašna. Ne znam, kako je to bilo, ali ona mi se počeo već drugčije prikazivati. Ono,

što me je prije njoj privlačilo, postajalo mi je sada sve običnije, svakodnevnije. Izbjegavao sam je. Ona me je brzo prozrela. Činilo mi se, da zna svaku moju pomisao. Tako je eto, kad se čovjek osjeća krivcem. Sreli smo se jedanput nenadano izvan grada, u parku. Mislio sam, da ću je naći žalostnu, zbunjenu. Ne. Držala se ponosno, dostojanstveno, i priznajem, bila je tada liepa, tako liepa, kao što je nikada prije nisam vidio. Ne znam, valjda su najljepši ljudi, koji su svjestni svoje osobe. Slobodno mi je pružila ruku i pogledala u oči.

»Dugo vas već nisam vidjela, Mirone, šta to znači?«

Brbljao sam svašta, izmotavao se. Bio sam bezobrazan.

»Mirone! Mirone! Čitate li francuzku književnost?«

»Da, ponešto. Volim inače Francuze, jer je to paradoksalan narod. Književnost, kažem, ponešto.«

»Znate, ima jedan pjesnik, Paul Claudel...«

Claudel! Njega ne, ne! Ne trpim crkvenjaka!«

To me je ljutilo, što je govorila sasvim polagano, prekidajući i pozorno me promatrala, kao da izpituje, slušam li ja uistinu, i kako djeluju njezine rieči.

»On je napisao jednu dramu. Mirone, jednu divnu simboličku dramu!«

»Da, no govorite, Ela, šta čekate?«

»Violaine je bila liepa, i Jacques Hury je mislio, da je ljubi. A tielo se ne može ljubiti, tielo se žudi. Jacques Hury nije ljubio Violaine!«

»No kako, kako, Ela? Govorite zaboga!«

»Violaine je imala gubu na skrivenom dielu tiela, i kad mu je pokazala...«

»Šta je bilo? Ela, vi ste danas tako bezočno grubi, da je strahota! Ne shvaćam.«

»Jacques Hury nije htio više da pozna onu nekadašnju dragu, ljubljenu Violaine. Ona mu je rekla: Nije ti bila dovoljna moja duša? Je li ti sada mojega tiela dosta?«

To mi reče. A ja sam tada prvi put jasno uvidio, kako sam bio nizak, kako prostih zahtjeva čovjek. Ja nisam ljubio Elu, nego nešto drugo. Nadao sam se od

nje mirazu, dobrim novcima, i to, to, to je bila moja ljubav! A ona se držala ponosno, i nije me vriedalo to držanje. Zaključujem po tome, da sam tada imao barem još nešto duše. Ali ipak, ipak, nisam to mogao tako jednostavno podneti. Činilo mi se, da svatko upire prstom u mene, i da nikoga nema, koji me ne bi držao ništarijom. Jest, jest, sad vidim, da sam tada imao barem još nešto malo duše!

Nastupiše polugodišnji praznici, i ja pobjegnem kući, na selo. Bila mi je nužna samoća, htio sam, da zaboravim sve, da ni na što ne mislim, da utečem od ljudi, od osjećaja, od sebe, od života. Pa nisam mogao. Sve mi je nešto kljuvalo u glavi o mojoj niskosti, po ciele noći borio sam se sa svojom Sjenom, i nastojao protjerati sliku Ele iz mojih uspomena. Pa šta sam napokon tako grozno učinio? Zar sam ja iznimka?! A Ela mi i pisa jedanput. Sjećam se početka: »Dragi moj, Svi smo mi slabi, zato smo ljudi. Glupost je stoga izgubiti ma samo jedan jedini živac zbog onoga...« Pisala je tako samosviestno, da sam se stidio, a znao sam, da nije mogla ići za tim, da me uvriedi. Ali to više, to više me je progonio njezin lik svagdje, na svakom koraku, u svako doba. Činilo mi se, da mi se i selo počinje rugati. Jest, jest, barem još nešto malo duše sam imao tada!

A poslije, tek poslije izgubio sam i to.

Kod kuće su znali, da zapravo ništa ne učim, i da nikada ne ću imati svoga kruha. Brat mi je već davno bio rekao, da ne može ništa za mene plaćati, jer bi sve tim razkućio. Žalili su me. To sam opažao svakom prilikom. I nekako nepovjerljivo postupali sa mnom, klonili me se, jer se nisam križao prije jela i jer sam psovao. Moja majka snébivala se od čuda i groze, kad me je čula, da psujem, jer se to u našoj kući nije događalo od pamtievieka. Brat me je nastojao skloniti, da ostanem posve kod kuće, da pustim sve škole do biesa, i da se prihvatim zemlje. Valjda je i sam uviđao, kako to neuvjerljivo i nemoguće zvuči, ali je pokušao. Sjećam se, bila je prva polovica ožujka, i on je kušao orati na jednoj njivi. S njim sam bio i ja, samo toliko

eto, da se nekako zabavim. Čitao sam Strindbergova Sina služavke.

»Mirone, čuj Mirone, možda bi zbilja bolje bilo, da se ostaviš te budalaštine. Imamo gdje živjeti.«

Ja sam se nasmijao bratovoj dobrodušnosti... Šta sam i mogao drugo?

»Mirone, ti ne znaš, šta to znači, da imaš svoja dva vola i svoju njivu, i da oreš evo ovako! Ovako evo, da osjećaš, kako te nešto škaklji po nogama, a brazde se prevrću i slažu jedna na drugu kao maslo! Mirone, ti ne znaš, kako silno mirišu prve brazde! To je nešto tako, tako, da se ne može ni prodati, ni platiti, ne...«

Ja sam se opet nasmijao i nastavio čitati »razderanog« Strindberga. Moj brat, jadnik, nije mogao vidjeti, da sam ja nesposobniji postao za selo, nego za grad, u koji sam opet pobjegao.

Nekako me proguraše na neku pozornicu. Glumio sam sreću i progonstvo, luđake i znanost, kraljeve i ulične prosjake, razvrat i mistiku. Kako je sve to daleko od života, ta igra, ta laž! To ubija!

Uzeo sam i pero. Lica su mi bila prepuna krvi i bunila! Nisam mogao spavati od njih, a onda sam se osvećivao, sam ne znam kome: pisao sam grozote, grozote, grozote.... Počeli su me izbacivati iz redakcija i smijati mi se. Najednom mi se i po ulicama počeo sviet smijati. Smijao sam se i ja. Smijao sam se sebi, drugima, nebu, kućama, noći, svemu! Svemu sam se smijao. Kažu: poludio Miron. Lud, tko je lud? Ne zna se, tko je lud. Ludost, to ne postoji. Postoji život i smrt. Lutao sam ulicama. Sladki su i odpadci, samo kad se ne moraju zamoliti. Luđak ne mora nikoga moliti, a meni kažu, da sam lud. Površna stvorenja! Tako sav grad diše, poznam ga u dušu. Vidio sam sve blato predgrađâ i gnjusni sjaj modernih palača. Sve sam vidio. Sve biede, koje sam nekoć glumio ili stvarao u mašti, imao sam sreću sustavno proživjeti. Sada je dosta! Teško je to, kad čovjek mora svega da se sjeća, jer sjećanje je mučeničtvo. Teško je to, kad se Miron mora sjetiti, kako je nekoć bio đak, i kako je mislio, da je ljubio djevojku, kojoj je bilo ime Ela!

Noćas sam noćio pod nekim stubama. Odmah do mene na zemlji čučala je moja Sjena. Svadali smo se do zore. Ja sam dokazivao, da je sasvim isto, hoću li biti mrtav ove večeri ili nakon dvjesta godina. Ona nije htjela ni čuti. A kad sam ja i dalje uporno dokazivao, da je već sve prevršeno, i da ću svakako biti vrlo brzo gotov, i kad sam se bio digao, da odem, ona je, stala preda me. Podigla je ruku i zagrozila mi se pred očima. Ja sam izvadio iz džepa nož i udario nekuda. Osjećao sam potrebu, da je ubijem, da probodem nekoga pred sobom... Nož je kresnuo o zid i slupio se. Potekla je krv iz moje desne ruke. A nosio sam taj nož uvijek uza se. Mislio sam jedanput, kad mi se svidi, zarezati s njim malo, samo malo u ruku na jednom zgodnom mjestu, pa krv bi već izcurila. I nisam je ubio. Nisam mogao ubiti svoju Sjenu. Još je jednako stajala preda mnom, ali više nije bila onako strašna i jaka kao prije. Onda sam upro zadnjim silama i uklonio je s puta. Danas sam pobjednik. Danas sam napokon ja pobjednik! Živjela sloboda!

Miron je stao u kraj ulice, izvadio džepnu bilježnicu i na jednom čistom listiću napisao: »Danas odlazi ludi Miron. Ima tridesetisedam godina, sedam mjeseci i sedam dana, a nekoć je mislio postati doktor filozofije i mislio je, da je ljubio djevojku, kojoj je bilo ime Ela. Gdje je Ela?«

Smotao je papirić, i stavio ga na jedan prozor. Onda je poderao bilježnicu u sitne komadiće i odpuhnuo ih u zrak. Popadali su na ulicu kao mnoštvo bijelih leptira. Iza toga je uzeo olovku, visoko je podigao i prelomio na dva diela. Bacio je i njih na ulicu i zgazio nogama. Sviet je prolazio trotoarima, upirali su prstom na Mirona i smijali se.

Smijali su se, a on se danas nije smijao, nego je išao ravno ne obazirući se nikuda. Zastao je naglo na jednom mjestu i izpružio ruke nekuda, kao u obranu. To je opet njegova Sjena pokušala, da mu se suprotstavi. Ali sad je već bila bez svake snage. Kasala je još neko vrijeme za njim, ali je postajala sve manja, manja i — nestalo je...

Ljudi sjede u osvietljenim kavanama. Čitaju novine i piju vina. Večeras će se davati razkošni balovi. Sutra će se neko izgubiti na Sjevernom Polu. Bježi se od sebe, od svoje Sjene. A kad bi znali, da to bježanje, to bježanje...

O PISCIMA OVIH PRIPOVIESTI

Andrić Dr. Josip bilježi o svom životu i književnom radu ovo: »Rodio sam se 14. ožujka 1894. u selu Bukinu u Bačkoj. Svršivši pravni fakultet u Zagrebu, trgovački fakultet u Pragu i tečaj skolastičke filozofije u Insbrucku posvetio sam se novinarstvu i književnosti. Od g. 1921. sam urednik Hrvatskog Književnog Društva sv. Jeronima u Zagrebu. Pripovjedačke su mi knjige »Dunje ranke« (1923.), »Nove brazde« (1924.) i »Sriemske elegije« (1938.), romani »Svega svieta dika« (1926.) i »Velika ljubav« (1943.), putopisne knjige »U Kristovoj domovini« (1931.), »Irska — Zeleni Otok« (1934. i 1942.), »Najljepši među otocima« (1938.). Putopisna knjiga »Irska« izašla je i u slovačkom prievodu (Bratislava 1943.), a pripravljeno je i slovačko izdanje romana »Velika ljubav«. Napisao sam i više knjiga s jezikoslovnog, glasbenog, narodno-gospodarskog i pravno-političkog područja te nekoliko životopisa. Uz to sam po raznim časopisima i novinama objelodanio veći broj književnih i glasbenih feljtona i kritika, putopisnih zapisaka, članaka i t. d. Uređivao sam časopise »Luč«, »Mladost«, »Seljačke Novine«, osnovao i uređujem »Obitelj«, surađivao sam u »Hrvatskoj Prosvjeti«, »Klasju naših ravni« i skoro svim hrvatskim katol. novinama, listovima i godišnjacima. Suradnik sam i nekih slovačkih časopisa i novina. U mom književnom i publicističkom radu posebna su moja ljubav Sveta Zemlja, Slovačka, Irska i moja rodna zemlja Bačka.«

Bor Hrvoje (fra Ljubomir Hrgić) daje o sebi ove životopisne redke: »Ako je važan dan rođenja, onda je točno, da sam se rodio 1. travnja 1908. u Zenici (u Bosni). Više puta u djetinjstvu bježao sam od kuće, dok nisam pobjegao u sjemenište. Nakon svršene teologije studirao sam u Beogradu i Parizu romanistiku. Učenje mi je bilo uvijek bolje ocienjeno od vladanja. Čitao sam veoma mnogo, dok se nisam počeo srditi na loše pisce. A kad sam »izašao« prvi put 1930. u »Hrvatskoj Prosvjeti«, postao sam blaži. Ta ne mora svatko ni biti najbolji pisac. Tako sam postao suradnik spomenute revije, zatim »Hrvatske Smotre«, »Hrvatske Straže«, gdje su izlazili moji putopisi po Bosni. Radi njih sam dobio malo i priekora, no više pohvala. U skoro vrijeme ponudit ću na tisak jedan

roman iz života bosanskih Hrvata od 1878. do 1941. Inače bio sam zašao malo u početku i u stihove. Taj me rad naučio, kako se piše u prozi. Sudjelujem također u katoličkim časopisima, koji traže književne suradnje.»

Cvrtila Josip, rodio se 8. ožujka 1896. u Jastrebarskom (između Zagreba i Karlovca). Učiteljsko zvanje je vršio 12 godina u selu, pa u Bjelovaru, a zatim u Zagrebu. Njegov dosad jedini roman »Bielo prijestolje« (Knjižnica Dobrih Romana 1933.) pobudio je veliku pažnju. Osim toga je u posebnim knjigama izdao zbirku priča i pjesama »Ivanjska noć« (1922.), pripoviest »Tri dječaka« (1925.), »Mali pelivan« (1926.). Suradivao je u »Luči«, »Hrvatskoj Prosvjeti«, »Obitelji«, »Danici«, »Smilju« i drugdje. Iztaknut je i kao dječji pisac. Sada piše novi roman.

Deželić Dr. Velimir sin rodio se 28. svibnja 1888. u Beču. Otac mu Dr. Velimir Deželić st. i djed Đuro Stjepan Deželić bili su također iztaknuti književnici. Svršio pravni fakultet u Zagrebu, katedralistiku u Münchenu, a studirao je i na filozofskom fakultetu u Beču. Prvim svojim romanom »Sofiju odabra« (1927.) stvorio je najbolji suvremeni hagiografski roman (t. j. roman o jednom Svetcu) u hrvatskoj književnosti. Taj je roman izašao u ukrajinskom (Lavov 1930.), slovenskom (Celje 1934.) i slovačkom prijevodu (Trnava 1941.). Zatim su slijedili njegovi romani »Sedam puta udarani« (1929.), »Feminist« (1930.), »Sitna sreća« (1939.) i »Divlji oganj« (1943.). Obradio je hrvatske narodne običaje u knjizi »Kolede« (1936.). Napisao je vjerske glume »Žrtva Abrahamova« (1923.), »Majka Božja od Kamenitih Vrata« (1931.), »Na Tržkom Vrh« (1933.), »Muka Kristova« (1934.), »Hrvati upoznavaju Krista« (1941.) i »Bistrica« (1943.). Zatim su od njega libreta (rieči) za oratorije »Sv. Ćiril i Metod« (1926.), »Posljednja pričest sv. Jeronima« (1929.) i »Seljak« (1931.) te za opere »Citara i bubanj« (1931.), »Grabancijaš« (1936.) i »Mladi gospodin« (1939.), koje je sve uglasbio Dr. Božidar Širola. Kao iztaknuti katolički sociolog napisao je »Socijalno pitanje« (1926.) i neke druge socialne spise. Osnovao i uređivao list za mladež »Krijes«, suradivao u »Luči«, »Hrvatskoj Straži«, »Hrvatskoj Prosvjeti«, »Obitelji«, »Selu i Gradu« i drugim časopisima i godišnjacima. Sva njegova književna djela izdaje Društvo sv. Jeronima, kojemu je preko jednog desetljeća bio upravitelj.

Grmović Viktor (Hubert Štrauh) rodio se 4. prosinca 1890. u Mostaru. Svršio je pravne nauke u Zagrebu te je kao sudac služio u Sarajevu, Gradačcu i Der-

venti. Kao sveučilištarac bio je urednik časopisa »Luč«, te se u njemu već javljao kao pripovjedač. Osim toga je pripoviesti objelodanjivao u »Prosvjeti«, »Hrvatskoj Obitelji«, pa kasnije u »Hrvatskoj Prosvjeti«, »Obitelji«, u godišnjacima »Almanah Gospe Lurdske«, »Danica«, »Selo i Grad«, »Kalendar sv. Ante« i drugdje. Društvo sv. Jeronima izdalo je dvie knjige njegovih pripoviesti: »Pod čadavim krovom« (1934.) i »Majka priča« (1938.).

Horvat s. Bernardina rodila se 29. listopada 1899. u Zenici u Bosni. Kao književnica imala je najveći uspjeh svojim glumama, osobito s dvjema: »Mali vrtec ograjen« i »Blagoslov ljeta«, koje su izvedene u zagrebačkom kazalištu i u Pragu. Njene pripoviesti izlazile su u »Glasniku sv. Josipa«. Pjevala je i pjesme. Svršivši sveučilišne nauke u Zagrebu, Milanu i Paviji bila je profesorica na gimnaziji sestara milosrdnica u Zagrebu, gdje je umrla 23. siječnja 1932.

Horvat Ignac rodio se 1. veljače 1895. u Malom Borišofu u Gradišću. Najiztaknutiji je suvremeni pisac gradišćanskih Hrvata. Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima izdalo je njegovu knjigu pripoviesti »Gradišćanke« (1930.), a osim toga mu je izašla jedna knjiga u Gradišću. Suradivao je u »Hrvatskim Novinama« u Beču, u godišnjacima gradišćanskih Hrvata »Ljetna knjiga« i »Naša domovina«, koje je on uređivao, te u nekim listovima i godišnjacima u Hrvatskoj. Nova knjiga njegovih pripoviesti pripravljena je za tisak.

Jakšić Ante rodio se 22. travnja 1912. u selu Briegu (Beregu) u Bačkoj. Svršivši filozofske nauke u Zagrebu postao je profesor na gimnazijama u Travniku, Badiji i Tuzli. Iza smrti Aleksandra Kokića († 1940.) on je najbolji današnji pjesnik bačkih Hrvata. Izdao je ove knjige pjesama: »Biserni derdan« (Sombor 1931.), »U dolini zaborava« (Zagreb 1936.), »Zov proljeća i mladosti« (Travnik 1938.) i »Pod sapetim krilima« (Tuzla 1941.), a najnovija mu je pripravljena za tisak. Kao pripovjedač stupio je pred javnost knjigom »Marija« (1937.), lirskom pripoviešću, i romanom »Šana se udaje«, koji je prvi put objelodanjen u »Subotičkim Novinama« (1940.), a u posebnoj ga je knjizi izdalo Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima (1943.). Neobjelodanjeni su mu romani »Pod bičem spoznaje« i »Maturanti«, zatim glume »Sunce sa zapada« i »Mnogo zvanih, malo odabranih« i epska pjesan »Marin i Stana«. Suradivao je i surađuje u časopisima »Luč«, »Hrvatska Prosvjeta«, »Hrvatska Revija«, »Obitelj«, »Klasje naših ravni« i drugdje.

Jenko Narcis (fra Eugen Matić) rodio se 2. veljače 1889. u Livnu, a umro 26. srpnja 1918. u franjevačkom samostanu u Gorici kod Livna. Napisao je dva romana: »Spiritus procellarum«, koji je objelodanjen najprije u časopisu »Hrvatska Prosvjeta« 1918., ali je zatim izašao i u posebnoj knjizi u Osijeku (1920.) te »Obitelj vojvode Hrvoja« (Knjižnica Dobrih Romana 1934.). Još je kanio napisati tri romana, ali ga je u tom zapriečila prerana smrt. Dio njegovih pripovijesti izašao je u knjizi »Bosančice« (Društvo sv. Jeronima 1924.), a izbor njegovih feljtona u knjizi »Razlomci« (1922.). Suradivao je u časopisima »Hrvatska Misao«, »Hrvatska Prosvjeta« i drugdje. Bio je jedan od najsnažnijih hrvatskih katoličkih pripovjedača.

Jurkić Štefa rodila se 26. prosinca 1895. u Cazinu u Bosanskoj Krajini. Prva njena knjiga »Legenda u bojama« (Zagreb 1927.) izniela je na javu izrazitu pripovjedačku osobnost. Zatim su slijedili njeni romani: »Čipke« (1929.), »Petnaest tornjeva« (1934.), koji je izašao i u češkom prijevodu (Prag 1937.), pa zatim »Plašt maloga križara« (1939.), a jedan novi roman iz doba bosanskoga kralja Stjepana Tvrdka I. je u priprami. Njeni romani izlaze u Knjižnici Dobrih Romana. Jednu knjigu njenih pripovijesti za mladež »Nevidljiva Kraljica« izdala je Matica Hrvatska (1942.). Odkako je g. 1923. objelodanila prvu svoju pripoviest u književnom časopisu »Hrvatska Prosvjeta«, postala je stalna suradnica tog lista. Svoje pripoviesti objelodanjivala je osim toga u »Obitelji«, godišnjacima »Selo i Grad«, »Danica«, »Kalendar sv. Ante« i drugdje. Osobitost je njenih pripovjedačkih djela, da izlaze s ilustracijama Gabriela Jurkića, njena muža, pa se tu očituje umjetnička srodnost dviju neobičnom osjećajnošću produbljenih duša.

Katić Dr. Lovre rodio se 7. veljače 1887. u Solinu u Dalmaciji. Svršivši bogoslovske nauke u Zadru i filozofski fakultet u Zagrebu postao je gimnazijski profesor i ravnatelj u Splitu i Zagrebu, a od g. 1943. profesor Visoke pedagoške škole u Zagrebu. Kao pripovjedač iztiče se osobito pišući male crtice, koje su među najvrjednijima te vrsti u hrvatskoj književnosti. Objelodanjivao ih je u časopisima »Luč«, »Hrvatska Prosvjeta«, »Hrvatska Revija«, »Obitelj«, kalendaru »Danici« i drugdje. Njegov prvi roman »Kraljica Jelena« znači novost među hrvatskim povjestnim romanima, a izašao je u Knjižnici Dobrih Romana (1934.). S velikim zanimanjem očekuje se njegov drugi roman »Zvonimir«. Dr. Katić napisao je i jednu životopisnu knjigu i jedan putopis, a kao povjestničar više djela iz hr-

vatske poviesti, u kojima dolazi do izražaja i njegov osobujni pripovjedački stil.

Klarić Branko rodio se 16. kolovoza 1912. u Jesenicama u Dalmaciji. Polazio je nauke na filozofskom fakultetu u Zagrebu. Jedan je od najiztaknutijih mlađih hrvatskih katoličkih pjesnika. Izdao je ove knjige pjesama: »Missa poetica« (1936.), »Darovi Vječnosti« (1939.), »Sklopljenih ruku« (1940.), »Slava katedrale« (1942.), »Svjedočanstvo zemlje« (1943.) i pjesnička proza »Srebrni kovčeg« (1943.). Kao pripovjedač izašao je g. 1940. pred javnost knjigom »Majčin grieh« (redovno izdanje Društva sv. Jeronima), a u tisku mu je roman »Božji dan« (Matica Hrvatska). Svoje pjesme i pripoviesti objelodanjivao je u časopisima »Luč«, »Hrvatska Prosvjeta«, »Hrvatska Revija«, »Obitelj«, »Hrvatska Smotra«, »Spremnost« i t. d. te u raznim godišnjacima.

Košutić Sida rodila se 20. ožujka 1902. u Radoboju u Hrvatskom Zagorju. Prvo njeno objelodanjeno književno djelo je drama »K svitanju«, koja je najprije izašla u časopisu »Hrvatska Prosvjeta«, a zatim u posebnoj knjizi (1927.). Prvi njen roman »Portreti« izdala je Matica Hrvatska (1928.), drugi roman »Jaslice« izašao je u jeronimskoj Knjižnici Dobrih Romana (1935.), a treći roman »S naših njiva«, veliko djelo u tri knjige (trilogija), izdala je Matica Hrvatska (1935.—1939.), te je to po obćem priznanju jedan od najboljih romana u posljednjih desetak godina. Roman »Kolievka« ostao je dosad u rukopisu. Svaku novu knjigu Side Košutićeve dočekuje ciela hrvatska književna i čitalačka javnost s velikim zanimanjem. Tako i njenu pripoviest »Mimoza sa smetlišta« (1942.), oveću pripoviest »Vrieska« (1942.) i knjige pjesama »Osmjesi« (1941.) i »Vjerenička žetva« (1943.). Osnivala je i uređuje »Hrvatski Ženski List«, a surađivala je osim u »Hrvatskoj Prosvjeti« još u časopisima »Hrvatska Revija«, »Obitelj«, u godišnjacima »Selo i Grad«, »Kalendar Napredak«, »Kalendar sv. Ante«, »Danica« i drugdje.

Kupareo o. Rajmund rodio se 16. studenoga 1914. u Vrboskoj na otoku Hvaru. Sada je urednik dominikanske nakladne ustanove »Istina« u Zagrebu. Prva mu je knjiga izašla pod naslovom »Pjesme i psalmi« (1939.), zatim su sliedili romani »U Morskoj kući« (1940.) i »Baraban« (1943.), a mnoge su mu pjesme i manje pripoviesti izašle u časopisima, osobito u »Gospinoj Krunici«, koju on i uređuje.

Matasović Antun rodio se 23. svibnja 1893. u Velikoj Kapanici u Slavoniji. Kao profesor trgovačke akade-

mije (škole) služio je na Sušaku, u Sarajevu, Čakovcu i Osijeku, a kao ravnatelj štedionice nekoliko godina u Đakovu. Njegova pripovjedačka djela jesu: »Susreti« (dvie knjige 1919. i 1920.), »Cvjet pod staklom« (1921.), »Slavončice« (1926.), pa zatim romani »Bartol i Bara« (1939.), »Za kruh svagdanji« (1940.), »Pred život« (1941.) i »Crno Kraljevstvo« (1943.). Mnogo mu je pripoviesti razasuto po časopisima »Luč«, »Hrvatska Prosvjeta«, »Obitelj« te godišnjacima »Selo i Grad«, »Danica«, »Kalendar sv. Ante« i drugdje. Matasović je objelodanio i glume »Liepa naša domovina« (1936.) i »Daj, da dođe Kraljevstvo Tvoje« (1939.), a više ih ima u rukopisu.

Remeta Dr. Zvonimir rodio se 12. prosinca 1909. u Klobuku kod Ljubuškog. Svršivši pravne nauke u Zagrebu posvetio se sudskoj službi te je sada sudac u Mostaru. Svojim književnim radom javljao se u časopisima »Luč«, »Hrvatska Prosvjeta«, »Hrvatska Revija«, u novinama »Hrvatska Straža«, »Hrvatski Glas«, »Katolički Tjednik«, pa u »Kalendaru sv. Ante« i drugdje. Njegov prvi roman »Grieh« (Matica Hrvatska 1943.) izazvao je veliko priznanje. Jedna zbirka njegovih pripoviesti pripravljena je za tisak.

Subotić Nedjeljko rodio se 17. rujna 1884. u Trpnju na poluotoku Pelješcu u Dalmaciji. Svršivši bogoslovske nauke u Innsbrucku postao je profesor franjevačke bogoslovije u Dubrovniku. Zatim je otišao u Rim na visoku školu St. Apollinare te je iza toga u bogosloviji u Splitu predavao sociologiju i poviest kršćanske umjetnosti. Sad je kanonik u Makarskoj. Suradivao je gotovo u svim hrvatskim katoličkim listovima, i to i kao pripovjedač i kao filozof i kao sociolog i kao povjestničar umjetnosti. Pripoviesti su mu izlazile osobito u »Luči«, »Hrvatskoj Prosvjeti«, »Obitelji« i godišnjaku »Selo i Grad«. Izašle su mu posebne knjige »U dubravi Božjeg Slavuja« (1932.), »Dvije golubice« (1937.), a neke su pripravljene za tisak.

Sudeta Đuro rodio se 10. travnja 1903. u Staroj Plošćici kraj Bjelovara, a umro 30. travnja 1927. u Koprivnici. Bio je učitelj i jedan od najjačih hrvatskih katoličkih pjesnika. Izašle su mu zbirke pjesama »Osamljene staze« (Virje 1924.), »Kućice u dolu« (1926.) i »Sutoni« (1929.), koje su stekle obće priznanje. Pisao je i novele, od kojih mu je najveća i najznačajnija »Mor« (Zagreb 1930.), fantastična pjesnička priča, posebno djelo te vrsti u cijeloj hrvatskoj književnosti. Uspješne su mu i humorističke pripoviesti, a značajni i njegovi feljtoni, razprave, članci i t. d. Suradivao je u »Luči«, »Hrvatskoj Prosvjeti« te

nekim pokrajinskim novinama. Njegova sabrana djela izdaje Hrvatski Izdavački Bibliografski Zavod u Zagrebu.

Tinović Tin (fra Augustin Augustinović) rodio se godine 1917. u selu Skakavi kod Brčkog u Bosni. Bogoslovske nauke učio u Zagrebu, Sarajevu i Rimu. Kao pripovjedač surađuje u »Hrvatskoj Prosvjeti«, »Hrvatskoj Reviji«, »Hrvatskoj Straži« i u drugim listovima i godišnjacima.

Vijolić Baltazar rodio se 21. travnja 1891. u Kuni na poluotoku Pelješcu. Svećenik je šibenske biskupije. Pjeva pjesme i piše pripoviesti. Izlazile su u časopisima »Luč«, »Hrvatska Prosvjeta«, »Obitelj«, u godišnjacima »Selo i Grad«, »Kalendar sv. Ante« i drugdje. Knjigom pjesama »Cvjet hrvatske krvi« (Zagreb 1939.) opjevao je bl. Nikolu Tavilića. Njegove pripoviesti razasute po časopisima i godišnjacima čekaju, da budu skupljene i izdane u posebnoj knjizi.

KAZALO

PREDGOVOR		5
Nedjeljko Subotić:	MARIJIN SLIKAR (Kalendar sv. Ante 1938.)	9
Lovre Katić:	NJEGOV BOŽIĆ (Hrvatska Prosvjeta 1920.)	18
Velimir Deželić sin:	VULGATA	24
Narcis Jenko:	NAŠ ČOVJEK (Hrvatska Prosvjeta 1917.)	28
Viktor Grmović:	LUGAR MIJO (Kalendar Napredak 1939.)	35
Baltazar Vijolić:	DJEDOVI GRIESI (Obitelj 1930.)	43
Antun Matasović:	PODROVAN TEMELJ	79
Josip Andrić:	DIDINO GROŽĐE (Klasje naših ravni 1942.)	87
Ignac Horvat:	ZVONAR JE KRIV (Ljetna knjiga 1931.)	98
Štefa Jurkić:	LJETNA PRIČA (Hrvatska Prosvjeta 1936.)	104
Josip Cvrtila:	MALI PELIVAN	110
Bernardina Horvat:	NAŠ SVIET (Obitelj 1932.)	119
Sida Košutić:	NJEGOVA LASTICA (Hrvatska Prosvjeta 1933.)	128
Đuro Sudeta:	SEMON STANKOVIĆ: DUŠA (Luč 1926.)	151
Hrvoje Bor:	VISIBABE U PROZORU (Hrvatska Prosvjeta 1938.)	159
Zvonimir Remeta:	VANDA (Hrvatska Prosvjeta 1939.)	165
Ante Jakšić:	KAMEN JE PROGOVORIO (Obitelj 1935.)	189
Branko Klarić:	BEZ RAZPLETA (Spremnost 1943.)	196
Rajmund Kupareo:	CRNA LAĐA	205
Tin Tinović:	MIRON (Hrvatska Prosvjeta 1940)	210
O PISCIMA U OVOJ KNJIZI		217

zkv.h.org.rs

CROATICA

BIBLIOTECA

ZKVH SUBOTICA

K
AND
S

CIENA KUNA 250.—